د الفت نثري كليات

(دوهــم ټوك)

د

عبدالرحيم بختاني

په زيار

Ketabton.com

١۴٢٢ هـ ق

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

شمېر	سرليك	مخ
۱.	ښاغلو ورونو(ميرويس الفت)	۱
۲.	يو څو خبرې (عبدألرحيم بختانی)	۵
۳.	غوره نثرونه	۱۰
۴.	وينې زلميان	۱۳
۵.	ستاينه	۱۵
۶.	د مرغلرو امېل د ښاغلي الفت په نظر کښې	۱۷
۷.	پښتانه د علامه اقبال په نظر کښې	۲۰
۸.	د اورلمبې	۲۱
۹.	پښتو نثرونه	۲۲
۱۰.	منتخب شعرونه	۲۴
۱۱.	د زړه بخری	۲۶
۱۲.	کليمه داړه روپۍ	۲۷
۱۳.	د پښتو ادبياتو تاريخ (دويم ټوك)	۲۸
۱۴.	د افغانستان د خپنو ژبو او لهجو قاموس	۳۰
۱۵.	پلوشې	۳۲
۱۶.	پښتانه شعراء (دريم ټوك)	۳۵
۱۷.	پښتانه شعراء (دريم ټوك)	۳۷
۱۸.	راز	۳۸
۱۹.	نوميالی غازي (چکنور ملا صاحب رحمة الله عليه)	۳۹
۲۰.	سيد غلام حيدر (رحمة الله عليه)	۴۲
۲۱.	اژدهای خودی	۴۴
۲۲.	شريعت يا رهبر سعادت	۴۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۳ د افکارو تعمیم او تکامل.. ۴۹
۲۴ وینې زلمی څوک دی؟.. ۵۷
۲۵ پښتانه وګوری؟.. ۶۰
۲۶ د حقایقو اظهار.. ۶۲
۲۷ ازادیء ګفتار.. ۶۵
۲۸ پاك کور.. ۶۷
۲۹ زما دعا.. ۷۰
۳۰ د پښتو او پښتونولۍ دنیا.. ۷۲
۳۱ خپله ژبه.. ۷۵
۳۲ هسې خوشحاله یم.. ۸۰
۳۳ د ژبې خدمت.. ۸۲
۳۴ د خوشحال خان د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا.. ۸۵
۳۵ د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه.. ۱۰۱
۳۶ د شورا اوومه او دولسمه دوره.. ۱۰۵
۳۷ د بناغلي میوندوال په عقایدو او اصلاحي.. ۱۱۰
۳۸ شخصي.. ۱۱۵
۳۹ سخاوت نه دی قرباني ده.. ۱۱۹
۴۰ کیست؟.. ۱۲۱
۴۱ شوری.. ۱۲۲
۴۲ د اشنای په یاد.. ۱۲۷
۴۳ جریده نګاري.. ۱۳۰
۴۴ د خط مشي په رڼا کښې.. ۱۳۳
۴۵ ګریز ماهرانه.. ۱۳۷
۴۶ د پښتو انکشاف او تقویه.. ۱۳۹
۴۷ میدانید چه میخواهد؟.. ۱۴۳
۴۸ د اساسي قانون مطالعه او مقایسه.. ۱۴۴
۴۹ هنر کجدار و مریز.. ۱۷۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵۰ رشوت څنګه ورکیږي؟ ۱۷۷
۵۱ پرسش و پاسخ ۱۷۹
۵۲ کابینه ۱۸۰
۵۳ ښنده دیموکراسي ۱۸۱
۵۴ قانوني اصل ۱۸۲
۵۵ الحق للقریب ۱۸۵
۵۶ تصور او واقعیت ۱۸۷
۵۷ ښاغلی ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ۱۹۲
۵۸ پرسش و پاسخ ۲۰۶
۵۹ د اوسني حکومت ښه او بد ۲۰۸
۶۰ د اولسي جرګې د ځلوېښتو وکیلانو مطالبه ۲۱۳
۶۱ تجرید ۲۲۵
۶۲ د فکرونو مخه کومې خوا ته د ګرزیدو... .... ۲۲۹
۶۳ تبعیض او امتیاز یعني څه؟ ۲۴۰
۶۴ بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟ ۲۴۸
۶۵ د قانون د حاکمیت وعده ۲۵۱
۶۶ د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی ۲۵۴
۶۷ د سیاست سراب ۲۵۸
۶۸ ګونګه روژه ۲۶۳
۶۹ مټتي ۲۶۷
۷۰ دیني تبلیغ ۲۶۹
۷۱ حقوقي مساوات ۲۷۱
۷۲ د سیاست بوالعجبي ۲۷۶
۷۳ استیضاح او توضیح ۲۸۱
۷۴ حکومت او اولسي جرګه ۲۸۹
۷۵ څنګه اعتماد او څنګه خط مشي؟ ۲۹۵
۷۶ د ژبو فیصله ۳۱۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلو ورونو!

پښتو ټولنه، په افغانستان کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو دڅېړلو اکاډمي ده. د هغې د وظیفې د همدې نوعیت له مخه، د بهرنیو هیوادونو د علمي موسسو او محافلو له خوا هم، د (افغان اکادمي) په نامه پېژندل شوې ده. وروسته بیا د همدې ټولنې (اکادمي) په چوکاټ کښې د ټولنیزو پوهنو د څېړلو څانګه هم جوړه شوه او دیونسکو په فیصله، مرسته او ملاتړ د پښتو څېړنو بین المللي مرکز هم تاسیس شو. په پای کښې، له پښتو ټولنې او له نورو ورته موسسو څخه، د افغانستان د علومو اکادمۍ د ژبو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیاتو په مرکز کښې، پښتو ټولنه د پښتو ژبې او ادبیاتو د انسیتیتوت په نامه هم یادېږي.

استاد ګل پاچا "الفت" د هېواد وياړلی اديب، منلی شاعر، ښاغلی دانشمند او غښتلی ملي ټولنیز سياسي شخصيت دی، چه په سیمه او نړۍ کښې د پوره شهرت او وجاهت خاوند دی. هغه د خپل رسمي ماموريت په پیل کښې لس کاله د پښتو ټولنې علمي غړی و او (۱۳۳۵-۱۳۴۲هـ ش کښې) اوه کاله د هغې ټولنې مشر (رئیس) و. د هغه درياست په دغه موده کښې د هغه په هلو ځلو د پښتو ټولنې د مسلکي غړو د علمي مدارجو لایه تصويب او عملي شوه، دې ټولنې په کمي او کيفي توګه پراختيا وموندله او د يوې علمي ژبنۍ او ادبي اکادمۍ په بڼه يې حيثيت نور هم لوړ او شهرت يې لاپسې زيات شو.

د استاد الفت علمي، تحقيقي او ادبي آثار زياتره د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپاره شوي دي او په دې صورت له (اکادمۍ) سره د (الفت) نوم او بالعکس نژدې ارتباط لري او د همداسې روابطو په اساس، اوس (الفت اکادمي) د استاد الفت د آثارو د راټولولو او خپرلو، د استاد د کارونو او کارنامو د معرفي کولو او خپرولو لپاره هلې ځلې کوي او د افغاني ادب په کرښه کښې د هغه وياړلي استاد په پل، پل اخلي.

الفت اکادمي وياړي چه له ۱۹۹۲ کال نه راپه دې خوا، په وچو ډډو، تشو لاسونو او سپېره ډاګ کښې، بيا هم توفيق موندلی دی چه د استاد الفت دغه آثار چاپ او ټولنې ته وړاندې کړي:

۱ـ د الفت مرغلرې. شعري کليات، دښاغلي شهرت ننګيال په زيار، يو زر ټوکه.

۲ـ د الفت نثري کليات، د ښاغلي محمد اسماعيل يون په زيار، يو زر ټوکه.

۳ـ د ټولنې په جوړښت کښې د اسلام نقش، د استاد وروستی تحقيقي اثر، يو زر ټوکه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴ـ زما استاد الفت، د محترم سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار ليکنه، يو زر ټوکه.

۵ـ ادبي سوغات، د سرمحقق بختاني خدمتګار په زيار، يو زرټوکه.

ـ ډېر خوشحاله يو چه وتوانېدو د استاد الفت د هديري ګيرچاپېره ديوالونه په پاخه ډول له سره جوړ او ترميم او د نوموړي مزار جوړ کړو. چه د سږ کال د حمل په ۲۷ نېټه د قرآن کريم د ختم نه وروسته، د ننګرهار د اطلاعاتو او کولتور درياست په مرسته او برخې اخيستلو افتتاح او بيا د استاد په کور کښې ادبي غونډې او مشاعرې تر مازيګره پورې دوام وموند او په همدې مناسبت د ښاغلي استاذ عيسى په ابتکار د هغه او د جلال آباد د ښار د نورو خطاطانو هنري نندارتون په هماغه کور کښې پرانيستلې و.

ـ اوس په ډېره خوشحالۍ درنو لوستونکو ته زېرى ورکوو، چه د استاد الفت د نثرونو د کلياتو د بشپړتيا په لاره کښې دغه دى يو بل ګام پورته شو او د الفت نثري کليات، دوهم ټوک هم ترتيب او چاپ شو.

ښاغلي عبدالرحيم "بختاني" د استاد سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار کشر زوى، په دې بريالى شو چه له ممکنو منابعو څخه، د دې کلياتو مضامين په ډېر زيار او دقت راټول کړې او يوه خوږه مقدمه پرې وليکي.

بې شکه چه استاد الفت د ادبي منظومو او منثورو آثارو يو مبتکر ليکوال دى، مګر لکه څنګه چه ګورو د کلياتو په دې دوهم ټوک کښې د استاد داسې آثار هم زيات شوي دي، چه له ادبي خوند او رنګ سره سياسي، حقوقي او قانوني اړخ يې ډېر قوي دى او د استا. په پوره قانونپوهنۍ او فقاهت پوره دلالت کوي. د کتاب ښاغلي ټولوونکي، چه پخپله د تاريخ او ټولنيزو پوهنو ماستر دى، د تاريخ او ټولنپوهنې له نظره، د استاد دغسې ليکنو ته لوړ ارزښت ورکړى دى او د دې پوهنې د څېړندويانو لپاره يې د څېړنې ښه منبع

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼلې ده. موږ ښاغلي عبدالرحيم بختاني ته کوروداني وايو، د هغه زيار او زحمت ستايو او د علم او فرهنګ په لاره کښې ورته زيات توفيق غواړو.

دا دی الفت اکادمي په ډير ويار د استاد الفت د زيږيدو د دوه نوييمې کاليزې په درناوي او د هغه د وفات د څليريشتم تلين د نمانځنې په موقع (د الفت نثري کليات- دوهم ټوک) چاپ او ټولنې ته يې وړاندې کوي.

اللهم زد فزد

په درناوي

ميرويس "الفت"

الفت اکادمي، د کب د مياشتې لسمه، ۱۳۸۰ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څو خبرې

استاد ګل پاچا "الفت" د شعر او ادب په اسمان کښې يو ځلانده ستوری دی. د هغه په ژوندانه کښې، د هغه ډېرې ديني، ادبي، اجتماعي، انتقادي، علمي او څېړنيزې مقالې او کتابونه چاپ شوي دي. د هغه تر مړينې وروسته دهغه يو شمېر ناچاپ آثار هم چاپ شوو او ځينې چاپ شوي کتابونه يې بيا او بيا چاپ شول. په افغاني ټولنه ، په تېره بيا په ادبي محافلو کښې دا ضرورت محسوسېده، چه بايد د هغه د نثرونو او نظمونو کليات هم چاپ شي. (د الفت مرغلرې) د هغه د منظومو شعرونو کليات دی چه د ښاغلي شهرت ننګيال په زيار راټول او مکرر چاپ شوی دی. دويم چاپ يې (۱۳۷۵ هـ ش) پورې اړه لري. د استاد الفت د نثرونو د کلياتو د راټولولو لپاره د افغانستان د علومو اکادمۍ د پښتو څېړنو د نړيوال مرکز له خوا د هغه مرکز غړی ښاغلی عبدالحسيب حکيمي موظف شوی و، هغه ډېر زيار وايست او د يو غټ کتاب په حجم يې د استاد منثور آثار راټول کړل او د نورو د ټولولو په کار بوخت و، مګر د وروستيو تحولاتو په دوران کښې اوس نه پوهېږم چه د حکيمي صاحب خواري اوبه او که د زماني بادونو وړې ده؟ حکيمي صاحب پخپله هم حق ته رسېدلی دی، خدای دې يې وبخښي.

وروسته بيا ځوان محقق ښاغلي محمد اسماعيل يون، دې ارزښتمن کار ته ملا وتړله او د (الفت نثري کليات) د هغه په زيار راټول او د نوموړي له سريزې سره په مکرر ډول چاپ شوو. بيا هم د لوستونکو تلوسه ورته ډېره ده او له بلې خوا په دغه کلياتو کښې، د استاد الفت ټول نثرونه نه، بلکه هغه چه د دې وخت په ناوړه بې سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسامانو شرایطو کښې د ښاغلي یون لاس ته راغلي وو، راټول شوي دي.

زه ډېر خوشحاله یم چه زما ګران او مهربان پلار، سرمحقق عبدالله بختاني خدمتګار دا وظیفه ماته وسپارله، لاربنودنه یې راته وکړه او یو لړ ماخذونه یې راته وسپارل. د ژوندانه له درنو پېټو او ناآوزګاتیاوو سره هم زه د الله پاك نه شکر ګذار یم، چه په تېرو دوو کلونو کښې په دې بریالی شوم، چه د استاد الفت یو لړ نوري نثري لیکنې له هغو منابعو نه چه زما لاس ته رسېدلي دي راټولې کړم.

دا کتاب د هغو لیکنو مجموعه ده چه د هېواد په جرایدو، مجلو او ادبي مجموعو کښې چاپ شوي دي. په دې کتاب کښې د استاد الفت یو لړ ادبي، اجتماعي، حقوقي او سیاسي لیکنې راغلي دي. په ډېرو لیکنو کښې د وخت د اساسي قانون په باره کښې توضیحات او په حکومتي او دولتي موسسو باندې سالم انتقادونه دي. کوم څوك د افغانستان معاصر تاریخ لیکي، کولی شي له دغسې لیکنو څخه د یو معتبر ماخذ په توګه استفاده وکړي. همدارنګه د پښتو ژبې د انکشاف په برخه کښې هم څو لیکنې شته. د استاد الفت هغه نظریې، تقریظونه او سریزې چه نوموړي د نورو لیکوالو او شاعرانو په کتابونو باندې لیکلي دي هم په دې مجموعه کښې راغلي دي.

ډېره مهمه موضوع چه د استاد الفت په دې لیکنو کښې د توجه وړ ده دا ده چه د وخت د حکومت د ځینو کارمندانو بې بند وباري، انارشي او رشوت خوري پکښې رسوا شوې ده چه په دې باره کښې په ډېرو ادبي الفاظو او کلماتو باندې او کله په طنزي پیرایو کښې لیکنې شوي، د وخت ظالمان، رشوت خواره او خاینان افشا شوي او د غریبانو او مظلومانو د ژوند دېنه کېدو د پاره ډېر څه او ډېر ښه لیکلي شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باید وویل شي چه دغه یوازې انتقادي لیکنې نه دي، بلکه اصلاحي بڼه هم لري، په ځینو مواردو کښې ډېرشدید انتقادونه شوي دي او په ځینو مواردو کښې په نرمه ژبه اصلاحي لارښودنې شوي دي او د ځینو ښو کارونو په برخه کښې تائیدي او تشویقي لیکنې هم شته.

د الفت صاحب نثر هم د هغه نظم غوندې ډېر تاثیر ناك دی او کله چه سړی د کوم مطلب په لوستو شروع وکړي، نو ترآخره پورې یې لولي او د یوې لیکنې په لوستو د بلې د لوستو شوق ورته پیدا کېږي او په ځینو ځایونو کښې یې همدغه نثر د نظم نه ډېر خوندور او اغېزناك دی.

په دې لیکنو کښې د وخت د اعلان شوي دموکراسۍ او د هغه په اساس د تدوین شوي اساسي قانون نیمګړتیاوې تحلیل شوي او ښودل شوي او په دې کښې د هغه اساسي قانون او دیموکراسی د نه تطبیق په باره کښې صریح شکایتونه او انتقادونه لوستی شوو، چه له هغه څخه هم د لیکوال سمه دقیقه څېړنه او ژور نظر څرګندېږي او هم د وخت سیاسي-اجتماعي وضع د سړي سترګو ته درېږي او دا هم ښکاره کېږي چه په هغو نمایشونو کښې دومره خو وو چه یو لیکوال، د دموکراسۍ له اعلان څخه دومره استفاده کولای شوای چه په ډېر ښکاره او بربنډ صورت په ډېر وضاحت او صراحت سره دومره آزاد وغږېږي او په همدغه اندازه د قلم د آزادۍ د حقیقت معیار تاریخ ته وسپاري.

لکه چه ګورو د کلیاتو په دې ټوك کښې هم مونږ لا په دې بریالي شوي نه یو چه د استاد الفت د نثرونو ټولې لیکنې راټولې کړو. کېدی شي د دریم ټوك د پاره هم هلې ځلې وشي او د نورو مدارکو په موندلو د کلیاتو د بشپړتیا په لور نور ګامونه هم اوچت شي.

د کتاب د ترتیب په باره کښې باید ووایم:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د استاد الفت د هرې ليکنې په پای کښې د هغې مـاخذ ښودل شـوی دی.

ـ د کتـاب پـه سـر کـښې، د نـورو ليکوالـو او شـاعرانو پـر کتـابونو، ادبـي او څېړنـيزو اثرونـو د اسـتاد الفـت هغـه نظريـې او تقريظونـو تـه ځای ورکـړ شوی دی چـه د نومـوړو کتـابونو پـه سـريزو کښې او يـا پـه ځينـو جرايـدو کـښې چـاپ شـوی دی. پـه دې لـړ کـښې مونږ ته دا هم ښه ښکـاره شـوه چـه د ټولـو سريزو پـه سـر کـښې د اسـتاد د (غوره نثرونـه) سـرليک راواخلـو پـه داسـې حـال کـښې چـه مونـږ د نـورو پر کتـابونو د استاد ليکنـې را اخيسـتي دي او د ده پرخپلـو کتـابونو د هغـه لـه سـريزو څخـه تـېر شـوي يـو د دې سـرليك اخيسـتلو لپـاره دوه دليلونـه لـرو:

الف:ـ د غـوره نـثرونو سرليك پخپلـه هـم يـو غـوره ادبـي نـثر دی، چـه پـه هغـه کـښې د ليکـوال د ليکوالـۍ، هلـې ځلـې او کړاوونـه هـم منعکـس شـوي دي او د يـو واقعـي مسـلکي ليکـوال سرشـت او سرنوشـت پکـښې ځلېدلـی دی.

ب:ـ استاد الفـت د ذکـر شـوي کتـاب د مضـامينو پـه بـاره کـښې ليکلـي دي چـه "زه بـې خپـل غـوره نثرونـه بولـم" يعنـې پـه هغـه کتـاب کـښې هغـه نثرونـه راغلـي دي چـه استاد پخپلـه غـوره کـړي دي، او زمونږ پـه نظـر کـښې د اسـتاد ټول يـا اکـثره نثرونـه غـوره نثرونـه دي او د غـوره نـثرونو د کتـاب د سـرليك مضمـون ورسـره توافـق او تناسـب لري.

ـ مونـږ بـه ډېر خـوښ و اوسـو چـه پـه دې کـښې ځينـې داسـې نثرونه هـم شـامل وي چه کـه هغـه وخت د استاد ګوتـو لـه ورغلـي وای، هغـه بـه يـې هـم غـوره ګڼلـی وای او پـه غـوره نـثرونو کـښې شـامل کـړی وای، چه هغه ليکلـي دي :"زمـا پـه مقـالو کـښې ځينـې نـورې مقـالې هـم شته چه دلتـه يـې چـاپـول مناسـب و، مـګر اوس لاس تـه رانغلـې او دا انتخاب نيمګړی غوندې شو" مونږ وايـو چـه خدای دې وکـړي چـه دغـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیمگړتیـا اوس یـو څه پـوره شـوي واوسـي او پـه راتلونکـي کـښې لا تکمیـل شـي.

ـ دې سرلیك پسـې نـور تقریظونـه او نظریـات چـه زیـاتره د اسـتاد الفـت د پښتـو ټولنـې د ریاسـت د دورې دي د هغـو د چـاپ د نـېټې پـه ترتیـب راغلـي او بیـا پـه مختلفـو موضوعـاتو کـښې د اسـتاد نـوري لیکنې دي چه بیا هغـه هـم د چـاپ د نـېټو پـه ترتیـب اوډل شـوي دي. پـه دې بـاره کښې مونږ پـه دې نظر یـو چـه کـه دیـو ادبي لیکـوال یـا شـاعر منظوم او منثور آثار د هغـو د نـېټو لـه مخـه ترتیـب شـي نـو دې سره هـم د نومـوړي لیکـوال د ژوندانـه دبـهیر او ورسـره د هغـه د فکـر او لیکنـې د تحـول او تکـامل دپړلـه پسـې بـهیر څه نـا څه څرګندونـه کـېږي او د ادب یـو مـوږخ او د ټولنـې یـو موږخ او ټولنپـوه تـه د دغـو آثـارو څخـه د تـاریخ او ټولنپوهنـې پـه رڼا کـښې د اسـتفادې کـار اسـانېږي او عـام لوسـتونکو تـه هم دغسې یو فکـر ورکولـی شـي.

ـ مـاد اسـتاد الفـت د آثـارو پـه رانقلولـو کـښې د هغـه فـاضل اديب او دانشـمند اسـتاد د خپـل لیـك دود رعـایت کـړی دی.

ـ د اسـتاد الفت ځینې لیکنې د هغـه پـه مستعارو نومونـو چـاپ شـوي دي. د هغـو پـه ښودنـه کـښې زمـا محـترم پـلار سـرمحقق خدمتـګار مرسـته کـړې ده.

پـه هـر صـورت زه سمدسـتي ویـاړم او خوشـحاله یـم چـه ګرانـو درنـو لوسـتونکو او د اسـتاد د آثـارو مینـه والـو تـه د هغـه د کلیـاتو دا دوهمـه مجموعـه وړانـدې کـوم. د دې آثـارو د راټولولـو پـه چـارو کـښې زه د خپـل محـترم دانشـمند پـلار د مرسـتو او لارښودنـو او د هغـه د چـاپ لاملـه (د الفـت اکـادمي) څخـه مننـه کـوم او دې سـره محـترم او درانـه لوسـتونکي د کتـاب مطـالعې تـه رابولـم.

په مینه او احترام

عبدالرحیم "بختانی"

کابل ـ خیرخانه مینه

د ۱۳۸۰ د سنبلې ۳۱ مه نېټه

غوره نثرونه

څه د پاڅه شل کاله کیږي چه زه د څه لیکلو او فکر کولو په رنځ اخته یم. همدغه شغل زه له خپلو او پردیو نه بیل کړم او په ګوښه ځای کښې ئې له خلقو نه لرې کښېنولم. ډېرې شپې یې رابانديې په ویښه تېرې کړې او ډېرې ورځې ئې له دوستانو او ملګرو نه بېل وساتلم.

په دغه موده کښې ما له خپلو بچیو او د کاله خلقو سره ډېر لږ وخندل او هر چاته بې مینې غوندې ښکاره شوم. کله له سبا نه تر ماښامه ځای په ځای کښېناستم چه د څه لیکلو په فکر کښې رانه لمونځونه هم قضا شوه، مګر هیڅ مې ونشو لیکلی. کله به نیمه شپه لکه سودایي له خوبه راپاڅېدم او د اسمان ستورو ته به مې حیران حیران کتل. یو وخت به مې څو کرښې ولیکلې بیا به مې هغه څیرې کړې، بل وخت به مې خپل څیرې کاغذونه راغونډ کړه او یوه کلمه به مې له بلې سره نښلوله.

ډېر ځله راته خپل فکر او خیال ډېر ښه ښکاره شوی او کله کله مې خپلو لیکنو ته په ډېر حقارت کتلي دي او له ځانه مې زړه تور شوی دی.

ډېرې ورځې د کور او کلي له خلقو نه پټ شوی یم او چېرته لرې د غره په لمن کې په کومه هدیره کښې ناست یم یا مې د سیند په غاړه یوازې ورځ تېره کړې او یوازیتوب مې ډېر لوی نعمت ګڼلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغسې مختلفو احوالو کښې مې کله شعر او کله نثر ليکلی چه زما روحي او فکري اغېزې پکښې څرګندې دي.

د دې کتاب پاڼې زما د ډېرې مودې د خاطراتو يوه برخه ده چه زما په نظر کښې ادبي قيمت لري او زه يې خپل غوره نثرونه ګڼم.

زما په مقالو کښې ځينې نورې مقالې هم شته چه دلته يې چاپول مناسب و مګر اوس لاس ته رانغلې او دا انتخاب نيمګړی غوندې شو.

دا پاڼې چه تاسې لولئ په ليکلو کښې ئې ډېر زيار ايستل شوی چه لوستونکو ته پوره نه معلومېږي.

لکه چه يو کور څو ځله جوړ او وران شي، دا مضامين هم څو ځله يو راز او بل راز شوي دي چه د ترکيب او تاليف په لحاظ ئې مختلف صورتونه پيدا کړي او کېدی شي چه ځينې به يې له اوسني حاله ښه هم و.

د ليکلو فن ډېرې جګرخونی لري او ډېر ځله داسې کيږي چه يو ليکوال يوه شپه په وېښه سبا کړي او يوه جمله پيدا کړي يا يوه ليکه هم ونشي ليکلی.

د يوه خيال يا فکر پيدا کول او بيا ئې په ښه ډول بيانول هغه ګران کار دی چه نورو ته ئې ګرانوالی او دروندوالی نه معلومېږي. په همدغه سبب يوه شاعر يا ليکوال ته نه ښائی چه د خپلو آثارو قيمت له چانه وغواړي يا ورته څه قيمت وټاکي.

زه هم پدغه ټکي پوه شوی يم او له هيچا نه پرې هيڅ نه غواړم.

ډېره ښه ده چه زه اوس د پخوا په شان نه يم او خپلو افکارو ته په هغه قيمت نه يم قايل لکه چه پخوا وم.

يو وخت ماپه ځان ډېره ښه عقيده درلوده او خپل فکر مې ډېر مبارك ګاڼه. هغه وخت به چه ما هر څه وليکل هغه به راته په يقين سره ډېر ښه ښکارېده او ډېره ښکلا به مې پکښې ليدله، مګر اوس هغه د يقين سرمايه په شك بدله شوه او پخپل فکر او نظر راته بدګماني پيدا شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه به اوس ډېر خوښ یم که دا پاڼي لکه د تمباکو پاڼي د چا د فکر صحت ته زیان ونه رسوي او څه زهر پکښې ګډ نه وي، هر څه چه وي او هر ځنګه چه وي، مګر له ما سره بده اراده نه ده موجوده او په بد نیت دغه کار نه کوم.

دا فکرونه ښه وي او که بد، مګر د بیان او اظهار طرز ئې بد نه دی او د ښه نثر ښېګڼې پکښې شته. که نور څه نه وي نو د عبارت په لحاظ دا کتاب د یوه ادبي متن په حیث یوه ساده انشاء بللی شو چه له نورو لیکوالو او پښتو لوستونکو سره کومک کوي.

په دغه وخت کښې دغسې کتابونو ته ضرورت موجود دی او دغه ضرورت ماته هغه وخت پوره څرګند شو چه زه د حقوقو په پوهنځي او د ادبیاتو په پوهنځي کښې د پښتو استاد شوم او دا دوه کاله د پښتو درس را په غاړه شو.

پدي انشاء کښې که زه یو څه ښکلېتوب وینم هغه سادګي او آساني ده چه په لفظ او معنی کښې ئې ډېر لحاظ ساتل شوی دی او دا اساني په ډېرو مشکلاتو لاس ته راغله.

پدې انشاء کښې که د فکر او معنی څه ښایست شته هغه په سادګی کښې پټ دی او څه ایغ تېغ حسن پکښې ځوک نشي لیدی.

که دا نثر رواج ومومي او ځینې نوي لیکوال دغه سبك غوره کاندي ما به د خپل زیار او زحمت ډېر ښه اجر موندلی وي او خوښ به یم چه د پښتو نثر ته مې یو څه خدمت وکړی شو.[1]

---

[1] د "غوره نثرونه" د کتاب سرلیك، پښتو ټولنه، ۱۳۳۶ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وينې زلميان

په دې نامه يو کتاب راورسېد چه وينو زلميانو يې په ليکلو کښې برخه اخيستې ده او پښتو ټولنې له خوا د ښاغلي فاضل او با درده پښتون عبدالروف خان بېنوا په زيار او کوښښ د کابل د مجلې د دوه شمارو په عوض چاپ او نشر شو.

په دې کتاب کښې موږ د مملکت مهم رجال، مهمي مفکورې، عالي شعور او لوړ احساس د وطنخواهۍ او مليت دوستۍ سرشار قوت، اجتماعي انتباه او بيداري وينو او پوهېږو چه زمونږ په هېواد کښې يو څه زلميان او ځوانان پيدا شوي چه د مملکت حقيقي سعادت غواړي او په ټينګه په اجتماعي خير او بهبود پسې ګرځي. د دوی غايه او مرام خودپسندي او خود نمايي، تظاهر او نمايش نه دی، له خودخواهۍ او ټيټو نفسي اغراضو نه پورته دي او د ملي عشق په حرارت د دې وطن د پاره خدمت کول غواړي.

هو! د دوی عزم و همت د ځان او شخصي ګټې د پاره نه، بلکه د لوړو اجتماعي مطالبو او مبارکو مقصدونو د پاره صرفېږي. د دوی له نشراتو او ويناګانو څخه سړی د زړه په ګواهۍ او تصديق پوهېدی شي چه دوي خپل خدای، خپل پادشاه او خپل وطن په خدمت او محبت کښې ډېر صداقت لري او غواړي چه د دين او دنيا د اجتماعي خير او سعادت د پاره کار وکړي او د حقيقي اسلام او صحيح مدنيت په رڼا کې د دنيا او اخرت نيکي وغواړي. لکه چه يو مسلمان ته د دې دعا تلقين شوی دی (الهم ربنا اتنا فی الدنيا

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسنة و فـي الاخرة حسـنة وقنـا عـذاب النـار) عمـلاً هـم دواړه جهانـه پـه نظر کښې ونيـول شـي.

هو! دوی لکه لـه مذهبـه نـا اشـنا ځوانـان يـوازې دنيـا نـه غـواړي او د آخرت سـودا هـم ورسـره شـته، مـګر دنيـا هـم نـه هـېروي او رهبـانيت ښه نـه ګڼي. د دوی آرزو مونـږ تـه ځان داسـې راښوولـي دی، چـې دوی يـوه داسـې رڼا لـټوي، چـه د جـهل و نـاپوهـۍ، د بـدو رسـومو او مزخرفـو خيـالاتو د تـاورو عقـايدو تورتـم ورك كـړي او حـق و حقيقـت، صحيـح افكار او صحيح اعمـال، صحيـح اشـخاص او رجـال وپـېژنـدل شـي.

هغـه کسـان چـه آخرت د پـاره هـيڅ نـه کـوي، لـه اخلاقـو او انسـاني فضـايلو محـروم دي. بـې د دنيـا لـه عيـش او عشـرته بلـه آرزو او بلـه غايـه نـه لـري. يـا هغـه اشـخاص چـه د خدای اطـاعت او عبـادت د دنيـا د پـاره دام ګڼي بـې لـه ريـا او تزويـر څخـه نـور څه نـه لـري او پـه هغـو چارو چـه اخرت ګټل كيـږي دوی دنيـا پـري ګټي.

مونږه بـايد دغـه دواړه طـايفې د صحيـح پوهـې او حقيقـي بصـيرت پـه رڼا كـښې وپـېژنـو او د مملكـت صحيـح خدمتـګاران او د ديـن رښتيـاني غمخواره لـه نـورو نـه بيـل كـړو.

د ويـښو زلميـانو همدغـه كـار دی او د دنيـا او آخـرت ګټه هـم پـه همدغـو كـارو كـښې مضمـره ده.

دغـه كتـاب چـه زمونـږ لاس تـه راغلـی دی، دغـه شـان رهنمـايي پكښې شـته او د بيـا لوسـتلو دی چـه مونـږ بـه پـه وروسـته ګڼو كـښې څه مضـامين د اختصـار او اقتبـاس پـه ډول تـرې واخلـو. [1]

---

[1] اتحاد مشرقي، جريده، جلال آباد، د ۱۳۲۷ د حمل نهمه. د ۱۹۴۸ د مارچ ۲۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاینه

ګمان مه کوئ چه زه د کوم شخص صفت کوم چه هغه به له یو ښه خوی سره سل بد خویونه هم لري.

د چا د ښه باغ، ښکلي قصر ستاینه هم له مانه پوره نه ده.

په دې ګرانه او حقه روژه کښې که هر څومره وږی او تږی شم، د چا د دسترخان راز راز نعمتونه او طعامونه، شربتونه او میوې نه ستایم او نه دغه تیټ شیان د ستایلو وړ بولم.

که څه هم جلال آباد ته روان یم او د زړې کرایي لارئ انتظار لرم، بیا هم د چا دبیوك او شورلیټ ستاینه د ځان د پاره عار ګڼم.

هو! زما نظر په دغه وخت کښې له دې ټولو شیانو نه اوچت دی او یو عالي حقیقت او حقه وینا ستایم چه هغه له یوه خواږه، خوندور او پرکیف شعر څخه عبارت دی او له دې مادي دنیا نه هغه خوا. په معنوي جهان کښې له دغو ټولو شیانو نه لوړ قیمت لري.

دا شعر د پښتنو او مخصوصاً د افغانستان، په افغانستان کښې بیا د ننګرهار د ډېر مشهور شاعر او فاضل ادیب ښاغلي قیام الدین خادم اثر دی چه د کابل، مجلې په ۲۱۹ مه ګڼه کښې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادبیاتو لـه کلیشـي لاندې چـاپ شـوی او (وا وا مسـلماني) یې عنـوان دی.

دې شـعر پـه مـا بـاندې ډېر زیـات اثر وکـړ. د ریـا او تزویـر عـالم او هغـه کسـان چـه اسـلام غونـدې یـو لـوړ او مقـدس شـی د خپلـو شـخصي او نفسـي اغراضـو د پـاره وسـیله کـوي، د دغـه شـعر پـه لوسـتلو ماتـه نـور هـم تـور او بـد پـه نظـر راغلـه. زمـا پـه زړه کـښې چـه لـه دوی سـره کوم، دخـدای د پـاره، بغـض پـروت دی، دا شـعر یـې زمـا پـه نظـر کـښې ډېر محبـوب او مقبـول وګرځاوه.

زمـا دا مفکـوره نـوره هـم قـوي شـوه، چـه بـاید مونـږ حضـرت مجـدد الفت ثاني علیـه الرحمـه او هغـه کسـان چـه پـه دروغـو مونـږ تـه، لکـه دغـه لـوړ جنـاب ښـاب ښـيي، بـېل کـړو او د صبـح صـادق او صبـح کـاذب فرق او تمیز وکـړو.

دا شـعر عـلاوه پـه حقیقـي او انتقـادي قیمـت شـعري او ادبـي سرمایه هـم ډېره زیاتـه لـري او ملاحـت و مصلحـت دواړه پکـښې جمـع شـوي دي.

کـوم کسـان. چـه دا شـعر وجدانـا خپـل وصـف الحـال بولـي او پـه زړه کـښې پوهیـږي چـه خدایـږو تـه یـې پیژنـدلي یـو، هغـه شـاید دا شـعر بـد وګڼي، مـګر د حـق او حقیقـت طرفـداران او د حقیقـي اسـلام مینـان بـه یې ډېر خوښ کـړي[1]

[1] اتحاد مشرقي. دیرشم کال. ۲۵مه ګڼه
د ۱۳۲۷ د سنبلې ۱۴مه
د ۱۳۶۷ د ذي قعدې دوهمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مرغلرو امیل

د ښاغلي الفت په نظر کښې

د الفت له نامه سره لږ داوېره، پښتونخوا ښه اشنا ده او بېرون دنيايي هم پېژني. ده په خپله نويسندګۍ او شاعرۍ دنيا خبره کړې ده چه له خصوصياتو څخه يې يو جذابيت او حق ګويي ده. د ښاغلي الفت په قلم د ډېرو دولتمندانو اصحاب جاه ښځايه صفت هم موتږ نه دي ليدلی، نو د يو شاعر خولا څه کوي!!

نو دغه نامتو او نقاد ليکوال چه د مرغلرو اميل په کتاب څه ليکلي دي بايد په غور وکتل شي. (زېري)

د مرغلرو امیل

د مرغلرو هغه اميلونه چه اوس زمونږ په بازارونو کښې خرڅيږي که د ښکلو او خوبانو په غاړه نه وي نو د ښاغلي مولانا خادم د مرغلرو له اميل سره چه د ده د اشعارو مجموعه ده، هيڅ نسبت نلري. هغه مرغلرې چه د جواهرو په تول خرڅيږي او يا د پادشاهانو په خزانو يا کورونو کښې وي د شعر په مقابل کښې ارزان غوندې ښی معلوميږي. مونږ ډيرې قصې اورېدلي او په کتابونو کښې مو ليدلي دي چه ډېرو پادشاهانو په يوه بيت يا دوه بيتونو شاعرانو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځتې ځتې سره او سپین زر بخښلي او ډېر ځله ئې د دوی خولې له جواهرو نه ډکې کړي دي. دا دی د شعر قیمت چه ډېره موده پخوا ئې په دې ملکونو کښې درلود او غیر له سلاطینو نه بل چا د دغه ګران او قیمتي څیز قیمت نه شو پوره کولی، ځکه وایم چه د شعر مرغلرې ارزانه نه دي او د معنی د خاوندانو په نظر کښې ډېر قیمت لري. د دې عصر شاعر په دغه خبره پوهیدلی دی، ځکه د خزانو له خاوندانو نه څه نه غواړي او مدحیه قصائد نه جوړوي، که څه غواړي هغه یوازې د قام او ملت له خوا قدرداني ده او بس.

هو! ښاغلی خادم د قام خادم او د قام شاعر دی، د ده حق په ټوله پښتونخوا او درستو پښتنو باندې دی. ده هر وخت د دغه ملت په درد او غم ژړلي دي او ملي آرزوګانې یې په شعر کښې له ورا ځلیږي. پښتانه باید د خادم د اشعارو مجموعه چه "د مرغلرو امیل" یې نوم دی. ډېر قیمتي څیز وګڼي او په ډېر قدر ورته وګوري. دا اشعار د یوه ډېر حساس او متجسس دماغ د شلو کالو محصول دی چه له ډېرو جګرخونیو سره لاس ته راغلی دی او د یوه دردمند زړه د الهاماتو عرفاني هدیه ده. په دې مجموعه کښې داسې اشعار شته چه د انسان فکر او خیال ډېر هسک ځای ته خیژوي او هغه څه ورښیي چه هر فکر نه ور رسیږي.

د دنیا مالونه، ځمکې، پټي، باغونه، قصرونه، له ډېرو خلقو سره شته چه یو یې له بل نه اخستلی او پیرودلی شي، مګر څه چه د ښاغلي خادم په برخه رسیدلی دی خاص د ده مال دی او له ده سره به وي یعني پس له مرګه یې هم ترینه څوك نه شي اخیستلی او خادم ته د پښتنو په تاریخ کښې ښه حق ورکوي. د ده شاعري د فکر او معنی شاعري ده. که دلته د علم او ادب زیاته قدرداني موجوده وای، او د خیال او فکر پرواز ته هوا او فضا ښه مساعده وای، دا سړی به دغسې نه و پاتې او د ده استعداد به ډېر بروز کړی وی.

د خادم په اشعارو کښې د پښتونولۍ جذبات، د پښتون مینه، فلسفي افکار، شاعرانه خیالات په ښه قوت لیدل کیږي، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعبیرات یې ډیر خوندور او خواږه دي د یوه مطلب تصویر په ډیر ښه شان ایستلی شي او د خیال د تسلسل په ساتلو یې لاس بر دی، په غزلو کښې یې ډیر نازك ادبي تشبیهات او خوږې استعارې وینو. ده په خپل کلام کښې طمطراق او فوق العاده مستي یا ډیر جوش و خروش نه دی غوره کړی، مګر متانت او ادبي قوت یې پکښې ډیر ښه ساتلی دی، شعرونه یې ډېر روان دي، مګر پخپله ورو، ورو ځي او خپلوآرزوګانو ته نه دی رسیدلی. د بداعت له جنبې نه یې د فصاحت برخه قوي ده او د علامه اقبال له شعر و شاعري نه یې ډیره ښه استفاده کړې ده. د مرغلرو په امیل کښې د عروج رمز، د توري بریښ، د شاعر مسلك. دا ځکه چې پښتون یم، بې تهذأبه تعمیر، وأوا مسلماني، سپین غر، قومي ژوند، له سپوږمۍ سره خبرې، اب حیات، د چمن سیل، علامه اقبال، د ترکو پلار، د ازادۍ عصر، د جرار جواب، اه و فریاد زورور نظمونه دي.

زه ښاغلي مولانا خادم ته، چه د پښتنو مشهور او مفکر شاعر دی او هر وخت مو د ده له اشعارو ډیر خوند او کیف اخیستی دی، د دغه برجسته او ډیر قیمتي اثر تبریك وایم. هغه افتخار چه د شعر او ادب دنیا کښې د ده په برخه رسیدلی دی دومره ګنجایش لري چه مونږ هم پکښې برخه واخلو او فخر پرې وکړو![1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۷ مه ګڼه
د ۱۳۲۳ هـ ش د سنبلې ۲۰ مه نېټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه

د علامه اقبال په نظر کښې

خودي، خودشناسي او خودبيني که د فرد د پاره ښه نه وي د جماعت د پاره خو ګټور معلوميږي او ملتونه په همدغسې احساساتو ژوندي دي. ځيني صفات شته چه د يوه شخص د پاره عيب وي، مګر د يوه ملت د پاره حسن وي لکه ملي غرور چه د اجتماعي جنبې په پيدا کولو د ستاينې وړ بلل کيږي. علامه اقبال د يوه ملت د پاره ځان منته او ځان کتنه ډيره ښه ګڼله او د خودۍ درسونه يې ورکول.

مرحوم اقبال د پښتنو په ښته او فطرت کښې څه ليدل او دغه قوم ته ئې ډيره لويه هيله درلوده. ځکه ئې دوی له نورو نه ډير ستايلي دي او دوی ته ئې خپلې زړتې هيلې ښکاره کړيدي. دد شرق د نهضت او د اسلام د اعتلاء په باب د اميد سترګې د پښتنو خوا ته نيولي وې او افغاني ملت ته ئې په ډيرې اعتنا کتل. د همدي لامله د پښتنو مشاهير د ده په اشعارو کښې ډير ياد شوي دي او د دغه قوم ملي شهامت او شجاعت ته په درانه نظر کتل شوي دي.

ښاغلي بختاني ډير ښه کار کړي دی چه دغه يادونې ئې د ده له اثارو راغونډې کړيدي او د يوه کتاب په صورت د پښتو ټولنې له خوا د ښاغلو پښتنو حضور ته وړاندې کيږي چه دوی هم د دغه حکيم او فيلسوف شاعر په نظر ځانته وګوري او خپل حيثيت او مقام بيا بيا د هغه په نظر کښې ووينې. پښتو ټولنه د دغه کتاب چاپول د ملي احساس په روزلو او پاللو کښې ډير موثر ګڼي او هيله لري چه ښاغلي پښتانه به ئې په غور او دقت ولولې. د ښاغلي بختاني په کتاب د پښتو ټولنې له خوا يوه برخه له دې عنوان لاندې زياته شوه (اقبال د افغاني شاعرانو په نظر کښې) او دغه زياتوالی مفيد معلوميږي.[1]

---

[1] د ډکتر شوي کتاب سريزه، پښتو ټولنه. ۱۳۳۵ هش

د اور لمبې

د انګلیس او افغان هغه جنګ چه په (۱۸۴۲ ع) کښې یې د انګلیسانو په شکست خاتمه ومونده، نتیجه یې څرګنده ده او باخبره خلک خبر دي چه ډیر پرنګیان، ځینې ووژل شوه او ځینې د پښتنو په لاس بندیان شوه. کپتان جانسن یو تن له دغو بندیانو څخه دی چه په خیبر کښې نیول شوی او ښاغلي خیبري یې تاسو ته قصه کوي

په دې قصه کښې علاوه د پښتنو په توره او ننګ و غیرت د دوی اخلاقي رویه او انساني سلوک هم یو داسې فضیلت دی چه دښمن هم پرې اعتراف کړی او له دغې ستاینې نه یې ځان نه دی ژغورلی.

پښتو ټولنه د دغسې آثارو نشرول، د پښتو او پښتنولۍ په لحاظ مفید ګڼي او ارزو لري چه د ښاغلو لوستونکو خوښې څه نه څه حاصله کړي، ځکه چه هر څوک د خپل شهامت او شجاعت قصې په مینه اوري او د خپل تاریخ دغه برخه په ډیر شوق لولي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د قوس میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثرونه

لکه چه له نامه څخه معلومیږي، دا کتاب د پښتو نثرونو مجموعه ده.

د دې نثرونو ټولوونکي او خوښوونکي ښاغلي ژواك دی چه د مضامینو تنوع او د نثر ښېګڼې یې په نظر کښې نیولي دي، مګر نظر یې محدود نه دی او له خیبر نه هغه خوا پښتو نثرونه یې هم لټولي او راغونډ کړي دي.

په دې کتاب کښې د سبك او اسلوب په لحاظ هم تنوع شته او په لفظي او معنوي لحاظ څو ډوله نثرونه پکښې موندلی شوو.

زه دا نه وایم چه د ده انتخاب به له اوله تر اخره د هر چا خوښ شي، ځکه چه ذوقونه او فکرونه راز راز دي او د یوه انتخاب له بل نه ارومرو څه قدر توپیر لري، مګر دا ویلی شم چه هر څوك پکښې د خوښولو وړ، یو څه پیدا کولی شي او دغه راز منثور اثار د پښتو لوستونکو او زده کوونکو د پاره په کار دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مونږ دلته د نثرونو او پښتو مقالاتو ځینې کتابونه چاپ کړي دي چه د یوه لیکونکي غوره او ښه مضامین پکښې درج دي، مګر دا کتاب د ډیرو لیکوالو د نثر نمونې تاسې ته ښيي او راز راز افکار، چه د یوه ذهن او دماغ محصول نه دي، پکښې موندلی شئ.

له مونږ سره دا فکر شته چه په دغه اوس وخت کښې له نظم نه نثر ته زیاته توجه په کار ده اود پښتو ادب دغه برخه زیاته پالنه غواړي. که اوس د پښتو د پخو لیکوالو نثرونه د نمونو په ډول چاپ شي، د نوو لیکوالو د پاره به یو ښه لارښود نه وي او د ژبې اصلي طرز او رنګ به څه نه څه وساتل شي.

مونږ غواړو چه د ځینو استاذانو د نثر نمونې چه د ژبې د اصلي سبك او اسلوب په لحاظ ادبي قیمت ولري د پښتو متونو په ډول چاپ او خپاره کړو، چه نوي لیکوال په شعوري او غیر شعوري ډول ترینه استفاده وکړي او دغه راز آثار سربیره د لیکلو په طرز او طریقه، د مضمون او معنا په لحاظ هم په اذهانو کښې ښه څه پیدا کړي او فکرونه وروزي.

د همدغه مطلب د پاره فعلا دا کتاب ښاغلو لوستونکو ته وړاندې کوو او هیله لرو چه مفید او ګټور به ثابت شي. انشاء الله تعالی.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب سریزه، کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۵ د کب میاشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

منتخب شعرونه

دا اشعار د بیتونو د شمیرپه لحاظ کم دي، مګر د کیف په لحاظ ډیر زیات قیمت لري او د پښتو د اوسني ادب ډیره غوره برخه ورته ویلی شوو.

د یوه شاعر لویوالی، په ډیرو یا لږو اشعارو پورې نه دی تړلی. شعر که څه هم د مادي شیانو په څیر تول او تله لري، چه د تورو زیاتوالی او لږوالی پرې سنجول کیږي، مګر بیا هم د پوهې او ادب خاوندان شعر ته د کم په لحاظ نه ګوري، کیف ته یې ګوري.

یعنې ښه شاعر، لوی شاعر، ستر شاعر هغه چاته وایي چه اشعار یې د معنی او ادبي ښېګنو له خوا لوړ وي او د فن او هنر په لحاظ هسک مقام ولري.

خیام د شعر په نړۍ کښې یو څو رباعۍ لري چه په ډیرو لږو کوچنیو پاڼو کښې یې ځای موندلی، مګر د ده شعر او شاعري د ذوق او هنر د خاوندانو په نظر کښې ډېر لوی قدر او قیمت لري.

د ښاغلي ادیب سید شمس الدین مجروح له لوړې قریحې او شعر روزونکي استعداد څخه ځینې داسې اشعار پیدا شوي دي چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که د اشعارو پېرل او پلورل رواج وای او د شعر په ورکړه راکړه د یوه شعر د بل کېدلی. ما به خپل څو شعرونه د ده په یوه شعر ورکړي وو او ډېر به خوښ وم چه د ده ځینې اشعار زما وای.

مگر زه اوس هم، د دې لامله چه خان ده ته ډېر نږدې گڼم، د ده په اشعارو ویاړم او خپل یې گڼم. همدغه وجه ده چه له یوې خوا ته مې د اشعارو خوند او ښکلا په ستاینه مجبوروي او له بلې خوا راته دغه ستاینه لکه د خان ستاینه ښکاري او مخه مې نیسي. که دغسې نه وای ما به په دغو اشعارو، په ډېرو پاڼو کښې، ډېره لویه مقدمه لیکلې وه او له نیا ته به نمسی غتېده وه.

په هر حال دا اشعار پخپله خپل ځان ښیي او زما ستاېلو ته څه ضرورت نه لري. زه همدومره وایم، چه پښتو ټولنه، د دې اثر په چاپولو او خپرولو، د ذوق او سلیقې خاوندانو ته د پښتو د لوړ ادب یوه ښه او غوره نمونه وړاندې کوي.

کاشکې دښاغلي مجروح صاحب، نور اشعار هم لاس ته راغلي وای او غوړي لا غوړ وای![1]

[1] د ذکر شوي کتاب سرلیک. کابل، پښتو ټولنه، د ۱۳۳۷ حمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زړه بغړی

د ښاغلي پرهېز "د زړه بغړی" چه د ده د اشعارو مجموعه ده، ما ټول ونشو کتلی، مګر ډېر ښه ښه شعرونه مې پکښې ولوستل چه په رښتیا ئې شعري کیف درلود او شعري محاسن پکښې وو.

د پرهېز په شعر کښې سربېره په سلاست اوروانۍ هغه شی هم موجود دی، چه شعر ورته ډېر ضرورت لري، چه هغه احساسات او عواطف دي. څنګه چه ښاغلی پرهیز یو سپېڅلی او پاك زړی پښتون دی چه د حق او حقیقت په مقابل کښې نورو شیانو ته څه ډېره اعتنا نه لري او هر کله جرئت او صراحت نه کار اخلي، شعر ئې هم د همدغې جذبې له تاثیر لاندې هغه جذابیت پیدا کړی دی چه په زړونو ډېر اثر لري.

د وطن مینه، د ملیت احساس، انساني عواطف او د یوه دردمند زړه اغېزې پدې اشعارو کښې ډېر ښه ځای لري او د زړونو خاوندان ورته په ډېر ښه نظر ګوري، زه دا کتاب د چاپولو وړ ګڼم او ډېر ښه ادبي اثر ئې بولم.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب په سر کې نظریه، د ۱۳۷۶ هـ ش چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کلیمه داره روپۍ

دا یوه خوږه ډرامه ده چه ښاغلي عبدالرحمان پژواك د پښتو ټولنې افتخاري غړي، تقریبا شل کاله پخوا لیکلې ده. په دې ډرامه کښې پښتني احساسات، د وطن مینه، افغاني شجاعت، دیني جذبه ډیر ښه تمثل شوی دی چه د افغان ملت د نرو او ښځو مېړانه او ناریتوب ترې په ښه ډول څرګندیږي.

په کلیمه داره روپۍ کښې مادي او معنوي دواړه قیمتونه موجود دي او د دین او دنیا د وصال ډیره ښه نخښه ده. په پښتو ادب کښې کلیمه داره روپۍ د ښکلو پیغلو له اوربل سره ډیر ارتباط لري او په همدغه وجه د جمال پلوشه او د عشق خاطره هم پکښې پټه ده. په همدغه سبب دا نوم له دې قیصې سره ډېر ښه تړون لري او لیکونکی د خپلې کیسې اساسي ټکی ګڼلی دی...[1]

---

[1] د ذکر تموی کتاب سریزه، پښتو ټولنه، ۱۳۳۷ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ادبياتو تاريخ

دوهم ټوك

دا د پښتو د ادبياتو د تاريخ دوهم ټوك دی چه په ۱۳۲۴ هـ ش كال كښې پياوړي مولف عبدالحي "حبيبي" په لومړي ټوك پسې ليكلی او په ۱۳۲۹ هـ ش كښې د كابل مجلې په ګڼو كښې پرله پسې خپور شوی دی.

د پښتو ټولنې د ادبياتو د څانګې ښاغلی مدير محمد حسن ساپی له كابل مجلو نه راغونډ كړ او اوس د كتاب په صورت ښاغلو لوستونكو ته د استفادې د پاره وړاندې كيږي.

د دې كتاب لومړی ټوك په ۱۳۲۰ كښې د ادبياتو د پوهنځي له خوا د درسي كتاب په حيث چاپ او په درس كښې شامل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښائي چه د دې ټوك په څېړلو هغه درسي سلسله پراختيا ومومي او د ادب محصلينو ته هم ډير ګټور ثابت شي.

دا ټوك د اسلام له لومړيو وختونو تر ۱۰۰۰ هـ پوري د پښتو ادب رنګ او ډول ښيي او د مستندو تاريخي واقعاتو په رڼا كښې ليكل شوى دى.

د تاريخي څيړنو او پلټنو په لحاظ دا كتاب ډير مهم دى او په ډيرو مهمو ټكو رڼا اچوي. د ادبي تحليل برخه ئې هم د اعتنا وړ ده چه مولف پكښې د ښه حق خاوند او حقدار ګڼلى شو، مګر تاريخي څيړنې ئې پر ادبي څيړنو درنې او مهمې دي.

په اوسني وخت كښې چه د ماخذونو او مداركو نيمګړتيا ته ګورو او دغه حال په نظر كښې نيسو، بايد ووايو چه د مولف څيړونكي طبيعت او د ډيرې مودې تاريخي مطالعاتو ده ته د دغو اثارو په ليكلو له نورو نه د وړاندې والي او قدامت حق وركړى او د پښتو په علمي او ادبي پالنه كښې ئې د ډيرې ښې برخې خاوند كړى دى.[1]

---

[1] پر ذكر شوي كتاب سريزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۸ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د ځينو ژبو اولهجو قاموس

پښتو ټولنې د خپل تاسيس له وخته تراوسه ډير کتابونه چاپ کړيدي چه د ضرورت او اهميت په لحاظ خيني ښه او ځينې ډېرښه دي.

دا کتاب له هماغه کتابونو څخه دی، چه د پښتو ټولنې له مرام سره ټينګک او نږدې تعلق لري او د کيفيت په لحاظ ورته ډيرښه ويلی شوو

په دې کتاب کښې د افغانستان د اريائي ژبو (پښتو، فارسي، شغني، سنګليچي. واخي، اشکاشمي. منجي) ډير لغتونه راغونډ شويدي چه لوستونکی د دې هڅواد له څو ژبو سره اشنا کوي او سربيره په دې له هغو کسانو سره هم ښه مرسته کوي چه د ژبو نيلې او ريښې پلټي او په ژبنيو څېړنو بوخت دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسږ د دې کتاب مرحوم او فاضل مولف شاه عبدالله بدخشي او د هغه ملګرو ته په ډېر ښه او درانه نظر ګورو چه دغه ښه او مهم اثر ئې موږ ته پريښی دی. د دې کتاب په بشپړتيا او تکميل کښې د پښتو ټولنې د لغاتو دڅانګې او ځينو نورو غړو څه موده زيار ويوست چه د پښتو ژبې لغات ئې ورسره زيات کړه او د دغې اضافې په وجه د کتاب قيمت او اهميت نور هم زيات شو.

څنګه چه مرحوم مولف د کتاب په مقدمه کښې ليکلي دي د پاميري ژبو په لغاتو او کلماتو کښې ځينې داسې توري شته، چه په فارسي کښې نشته او په پښتو کښې شته لکه (ټ، څ، ځ، ډ، ړ، ږ، ښ، ڼ) په همدغه وجه دغه پښتو توري د دې قاموس په ليکلو کښې په کار شوي دي او د دغو تورو وجود دابنيي چه پښتو ژبه او دغه ژبې په اصل کښې ډېرې نږدې دي او غړونه ئې يو بل ته ورته دي، ډېر ښه وشوه چه د پښتو ټولنې له خوا په دغه قاموس کښې پښتو لغات هم زيات کړی شوه او د ژبو د مقايسې او پرتلې د پاره زمينه ښه مساعده شوه.[1]

[1] د بکر تموي کتاب ... نزه. پښتو ټولنه. ۱۳۳۹ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

پلوشې

اوس په افغانستان او پښتونستان کښې د پښتو ژبې ځينې ډير ښه شاعران پيدا شويدي چه د ډير لوی او ستر حق خاوندان دي. که اوس د پښتو أدب ځينې برخې د دنيا په نورو ژوندیو ژبو ترجمه شي باور لرو چه ځينې پښتانه شاعران به جهاني شهرت پيدا کړي او پردي به هم ورته په درانه نظر وګوري.

په دغسې شاعرانو کښې يو تن عبدالغني خان غني د باچا خان مشر زوی دی چه پښتو ټولنه ئې د ديوان چاپول په پښتو ادب کښې ډيره ښه اضافه بولي او د شعر علاقه مندانو ته ئې ډير ښه أدبي سوغات ګڼي.

د فخر افغان خان عبدالغفار خان په لوی کور کښې چه هم غني شته او هم ولي شته د دغسې شاعر پيدا کيدل څه عجيبه خبره نده.

کله کله د غني قصه هم واوره
دا هم ده وروره د لويې ونې خانګه

زه د پښتو په اوسنيو شاعرانو کښې څو تنه د ګوتو په شمار پيژنم چه هر يو د خپل ادبي سبك او د خپلو افکارو او خيالاتو په لحاظ ممتاز صفتونه لري او په بيلو بيلو لحاظونو يو له بل نه او بل له بل نه ښه دی، يعنې يو د غزل استاد دی. بل د ملي او وطني احساس په راويښولو کښې د لويې برخې خاوند دی، د چا اجتماعي افکار او خيالات ډير عالي دي او د چا رندانه سندرې ډيرې ښکلې او په زړه پورې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غني خان پـه اشعـارو کـښې چـه څه شـي زمـا ډیر خوښيـږي هغـه د فکـر او خيـال ازادي او د تقليـد لـه تلقينـاتو څخـه سرکشـي ده.

د ده رندانـه مقـام تـه هر څوك نشـي رسـيداى او هغـه څه چـه دى ئـې د خپـل شاغلي ليونتـوب لـه برکتـه ويلـى شـي د نـورو خولـه پـرې سـوزي.

غنـي د شـعر او شـاعرۍ پـه دنيـا کـښې پـه رښتيـا غنـي دى او ډيـر څه ئې پـه برخـه رسـيدلي دي. د ده پـه اشـعارو کـښې، عشـق او محبـت، پښتـو او پښتونولـي، رنـدي او خيـامي فلسـفه، ټوکـې او مسـخرې هـر څه شتـه او لـه کارغـانو او مارغـانو سـره ئـې هـم پـه شـاعرانه ژبـه ډيـرې د خوند خـبرې کړيـدي.

د ده پـه مسـتانه ليونتـوب کـښې شـاعرانه هوښيـاري او بيـداري پـټه ده او پـه ملنـډو کـښې ئـې ډيـر د مقصـد ټکـى نغښتـي دي ځکـه ورتـه ليونى فلسفي هـم وايـي.

ده لـه مـچ او ميـږي، لـه چـرګ او مـلاچـرګك، لـه اوښ او لـه نـورو لويـو وړو ځنـاورو سـره ډيـر څه ويلـي او پـه دغسـې پـيرايو کـښې سياسـي او انتقـادي مطـالب بيـان کړيـدي.

څه کـه خلق ليونى غني ته وايي
ډير ښه پيژني خپل يار او د نور يار

دغـه د مينـې ليونـى، د مينـې پـه حقيقـت ډيـر ښه پوهيدلـي او همدغـه پوهـه د شـاعرۍ ډيـره لويـه پـانګه ده. دى د مينـې او محبـت پـه بـاب خپلـه عقيـده داسـې څرګنـدوي:

محبـت د خـداى صفـت د زړه طـاقت دى
هــر طـــاقت د ده غـــلام د غلامـــانو
مينـه حقيقـت حســن سـايه د حقيقــت ده
حســن لــه زوال شــته مينـــه نلــري زوال

غنـي د ډيـرو نـوو خيـالاتو خـاوند دى او زاړه خيالونـه هـم پـه نـوې جامـه او نـوي رنـګ کـښې ښيـي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښيي زوړ خيال نوي جامه کښې د غني دی دا صفت
خيال مې د سبا دی پيدا شوی پروني يمه

دغه بې پروا او بې قيده شاعر که څه هم ډير ناويلی "مه ګويات" ويلی دی او خپل زړه ئې نه يخ کړی، مګر بيا هم خپل ځان مقيد ګڼي او د زړه ځينې خبرې په زړه کښې ساتي.

غني وايي که د زړه خبرې وکړم
پښتانه به مې په سر لرګي کړي مات

دغه د سر ډار که د ده په سر کښې نه وای، ښائي چه دغه ازاد خياله شاعر د فکري ازادۍ حق نور هم ډير ښه په ښکاره کړی وای او د جرئت او جسارت ډيرې لوړې څوکې ته ختلی وای. د ده د اشعارو نمونه چه لومړی ځل ما وليده او په لوستو ئې نه مړيدم هغه د ده دا بيتونه دي:

چه خازې شي مې په قبر وي ولاړې
که غلام مړ يم راځئ تو کړئ پرې لاړې
که پخپلو وينو نه يم لمبيدلی
په ما مه پليتوئ د جومات غاړې
چه قطرې قطرې مې فوځ د انګريز نکړي
مورې ما پسې په کوم مخ به ته ژاړې
يا به دا بې ننګه ملک باغ عدن کړم
يا به کړم د پښتنو کوڅې ويجاړې

دا بيتونه څه د پاخه شل کاله پخوا د پښتون مجلې په لومړي مخ چاپيدل او په هر ځا به ئې ډيره اغيزه کوله.[1]

[1] د غني پلوشې بر کتاب مرتبه، پښتو ټولنه، ۱۳۳۹ هـ ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه شعراء

دریم ټوك

د پښتو ژبې ډیر شاعران او پوهان د تیرې زمانې په تورتم کښې ورك دي چه اوس ئې چاته پته نشته او د اشعارو او اثارو نمونې یې نه مومو. د دغسې کسانو پلټل او د ورکو اثارو پیداکول د پښتو ټولنې وظیفه ده. دا کار پښتو ټولنې ډیر پخوا شروع کړی او څو کاله پخوا ئې په دغه نامه دوه کتابونه لومړی او دوهم ټوك چاپ کړه چه د پښتو ژبې ډیر ښه ښه مشهور او غیر مشهور نوم ورکې شاعران پکښې معرفي شوه.

د دغې سلسلې دریم ټوك دغه دی اوس د یوه مهم اثر په صورت خپرېږي چه د پښتو ټولنې د ادبیاتو په څانګه کښې له ډیرې مودې نه دغه لټون شروع و او په دې وروستیو وختو کښې د طبع دپاره اماده کړی شوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېدې ټوک کښې (۱۳۱) تنه پښتانه شاعران ښودل شوېدي چه په ادبي لحاظ ډېر قيمت لري او يو ښه خدمت ورته ويلی شوو. د دې ټوک په تکميل کښې ښاغلی عبدالشکور "رشاد" د پښتنو ټولنې مرستيال د ادبياتو له څانگې سره ډېره ښه مرسته کړېده او (۱۸) تنه شاعران ئې نوي معرفي کړيدي چه ځينې پکښې د ديوان خاوندان دي او په ادبي لحاظ لوړ مقام لري. د دې ټوک په ليدلو کتلو کښې ښاغلي خادم صاحب هم برخه اخستې ده او د يادولو حق لري.

ښاغلي حسن "ساپي" د ادبياتو څانگې کفيل د کتاب په تدوين، مقابله او د ځينو شاعرانو په پيداکولو او ليکلو کښې ډېر زيار کښلی دی.

د دغسې کتابونو په چاپولو او خپرولو کښې دا فايده هم په نظر کښې ده چه ښاغلي لوستونکي به ئې په غور او دقت وگوري او کوم شاعران چه په دغو تذکرو کښې نه وي راغلي او دوی ته معلوم نه وي نو د هغوی په باب به کافي معلومات د کلام له نمونو سره پښتو ټولنې ته د يوې ادبي مرستې په حيث راواستوي او له خپلې ملي ژبې سره به مرسته وکړي.

پښتو ټولنه د دغه زيار او خدمت په مقابل کښې د دغسې کسانو معنا او مادتا قدر کوي او په ښه نظر ورته گوري.[1]

[1] د ذکر شوي کتاب د لومړي چاپ سريزه، پښتو ټولنه، ۱۳۴۲ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه شعراء

دريم ټوك

په ۱۳۳۷ کښې د پښتانه شعراء دريم ټوك د پښتو ټولنې له خوا چاپ شو، مګر پخوا تر دې چه دغه کتاب له دولتي مطبعې څخه راووزي او خپور شي په مطبعه کښې اور ولګيد او دا کتاب هم له ځينو نورو کتابو او مجلو سره وسوزيده.

يوازې درې څلور جلده ترينه په لاس راغلل او بس.

کله چه د دې کتاب د بيا چاپولو اراده پيدا شوه کتاب د دوهم نظر د پاره ښاغلي او فاضل ليکوال عبدالشکور "رشاد" ته وسپارل شو چه ځينې نيمګړتياوې او اشتباه ګانې يې رفع کاندي.

دغه محترم ملګري دا کار په ښه شان وکړ او وروسته تر دې چه په کتاب ئې د تزئيد، تنقيص، اصلاح او تعديل په لحاظ يو ښه بدلون راووست کتاب بيا چاپ شو چه له پخوا نه د کم او کيف په لحاظ ډير ښه شو او د رشاد صاحب د زيار او کار يادونه پکښې د حق منته ده.

په دې کتاب کښې سربيره پر دې چه د ځينو شاعرانو په پيژندګلوي کښې ډيره ښه اضافه راغلې ده او د اشعارو نادرې نمونې ئې راغونډې شويدي ځينې مهم اشتباهات رفع شويدي.

په دې طبع کښې د صفحو نومره هم د لومړي او دوهم جلد په تعقيب په مسلسل ډول راغلي ده او شاعران هم د تيرو جلدونو د شمېر په اعتبار مسلسله نومره لري چه په دغه دريم ټوك د ۳۳۹ تنو شاعرانو په پيژندګلوي ختميږي.[1]

---

[1] د ذکر شوي کتاب د دوهم چاپ سريزه، پښتو ټولنه ۱۳۴۲ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راز

"راز" چه د ښاغلي بختاني د اشعارو دوهمه برخه ده زما خوښه شوه او ځينې اشعار ئې د ډيرې ستاينې وړ دي. د بختاني په شعر کښې ساده ګي، رواني او له ژوندانه سره ښه ارتباط شته ځکه ئې ښه ګڼم او په ښه نظر ورته ګورم.

زه په شعر کښې جرئت او جسارت هم خوښوم او د اجتماع سترګو ته خلې وروړل ستايم. په دغو اشعارو کښې دغه صفت موجود دی او د وطن مينه، د مليت احساس، په خوار غريب باندې زړه سوی پکښې ډيره اغيزه لري. د دې اشعارو يو ښه اړخ دا دی چه اسلامي او پښتني رنګ پرې غالب دی او اصلاحي جنبه ئې زوروره ده. که بختاني د چا په عقيده له ګلونو نه ښکلې دسته د نمود او د نظر د خوشحالۍ د پاره نه وي جوړه کړې، نو د دردمنو زړونو د علاج د پاره خو ئې ګل قند جوړ کړيدی

د اشعارو معنوي ښايست په ظاهري ساده توب کښې پټ دی ځکه ئې ډير ظاهر بين خلق حقيقت ته نه ملتفت کيږي.

د بختاني اشعار ساده دي. مګر د ساده ګانو له فکر او فهم نه لوړ دي بختاني پخپله هم خپلو اشعارو غوندې دی چه ظاهري لباس او وضع ئې نظر راښکونکې نه معلوميږي. مګر چا چه د ده په باب سمه مطالعه کړيده د ده اخلاقي او ادبي شخصيت ته په ښه نظر ګوري او قدر ئې کوي[1]

[1] ... تقريظ ... ۲۴۲ ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

نومیالی غازي

چکنور ملا صاحب رحمة الله علیه

هغه شخصیتونه چه په خپل وخت کښې د خپلو ذاتي صفاتو او خصایلو په وجه په خلکو کښې نیك شهرت او ښه اعتبار پیدا کوي، د هیرولو نه دي.

مونږ باید د دغسې رجالو په حالاتو ځان خبر کړو او ځانته دا معلومه کړو چه په دې وطن کښې چا د دې وطن د پاره څه کړي دي؟ ملایان خو اوس هم شته او د چکنور د ملا صاحب په وخت کښې هم وو چه ځینو به له ده نه کتابونه هم زیات لوستي وو.

د ده په شیخانو او مریدانو کښې به هم ځینې زاهد او عابد کسان وو چه حتی له ده نه به ئې هم زیات نفلونه کول مګر شاوخوا خلك په ده راټولیدل او د ده وعظ و تبلیغ. د ده خبرې او نصیحتونه له نورو نه زیات موثر وو.

زه دا منم چه د روحانیت تاثیر ورځ په ورځ په خلکو باندې کمیږي او هغه اثر چه د هډې اخندزاده صاحب په خپل وخت کښې درلود اوس ئې کوم پیر او فقیر نه لري.

اوسنی تعلیم او د دې عصر ذهنیت له پخوا نه ډیر فرق کړی دی. مګر له دې خبرې سره دا هم منم چه د هډې صاحب په وخت کښې هم ځینې نوی لوی ملایان وو چه علمي مطالعه به ئې له ده نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیاته وه بلکه زهد و عبادت به ئې هم له ده نه زیات و، مگر د ده پیرو ي ئې کوله او د ده په طریقه کښې داخل وو.

د دغه معنوي نفوذ او رسوخ علت او سبب تشخیصول ډیره مهمه خبره ده، چه باید د تحقیق خاوندان او سوانح نګاران ئې درك کړي او خلکو ته ئې وښیي.

پخوا وختونه پریږدئ، دغه زمونږ زماني ته نژدې وختونو کښې دلته ډیر علمي او روحاني شخصیتونه پیدا شوي او خاوري شوي دي چه د خلکو په افکارو او عقایدو ئې تسلط درلود او ډیر خلك ئې په ځان پسې روان کړي وو.

که څوك دا فکر کوي چه دغو کسانو محض په ظاهري وضع یعنې جای نماز او تسبو او په نفلونو دریدو خلك په ځان راټول کړي وو دا فکر ډیر سطحي او سرسري فکر دی ځکه چه ډیر خلك ډېره موده په محض ظاهري نمایش نه غولیږي.

که چا دا تصور کړی وي چه یوازې د خولې فصاحت او بلاغت او په وعظ و تبلیغ کښې مهارت ډیر موثر دی دا قضاوت هم کاملا صحیح نه دی.

همدغه اوس به زه تاسو ته یو بې عمله ملا او مولانا دروښیم چه په خوله به ډیرې ښې خبرې او په منبر به ډیرې ښې مسئلې کولې شي مګر د هغه بل شار وار او بې الایشه ملا د خبرو تاثیر به د ده په خبرو کښې نه وي.

همدارنګه خلك یوازې په تش زهد او عبادت دومره ډیر نه غونډیږي لکه چه د چا په اخلاقي او عالي صفاتو راغونډیږي.

چکنور ملا صاحب په باب زه څه خاص معلومات نه لرم چه د ده د شهرت او اعتبار، د روحاني نفوذ او رسوخ هغه اصلي تکي تشخیص کړم مګر دا راته معلومه ده چه دغه د خیر او برکت خاوند په ازادو سرحدونو کښې، په ننګرهار او کابل کښې ډیر ارادتمندان لرل او ډیر وران ویجاړ کارونه په ده سمیدل. ډیرې بدئ او دښمنئ ده اوارولې شوې، ډیر خلك ئې د غزا لپاره له ځان سره روانولی شول

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د ډیرو خلکو لوښې او خویندې ئې بې ولوره په ډیر لږ مهر خپلو میړونو ته ودولی شوې، ځکه چه هیڅوك ئې مخې ته نه دریدل او هر چا ورته د عقیدې له مخې ارادت درلود.

هغه کار چه ده د ازاد سرحد په مومندو او شینوارو کولی شو اوس ئې یو ریاست قبایل په ډیرو پیسو نشي کولی، هغه غزا چه ده په تش لاس د خلکو د جذباتو په راوپښولو کوله، یوه عصري فرقه ئې په توپونو او ماشیندارو نه شي کولی.

هغه لویې دښمنی، جګړې او دعوې به چه ده په یو څو خبرو فیصله کولې، یوه ستره قضایي تولنه ئې هغسې نه شي حل کولی.

دا دومره کارونه چه یو سړی په یوه سر کوي، هغه سړی بې څه نه وي او د دغسې سړیو پیدا کول څه اسانه کار نه دی. مونږ باید دخپلو عرفاني او روحاني رجالو څیړنه او پلټنه یوازې ددې لپاره ونه کړو چه دوی به د شپې څو رکعته نفل کول او څومره اوراد او وظایف ئې لرل، بلکه د دوی هغه اجتماعي خدمتونه چه د خلکو دتربیت او پوهولو په لاره کښې ئې کړي دي څرګند کړو او د دوی د فوق العادګۍ سر اوراز ولټوو او دا څانته معلومه کړو چه زمونږ د خلکو روحیات څنګه دي؟ څنګه خلك په دوی باندې تسلط او نفوذ پیدا کولی شي او د تبلیغ له لارې څنګه خلك څه راز خدمت کولی شي؟ زه د ښاغلي سیال صاحب دغه پلټنه او د چکنور په ملا صاحب باندې څه لیکل د قدر وړ کار ګڼم او نمانځنه ئې کوم. سیالان باید همدغسې وکړي، سیالي په همدغسې کارونو کښې ښه ده.[1]

د جدي ۲۹مه.۱۳۴۵

---

[1] پر ذکر شوي کتاب تقریظ .د کتاب د ۱۳۷۷ هـ ش دوهم چاپ ځخه ،۵/۱ ۵مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید غلام حیدر (رحمة الله)

چا چه مرحوم غلام حیدر بو ځلی لیدلی دا به بیشکه ومني چه د خلقت لورینه پر ده باندې ډیره زیاته وه او بل کور سړی و.

د ده وجود داسې نمود درلود چه هر چا به ئې په لیدو (فتبارك الله احسن الخالقین) ویلې.

هغه وجاهت چه په ډیرو ګڼو خلکو کښې د هر چا نظر ځانته جلبوي د ده ممتازه برخه وه.

زه نادیده سړی نه یم مګر دا په رښتیا وایم چه تراوسه مې د ده ساری نه دی لیدلی.

دی د معیشت په لحاظ ازاد مشربه، قلندر صفته سړی و چه هر څه به لاس ته ورتله په لاس کښې به ئې نه ټینګیده او د سبا ورځې غم به ورسره نه و.

قرار درکف ازادګان نګیرد مال ـ په ده باندې ډیر ښه صدق کاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې پخلي به اکثر د کور نه دباندې و او د میلې بنه به نې درلوده، مګر کله کله به سره ښاوه او هيڅ به نه و

کور نې د لغمان په چارباغ کښې د سیند په هسکه غاړه و، چه بمونه او دیوالونه نې د ختو وو مګر چتـه محقر نه معلومیده او د سر معتبر خلك به هم ور روان و

زينة المكان بالمكين. د همدغه ځاى وصف الحال و ځکه چه د دې کور اکثر غړي د حسن و جمال استازي وو. دی په اماني دوره کښې د کابل له منورینو سره اشنا او په دولتي چارو کښې شامل و.

کله چې اعليحضرت امان الله خان د عمومي اغتشاش په وجه له مینځه لاړ او پخوانی ننګرهار د لغمان او کونړ په شمول د کورنیو جګړو صحنه شوه، سيدغلام حيدر د اولس ځينې مشران په يوه عهد او پيمان متفق کړه چه د يوې مقاولې په امضاء کولو په ۱۳۰۸ هـ ش کښې چه د تجدد او تنور اکثر منسوبين د ځان په پټولو او د خپل پله په وركولو مجبور و، دغه کار خرق العاده کار و.

كه څوك کله د افغانستان سياسي تاريخ ليکي او د مشروطيت او جمهوريت مستقيمې او غير مستقيمې مبارزې يادوي باور لرم، چه سید غلام حيدر به هېڅکله هېر نکړي او دغه د کالو سياسي بندي او له محبس نه مدفن ته تلونکی ملي مجاهد به د لوی حق خاوند وګڼي[1]

د سنبلې ۱۸ _ ۱۳۵۲

[1] د استاد الفت د خپل ليك فوتوكاپي

(c) ketabton.com: The Digital Library

اژدهای خودی

د تورو تیارو په ځمځو او غارونو کښې لاس تپول او تپرېدل، په مجهولاتو پسې هڅه کول. هیڅ نه لیدل او له نا اشنا غیر مریي محیط او ماحول سره تماس او تعلق پیدا کول. هغه کار دی چه معرفت غوښتونکي ئې په ظلمت باندې د غلبې د پاره کوي (یخرجونهم من الظلمات الی النور).

نوي عرفاني کشفیات او له تورتم نه رڼا ته څه راویستل. داسې شغل دی چه د معنا طالبان ورپسې شپې سبا کوي او د ظواهرو له سطحې نه ورپسې د اسرارو او خفایاو تل ته ننکته کېږي چه هلته بینا او ړندې سترګې یو حکم لري. بلکه لیدونکې سترګې د تورتم احساس لا ډېر کوي.

هغه څه چه له دغسې تماس ځخه، په انساني شعور کښې منعکس کېږي، د دې خلکو الفاظ او کلمات یې نه شي افاده کولی او د تعبیر له حدودو څخه لیرې وي، خکه ئې ترجماني په اشارو او کنایو، په استعارو او رمز وایما کېږي، یعنې شاعرانه ژبه او فلسفي فکر غوارې چه د ابهام تفسیر په ایهام ورته ویلی شوو. مجاز او حقیقت په همدغسې خایونو کښې خپل خان یو په بل کښې ورکوي او شعر و فلسفه خپل کور یو کوي د شعور له رڼا نه د تحت الشعور تورتم نه ننوتل ډېر مشکل سفر دی او د "سراعظم" کشف د هر چا کار نه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي سيد بهاءالدين دغه ابتکاري غامض اثر "اژدهای خودی" د شعور او تحت الشعور په قلمرو کښې ډېره ښه سفرنامه ده. زه نه شم ويلی چه زه به څنګه او څومره پرې پوه شوی يم. مګر دا په يقين ويلی شم چه په خوند يې پوهيدلی يم.

په دې اثر کښې نفسياتي ښامار له افسانوي ښامار او سياسي ښامار سره تلميحي ارتباط لري چه ضمني مطالب يې له اصلي مطلب څخه لږ ارزښت نه لري

که څوك غواړي په خان او جهان کښې د اژدها د مرګ په راز او رمز پوه شي او د سيه پوش قهرمان په ضد د سبزپوش رب النوع پرستش ته مخه کړي دا اثر دې په غور او دقت مطالعه کړي.

ښايي چه په دغه وسيله، لکه د نيمې شپې لاروی "رهګذر نيمه شب" د لاشعورۍ د مغارې تل ته پريوزي او بيا له خان سره د عشق ډېر مهم پيغام خپل کور و کلي ته راوړي او خلك ورته ليونی ووايي. داسې ليونی چه د سراعظم د ښکارولو جرءت او شهامت ورسره وي او په ډاګه ووايي:

ستاسو قهرمان بادار اژدها دی چه په ټول جهان نه مړيږي او په دريابونو نې تنده نه ماتيږي. که غواړئ دغه ښامار مړ کړئ نو اول په خپل خان کښې د ښامار وژلو هڅه وکړئ او هغه اشوب طلبه ازادګان چه د تحت الشعور په مغارو کښې، په زنځيرونو تړلي پراته دي خوشې کړئ.

په عقل نه شي لوی کارونه په جذباتو کيږي
بدنظامونه د جنون او عشق طوفان ماتوي
د افلاطون په حکمت نه کيږي د حق پالنه
لښکر د ظلم و معصيت ابن عمران ماتوي.[1]

---

[1] پر ذکر شوي کتاب تقريظ د هغه په سر کښې، انجمن تاريخ و ادب افغانستان اکادمی، کابل، ۱۳۵۲ هـ ش، ۱۹.۱۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت یا رهبر سعادت

بنی ادم علاوه ازینکه مثل سایر حیوانات. بواسطهء حواس. بعضی چیزها را مرغوب و برخی را منفور دانسته. خوب و بد را امتیاز میدهد. بذریعه یک رهبر دیگر که شریعت نامیده شده این معرفت را خوبتر حاصل کرده. در مقام امتیاز به اریکهء برتری نشسته. زیرا سایر حیوانات تنها اضرار و منافع ظاهر و نمایان را درک نموده اتش را سوزان و اب را دافع تشنگی شناخته از یکی خود داری و بادیگری لب بلب شده صفحهء دل را ابیاری مینماید. و چیزیکه دست حواس از دامن معرفت ان کوتا هست ماهیت انرا هیچ یک از طوایف حیوانات بجز نوع شریف انسان کشف نکرده. بل مضر را مفید دانسته. مانند مگس و مورچه بذایقهء شیر و شربت شیرین خود را در گرداب تهلکه می اندازند. و یا مثل طیور حبوبات را در زمین سرسبز معاینه نموده از دام و قفس غافل و از کار دیکه لب ابدار خود را جهت گردن وی باز کرده جاهل. و از فضای عالی و هوای مامون نزول نموده تسلیم دست صیاد اجل و نشانهء گلولهء اتشین هلاک می شوند. اگر چه این چنین شکارگاه و میدان تهلکه هر روز از دست مشاطهء حرص و هوس بهر هلاک حضرت انسان چون باغ و بستان تزئین یافته. تاسیس میشود. انسان هم به فحوای "عسی ان تحبو اشیا و هو شرلکم" نزدیک میباشد که به حس ظاهر و جمال کاذب بازی خورده. در اثر شهوات فسده و میل مفرطه بحقوق و نوامیس دیگران تعرض و تقرب نموده خود را مورد قصاص و محل انتقام گرداند. اما درس قناعت و اوضاع استغنا را از جملهء ایهء مبارکه "ولا تمدن عینیک"

(c) ketabton.com: The Digital Library

درفته خواهشات و مشتهیات خود را که منجربه ضرر مادی و معنوی بسد برادر همنوع اوست جلوگیری نموده. بدون اجازه شریعت غرا گاهی میل و اراده اش را پیروی نمیکنند. بل هر وقت مصلحت عمومی و منافع اجتماعی را در نظر داشته سعادت و رفاه خویش را مربوط و متعلق بر فاهیت عامه میدانند. پس همین شریعت است که ارتباط بشری و انتظام نوع انسانی را محافظه و نگرانی کرده روح اتفاق و اتحاد را در نفوس عداوت شعاران دمیده. عداوت را به اخوت. نفاق را به وفاق. شقاوت را به سعادت مبدل میسازد. و در مقابل شمشیر خود خواهی و خودپسندی. روابط دوستی و پیوستگی را قطع میکنند. سپرداری مینماید.

شریعت است که از یک طرف انسانرا به سعی و عمل مکلف گردانیده. به موداى "و ان ليس للانسان الا ماسعى" تنبلان و بیکاران را از جمیع فضایل معنوی و منافع مادی و لوازم حیاتی محروم نشانداده و از دیگر طرف قرار فرموده: "ان احسنتم احسنتم لانفسکم و ان اساتم فلها" فعل و عمل را به خوب و بد تقسیم نموده از بدی ممانعت و بخوبی اقدامش را بسرعت خواهانست.

پس ارباب بصیرت و اصحاب عقل سلیم. اشد احتیاج خودرا باین قانون متین اسمانی دیده. طوعا و رغبتا این کافل سعادت بشری و منتظم جمعیت انسانی و رهبر راه ترقی را بحکمرانی و حاکمیت خود قبول نمودند و حسب امر او در امور معاشی و معادی کوشیده قوای خود را کاملا در مواقعیکه شرعا محمود و مستحسن بوده صرف مینمایند. فرس شهوات را در میدان مشروعات و مباحات تا حدی که برای جولان او مقرر شده سرداده بعد از ان که مزرع حقوق دیگر ها پامال میشود لگام اراده اش را گردانیده مراجعت مینمایند. پس استعمال این قوه را که از

(c) ketabton.com: The Digital Library

افراط و تفریط خارج و بحد اعتدال تقرر گیرد عفت و یکی از محامد شرعی گفته میشود.

هکذا قوهء غضبی را در جلب حقوق و دفع اضرار خرج کرده و در مواضعیکه متعدی محسوب میشوند، اب سرد حلم و تحمل را نوشیده نایرهء غضب را منطفی و خاموش میسازند. تا صفت مستحسن شجاعت را برناصیه خود مرتسم گردانند.

قوهء فکری را نیز نه عاطل گزاشته که جاهل بمانند و نه در چیزی صرف کرده که علم ان بذات اقدس الهی مختص است. تا موجب ضلال و گمراهی گردد، بل در جستجوی اسباب برتری خویش و بهبود جامعه از وی کار گرفته و در علومیکه باعث منافع دینی و دنیوی بوده از وی استفاده مینمایند. تا فضیلت علم و حکمت را در سوانح عمری خود درج نمایند.

شریعت در هر امر کمال تحقیق را نشانداده. از افراط و تفریط ممانعت و طرف اعتدال را ارشاد و هدایت فرموده پس این شریعت حقه که در ترقی و ترفیع نوع انسانی از مثل و نظیر عالی تر و شمار جمیع محاسن او یکایک از وسع قلم ناتوان و فکر خام من بلند تر است. کسیکه قدری بنظر غور و تحقیق سوی او نگریسته سر اطاعت و انقیاد را به استان عالی او نهاده و خواهد گفت:

که بی حکم شرع اب خوردن خطا است
و گر خون به فتوی بریزی رواست[1]

---

[1] الفلاح. جمعیت العلمای افغانستان. وزارت عدلیه. کابل. شمارهء هفتم. سال هفتم. دوم رجب ۱۳۵۵، ۲۷ سنبله ۱۳۱۵، ص ۵۵-۵۹. با امتنان از جناب قاری مولوی محمد یاسین از قلعهء میران قاسم یکه
این مقاله با انکه از نخستین نگارشات جوانی است که تازه در ادارهء جریدهء انیس شامل خدمت فرهنگی گردیده نمایانگر تتبع، منطق، استدلال و دقت نظر و پختگی فکر نویسندهء ان میباشد (مدون)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افکارو تعمیم او تکامل

لومړی فکر:

پروسږ کال د عقرب پنځلسمه شپه وه چه په روداتو کښې مېلمانه وو، او ساز غږېده. یو ساعت وروسته دېناغلي پاچا گل نیازي دا غزل شروع شو:

عالم مي مجنون بولي څوك مې خوا ته نه پرېږدي

د دې خواږه غزل دې بیت:

صیاد په بې رحمۍ کړه رانه دواړه وزر غوڅ
ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

په ما زښت ډېر اثر وکړ. ځکه چه زه د اتحاد مشرقي د عقرب د پنځمې په ۳۱ مه گڼه کښې د "دیني تبلیغ" په شعر کښې دې بیتونو:

مال کښې د میراث د خویندو برخې چا لیدلې دي؟
میل د خور و لور ته په واده کښې چا کتلې دي؟
مونږ ته چا د کوندو په باب کله څه ویلي دي؟
دا رنگ مسئلې مونږ ډېرې لږې اوریدلې دي
ډېر چه په وعظونو کښې یادیږي سخاوت دی
یا په ډېر اخلاص د کوم صاحب مخ کښې خدمت دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښځو بد احوال او مظلومیت ته ملتفت کړی وم، زه پوه شوم چې د نیازي دا مصرع

ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي

د یوې مېرمنې د زخمي زړه ترجماني کوي چه د وهلو په وخت کښې عاجزه ژړلی هم نه شي.

د نیازي دغه غزل د ننګرهار په حجرو کښې ډېره موده په کراتو مراتو لوستل شوی و. مګر څوك ورته نه ملتفت کېدل او په دغه شپه یې د اخبار یو لیکونکی له حده زیت خپل تاثیر لاندې راوست او د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ په ۳۵ مه ګڼه کښې نشر شو. دا شماره چه راوورتلله په ډېرو کسانو یې اثر وکړ او څو ورځې وروسته د مېرمن غوټۍ په نامه یو بل خوږ غزل اداري ته د نشر د پاره راورسید چه هغه دا دی

بادونه د خزان غوټۍ خندا ته نه پرېږدي
ظالم صیاد بلبله د ګل خوا ته نه پرېږدي
اختیار مې د خان نشته دی د جبر په مذهب یم
دادا مې خپلې خوښې او رضا ته نه پرېږدي
هېڅ نه شمه ویلی چه په کوم کور کښې به سوزم
زما د زړه لالیه! څوك مې تا ته نه پرېږدي
پر چا وکړم عرضونه چې ته وکړمه ژړا زه
دا بد رسم و رواج مې حق وینا ته نه پرېږدي
وهل که تکول وي چاته هېڅ نه شم ویلی
"ظالم مې هم وهي هم مې ژړا ته نه پرېږدي"
د جهل په تیاره کښې به اوسېږمه تر کله؟
ما څوك د علم و فن پوهې رڼا ته نه پرېږدي
له مونه تربیت د پوه اولاد غوښتل خطا دی
تعلیم ته مې چه څوك د مکتب خوا ته نه پرېږدي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا شعر چه د اتحاد مشرقي په ۳۹ مه گنه کښې نشر شو، ډېر اشخاص يې متحسس کړه او ډېر ښه استقبال يې وشو. د کابل په ادبي مجله کښې هم د اقتباس په ډول بيا نشر شو او په تعقيب کښې يې د ميرمن ليلى په نامه يو ډېر موثر مکتوب له يوه شعره سره راورسيد چه د اتحادمشرقي په ۴۵ مه گنه کښې نشر شو او له مېرمن غوټۍ سره يې پوره همهنگي ښکاره کړې وه. ځو ورځې وروسته بيا ددغه شعر اقتفا د مېرمن بي بي جاني له خوا وشوه (چه د دغې مېرمنې ډېر شعرونه د کابل په مجله کښې د مېرمن حميدې په نامه. چه بي بي جان يې لقب دی، نشر شوه) د مېرمن بي بي جاني له درد و سوزه ډک شعر، هم د اتحادمشرقي په ۵۰ مه گنه کښې نشر شو او هم د کابل په مجله کښې څه موده وروسته بيا چاپ شو.

په دغه موده کښې چه دغه د مېرمنو شکوې او گلې نشرېدلې، د "پښتون" په مجله کښې هم د مېرمن الف جانې يو پوخ او قوي معنی دار شعر وليدل شو چه د ښځو په احوال يې د احساس او شعور خاوندان ژړول او د نارينه و سلوك يې له دوی سره ډېر ظالمانه او بيرحمانه ښوده. په دې شعر کښې د ښځو ډېرې بدبختۍ تصوير شوې وې او ډېر زيات شکايتونه پکښې وو. دا شعر پروسږ کال د اتحادمشرقي په ۴۱ مه گنه کښې پس له څه اختصاره نشر شو او سږ کال د کابل په مجله کښې ټول نشر شو.

په دې کال ۱۳۲۶ کښې د "اصلاح" په مهمه روزنامه کښې د ښاغلي حساس او دردمند پښتون غلام حسن خان صافي له قلمه، د ښځو په باب کښې يوه داسې موثره مقاله نشر شوه چه ډېر ليکونکي يې جلب کړه او څو تنو پوهانو دغه موضوع په مختلفو جرايدو کښې تعقيب کړه چه بايد ښاغلی صافي ته د دې د مقالې په دغومره اثر تبريك ووېلی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل په ادبي مجلـه کـښې هـم سـرکال پـه ډېره اعتنـاد ښځو موضوع د اقتراح په ډول نشر شوه او د پښتـو لـه مـهمو ليكونكـو ځخه خواهش وشو چه پـه دې بـاب کـښې ځه وليکـي. نـو د کـابل مجلي دغي اقتراح چه ډېر اهميـت يـې درلـود او پښتانـه ليکـوال طبعـاً لـه پښتـو تولنې او د کـابل مجلې سره مخصوصه علاقـه لـري د وطـن پـه لېږي او نـږدې ځايـو، لکـه کـابل، قندهـار او مشـرقي کښې ليکـوال راجلب کړه او ګټورې مقـالې پکـښې وليکـل شـوي.

دا موهنسدع چـه ځو تنـو پـه اتفـاق تعقيـب کـړه او د مملکـت ليكونكو پكښې تبليغـي كـوښښ وكـړ پـه محيـط كـښې يـې هـم تاثيرات وليدل شوه او په محـافلو كـښې يـې ذكرونـه وشـوو.

د ښځو د نكـاح پـه بـاب كـښې چـه بـايد لـه شـرعي اصولـو سـره پـه موافق ډول وي او لـه بـدو رواجونـو نـه پكـښې كـار وانـه خسـتل شـي، د جلال آباد د مرافعې قـاضي مولـوی محمـد شـريف خـان، چـه يـو منـور او حقـاني عـالم دی، هـم وخـت پـه وخـت ښه ښه تبليغونـه، پـه مختلفـو ځايونـو كـښې كـړي دي او خپلـه غـاړه يـې خلاصـه كـړې ده. يـوه ورځ د لغمـان پـه چـهارباغ كـښې، دوی پـه دې بـاب كـښې، ډېر ښه امـر معـروف وكـړ او حـاضرين يـې دې خـوا تـه ملتفـت كـړه. پـه دغـه ورځ ده تـه چـا د يـو ملـك د لـور د واده قصـه كـړې وه چـه د شـريني خـورئ پـه مجلـس كـښې يـې عـلاوه پـه نقلونـو دوه درې زره روپـۍ هـم پـه خلقـو ويشـلې وې او يـو نـوی بـد رواج يـې هـم زيـات كـړ. دا حكـايت يـې د منبر پـه سر بيـان كـړ او پـه ديني او شرعي لحاظ يـې هغـه سـری ډېـر ګرم او ملامـت وبالـه. د هغـه نـوم كـه ځه هـم وانـه خسـتل شـو، مـګر خلقـو تـه يـې قصـه معلومـه وه او ورتـه ملتفـت شـوه. ځكـه هغـه لـه خجالتـه سرنه شو جګولـی او پـه خپـل عمـل پښيمـان معلوميـده.

دغـه مجادلـه چـه د ازدواج لـه بـدو رسـومو سـره د ځو تنو پوهـانو لـه خوا وشـوه، د لغمان پـه عمرزيـو كـښې دوه درې تنـو خپلـې لورګانـې پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي ډول بې د رواجونو له مراعاته ورکړې او عملي اثر يې په ځينو ځاينو کښې وليدل شو.

سږکال هم په اتحاد مشرقي کښې د جبري نکاح ګانو، د ولور او خوږې په نسبت متعددې مقالې نشر شوې او تراوسه پسې نشريږي چه په دې قسمت کښې زمونږ د محترم او ښاغلي ملګري قيام الدين خان خادم مرسته او د ښاغلي محمد طاهر خان، ګلشاه خان، ميراجان خان او نورو مقالې د يادولو او تشکر حق لري.

دوهم فکر:

پروسږ کال چه د جلال آباد په باغ شاهي کښې مطبوعاتي کنفرانس د (اجتماعي حس) له عنوان لاندې، د جدي په مياشت کښې ايراد شو او مجلس خاتمه ومونده، وروسته تر هغه، ځو تنو پوهانو چه د اجتماعي درد او وطني احساس خاوندان وو. د اجتماعي شعور او احساس په باب کښې بحث کاوه چه دا حس به څنګه په خلقو کښې پيدا شي او دا د چا کار دی؟ په دغه وخت کښې چه په اجتماعي حيات بحث کيده او خپلې بدبختۍ مو شميرلې. يوه به ويلې زمونږ د بدبختيو اساسي او اصلي علت ناپوهي او بې علمي ده، بل به ويل په مونږ کښې د ملي او وطني درد خاوندان نشته. چا به ويل مونږ له انفراديت او شخصي اغراضو نه، نه يو راوتلي او اجتماعي شعور او احساس مو نه دی پيدا کړی. په آخره کښې وويل شوه چه مونږ په اکثرو مجالسو کښې ډير خلق وينو چه دغه راز اعتراضونه کوي او خپل تاثر ښکاره کوي، مګر د عمل خاوندان بيخي نشته او هيڅوك دا نه وايي چه زه د خپل مملکت او ملت په مقابل کښې څه مسئوليت لرم او څه بايد وکړم؟ زمونږ مامورين هر يو وايي چه وظيفه شناس او صحيح اشخاص لږ دي. په مامورينو کښې دا حس نه دی پيدا شوی چه د وطن او مملکت د پاره صحيح کار وکړي او له خپلو نفسي يا شخصي اغراضو نه تير شي. مګر هيڅوك دا نه وايي چه زه خو هم يو مامور

(c) ketabton.com: The Digital Library

یم، باید اول خپل ځان اصلاح کړم او څه چه وایم هغسې وکړم او کوښښ وکړم چه مسلکي ملګري پیدا کړم او له صحیحو اشخاصو سره ملګري شم. څوك چه د مملکت د پاره صحیح خدمت کوي هغه سره مینه ولرم او ښه یې ووایم، که څوك خیانت کوي او ښه نه چلیږي په هغه انتقاد وکړم او له ادبي جرئت نه کار واخلم.

دا خبرې په هغه وخت کښې، د دې لامله چه اجتماعي درد ورسره و، ښې لګېدې او وویل شوه چه دغسې اشخاص به نو څوك وي؟ او دا امید باید له څنګه اشخاصو وشي؟ ما وویل: دا د ویښو زلمو کار دی او هغه څوك ډا راز کاروونه کولی شي چه له نوي دنیا نه باخبره وي او په دې پوهیږي چه دنیا کومې خوا ته روانه ده.؟ او صحیح پیشرفت یا اجتماعي ارتقا په څه ډول کیږي؟ یعنې هغه کسان چه نوي او تازه افکار لري. د نوي عصر او جدید حیات له مقتضیاتو خبر وي او علاوه په دې د قوم او ملت درد او غم د غفلت له خوبه راویښ کړی وی، هغه کولی شي چه د قوم او ملت، د وطن او مملکت په خدمت کښې صادق او فداکار وي او یوازې د خپل شخصي مفاد د پاره کار ونه کړي. بلکه ملي او اجتماعي منظور ولري او د جامعې ګټه په نظر کښې ونیسي.

دا خبرې تمامې شوې او څو ورځې پس د اتحاد مشرقي د ۱۳۲۵ د دلو په ۴۶ مه ګڼه کښې د ویښ زلمیانو له عنوان لاندې، د مشاعرې په سلسله کښې، د ښاغلي محمد طاهر خان صافي یو شعر نشر شو. چه لومړی بیت یې دا دی.

د جامعې د خیر د پاره ویښ زلمیان غواړو مونږ
چه د پتنګ په څیر ځان سوزي عاشقان غواړو مونږ

وروسته تر دې په بله ګڼه (۴۷) کښې بیا له همدغه عنوان لاندې یو شعر نشر شو چه دوه بیته یې دا دي:

ویښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ ناري بیدار کړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وطن او ملت درد يې چه راويس کا
داسې ويښ زلميان به ملك ګل و ګلزار کړي

دا شعرونه نشر شوه او څو ورځې پس ته، په : (۵۰ مه) ګڼه کښې د ښاغلي خادم له قلمه، يوه لنډه معناداره او جذابه مقاله نشر شوه چه (ويښ زلميان) يې عنوان و او د حساسو او باشعوره زلميانو وظيفه يې څه نه څه ښودلې وه.

دا عادت دی چه افکار او خيالات هم سير او انتقال، نشو او ارتقا، تحول او تکامل لري. د علم او ادب په دنيا کښې شايد داسې فکر يا داسې خيال پيدا نه شي چه په ډيرو دماغونو کښې ګرځېدلی نه وي او سل رنګه تغير و تحول يې نه وي ليدلی او دغه شان د حساسو او ويښو زلمو فکر په اتحاد مشرقي کښې، کله په شعر او کله په نثر کښې د يو او بل له خوا څرګند شو او دا خبره ميدان ته راووتله چه بايد با درده او حساس زلميان خپلو وظايفو ته ملتفت شي او کوم انتظار چه دوی ته کيږي په دوی دا لازموي چه د مملکت په خدمت کښې پوره برخه واخلي.

سږکال په دې نږدې وختو کښې، د (اصلاح) پر نوموړې روزنامه کښې د ښاغلي غلام حسن خان صافي له قلمه د (جوانان ما) له عنوان لاندې يوه مقاله نشر شوه چه ډير ليکونکی يې د دې موضوع اهميت ته ملتفت کړه او ډيرې مقالې يې په ځان پسې نشر کړې او علاوه د اصلاح په روزنامه د (انيس) په خوږه روزنامه او د (کابل) په مجله کښې د خوانانو په نسبت ډير څه وليکل شوه او متعددو مهمو نويسندګانو دا موضوع له حده زياته وڅيړله او ښاغلی خادم او ښاغلی رښتيا پکښې ډير څه ليکلي دي. له دې دومره ليکلو او عمومي التفات څخه دا رامعلومه شوه چه په دومره اقوالو او ويناګانويسې ارومرو عمل هم وي او په دغه اندازه تلقين هيڅکله بې اثره نه وي. سړی بايد خوشبين وي چه زمونږ حساس او ويښ زلميان به که خدای کول. خپل وظايف په ډير ښه شان سرته ورسوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا مملکت به پاك خدای زمونږ د ګران او محبوب زلمي اعلیحضرت په قیادت او رهنمایی او امامت د حساسو او با دردو زلمیانو په کوششونو او فعالیت د عروج او ترقي لوړ معیار ته ورسوي، ځکه چه دغه راز عمومي فکرونه او هغه آرزوګانې چه دغومره عمومیت پیدا کړي، هېڅکله بې نتیجې نه وي او ارومرو اثر او عمل پرې مرتبېږي او سعدلاسه یې یو قابل امید او قابل اعتنا اثر د معارف د لوړ وزارت دغه د نزدې ورځو مهم اقدام دی چه د زلمیانو د ملي تربیې د کنفرانسو افتتاح ده او همدغه افتتاح یوه ښه نتیجه بللی شوو.

ځنګه چه د اوبو له ځاځکو نه، لوی لوی سیندونه پیدا کېږي، دغسې د افکارو او نظریاتو له اتفاق، تزئید او تعمیم ځخه هم مهم کارونه پیدا کیږي او کېدای شي چه له یوه زړي نه غټې ونې او سمسور باغونه جوړ شي.[1]

---

[1] اتحادمشرقي، جریده. ۲۹ م کال، ۳۶مه ګڼه. د ۱۳۲۶ د قوس اتمه. د ۱۹۴۷ د دسمبر اوله او وریسې ګڼه. ۳۷ مه ګڼه. د قوس ۱۵ مه د دسمبر اتم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویښ زلمی څوک دی؟

خوبونه یو راز نه دي او بیداري هم څانته اقسام لري.

له یوه خوبه سړی د چرګ په نارو، د ملا په آذان یا د لمر په ختو راویښیږي. مګر ځینې خوبونه اسرافیلي شپېلۍ غواړي. ډېر ځله زلزله وشي، زمکه وخوځیږي، کوټې ونړیږي. مګر ځینې کسان هماغسې ویده پاته شي او خبر هم نه وي چه دنیا څو بغرئ ده.

په دنیا کښې عجیب و غریب خوبونه شته او ډېر رنګونه لري. ځینې کسان په خوب کښې خبرې کوي او څه وایي، ځینې نور لا داسې هم وي چه په خوب کښې له ځایه پاڅیږي او د یوه بل شان شعور په مرسته ځي. اوبه څکي. بېرته راځي، په خپل ځای پریوزي، مګر ویده وي. نو مطلق کار کول یا محض خبرې کول د شعور علامه نه ده.

دغه خلق چه د ورځې په بازارو کښې ګرځي او یا په ادارو او کورونو کښې کارونه کوي، ټول ویښ نه دي دوی له بړستنو او بسترو راپاڅیدلي وي. مګر ویښ شوي به نه وي

د غفلت له خوبه پاڅیدل بل شان وي د شعور او احساس ویښوالی دغه نه دی او د فکر بیداري بل راز ده انسان یو قسم خوب لري چه د طفولیت له وخته د رشد او بلوغ، یعني زلمیتوب تر وخته وي او ډېر زلمیان لا په دغه وخت کښې هم نه ویښیږي. یو بل خوب دی چه هغه بې علم او پوهې نه لیرې کیږي او ډېر کسان لا په خوب کښې ملایان شوي وي او ډېره موده وروسته ویوهیږي چه مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویده وو. په حنو کتابو کښې شته چه عالم ټول ویده دی او پس له مرګه ویښیږي.

مونږ باید ویښ بوازې هغه ځاته ونه وایو چه څوک یې په لاس کښې ده او له خانه مچان شړي. ځکه چه دا کار ویده هم کوي او په خپله پوزه مچان نه پریږدي.

ویده یوازې هماغه څوک نه دی چه د خپل بچي ژړا نه اوري او نه یې قلاروي، بلکه هغه اشخاص هم ویده بویه چه د مظلومانو او بیوزلو ژړا او فریادونه نه شي اوریدلی او نه متاثر کیږي. کوم خلق چه سترګې غړوي، مګر غیر له ځانه او بې له خپل مفاده نور څه نه شي لیدلی. غوږونه لري خو بې له خپل شخصي او نفسي اغراضو نورې خبرې نه اوري، په ګوګل کښې یې زړه وي. مګر په زړه کښې یې عالي شعور او عالي احساس نه وي، نو که دوی ته مړه نه شوو ویلی او څوک یې فاتحه نه اخلي، په خوب کښې یې خو هیڅ شك او شبهه نشته.

موږ ویښ هغه ته وایو چه د قام غم او د وطن درد له خوبه پاڅولی وي. د قام غم او د وطن درد ځکه وایو چه د غاښ یا غوږ درد مو مطلب نه دی او دردشکم هم مراد نه دی.

ویښ هغه چه د قام غم یې ناقرار کړي
نه چه خوب نه یې د چرګ نارې بیدار کړي

٭٭٭

دغسې چه د ویښ له ټکي نه مونږ یوه خاصه معنا اخلو. زلمی هم هر ځوان ته نه وایو. دلته خوشبختانه د پښتو ژبې لغوي استعداد هم د ځوان او زلمي فرق کړی دی چه (زلمی) د ذوی العقولو. یعنې انسانانو د پاره استعمالیږي او (ځوان) او (جوان) نورو حیوانانو ته هم ویل کیږي لکه. ځوان اس. ځوان غویی

مونږ علاوه په دغه خصوصیت. د (زلمي) په کلمه کښې اصطلاحا په نورو خصوصیاتو هم قایل یو او هر انسان ته هغه څوك چه په بریتو اس وهي زلمی نه بولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه واړه يې غولوي په هغه دغه
که په بريتو لاس وهي هم صغيران دي

زلمی دا نه دی چه د بلوغ سن ته رسيدلی وي او شيطان يې وغولوي. بلکه زلمی هغه دی چه په نفس و شيطان، دواړو باندې غالب وي او د هلکتوب له خويونو او خواهشاتو تېر شوی وي.

مونږ له زلمو نه د نوي نهضت، نوي تهذيب او تمدن استقبال غواړو او انتظار لرو چه دوی د جديد عصر فضايل، علم او مدنيت دلته راولي او په ترويج کښې يې کوښښ وکړي نه دا چه تش په نوي فيشن، نوي مود پسې وګرځي او يوازې څه عصري اداب يا کلمات يې زده کړي وي، يا د جديد عصر نه غلط تعليم واخلي او د حريت او ازادۍ ګومان په بې قيدۍ او بې مبالاتۍ وکړي.

مونږ د زلميانو په مغزو کښې نوي افکار، تازه نظريات، د نوو علومو رڼا، د نوي عصر معاني او د جديد قرن عشق لټوو. د جديد قرن عشق، يعنې د وطن مينه او ملي محبت، مګر تش په خوله نه، بلکه هغه مينه او محبت چه په کار او عمل کښې ظاهرېږي. دا عشق هم له يو زلمي نه فرهاد جوړولی شي او د دنيې پر متمدنو اقوامو کښې يې ډېر غرونه سوري کړي دي او د ايثار و قربانۍ فوق العاده عقيدوي قوت يې زلميانو ته ورکړي دی.

زلمی بايد صحيح عقيده، صحيح فکر، صحيح عمل او مقدسه غايه ولري.

هو! هغه ځوان چه په يوه لوړه او صحيح مبدا عقيده نه لري، کومه عالي غايه او لوړه ارزو ورسره نه وي، د فکر او عمل صاحب نه وي، هغه که په غابښو هر څومره ځوان وي او له هرې کورنۍ څخه وي، مونږ ورته ويښ زلمی لا څه چه زلمی هم نه وايو.

زلمی هغه دی چه غير له مېز و چوکۍ، عيش و عشرت، زمکو او پيسو، اشخاصو او رتبو څخه نور څه هم پېژني او معنوي افتخاراتو، حق او حقيقت، وطن او ملت، خير او سعادت سره عشق او مينه لري.[1]

---

[1] ويښ زلميان، کابل، پښتو ټولنه، ۱۳۲۶ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه وګوری؟

دغه خړ پړ پښتانه چه په زړو او شلیدلو کالیو کښې ګورئ: که تاسې د دوی ژوند د سر په سترګه ووینئ که ستاسې زړونه له تورو کانو نه کلك نه وي ورته به وژاړئ او ډیر به خوابدي شئ. دوی اوس په غرونو او تورو ځمځو کښې اوسي او په داسې ځایو کښې ژوند کوي چه هلته د لیوانو او پړانګانو کورونه هم وي.

دوی له دغو هسکو غرونو څخه نه راښکته کیږي، ځکه چه له مونږ او تاسې نه ډیر ویریږي او د غرو له لیوانو او پړانګانو دومره دار نلري.

تاسې باور وکړئ، چه زه رښتیا وایم. هغومره چه دوی په رڼا ورځ او په ښارونو کښې له مونږ او تاسې څخه ډاریږي، په توره تیاره شپه کښې د غرونو په تالو او خوړونو کښې له پیریانو او ښیشکو او له زمریانو نه په ویره کښې نه دي.

مونږ ولې دغسې توریالی او زړه ور پښتانه دومره بې زړه کړه؟ ولې مو له ځانه وترول؟ ولې دوی ځانته نه رانږدې کوو او د دوی د ښې ورځې او ښه والي د پاره زیار نه کاږو.

تاسو ته به ښکاره وي چه دوی په ډیره بده ورځ اخته دي، دوی زمونږ ورونه دي، دوی زمونږ مت او مرونډ دي. مونږ باید دوی دغسې پرې نږدو او په دوی زړه وسیزو. دوی په داسې تورو کوتو کښې له خرو او غویو سره شپې تیروي چه هلته سل رازه خزندې ځای لري او د څارویو غوجل وي. د دوی کوټې کړکۍ او ورونه نه لري او د لوګي له لاسه پکښې یوه هم شپه نشي تیرولی. دوی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغسو کوټو کښې له کوچنيتوب نه تر زړښته اوسي او مړينه او. ژوند ئې په همدغو کورو کښې وي. د دوی رنځوران بې د غرو له بوټو نور څه نه مومي. مړی ئې په خپلو زړو او خيرنو کالو کښې ښخيږي، ژوندی ئې د اوزو څرمنې اغوندي، ماشومان ئې په سپيرو خاورو کښې رغړي. ښځې ئې درانه پيټي د غرو له جګو څوکو راښکته کوي، د سرو په اوږو ئې هم درانه پنډونه پراته وي.

دوی ستړي ستومانه وږي او بربنډ دي. دوی په پوزکو او د وژغنو په تغرو پريوزي. د اوښانو خلان په ځان اچوي او خپل مړونډ ئې سر ويږدي دي. د دوی په کورونو کښې دزړنو ډيوې بلېږي او رڼا ئې له تورو لوګو نه ډکه وي.

دوی جواري ترخه کوي او بيا ئې خوري، دا د دې د پاره چه لږ وخوړل شي. د دوی نګولی هغه شنه سابه وي چه څاروو ته ئې ورکوي، دوی نری وريجې په اخترونو کښې هم نه مومي او د نريځ په خوږو او خوندونو کښې هيڅ برخه نلري. دوی له دغسې ژوند سره د دې هېواد په ساتلو کښې خپلې وينې تويوي او ځانونه وژني او مونږ لکه د کاله ميرمنې له کورو نشو وتلای او د هيواد په ښه نه راځو.

راځئ چه د پښتنو بده ورځ وژاړو او نور هم له ځانه سره وژړوو.

که دا ژړا رښتيا وي او له زړه څخه وي مونږ به يو له بله نږدې کړي او ټول پښتانه به سره يو شي. د هلمند زوږ به د اباسيند غوږ ته ورسيږي څه چه د ايلم غره ليدلي دي، هغه به سپين غره او د کوږك او سليمان غره ته پخپلو ورمو کښې را واستوي. په پښتنو کښې به بيا لر او بر نه وي او تور او سپين ګوندونه به لکه د يوې سترګې کسي هرڅه په يو راز ګوري. اوبه په ډانګ نه سره بيليږي.[1]

---

[1] د پښتو مناظره. په کابل راډيو کښې د پښتو ټولنې له خپرونو څخه. کابل ۱۳۲۸ هـ ش.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حقایقو اظهار

په هر هېواد کښې، په هر ولس کښې، په هر عصر کښې بعضې اشخاص په کار دي، چه د حقایقو اظهار خپل فرض وبولي او خپل مال، خپل سر، خپل مقام ونه ساتي، حقایق وساتي. ولسونه دغسې رجالو ته له حده زیات محتاج دي او د ظلم، د جبر، د ناروا ملا همدغه کسان ماتوي. که دغسې خلق په یوه محیط کښې نه وي، هلته داسې تیاره او تورتم وي چه د حق او باطلو فرق نه شي کېدلای. خدمت او خیانت، روا او ناروا د خلقو په نظر کښې یو شان جلوه کوي.

هغه اشخاص باید له سرو او سپینو سره وتلل شي، چه د زور و قوت یا د مال و دولت په خاوندانو پسې نه وي روان او په حقیقت پسې درومي. ولسونه د همدغسې خلقو په بدرګه منزل مقصود ته رسیدلای شي او ظلم و استبداد همدغه اشخاص محو کوي. که دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي، عدالت نشته. انصاف نشته، حقیقت نشته او انسانیت هم بېل راز شي دي.

هر یو باید په دې پوه شي چه حق ویل لوی عبادت دی او حق نه پالل لویه ګناه ده. دا ګناه په دنیا کښې هم انسانان په سل رنګه عذابونو ګرفتاره کوي او په ژوندونې بنیادمان په دوزخونو کښې اچوي.

که حق او حقیقت ظاهر نه شي او لکه مستوره میرمن ستر او حجاب کښې وي، حق ژوندی نه شي پاته کیدلی او حقیقت مري. دا مرګ د ملت او ولس مرګ دی او د عدالت جنازه هم سمه ورسره ووزي.

هغه کسان تاسي وپيژنئ چه د حقایقو اظهار ته په نفرت او عناد ګوري او حق ویونکي خلقو ته بد معرفي کوي. دوی وایي چه دغه اشخاص چه د حق او حقیقت سندري وایي، د خپل شهرت او د خپل غرض د پاره کار کوي او د بدنیت خاوندان دي. د حق پالونکو په حق کښې دا هم وایي چه دوی په خپلو خبرو د خلقو فکرونه او ذهنونه مشوش کوي او خپل مقاصد لاس ته راولي.

له یوه او بل نه دا هم اورو چه د حقایقو په اظهار کښې د وخت او زمان او د محیط اقتضاءات په نظر کښې نیول واجب او لازم بولي او دا هم وایي، هغه حقایق چه ویل یې زیان او ضرر رسوي او نتایج یې بد دي، باید ونه ویل شي. دوی ته اول دا وایو، راشئ تاسي بیغرضه او بې مطلبه، په یوه پاك نیت، د شهرت د پاره نه، بلکه د حقیقت د پاره حق ووایاست او د جرءت نه کار واخلئ. بیا به یې په دې خبره پوهوو چه د حق او حقیقت شان له دې نه پورته دی چه موقع شناسي وپيژني او د اشخاصو د اقتضاءاتو مشروط قیود ومنسي.

حقیقي امور باید اعتباري امورو غونډي ونه بولو او په دې باور ونه لرو چه د حقایقو د پاره حدود معلوم ول او نه قید و شرط لاندې یې راوستل له حقایقو سره مجادله او مبارزه ده. حق او حقیقت هر کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر چیرته. د هر چا له خولې د اوریدلو او منلو شي دي. د حقايقو پيروي، په هر کار کښې، په هر حال کښې، د هر چا د پاره په کار ده.

تر هغه وخته پورې چه يو قوم او ولس په حقيقي لاره روان نه شي او حقيقي اساسونه قبول نه کاندي، توره شپه به يې صباح نه شي او پيشرفت به يې په نصيب نه شي. يو مملکت هله سعادت، قوت او شهامت پيدا کولای شي چه حقايقو ته نژدې شي، په حقايقو پوه شي. په حقيقي اساساتو استناد او اتکا ولري.

حقيقت يو داسې شي نه دی چه سحر يو رنګ او ماز يګر بل رنګ وي. د شپې يو شی او سبا بل شانته شي، په يو مجلس کښې مناسب او په بل کښې نامناسب وي، چه يو يې ووايي حقيقت وي او چه بل يې ووايي باطل شي.

هو! حقايق د فيشني خلقو جامو غوندې نه وي چه سحر يو شان، غرمه بل شان، ماز يګر بل شان او بيګا ته بل شان وي يا د مجالسو او محافلو په راز راز والي بل راز شي.

پوه سمه او مستقيمه لاره په ژمي او په دوبي، په شپه او په سبا کښې د پلي او د سپاره د پاره سيخه ده او هر يو هماغه يوې نقطې ته رسوي.

که څيرې دا ومنو. چه د حقايقو تبليغ، کله مفيد او کله مضر دی، يو وخت يې پيروي فايده لري، بل وخت ضرر، نو د اخلاقو او انساني فضايلو لوی اساس ورانوو او حق او باطل مخلوط کوو. خدای دې نه کا.[1]

---

[1] ولس. جريده. لومړی کال. دوهمه ګڼه. د ۱۳۳۰ د سرطان ۴مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ازادیء گفتار

عنوان بالارا نوشتم ولی پیش از انکه به تمهید و مقدمه بپردازم، یا سر راست به مقصد شروع کنم، دوست محترمی وارد گردید و رشتهء افکار و تصوراترا برهم زد. اوسوال نمود: چه مینوشتی؟ گفتم: اراده داشتم، بر عنوان ازادیء گفتار چیزی بنویسم و به نشر و اشاعه بفرستم. گفت: ازادیء گفتار بحد افراط رسید و من از ان رنجش خاطر دارم. خواستم چیزی بگویم، اما فرصت نداد و بگفته های خویش ادامه داده رفت او بس اوقات از من میپرسد، اما موقع جواب گفتن نمیدهد. خوبست سخنهای او دلتنگی و خلق تنگی پیش نمیکند و در بیانات او غرابتی موجود است.

من همه حرفهای اورا مثل یک تند نویس قید نکرده ام، ولی جملات برجسته او این است:

در کشور عزیز ما، ازادیء گفتار اوج گرفته و هر که هر چه بخواهد، بدون اندیشه و تفکر گفته میتواند. ازادیء بیان در هیچ

یک از ممالک مترقی بدین پایه نیست و هیچ مملکت دیموکرات در ازادی و لاقیدی باماهمسری وبرابری کرده نمیتواند.

از فرموده های اوست. بروید و ببینید! در انجا دیموکراسی برخود میبالد، کسی جرءت انرا ندارد که در حضوربزرگان به تملق و چاپلوسی اغاز نماید و خلاف حقیقت بگوید، ولی درینجا این جسارت موجود است و توان چاپلوسی را متملقین ما نباخته اند و زیان هم از ان ندیده اند.

بد گفتن و دشنام دادن، در هر جا اخلاقا ممنوعست. اما بعضی از امرین محترم چه ناگفتنی هااست که نمیگویند؟ دروغ گفتن را هم اشخاص دیموکرات اجازه نمیدهند، مگر پر گویان ما زیاد میگویند و خجالتی هم مانع نیست. به مسلمان کافر گفتن شرعا ناجایز است، ولی در اینجا بارها گفته اند و خواهند گفت.

هر گاه ما نباشیم کیست که جاهل را ارسطو یا افلاطون، تنبل را فعال، نالایق را لایق گفته بتواند؟ تنها ما هستیم که از فرط و غلیان مبالغه و اغراق، سیاه را سفید جلوه میدهیم و بروز روشن به ماه و پروین اشاره میکنیم. در اینجا اشخاصی شرف وجود دارند که بدون فکر و سنجش هر چه را بر زبان اورده و رانده میتوانند و اندیشه ندارند که به سخافت عقل شان پی خواهند برد و طشت بدنامیء شان از بام خواهد افتاد.

دوست محترم برای اثبات ازادیء گفتار شواهد بسیار اورد و فرمود: اگر تنها درحق گویی و بیان حقایق قصوری داشته باشیم و انرا گفته نتوانیم، بدیموکراسیء ما خللی وارد کرده نمیتواند و این همه ازادی های بیان نباید طرف انکار قرار گیرد.[1]

---

[1] ولس، جریده، سال اول، شماره دوم، ۴ سرطان ۱۳۳۰

این نوشته بنام (ظ) نشر گردید که مخفف (ظریف) یک نام مستعار استاد الفت است

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاک کور

هغه ډېر پاك او پاكيزه كوردى.

د سود مرداره ګټه هيڅكله هلته نه ده ننوتلې.

حرام مال او د رشوت پيسې پكښې نشته.

مېړو او پسونو هلته بچي نه دي كړي.

خرو او غويو هغه كور نه دى مردار كړى او د چرګانو په ګنګيو نه دى ناولى شوى.

هغه په خپل كور كښې پيسې نه ساتي، د لېوه يا ګيدړ وېره ورسره نشته، غوا او خوسى نه لري چه تبك ئې ونيسي يا ټكو ورته راشي.

چرګان نشته چه توغكى ئې يوسي.

په هغه كور غدى نه لوېږي.

چېرته چه د دنيا خيري او لړپه نه وي مردار خواره نه ورځي.

خ ن او ملك هلته نه ميلمه كېږي او تكليفي ميلمانه پسته نه كوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته مزدور دبادار په مخکښې نه دي ولاړ او خدمتګره د میرمنې په لاس اوبه نه اچوي.

ته به وايې دې جومات يادوي، مګر زه د خداى کور له ستايلو بې نيازه ګڼم.

زما په نظر کښې يو بل کور دى، هغه کور چه پاك خداى هم ورته په مينه او محبت ګوري.

له هغه کور سره که هر څوك احسان او نيکي وکړي د خداى رضا او خوشحالي حاصلولى شي.

دا کور د خان کور نه دى، د ارباب کور نه دى، د حاکم کور نه دى، د خوار او غريب کور نه دى چه هيڅ نلري او د خپل کار او زيار پاکې او حلالې ګټې ته منتظر دى.

هغه چه لازې او سرکونه جوړوي او په شپه باندې درانه پنډونه وړي.

هغه چه په لو اولور خپل اولاد ته نفقه او جامه پيدا کوي.

هغه چه له غره نه غنمي راوړي او تېږې چلوي.

هغه چه هر چاته خوار او حقير معلوميږي مګر خداى ورته په رحم او مهربانۍ ګوري.

هغه چه پخپله په جونګړو او کنډرو کښې اوسي مګر نورو ته قصرونه او مانۍ جوړوي.

د خانانو کلاګانې، د سرکار چوڼۍ، د حاکمانو کوټۍ، د بزرګانو زيارتونه، د خداى جوماتونه، دسيتانو بنګلې دوى سرته رسولي دي.

هغه چه ناسته او ملاسته ئې په پاکو خاورو باندې ده او لکه ګلونه يا لعلونه په خاورو او ايرو کښې اوسي.

هغه چه کتونو، توشکونو، بالښتونو، تغرونو او قالينو د مادر وطن له اصلي غيږې نه، نه دي لرې کړي او د وطن له خاورو سره نژدې تماس او مستقيم تعلق لري.

همدغه خلق دي چه د عيش او عشرت خاوندانو ته ئې دا جهان گل و گلزار کړ، مګر هغوی د دوی د پاره په دنيا کښې دوزخونه جوړ کړل.

د دوی له لاسه ډيرو خلقو ډير ډير کارونه واخستل مګر دوی ته ئې ډير لږ څه ورکړه.

صبر او قناعت د دوی په کور کښې خدای کينبوده او حرص ئې بډايانو ته ورکړ.

د دوی جامې ډيرې زړې او ډيرې شکيدلي دي مګر خپلنه پرده ئې ساتلې ده هغه نور چه هره ورځ نوې جامې اغوندي نږدې دي چه بې پردې شي.

دوی وږي دي مګر چاته طمع او اميد نلري، نور ماړه دي او له دوی استفاده کوي.

د دوی کورونو ته غله نه راځي، لېوان نه راځي، ګيدړان نه راځي مګر ماسلان راځي او د حاکمانو اميد ورته کيږي.

دوی يوازې د کار لاسونه لري او بس، کار داران دغه لاسونه کلک کلک وتړي او څه ترينه غواړي.

په دغه حال کښې د دوی له لاسه هيڅ نه کيږي او هيڅ نه شي کولی مګر اه و فرياد کولی شي. دا فريادونه که هيڅوک وانه وري پاک خدای ئې اوري او په رحم او مهربانۍ ورته ګوري.[1]

---

[1] زيری جريده، دوهمه دوره، دريم کال، ۸ مه ګڼه، د ۱۳۳۳ د سنبلې ۲۷ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زما دعا

د ټول جهان واكداره! ته هر څه لرې او هرڅه كولى شې د هر چا اميد تاته كيږي او هر څوك هر څه له تا غواړي، ستا خزانې او كارخانې ډكې دي. ستا باغونو كښې د شودو، شرابو او عسلو ويالې بهيږي.

ستا بخششونه او انعامونه بې پايانه دي. ستا د رحمت نور په ځمكو او اسمانو كښې نه ځائيږي.

فقيران او مسكينان درنه د ډوډۍ سوال كوي.

ماړه او بډايان درنه د اشتها او هضمولو قوت غواړي.

څوك درنه په زاريو او دعاګانو اولادونه غواړي. ځينې وايي چه مال او دولت راكړه

يو وايي جنت مې په كار دى، بل وايي له دوزخه امان او پناه غواړم.

څوك د حورو شوقمند دى او د چا غلمانو ته زړه نښته.

مرتبې اونورې درجې له تا سره دي. كاميابي او موفقيت ستاپه توفيق حاصليږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین او دنیا ستا په لاس کښې ده، راحت او زحمت، عزت او ذلت ستا له خوا انسان ته رسي.

بهار او خزان ته راولې. مرګ او ژوند ستا په اختیار کښې دی.

هر څه ته کوې او هر څه له تا غوښتل کیږي.

د دې جهان او د هغه جهان اجرونه، خیرونه، خوندونه او خوشحالي خلقو ته ته ورکوې.

زه پوهیږم چه تا سره هر څه شته.

مګر هر څه نه غواړم.

زما دعا او د زاهدانو دعا.

زما ارزو او د پادشاهانو ارزو یو راز نه ده.

زما سوال او د بډایانو او مسکینانو سوال ډیر فرق لري.

نه غواړم چه عزت مې ډیر او رتبه مې لوړه شي.

موټرونه او اسونه مې نه دي په کار.

قصرونه او عمارتونه نورو ته ورکړه.

پټي او باغونه هغه چاته وبخښه چه په خاورو نه مړیږي.

په بانکونو کښې د سوداګرو پیسې زیاتې کړه.

د بزرګۍ اعتبار مه راکوه ځکه چه ستا په اطاعت او عبادت له خلقو نه اجر او عزت غوښتل راته ښه نه ښکاره کیږي.

زه له دې ټولو نه تیر یم او نور څه نه غواړم.

زه هغه څه غواړم چه ستا رضا وربانديې حاصلیږي.

او ستا له رضا نه خلاف څه نه غواړم.

زه وایم په جهان کښې پوهه او علم ډیر کړه. حق او عدالت ته قوت ورکړه. په زړونو کښې رحم او د خیر مینه واچوه، ظالمانو ته هدایت ورکړه چه ظلم بس کړي، په دماغونو کښې د حق نور او د حقیقت رڼا پیدا کړه.[1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره، دریم کال، د ۱۳۳۳ د دلوې ۱۷ مه نیټه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو او پښتونولۍ دنیا

که د سر په سترګو وګورو نو قندهار هم له ننګرهاره ډیر لرې دی. که د زړه سترګې وغړوو نو پېښور او قندهار هم نږدې معلومیږي.

رحمان بابا او احمد شاه بابا دلته هم د پښتنو بابا دی او هلته هم، ځکه وایم چه قندهار او پېښور لرې نه دي، نږدې دي او عزیزولۍ ډیر نږدې کړي دي. د پښتو او پښتونولۍ دنیا بیله ده او د سیاست دنیا بیله ده

په سیاسي لحاظ نن د نازیانو او دوربابا شینواري د لواړګي او خیبر له شینوارو نه دومره لرې دی چه لندن او کراچی هم دومره لرې نه دي، مګر په پښتني لحاظ دغه شینواری او هغه شینواری یو تبر او یو کهول دی چه وینه، رګونه او هډونه یې سره شریك دي او ډیره ټینګه عزیزولي لري.

په حقیقي لحاظ هم د دوی هم فاصله ډیره لږه ده او یو بل ته ډیر ژر رسیږي. همدغه شان د ننګرهار مومند، د غره مومند او د پېښور مومند هیڅ فرق نلري او لکه سکني ورونه ډیر نږدې دي.

زه سیاسي سړی نه یم. زما خبرې په سیاست اړه نلري، زما جهان بیل دی، ما یو ملي سړی وګڼئ، زه یوازې پښتو او پښتنواله پیژنم او په همدغه اساس خبرې کوم. زه د هرات او میمنې پښتون د اباسین او اټك پښتون ته ډیر نږدې ګڼم او پنجاب راته د میانوالي له پښتنو نه ډیر لرې معلومیږي. د دې خبرې سند همدغه دی چه د رحمان بابا په ژبه د پنجاب خلق نه پوهیږي او هغوی ورته بابا نه وائي مګر پښتانه چه هر چیرته وي د ده په باباتوب فخر کوي او د ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

له اشعارو نه ډېر خوند اخلي د پښتنو په کلي کور کښې د خوشحال خان د شعر سکه تر قيامته چليږي، مګر په سند او پنجاب کښې ځې څوك د کتاب پاڼه نه اړوي. پښتون که د دنيا په يو سر او بل سر کښې وي دغه راز لري توب د دوی اصلي او حقيقي قرابت ته څه زيان نه رسوي. ځکه چه دوی پاك خدای د ازل په ورځ نږدې کړيدي او فطرت د دوی رابطه ټينګه ساتي.

ورور له وروره او پلار له ځويه په دغسې لريوالي نه لرې کېږي او د قرابت په مخکښې غرونه، سيندونه او سياسي حدود مانع کېدی نشي.

ځنګه چه هيڅ قوت او طاقت عزيزان له عزيزانو نه شي پردی کولی دغه رازپردی له پردو سره عزيزان کول هم د فطرت له تقاضا نه وتلې خبره ده پردی که هرڅومره نږدې شي او د سړي کاله ته راشي بيا هم لرې دي او د خپلو ځای نشي نيولی.

د ډيورنډ خط د شينوارو او مومندو په سينه تير شو او پښتانه يې د پښتنو له کوره ايسار کړه، مګر وروري او عزيزګلوي قطع نشوه.

د خيبر هغه خوا پښتانه له پنجاب سره يوځای د برطانوي هند له حکومت لاندې راغلل. مګر پښتانه او پنجابيان يو نشوه

ملي او قومي تعلقات پيدا کول د فطرت کار دی او د فطرت اړول د انسان کار نه دی. پردی حکومت او د نورو سياست دغه شان اقدامات کوي. مګر له خدای سره د چا زور برابر نه دی او د فطرت قانون څوك نشي اړولی. وګورئ! د هوا کوترې او چنچڼې يوځای نه الوزي، د غرونو په حيواناتو کښې هم د جنس او نوع تميز شته يعنې يو جنس له بل سره ګډ نه ګرزي.

دهقانان غنم او اوربشې يوځای نه کري. د دنيا قومونه او ملتونه د ترك او ايران د عرب او افغان په نامه او نورو نومونو بيل بيل حکومتونه لري

دین او مذهب ته رجوع وکړي، چه د محرم او نامحرم ترمنځ څومره فرق دی؟ د اسلام په قانون کښې هم د ورور میراث وروړ ته رسیږي او پردی ترینه محروم دی وروسته له دغو ټولو خبرو پدې خبره باندې غور وکړئ، چه پښتانه له پښتنو نه شکول او له پردو سره ئې ګډول څنګه کار دی؟.

ایا داسې قوت په دنیا کښې شته چه ملي احساس او ملي شعور محوه کړي یا د خپل پردي تمیز له قومونو او ملتونو نه واخلي یعنې پردي خپل کړي او خپل پردي کاندي. یو حکومت دا کولی شي چه زمریان د وسپنې په پنجره کښې ایسار کړي، انسانان په جیلونو کښې واچوي او د هوا مرغان په قفسونو کښې وساتي، مګر فطرت نشي بدلولی او د فطرت په تقاضا هر څه خپل اصل ته رجوع کوي.

زه د پېښور د راډیو یو غیر طبیعي اواز ته نه ګورم ځکه چه ما د هغه ځای د شاعرانو د زړه اوازونه د ډیرو کلونو راهیسې اوریدلي او په رمز و اشاره باندې پوه یم. زه پوهیږم چه د یو حساس او ریښتیاني پښتون زړه څه غواړي او ملي ارزو څه تقاضا لري، ماته دا هم معلومه ده چه ضرورت او مجبوریت په ځینو کسانو باندې څه کوي او څه وائي؟ زه د پښتنو یووالی او نږدیوالی یو حقیقت ګڼم چه فطرت او قومي عادت ئې شاته ولاړ دی او مرسته ئې کوي. په دغه حقیقت باندې زه ټینګه عقیده او پوره باور لرم.

زه د چا خبرو ته نه ګورم د تکامل سیر ته ګورم او د فطرت غږ ته غوږ ږدمه. که انساني تمدن له کور او کورنۍ نه شروع وي او مملکت ترینه جوړ شوی وي، که د اجتماع له یوه زړي نه ونې او باغونه پیدا شوي دي د پښتنو له قبایلو نه هم ارومرو د پښتونستان په نامه یو دولت جوړیدونکی دی او دلوی خدای په مرسته جوړیږي. که زه او ته ئې نشو جوړولی قدرت ئې جوړوي او ملي جاذبه ئې د جوړولو اراده لري. انشاء الله تعالی.[1]

---

[1] زیری جریده. دوهمه دوره. دریم کال. ۳۹ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۱۰ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپله ژبه

دا مقاله د حق په رڼا کښې په قوي ادبیت او د احتماعي
حرارت له تاثیر لاندې لیکلی شویده.
"خادم"

د انګلستان مشهور لیکونکی کارلایل وایي: "که مونږ مجبور شوو چه یا هندوستان نورو ته پریږدو او شکسپیر زمونږ وي یا شکسپیر د بل چا شي او هندوستان زمونږ وي، موږ شکسپیر له هندوستان څخه غوره او مهم ګڼو."

دا خبره یو انګلیس په هغه وخت کوي چه هند او پاکستان دواړه یو مملکت و. سړی چه اوس یوازې هند په نظر کښې ونیسي او له نورو ملکونو سره ئې مقایسه کوي نو دغه مملکت په هر لحاظ یو لوی مملکت دی او ډیر لوی قیمت لري.

کارلایل چه دا خبره کوله د هندوستان ثروت او وسعت ورته ډیر ښه معلوم و اوپه دې پوهیده چه په هندوستان کښې لکه ټاګور او اقبال ښه ښه شاعران هم شته او د هندوستان پخواني شاعران هم په شعر او ادب کښې کم شهرت نلري.

سره له دغې خبرې او سره له دې چه انګلیس یو خونسرد ملت دی او د شعر و ادب په مقابل کښې فرانسویانو غوندې نه دی بیا هم دغه ثروت پسند خلق هندوستان له شکسپیر نه ښکته ګڼي او خپل هغه سړی چه خپلې ژبې ته ئې ادبي او عرفاني خدمت کړیدی له یوه ډیر لوی مملکت سره نه برابروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر کله چه د ژبې یو ادیب او لیکونکی د یوه انګلیس په نظر کښې دغومره ارزښت لري ته ووایه چه انګلیسي ژبه به د کارلایل په نظر څومره اهمیت لري؟

فرانسویان چه خپلې ژبې او خپل شعر و ادب ته زیات متوجه دي د هغوی په نزد به ئې قدر او قیمت څومره زیات وي؟

هغوی پرېږدئ او ایران ته راشئ چه فردوسي، سعدي او حافظ هلته څه قیمت لري او په څه نظر ورته ګوري؟ همدارنګه عربو ته وګورئ چه خپله ژبه څنګه ګڼي او نورو ته ولې "عجم" وايي؟.

که هر ځای ته لاړ شئ او هر چاته لاړ شئ د هر چا په نظر کښې خپله ژبه او خپل شعر و ادب ډېر ستر قیمت لري. که یو انګلیس خپل شکسپیر په ټول هندوستان نه ورکوي ایران هم هېڅکله خپل سعدي او خپل فردوسي په شکسپیر نه بدلوي.

هر ملت خپل شاعران او لیکونکي ځکه ښه ګڼي چه د دوی په خپلې ژبې پورې ارتباط او تعلق لري. ژبه د هر ملت د پاره لکه لمر د نور او فیض منبع ده. که د چا په ژبه کښې علم او معرفت ځای ونیسي او هنر پکښې پیدا شي نو د هغوی په ذهن او دماغ، په اخلاقو او افکارو. په عواطفو او احساساتو باندې عمیق اثر کوي او اثر ئې حقیقي او دایمي وي. د هر ملت د انسانیت او مدنیت معیار ژبه ده. که په ژبه کښې هر څومره معنی پرته وه. په ملت کښې هم هغومره معنی شته. که ژبه وحشي وه او علم او ادب پکښې نه و هلته د وحشت او جهالت سرمایه ډېره زیاته ده

ژبه له زړه او دماغ. له روح او احساس سره تعلق لري او د ژبې ترقي د ټولو ترقیاتو اساس دی. که په ژبه کښې وسعت موجود و. د هغه ملت نظر هم وسیع وي.

د منطق پوهانو د انسان تعریف په نطق او بیان باندې په غلطه نه دئ کړی. هغوی د ژبې په اهمیت او قیمت باندې ډېر ښه پوه شوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هر ملت پوهان او عالمان مري او علم لکه د دنیا مال وارثانو ته نه پاتې کېږي، که یوه ژبه علمي او ادبي ژبه وي او پوهه د ژبې په زړه کښې ځای ونیسي نو ژبه نه مري او علم و معنی هم له مرګه نجات مومي. ژبه زمونږ په شان فاني نه ده او د ابدیت له پرتوه ئې استفاده کړیده. که په ژبه کښې د عرفان رڼا موجوده وه، نو هغه ژبه د خلقو د پاره د خضر مثال لري او بل رهبر ته حاجت نشته.

ملت په حقیقت کښې ژبه ده بل شی نه دی، هغه پښتانه چه دوه سوه یا درې سوه کاله پخوا ژوندي وو اوس یو هم نه دی پاته، که زمونږ ملت د یوې محدودې خاورې افرادو ته ووایو، چه له یوه نظام لاندې ژوند کوي او خیر و شر ئې شریك وي، نو هغه ټول افراد په یوه قرن یا دوه قرنو کښې له منځه ځي او نور ئې په ځای درېږي. هغه نظام هم بدلیږي او هغه حدود هم په هغه حال نه پاتې کېږي. په دغه صورت کښې باید سړی ووائي چه ملت قرن په قرن بدلیږي او د ملت عمر له یوه قرن څخه زیات نه دی، مګر مونږ وینو او ګورو چه هر ملت خپل تاریخ زرګونو کالو ته رسوي.

نظام او حکومت بدلیږي. نسلونه نوي کیږي، سیاسي حدود تغیر کوي، مملکتونه یو له بل سره ګډیږي یا تجزیه کیږي. مګر ملتونه باقي وي ځکه چه ملت د یوې معنی نوم دی چه په زرګونو کالو کښې ډیر لږ تغیر قبلوي او د دوام او بقاء زړمه پرې ډیره زیاته لګیدلې ده.

هو! ژبه ملت دی او د ژبې خدمت د ملت اساسي خدمت دی چه فیض او برکت ئې ټول ملت ته رسیږي او قرنونه ئې نشي محوه کولی.

دغه قصرونه او ماڼۍ، دا فابریکې او کارخانې، دغه لارې او سړکونه، دغه بندونه او نهرونه چه نن جوړیږي بې ارزښه نه دي او د وطن په خدمت کښې حسابیږي. مګر د ژبې احیاء او ترقي ډیر ستر او مهم خدمت دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مولفين او مترجمين چه په يوه ژبه کښې علم او معنى ږدي او ادب ژوندى کوي، د شکسپير پيروان دي او ډير لوى کار سرته رسوي.

پښتانه پوهان بايد دي خبري ته ښه ملتفت شي چه پښتو په اوسني وخت کښې هيڅ نلري او د خپلو پوهانو فکري او قلمي مرستي ته ډير زيات احتياج لري. د پښتنو معنوي مرګ او ژوند په پښتو پوري ارتباط لري او د پښتو ژوند د پښتنو ژوند دى.

نور خلق په دي فکر کښي دي چه افراد د علم او سواد خاوندان کړي او په سلو کښې يو تن هم بيسواده نه وي، مګر مونږ لاژبه د پوره سواد خاونده کړې نه ده او ډير ابتدائي حال کښې ده. که يو پښتون د پښتنو له مستقبل سره څه لږه ډيره علاقه لري او د ژبې اهميت پيژني، که څوك غواړي چه له پښتو او پښتون سره بې ميني نه وي او د خپل اجتماعي شعور ثبوت ورکړي. د پښتو له خدمت نه بايد ځان محروم پري نږدي او د خپلې پوهې په اندازه پښتو ته علمي او ادبي خدمت وکړي.

که يو پښتون سره له يو څه پوهې يوازې د خپل عيش او راحت د پاره کار کوي او د ژبې د پاره هيڅ نه کوي سبا به ښه نه معلوميږي او نن به ئې هم په ځيره باندې بل شان ګرد پروت وي.

پښتو ژبه د ټولو پښتنو مشترك ناموس دى او د پښتنو علمي او ادبي حيات ور پورې تړلى دى. که دپوهې او سواد خاوندان پښتنو ته دخير رسولو فکر لري، پښتو ژبه دي نه هيروي او د پښتو علمي او ادبي خدمت دي په ځان فرض وګني.

هغه پښتانه چه نن څه قدر علم او پوهه لري که په هر کار کښې وي او په هر ځاى کښې وي مونږ نه وايو چه خپله ګته، خپل مقام او منصب دي پريږدي او خاص د پښتو خدمت ته دي ځان وقف کړي، خکه چه دغه راز تکليف يو نيم سړى په ځان باندې اېښودلى شي نه

په بل چا باندې، مګر د پښتو د پاره د علم او ادب اعانه غوښتل او په کال کښې کوم اثر لیکل کوم ډیر لوی تکلیف نه دی.

مونږ وینو او ګورو چه ځینې پښتانه چه پښتو ئې مورنۍ ژبه ده له لویو مدارسو نه راوتلي دي یا د مطالعې له لارې د علمي معلوماتو خاوندان دي او په یوه خارجي ژبه هم پوهیږي، مګر د دوی د علم او پوهې هیڅ اثر په پښتو کښې څوك نه ویني او پښتو ته د خپل فضیلت له ګنجه څخه څه نه ورکوي، ځکه چه دوی ته نور رسمي وظایف ور په غاړه دي او په مهمو (؟) کارونو مشغول دي.

مونږ جرئت نشو کولی چه داسې خلقو ته ووایو چه تاسې خپلې چارې پریږدئ او شپه ورځ د پښتو خدمت وکړئ مګر که دا امید وکړو چه کله کله دې د پښتو په لمن کښې څه اچوي او د خپلې پوهې زکات دې پښتو ته ورکوي ډیر جسارت به نه وي.

له خپل حکومت نه هم ارزو لرو چه د پښتو د پیشرفت او ترقي وسایل په زیاته اعتنا ولټوي او دا ژبه علمي او ادبي ژبه وګرزوي ځکه چه خپل حکومتونه خپله ژبه روزي او پردي حکومتونه ئې محوه کوي یعنې د خپل او پردي حکومت اصلي او اساسي فرق همدغه دی.[1]

---

[1] د زیري جریده، دوهمه دوره، دریم کال، ۴ مه ګڼه. د ۱۳۲۴ د ثور ۱۷ مه نیټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هسې خوشحاله يم

يوه ملګري راته وويل: "زه چې ښه وينم هسې خوشحاله يم!" ما په خواب کښې وويل: کله دلته سړی هسې خوشحاله نه شي نو د خوشحالۍ د پاره څو عقلي او منطقي دليل نه شي پيدا کيدی.

هغه چه مونږ يې د خوشحالۍ اسباب ګڼو، په حقيقت کښې د غم او تشويش اسباب وي او خلق پرې هسې خوشحاله وي.

هغه ماشومان چه په لارو او کوڅو کښې په ماتو کودړو او خاورو ګټو باندې لوبې کوي، څومره خوشحاله دي.؟ آيا دا خوشحالي بې سببه نه ده؟ که د دغې خوشحالۍ اسباب همدغه وي چه له دغو ماشومانو سره يې ګورو، آيا هيڅ ورته ويلی نه شوو؟ د عقل په نظر کښې خو دنيا هم هيڅ ده او يو فيلسوف ژوندون او دنيا هرڅه هيڅ ګڼي. که زه او ته يا يو بل څوك کله په څه شي خوشحاليږي په حقيقت کښې هسې خوشحاله دي او نيك بخت هماغه دی چه هسې خوشحاله وي.

که سړی سوداګر مزاجه وي او بې د دنيا له ګټې نه، په بل شي نه شي خوشحاليدلی، که دروازې يې د سرو او سپينو هم وي، په کور يې د غم کانې پريوزي او په خوب کښې هم خوشحالي نه ويني.

که يو سړی هر څومره لوی شي او په لوی کور کښې کښېني هغومره له خوشحالۍ نه ليرې کيږي او له انديښنو سره يې تعلقات زياتيږي.

پخوا زه په بل فکر کښې وم، مګر له يوه وخته راپه دې خوا، په دې عقيده يم چه خوشحالي د ماشومانو مال دی او د بلوغ اصلي علامه له غم سره آشنا کيدل دي. د عقل او هوښيارۍ علامه هم بې غمي نه ده غم دی، پوهان او هوښياران هر چيرته بې‌وس‌ناست وي او غمونه تلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه چه دلته له هر چا سره غم او اندېښنه زياته وينم او خوشحالي نه وينم، نو خوشحاله شم چه ښه ده دا خلق د صغارت له مرحلې نه تېر شوي دي. ځکه دنيا وربانديې داسې تنګه ده چه افلاطون يا ديوجانس هم په خپل غم کښې د غومره په تنګ نه و.

چيرته چه د خوشحالۍ قحط وي، که يو سړی هسې بې زيار و زحمته خوشحاله وي بايد نيکبخت يې وګڼو او تبريك ورته ووايو

وروسته له دغو ټو خبرو، زه خپل آشنا ته وايم، زه هم تا غوندې يم چه آشنا ووينم هسې خوشحاله شم او زماد خوشحالۍ سرمايه هم تش ليدل او کتل دي. دا سرمايه د ماليـاتو د قانون لاندې نه راځي او حساب و کتاب ته يې ضرورت نشته، ځکه چه خلق يې هيڅ او هسې ګڼي. زه همدغه خوشحالي چه په هيڅ او هسې بنا وي، په هيڅ شي نه ورکوم، دا متاع زما په نظر کښې ډيرقدر لري. ته ورته هيڅ يا هسې مه وايه. که ته زما په ليدو خوشحاله يې زه هم ستا په ليدو خوشحاله يم، ځکه وايم چه ته هسې نه يې خوشحاله. ښايي ما ډير زيار ايستلی وي چه ته زما په ليدو خوشحالېږې او د يوه بل په ليدو نه شې خوشحاليدلی. که نور هيڅ نه وي، هغه مينه چه زه يې له تا سره لرم تا خوشحالوي او په تا باندې اثر لري.

دا ټولې خبرې ما هغه وخت ونه کړې، زما جواب يوه جمله وه او بس.

نه پوهيږم ښاغلي بختاني زما په خبرو کښې څه وليدل چه په دغه باب کښې يې مضمون رانه وغوښت. ماته د فرمايشي مضمون ليکل ډير ګران وي او يوازې د زړه په فرمايش څه ليکلی شم، مګر ځينې اشنايان په زړه کښې ځای لري، ځکه يې خبره په ډاګ غورزول آسان کار نه وي.[1]

---

[1] زيری، جريده، دوهمه دوره، دريم کال. ۴۱ مه ګڼه. د ۱۳۳۴ د ثور ۲۴ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبې خدمت

د خان خدمت یا د خان خدمت هر څوك كولی شي، مګر د ژبې علمي او ادبي خدمت د پوهانو او لايقو خلقو كار دی.

كوتك او توپك هر څوك په لاس كښې نيولی شي، مګر قلم په لاس كښې نيول د هر چا كار نه دی.

هغه چه له زړه او دماغ نه كار اخلي او هغه چه د لاس او پښو وظيفه اجرا كوي يو شانته نه دي.

په يوه ژبه كښې علم او معنی پيدا كول د خيال او احساس تصوير ايستل، ذوق او شعور تربيه كول، هغه عالي هنر دی، چه د اديب او ليكونكي په برخه رسيدلی دی.

دا هغه كار نه دی، چه مزدوران او نوكران ئې كوي يا په مامور پيشه خلقو پوري اختصاص ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې کار د پاره هغه اشخاص په کار دي، چه ډېره عالي غايه او عالي نظر لري يعنې له دنيا نه معنی ته ډېر مايل وي او د علم و ادب پالنه خپله مسلکي وظيفه گڼي. هغه څوك چه د ژبې علمي او ادبي خدمت سره عشق او علاقه لري هغه بيا د تعطيل او رخصتۍ ورځې نه پېژني او د ورځې نه د شپې ډېر کار کوي.

هغه که په محبس کښې هُم وي خپله وظيفه نه هېروي او له خپل کاره لاس نه اخلي د "دشتي" "ايام محبس" د زندان محصول دی، مگر له نورو آثارو نه ئې ډېر غوره معلومېږي يا "حسين کوثر" چه د حبس په موده کښې ئې د پښتو ژبپوهنې په باره کښې نوې نظريې ورکړې. پښتو پالنه او د پښتو علمي او ادبي خدمت له پښتنو ليکوالو او پوهانو نه همدغه راز عشق او علاقه غواړي چه په هيڅ حال او په هيڅ ځای کښې ترك نشي او څوك ئې د محض پيسو د پاره ونکړي او نه دچا امر او فرمايش ته منتظر وي.

هو! دغه راز ملي او اجتماعي نهضتونه ملي اومسلکي اشخاص غواړي اود عشق او عقيدې خاوندانو ته ضرورت لري.

زه نه وايم چه په پښتنو کښې داسې خلق بيخي نشته څکه چه يو نيم سړی پېژنم چه د پښتو خدمت محض د معاش او شخصي گټې د پاره نه کوي او له ژبې سره ئې علاقه رسمي نه ده قلبي او حقيقي ده.

له دينه هم انکار نه کوم چه يو نيم سړی په پښتو پالنه د خپل معيشت وسيله گڼي مگر ټول ليکوال که هغسې نه دي دغسې هم نه دي. په دوی کښې ځينې داسې اشخاص هم شته چه پښتو سره علاقه لرل يو ملي او اجتماعي هدف گڼي او په همدغه تله خلق تلي. يعنې حب او عدم حب ئې په همدغه اساس بنا دی. که څوك يو څه علمي او ادبي اقتدار لري او د پښتو په خدمت کښې برخه نلري هغه له پښتو سره بې علاقې گڼي او خپله علاقه ورسره ټينگه نه ساتي.

د دوی په نزد هماغه سړی ډېر بناغلی او منلی دی چه د پښتو پالنې فکر او اراده ورسره شته او پښتو د پاره يو څه خدمت کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مسلکي شعور که څه هم نن ډیر ضعیف او نحیف غوندې معلومیږي بیا هم د امید وړ دی او هیله لرو چه نه دې زړي نه به سمسور باغونه پیدا شي.

پوهان او ادیبان دې خبرې ته ښه ملتفت دي چه په دغه وخت کښې د ژبې خدمت د اولیت حق لري او په نورو اجتماعي خدمتونو مقدم دی ځکه چه مونږ علم او ادب ته ډیر محتاج یو او د پښتنو لیکوالو ضروري او لازمي وظیفه هم دغه ده.

مونږ باید یو پاك، صاف او خالص علمي او ادبي نهضت وغواړو او نور هر څه نورو ته پریږدو.

سیاسي نهضت او اداري تحول د سیاستونو او د حکومت کار دی پوهان او ادیبان باید ادبي او عرفاني نهضت وغواړي او بس.[1]

---

[1] زیری جریده، دوهمه دوره. دریم کال، ۴۷ ګڼه. د ۱۳۲۴ دسرطان ۳ مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان

د اشعارو اجتماعي او اخلاقي خوا

شاعران او د اکثریت په لحاظ په عملي دنیا کښې ډیر بې برخې دي او له خلکو سره ئې ناسته ولاړه او د ژوندانه تعلقات ډیر کم دي.

په همدغه وجه ډیر شاعران په عشقي یا تصوفي خیالاتو کښې دومره ډوب تللي چه د ژوند واقعي او عملي اړخونو ته ئې توجه ډیره لږه ده ځکه ئې په اشعارو کښې اجتماعي افکار او نظریات ډیر لږ موندلی شو.

که دتیرو وختو شعر و شاعرۍ ته وګورو دا حقیقت ډیر ښه ځرګندیږي چه پخوا به په شعر کښې یا داسې شاعرانه خیالاتو ځای درلود چه په واقعي دنیا کښې به ئې مصداق نشو پیدا کولی یا به د عشق داسې رمزونه او رازونه پکښې و چه نور خلک به پرې ښه نه پوهیدل او یوازې شاعرانه شعور به ئې درک کولی شو.

هغه وخت شعر د عامو خلکو د پوهولو د پاره نه و د تفنن او کمال ښودنې د پاره و. د عوامو د احساساتو او جذباتو د راپارولو د پاره یوازې رزمي او حماسي شعرونه ویل کیده چه خلک به ئې غزا یا ملي جهاد ته تحریکول.

اخلاقي نصایح که څه هم له ډیر پخوا وخته په شعر کښې موندلی شو خو هغه به هم غالباً داسې خبرې وې چه نظراً به ډیرې ښکلې معلومیدې مګر له انساني فطرت سره به ئې ډیر اړخ نه لګاوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې آخره زمانه کښې چه شعر او شاعر د زمکې له خلکو سره خپل تعلق له پخوا نه زيات کړ نو له اجتماعي ژوند او مدني خوا سره ئې رابطه ډيره ټينګه شوه

زما په عقيده دغه کار په پښتو شاعرئ کښې خوشحال خان ختک آغاز او تکميل کړ او دغه لوی تحول يوازې ده ته منسوب دی.

خوشحال خان هغه شاعر نه و چه د ژوند له جنجالونو او کړاوونو او د اجتماع له شور و شره ګوښی پاتې وي او له تشو شاعرانه خيالاتو سره مشغول وي.

دی د شاعرانه ذوق او قريحې له لرلو سره د خپل ولس مشر هم و او د پښتون د جوړيدو، يو کيدو او لوړيدو لوی لوی فکرونه ورسره ملګري و.

دی د پښتنو حال او مال ته ښه متوجه و او د ملت مستقبل ئې په نظر کښې و.

ده د يوه معلم او مربي په حيث خلکو ته لارښوونه کوله او خپل اجتماعي افکار ئې په شعر کښې وړاندې کول. د ده د شعر اجتماعي خوا تر ډيره حده د مليت او افغانيت په بنياد اتکاء لري او دشعر ډير ستر امتياز ئې په همدغه برخه کښې موندلی شو چه زه د مضامينو د تقسيم په وجه په دغه مورد کښې د څه ويلو حق نلرم ځکه چه دا برخه د ده د شعر له اجتماعي خوا څخه بيله شوې ده او د مستقل مضمون په حيث يوه محترم شخص ته د څيړنې د پاره سپارل شوې ده. زه دا استثنی په نظر کښې نيسم او ځان مقيد ګڼم چه د ده په اشعارو کښې سوا له دينه نور اجتماعي او اخلاقي مضامين ولټوم.

خوشحال خان د يوه مفکر او صاحب نظر شاعر په حيث د انفرادي او اجتماعي ژوند په مختلفو خواو او په ډيرو اجتماعي مسايلو کښې خپل افکار او نظريات ښکاره کړي دي چه په ځينو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې له خپل عصر نه ډېر وړاندې دی او په ډېرو خبرو کښې د خپل محیط او ماحول او د پښتني ذهن او عقایدو ډېر ښه ترجمان دی.

که څوك دا سوال طرح کړي چه تاسو څنګه سړي ته په شخصیت او رجلیت قایلیږئ یا په بل عبارت د خپل ایدیالي شخص د تشخیص د پاره څه صفتونه او څه راز خویونه لازم او ضروري ګڼئ؟

ښائي چه دغه سوال ته هر څوك د خپل فکر او نظر مطابق بیل بیل جواب ووائي او مختلف نظریات راپیدا شي. دی په دغه مورد کښې د پښتني شعور او احساس په بنا هغه چاته په سړیتوب او حیثیت قایل دی چه مردي او مردانګي ولري او د ننګ او غیرت خاوند وي. دی له دینه چه سړی له نامرد سره مکې ته ورسیږي دا بهتره ګڼي چه له مرد سره په بیدیا او بیابان کښې ورك شي او پس له مرګه هم د مرد ترنوم لاندې ښخیدل غواړي نه د نامرد له څنګه.

د همدې لامله وایي:

د نامرد سره مکې ته رسیدلی
ښه د مرد سره په بیدي بیدیا ورك
پس له مرګه ښخ د مرد تر قدم ښه دی
ګور مې مشه د نامرد له ګوره سم

اوس به ګورو چه د خوشحال خان په نظر کښې مرد څوك دی او د مردئ صفات د ده په نظر کښې کوم کوم دي؟ دا صفتونه د ده په دغو بیتو کښې وګورئ:

مرد به نشي په ګفتار — څو پیدا نه کړي کردار
چه دې وکنځي مرد نه تې — که له تانه وي په ډار
چه څه دی خو انتقام دی — د مردانو کاروبار
چه عزت ورڅخه نه وي — هغه مرد نه دی په کار
هم مهره لري هم زهر — ښه مردان دي لکه مار
چه هم تندر هم باران وي — تر هغو مردانو خار
مرد به غم د خپل هنر کا — نه درز نه د دینار

(c) ketabton.com: The Digital Library

مــرد به غم کا د خپل شرم　　　　د عــــــــزت د اعتبــ
نــــامرد فخر په نسب کا　　　　مـرد نـه مـور لـري نـه پـلا

✽ ✽ ✽

مــرد هغــه چــه همــت نــاك برکتنــاك وي
د عالمــه ســره خــوږ پــه زيســت و ژواك وي
مخ ئې مـخ قـول ئـې قـول عـهد ئـې عـهد
نـه دروغ نـه ئـې فريـب نـه تـش تپـاك وي
لـږ ويـل ډيـر ئـې کـول پـه خاموشـئ کښې
د غنچې غوټـې خولـه ډکـه سـينه چـاك وي
چــه خــبره د پســتئ د بلنــدئ شــي
پـه لويـی لکـه اسـمان پـه پسـتئ خـاك وي
په تمکيـن کښې لکـه سـبر پـه پسـتی کښې
پـه هـر لـور ځانـگې زنـگوري لکـه تـاك وي
لکـه گل شـگفته روی تـازه پـه بـاغ کښې
هميشــه د ښو بلبلــو پــرې بلغــاك وي

✽ ✽ ✽

په نورو متفرقو شعرونو کښې وايي:

مـرد بـه غيـور وي مـرد بـه صبـور وي
هـم بـه پـه عفـوه پـه کـرم مشـهور وي
نـامرد هغـه دی پـه حقيقـت کښې
چـه دا خو تو کـه ئـې لـه دلـه دور وي

✽ ✽ ✽

کـه د مردانـو پـه ديـن آئيـن ئـې
نـه بند پـه سـره ئـې نـه بنـد پـه سـپين ئـې
کـه نـه دي تخـت شـته نـه دي افسـر شـته
قيصـر د روم ئـې فغفـور د چيـن ئـې

✽ ✽ ✽

(c) ketabton.com: The Digital Library

مردان هغه دي چه همت ناك وي
په هره چار کښې چست و چالاك وي
که غم پرې راشي پروا د غم نه کا
خواره له هر چا په زيست و ژواك وي

❊ ❊ ❊

ځو وانخلي له غليمه انتقام
مرد نه خوب کا نه خوراك کا نه آرام
چه د ننګ او د ناموس اند وه ئې نه وي
د هغه سړي به نه وي احترام
چه د بل ترلاسه ورغي د بل شو
مرد به خپل لري د خپل فکر زمام

❊ ❊ ❊

په جهان کښې که مردان دي هم هغه دي
چه و سختې و ته ونيسي ځانونه

❊ ❊ ❊

واړه زړونه فراغت دي په ښادۍ کښې
چه په غم کښې مردانه شي زړه هغه

❊ ❊ ❊

که په توره ئې جواب ورکړې مردې ده
که وجود دې ځوك ازار کاندي په چوب

❊ ❊ ❊

له دې بيتو ښخه معلوميږي چه دی هغه چاته په درانه نظر ګوري چه له ګفتار سره کردار هم ولري او د عمل جنبه ئې ډيره درنه وي.

هغه ځوك چه د چا سترګه ترينه نه سوزي او خپل انتقام په لوړه پيمانه نشي اخيستلی يا ئې د خپل فکر زمام په خپل لاس کښې نه وي او په پت او عزت باندې د سر او مال ښندلو ته نه وي تيار د ده په نزد د احترام وړ نه دی.

دی مرد له مار سره تشبيه کوي چه بايد هم زهر ولري او هم د مهر موره، هم لکه د آسمان وريځ د رحمت بارانونه ورسره وي او هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسماني تندر چه د لړګي خواب په تـوره ورکـړي او پـه سـختو حـالاتو کښې د صبر ثبات خاوند وي.

د آسمان په څير لويي او بلندي او د زمکې په شان فروتني دواړه ديو لـوی شخصيت د پـاره ضروره ګڼي.

پـه عـهد و قـول ټينګار، لـه چـل ول او ټګۍ بـرګيځ نـه خان سـاتل د مـردی، شعار بولـي. کـه څوك د مردانـو پـه ډين او آيين ټينګ وي هغـه تـه دروم قيصر او د چين ففغـور وايـي. د خوشحال خـان ايديـالي شخص بايد د تمکيـن او وقـار خـاوند وي. ډير ويـل او ډيـر خندل ده تـه د شخصيت سپکاوی معلوميږي او سره لـه دې چه پـه اجتمـاعي ژونـد او معاشرت کښې شګفته رويـي او خلاصه تنده ستائي بيـا هم وايـي.

همیشـــه اوســـه خولـــه پـــټه لکـــه نـــاوې
چـه ضـرور شـي بيــا هالــه کـړه دوه حرفونـــه
تـر هغـه بـه نـا معقـول پـه جـهان څوك وي؟
چـه همېش پـه خنـدا سـپين لـري غاښونـه
کـه خبره کـه خنـدا کـړې جـګې جـګې
هـره چـار تـر حسـاب مـه کـوه بيرونـه
درتـه وايـم چـه پـه کـوم توکـي بـه درونـد شـې
چـه د هـر چاســره نکـړې خوابونـــه

خوشحال خـان د ښو او بـدو معيـار د جـامعې د خدمت او منفعـت پـه اساس تعينـوي، هـر شـي چـه پـه مدنـي دنيـا کـښې د خلکـو د پـاره نـافع او مفيـد وي هغـه ښه ګڼي او کـه مضـر وي پـه بـده سـترګه ورتـه ګوري.

پـه شرقي ممـالکو کـښې سپي او خر لـه نـورو حيوانـاتو نـه پـه سـپك نامـه يادېږي او زمري تـه پـه احترام کتـل کيـږي. د همـدې لامله پـه شـعر و ادب کـښې د زمـري سـتاينه وينـو او دا شـان تشـبيه لـه زمـري سـره لوی صفت دی مګر خوشحال خـان بـالعکس وايـي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپی به ښه کرم تر مزري نه
سپی د کور مزري د غره دی
خر که بد دی بیا وري وړی
بد سړي بستر تر خره دی

خوشحال خان د خلکو عمومي قضاوت او عام نظر ته په ډیر اهمیت قایل دی او د جامعې شعور له هر دلیل او حجت نه قوي سند بولي. لکه چه وائي:

هیڅ حجت له هیچا مه کوه خوشحاله
هر چه تا و ته څوك وايي ته هغه

* * *

د ده له یوه بیت څخه معلومیږي چه دی کمیت ته په کم نظر نه ګوري او اکثریت ډیر محترم او معظم ګڼي، ځکه یو تر سلو او سل تر زرو قربانوي لکه چه وایي:

بندوبست د کاینات دی په خبرو
یو تر سلو صدقه شه سل تر زرو

سره له دې چه د کایناتو بندوبست په خبرو پوري موقوف ګڼي او د ده نبوغ هم په خبرو کښې دی بیا هم تشو خبرو ته په څه ارزښت نه دی قایل او کار و عمل ته په ډیره درنه سترګه ګوري ځکه وائي:

په څارم اسمان به ناست لکه عیسی وم
که اسمان ته الوتنه شوای په خبرو

* * *

په خالي کیسه به نه رسي تر کامه
څه حاصل که بوعلي شي په کیسو

* * *

و ګفتارو ته ئې مه غړوه سترګې
په کرده په عمل ګوره کس ناکس

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خوشحال خان په اجتماعي نظرياتو کښې دا نکته هم ډېر جلب نظر کوي چه دی د انسان فطري او طبيعي استعداد ته په ډېر اهميت قايل دی او بې له ذاتي استعداده د تعليم او تربيت اغيزې ته دومره نه دی قايل لکه چه په دې لاندې اشعارو کښې وائي:

چه بنياد ئې پيدا شوی په نفاق
د هغه نه طمعه مکړه اتفاق
چه اودلې وي په ذات توره شرېځ
سپينول ئې و هر چا و ته دی شاق
د عسل سره ئې خوره خوږه به نشي
مرغونې چه ترخه ده په مذاق
که اخلاق ناصري په ياد ووائي
په اخلاق کښې به ښه نشي بداخلاق

* * *

صالحان له ظالمانو به پيدا شي
له زاهده نه پيدا شي غل سارق
د بدخوی د خوی علاج ملك الموت دی
نه په دې علاج خبر حکيم حاذق
که کارګه غوندې ئې فهم وي خوشحاله
هيڅ استاد به شين طوطا نکړي ناطق

* * *

تعليم د زاغ و زغن که ډېر وکړي
ښکار به پرې کله د باز په څېر وکړي
د ترخې او سپيني توره که کړې سازه
غزا به کله په هغه شمشير وکړي
دا دود هش لري دين و دانش لري
نه ئې ربښتياوي نه يې تميزه

* * *

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار د عفوې د کرم څښتن ښه دی
د جنګ ترکاره په آشتي مین ښه دی
ډیر هنرونه د سرداري دي
چه واړه تیر شي تیغ مسبرهن ښه دی

* * *

سرداري لره بویه دا درې توکه
یو همت دویمه توره بل اخلاق

* * *

سره له دې چه خوشحال خان د سردارۍ د پاره لوړ اخلاق عالي صفتونه او ډیر هنرونه لازم او ضروري بولي بیا هم وائي:

د مار که نه وي په تن زهر
سردار که نلري خنجر و قهر
دا دواړه توکه زما پښنه پوهه
نه یاد په کلي وي نه یاد په ښهر

خوشحال خان که د یوې خوا دسردارۍ په کم و کیف ښه پوه شوی او ټول هنرونه ئې ورمعلوم دي له بلې خوا د ملګرتیا او رفاقت په مفهوم او معنی هم ډیر پوهیدلی دی. که څوك د سردارۍ په فکر کښې نه وي او ځانته د لارې مل او ملګری لټوي نو خان د ملګرتیا اصل و اساس مساوات او ورورولي ګڼي او په دې عقیده دی چه بادار او نوکر هیڅکله ملګری کیدی نشي څکه وائي:

چه تر تانه وړاندې وروستو ځي مله نه دی
چې په لاره درسره سم ځي مله هغه

د سردارۍ او ملګرۍ په باب خو مو د ده فکر او نظر ولید که غواړئ چه د انسان په باب د ده نظریه ځانته معلومه کړئ چه دی انسان او انساني مقام ته په څه نظر ګوري او څنګه ئې ګڼي، نو دا بیتونه ئې واورئ!

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهانونه څه لږ نه دي — تسه ئې نه وینې نادانه
ګوره څو دي هسې زمکې — ګوره څو هسې آسمانه
واړه ځای ستا په زړه کښې — ای تر عرش لویه انسانه
آئینه د زړه صیقل کړه — چه ئې ووینې ای جانه
که دې دا ننداره وشي — جدا نه ئې له سبحانه

* * *

ځای او مسکن دې د کارګه ګلشن نشي
کمذات سړی دې د جاه څښتن نشي
حسن هغه دی چه اصل ذات لري
د سپاندې ګل به کله سمن نشي

* * *

سره له دې چه دی بې له ذاتي او فطري استعداده تعلیم او تربیت ته په څه اثر نه دی قایل بیا هم بې ادبه بې علمه بې هنره او بې اخلاقو کسانو ته په داسې نظر ګوري:

چه نه ادب لري نه عقل رای لري
دوپای لیده شي خوی د چار پای لري
چه بې ادبه وي آدم ئې مه ګڼه
څه شو که شکل آدم نمای لري

* * *

اصیل توب په نور څه نه دی
اصیل توب دی په خویونو
په مریونو کښې اصیل شته
په اصیلو کښې مریو نه

* * *

خوشحال خان د سرداری، زمامداری او مملکتداری د پاره ځینې صفتونه او خصلتونه لازم او ضرور بولي چه باید د ولس مشر او واکمن ئې ولري او عمل پرې وکړي. لکه چه وائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یـا سـردار لــره خپل عقل　　یــا وزیـر صـاحب تدبـیر
کـه هـر څو ئې عقل ډیر وي　　بیــا هــم بــویه ښه وزیـر
کـه دا نــه وي نــه هغه وي　　پــه ژونـدون ئـې بویـه ویـر
ښه سـردار لــره دوه کــاره　　دایــم بویــه پــه ضمـیر
یو دې هسې رنګ بخشش کا　　چــه پکښې نــه وي تبذیـر
بـاز د چرګ، چرګ د دانو دی　　ښه دې پـوه شـي پـه دا ځیـر
بـل چــه ننګ تــه تیاری کا　　پــه دښمـن دې شـي خبیر
کــه په صلح کښې روزګارشي　　څه حــاجت د تیــغ و تــیر
پــه دنیــا د ســر ښندل شي　　یــا چـه حــکم وي د پــیر
یـا چه کار د ناموس پیښ شي　　هـود تــه هـم نشي تقصـیر
کــه نه څوك نیـسي ځان تیغ ته　　نــه شلــغم دی نــه پنـیر

＊＊＊

سردار ته بویه دا یو څو ځیزه　　چـه مرتـې وي زمـا عزیـزه
په بل ځای کښې وائـي:
مــاهیت یې مونده نشي　　چـه څه ځیـز دی دابشــر
کــله اور کــله اوبه شي　　کــله تـــوره کلـه سـپر
کــله خورب شي له باده　　کلـه بیـا پــه هیـڅ ډنـګر
لکه دی دی په جهان کښې　　بـل بـه نـه وي دیـده ور

＊＊＊

د عقـل او پوهې پـه بـاب هم خـان یـو خـاص نظـر لـري چـه کـاغذونو و کتـابونو پـورې ئـې نـه منحصـروي او ناقصـه یـا عـادي پوهـه چـه کـوم ټوی خطر ورسره ملګری نـه وي بـې اهمیتـه بولـي.

دی هغـه دانـایي سـتائي چـه پـه انسـان بـاندې پـه نفسیـاتي لحـاظ ښه اغـیزه وکـړي. هغـه مـیرزائي دانـش چـه سړی پـرې د بـل مـال شـماري او حساب و کتـاب ئـې برابـروي سـپك ګڼي او خـواره حقیره پوهـه ئـې نـه ده خـوښه.

د ده په اشعارو کښې د عقل او پوهې یادونه په دې ډول شوي ده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

عقــــل د مزکـــــې يـــــا د اســـــمان دی
چــه دومــره نــه لــري هغــه حيــوان دی
عقــــل د مزکـــې د مـــور لــــه نـــه دی
چـــــه د اســـــمان دی د دبســـتان دی
چـه عالمــان ئـې پــه تــور پـه سـپين وينـې
چـسه درويشـــان ئـــې پــه عليـيـــن وينـــې
د عارفـــــانو علــــــم څه نـــــوردی
تــر عرشــه فرشــه پخپــل يقيـــن وينـــې

✽✽✽

پــه کــاغذو کــښې خوانــا يــې ولولـــې
چــه کښلــی نــه وي هغــه څوك څه لولـــې
هسـې مـردان شـته پـه دا دنيـا کـښې
تختـــې د وچولـــې تختـــې د زړه لولـــې

✽✽✽

دانــــا ئــې مــه ګڼه چــه صــبر نلــري
چــه صــبر نلــري حکمــت بــه څه لــري
ســړی د صــبر پــه کــار کــښې وازميـه
چــه صــبر نــاك وي هــر څه بــه ښه وي

✽✽✽

د نــاقصې پوهــې بــدل پــه کــار نــه دی
د دانـــا فکـــر خطـــر لـــري خطـــير

✽✽✽

د لوئيـدو اولوړيـدو پـه بـاب خوشـحال خـان د ښه غـور و دقـت خـاوند دی او پـه محـض لوړتيـا او پورتـه ختلـو هيڅکلـه نـه غوليـږي. پـه دې بـاب کـښې تاسـو د ده هغـه شـعر واورئ چـه د چنـار او کـدو دبـوټې سـوال و جـواب پکـښې پـه دې ډول درج دی:

چــه کــدو مــې د چنــار پــه ونــه وخــوت
و چنـــار تـــه ئـــې اغـــاز کـــړ دا مقـــال

(c) ketabton.com: The Digital Library

چــه تــه ئــې د ځو کــالونو ای چنــاره
راتــه ووایــه خپــل عمــر خپــل احــوال
چنــار ووې د دوه ســوو کــالو زه یــم
په حساب کښې ګونـدې کم وي یو نیـم کـال
کـدو ووې هـای خـو تـه پـه مـدت لـوی شـوې
دایــم زه درســره ســم شــوم دم در حــال
چنـار ووې چـه وخـت سـخت د ځلـی راشــي
زه او تــه بــه ســره زده کــړو هالــه حــال

هغـه شان و شـوکت چـه پـه خپلـه د انسـان پـه وجـود کـښې نـه وي موجـود او محـض د نـورو د اطـاعت او فرمـان بـرداریٔ پـه وجـه چاتـه حـاصل وي خوشـحال خـان یـې هیـڅ بولـي او پـه دې ډول ورنـه ګوري:

چه دې څوك د ورانـدې وروستو ځې دا څه شی
پـه تنـها وجـود چـه شـان دی شـان هغـه

خان د آزادی په باب وائي:

آزادي تــر پادشــاهیه لاتــیری کــا
چـه دبـل تـر حکـم لانـدې شـي زنـدان شــي

مـګر یـوازې همدغـه سیاسـي آزادي کـافي نـه ګڼي او تـش پـه همـدې نه دی قانع چه سړی د چا لـه حکـم لانـدې نـه وي او لـه شـخصي غلامـۍ نـه خـلاص وي، بلکـه پـه اقتصـادي او اخلاقـي لحـاظ هـم د آزادۍ غوښتونکـی دی او د طمـع بنـده یـا د احتیـاج او مجبوریـت بنـده لـه آزادۍ نـه محـروم ګڼي. ځکـه وائـي:

آزاده بــه لــه چــا طمــع امیــد نــه کــا
چـه بـه طمـع لـه چـا کـا کلـه عتیـق شـه

✽ ✽ ✽

پـه جـهان بـه هیـڅوك نـه وي چـه آزاد وي
ځینـې عشـق، نـدوه بنـده کـړه ځینـي لـوږه

✽ ✽ ✽

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د چا نوکري هم بندګي ګڼي او له ملازمت نه ئې آزاده پیشه ډیره خوښه ده ځکه وائي:

نوکر ژوندی نه وي کار ئې د مړه وي
خپل زړه ئې نه وي د صاحب په زړه وي
چه ورته حکم د خپل صاحب وي
که څو ګران وي هم ئې پڼه وړه وي

خوشحال خان د صبر و تحمل ډیر زیات طرف دار دی او دغه توصیه په مکرر ډول په مختلفو پیرایو کښې کوي. دی وایي سړی باید خپل غمونه او خپلې پریشانی چاته ښکاره نکړي او په هر حال خان خوښ او خوشحاله وښئي خصوصاً خپلو غلیمانو او بدخواهانو ته دا مطلب تاسي د ده په دې څلوریزه کښې ډیر ښه لیدلی شئ:

غم و غلیم ته له دله دور کړه
خانده هوس کړه ښادي سرور کړه
که مخ دې زیړ وي په دلګیرئ کښې
ته ئې په دواړو څپیړو سور کړه

✽ ✽ ✽

دی په سعیه او عمل ټینګه عقیده لري او هر څه چه په دنیا کښې له هر ځایه لاس ته راځي له آسمانونو نه وي که دریابونونه هغه د انسان د جدوجهد محصول بولي لکه چه وائي:

لعل له کهسانه په بدخشان کښې
لؤلؤ له بحره په لوی عمان کښې
په ځیګر خون خیژي دا دواړه توکه
که فکر وکا سړی په ځان کښې

✽ ✽ ✽

لکه په کښې شته نشته په چا کښې
نه په کانونو نه په دریا کښې
دریغه خوشحاله ځکه دریغه
چه تل به نه وي په دا دنیا کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان د خاني په تقاضا د جود او کرم ډیر طرفدار دی او د پیسو غونډول ډیر بد ګڼي. سره له دې چه د مال او شروت ضرورت او اهمیت ته ډیر ښه ملتفت دی او د دنیا ټولې چارې ورپورې مربوطې ګڼي بیا هم زر ساتل د خان د پاره عیب او عاربولي او په دې فخر کوي چه زړه ئې په مال او دولت پورې نه دی تړلی او سره و سپین ئې په لاس کښې نه ټینګیږي.

په دغه باب کښې د ده فلسفه او طرز تفکر په دې بیت کښې وګورئ:

د دنیا په پریشانۍ کښې جمعیت دی
د دنیا په جمعیت کښې پریشاني ده

لکه چه خان پخپله د کار او عمل خاوند و نورو ته ئې هم د کار او زیار توصیه کوله او بیکاره ناکاره سړي ئې نه خوښیده. ده نه غوښتل چه څوک د چا د منت او احسان خواړه وړیا وخوري یا دچا په پاتې شونو ژوند وکړي او جوته خور ورته وویل شي. په ظلم او ناروا باندې ډوډۍ پیدا کول هم ده ته د زهرو خوړل معلومیده، څکه ئې ویل:

څوک چې ډوډیه د دهقانۍ خوري
خواړه د حورو د میهمانۍ خوري
چه ئې په ظلم خوري واړه دې زهر شي
که ساالنونه د سلطانۍ خوري

* * *

طباخ چه ووزي تریو څو لاسه
ورځني وخوري د پاسه پاسه
پاتې خوراك یې خوراك د سپیو دی
په دا خبرشه سخن شناسه

* * *

که پند زما منې نمك حرام مشه
تر نورو پاتې جوته طعام مشه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوته طعام مې خوراك د سپيو دی
غصه په زړه کښې په دا کلام مشه

* * *

د نباتو حلوا مه خوره چه منت ورسره مل وي
خپل کشکاب د خپل محنت خوره په سر راوړه پشتاره

* * *

چه په هره کوڅه ګرځي هرزه کار شي
تر دا هسې ګشت خنځیر ښه دی په ښنبو
د هغسو برخه خواري ده تل تر تله
چه زکات خوري د کتاب په مسئلو

* * *

هر ساعت چه په ځا ځي هسې بیکار
تر هغه نه زه لا ښه ګڼم بیګار
رنځوران که کاروبار نه کا معذور دي
روغ سړی به ولې نه کا خپل روزګار

* * *

خان که څه هم شعرونه زيات ويلي مګر په خبرو کښې يې د لږ ويلو ډيره زياته توصيه کړې ده ځکه زه هم په دغه توصيه عمل کوم او خپله وينا د دغه ستر او لوی شاعر په دې بيت ختموم:

د خوشحال قدر که اوس په هيچا نيشته
پس له مرګه به ئې ياد کاډير عالم

* * *

دا دی زمونږ د مړو او ژوندو حال[1]

---

[1] تنګيالي پښتون، پښتو ټولنه. د خوشحال خټك د بين المللي سيمينار د مقالو مجموعه. د ۱۳۴۵ هـ ش کال چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولسي جرګې په عمومي غونډه کښې یوه بیانیه

د ښاغلي رئیس صاحب په اجازه، الفت د جلال اباد وکیل خپله نظریه داسې څرګندوي:

د پارلمان د غړي په حیث زمونږ د هر یوه مهمه او لومړۍ وظیفه دا ده چه د مملکت د قوانینو او مخصوصا د اساسي قانون تطبیق او تعمیل په ټینګه وغواړو او پخپله یې هم له نورو نه زیاته پیروي وکړو.

هر عمل چه له قانون نه مخالف وي هغه جرم یا قباحت بلل کیږي او د هر جرم مخنیوی که په قانوني طریقه ونه شي هغه هم جرم دی.

له قانون نه مخالفت که هر څوك کوي مسئول دی، فرد وي که جمعیت، شورا وي که حکومت، مونږ هیڅکله نه غواړو چه د قوانینو په تطبیق کښې له اهمال او مسامحې نه کار واخیستل شي، یا د یو غیر قانوني عمل جلوګیری په غیر قانوني عمل وشي.

که فرضا یو سړی د جرم مرتکب شي، هغه باید قانوني جزا ووینې، مګر دغه جزا باید هغه څوك ورکړي چه قانون دغه صلاحیت ورکړی دی. که یو ښکاره قاتل بسې له دینه چه یوې محکمې ته وړاندې شي، د چا له خوا، یې د محکمې له حکمه ووژل شي، هغه هم قاتل ګڼل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه قـانوني مملکـت کښې، بـاید هـر څه د قـانون مطـابق، پـه قـانوني طریقه، د هغه ځا له خوا اجـرا شـي چـه قـانون دغـه صلاحیت او حق ورکـړی دی.

مونـږ د اساسـي قـانون مطـابق، دري قـوې لـرو (شـورا، حکومـت، قضائیـه قـوه). د دې دري قوتونـو حقـوق او وظـایف مشـخص او معیـن دي. لکـه چـه حکومـت او قضائیـه قـوه، هیڅکلـه د شـورا پـه وظـایفو کـښې د مداخلـې حـق نـه لـري، دغـه راز شـورا هـم د حکومـت یـا د قضائیه قوې په وظایفو کښې قانونا مداخله نه شي کولی.

په دیموکراسي نظـام کـښې، د قـواوو تفکیـك یـو مـهم اصـل دی. شـورا بـاید همیشـه د دغـه اصـل پـیروي وکـړي. کـه شـورا کلـه د حکومـت پـه وظـایفو، یـا قضـایي چـارو کـښې مداخلـه کـوي دغـه عمـل یـې غـیر قـانوني بلـل کیـږي او حکومـت هـم کـه کلـه د اولسـي جرګې فیصلـه پـه خپلـو وظـایفو ګـښې مداخلـه وګڼي، نـو ځان د اولسـي جرګې د حکـم پـه تعمیـل مکلـف نـه ګڼي چـه یـو مثـال یـې د اولسـي جرګې هغـه فیصلـه ده چـه پـه دې نـږدې ورځو کـښې یـې د انفـرادي سرویسـونو پـه بـاب وکړه او حکومـت ورتـه هیـڅ اهمیـت ورنکـړ، بلکـه پـه رسـمي مکتـوب ئـې د رد ځواب ورکـړ.

اوس به راشوو د خلق د جریدې موضـوع تـه. کـه دا جریـده د خپلـو نشراتو په لحاظ، له اساسي قـانون یـا نـورو قوانینـو نـه مخالفـه راوتلې وي او قـانوني مسـولیت ورتـه متوجـه وي، نـو د مطبوعـاتو پـه قـانون کـښې دا د حکومـت کـار ګڼل شـوی چـه د اطلاعـاتو او کولتـور وزارت یـې، د څارنـوال پـه ذریعـه، یـوې صلاحیـت لرونکـې محکمـې تـه وړانـدې کـړي او د محکمې پـه حکـم قـانوني جـزا ورکـړي. کـه چـېرې مونـږ دا ومنـو چـه حکومـت پـه دغـه بـاب کـښې د قـانون پـه تطبیـق او تعمیـل کـښې لـه اهمـال او مسـامحې نـه کـار اخیسـتی، نـو بیـا دغـه راز حکومـت د اولسـي جـرګې د اعتمـاد وړ نـه معلومیـږي او یـو لـوی مسئولیت پخپله حکومت تـه متوجـه کیـږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که فرضاً د خلق جریده، قانوناً څه مسئولیت ونه لري او حکومت هم په همدغه وجه تراوسه پورې څه اقدام نه وي کړی نو په شورا کښې دغه موضوع طرح کول. داسې معلومیږي چه حکومت د دیموکراسۍ او د فکر وبیان د ازادۍ په باب وسیع نظر او پراخه حوصله لري، مګر شورا یې مجبوروي چه له دیموکراسۍ نه خلاف اقدامات وکړي او د ازادو جرایدو مخه ونیسي.

بنایي ځینې کسان داسې هم ووایي چه حکومت غواړي شورا د لاس پاکي په حیث استعمال کړي او ځانته یوه داسې بهانه پیدا کړي چه هغه د دوی په ګټه وي. زه د یوه وکیل په حیث، دغه راز انعکاسات، د شورا د حیثیت او شان د پاره نامناسب ګڼم او وظیفتاً ځان مکلف ګڼم چه دغه ټکي مجلس ته عرض کړم.

زه د حکومت د شان او حیثیت ساتلو د پاره هم دا لازمه ګڼم چه په ډیر شجاعت او شهامت خپل وظایف پخپله بې له هیڅ اندېښنې او تشویش څخه، په زغرده اجرا کړي او چاته د دغسې خبرو موقع ورنه کړي.

که چیرې حکومت له خپل قانوني صلاحیت نه کار واخلي او په جنټل مینانه صورت له قانون سره سم اجراات وکړي شورا ئې په تمام قوت شاته ولاړه ده او مرسته یې کوي. مګر په داسې ډول نه، چه خلق دا ګمان وکړي چه شورا دحکومت په اشاره د یوې الې په ډول استعمالیږي.

زه په ډیر صراحت وایم چه زه د اساسي قانون په ټولو ارزښتونو، کامل اعتقاد لرم او هر هغه حرکت ته په کرکه ګورم چه له اساسي قانون سره حقیقتاً تصادم کوي. حکومت باید په دغسې مواردو کښې خپله وظیفه په ایمانداري اجرا کړي او دیته ونه ګوري چه د دوی وظیفې بل څوك اجرا کړي. یعنې څنګه چه په ځینو نورو مسایلو کښې حکومت شورا ته دا حق نه ورکوي چه د حکومت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارو کښې مداخله وکړي، په دې موضوع کښې هم باید همدغه رویه تعقیب کړي او له بوسو لاندې اوبه تیرې نه کړي.

زه د خلق د جریدې، یا د هغې د کارکوونکو د حمایت او طرفدارئ د پاره دا خبره نه کوم او نه له هغوی سره په دغه کار کښې کومه رابطه او علاقه لرم. بلکه د یوه اصل او پرنسیب له لحاظه وایم چه په دغې جریدې باندې د خلاف قانون حکم کول یا یې محکمې ته د وړاندې کولو سفارش د اولسي جرګې کار نه دی. مونږ باید هغه کار ونکړو چه قانونا په حکومت او قانوني محکمې پورې تعلق لري.

زه یوازې په دغه مورد کښې دا نه وایم چه مونږ باید د حکومت په وظایفو کښې له مداخلې نه ځان وساتو، بلکه هر کله چه په اولسي جرګه کښې کومه داسې موضوع له بحث لاندې راغلې چه د حکومت په وظایفو کښې مداخله معلومیده، ما خپل مخالفت څرګند کړی او د قواوو تفکیك او استقلال ته مې هر وخت په احترام کتلي دي، زه د خپلې دغې ادعا په صدق مطمئن یم او د چا له هیڅ راز تا ویل او تعبیر څخه اندیښنه نه لرم. زه په ځان دا باور لرم چه د أساسي قانون په مقتضیاتو د اولسي جرګې حیثیت او شان د ساتلو د پاره خپله دغه نظریه وړاندې کوم، نه د کوم شخص یا د کومې جریدې د طرفدارئ د پاره.

په اخره کښې بیا وایم: دا زمونږ کار نه دی. مونږ باید د حکومت وکیلان نه شوو او د محکمې په وظیفه کښې مداخله ونه کړو.[1]

په احترام

---

[1] افغان ملت. جریده، کابل، سه شنبه. د ۱۳۴۵ د غبرګولي لسمه. د ۱۹۶۶ د مې ۳۱ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شورا اوومه او دولسمه دوره

دا دوه پارلماني دورې د فکر د ازادۍ او د ديموکراسۍ د ځينو مظاهرو په لحاظ يو له بله شباهت لري چه بايد مشترك او متمايز اړخونه يې لږ څه وڅيړو:

د هغې دورې له شروع کيدوسره هم يو څو ازادې جريدې چه چا به ملي او چا به شخصي بللې راووتلې، لکه : انګار، نداى خلق، وطن، اولس... او په دې دوره کښې هم ځينې جريدې، لکه: پيام امروز، افغان ملت، خلق... يو په بل پسې خپرې شوې. په هغو جريدو کښې هم د ځينو عمر لنډو چه ډير دوام يې ونه کړى شو، مګر د دې جريدو عمر له هغو نه هم لږ و چه ځينې د خلقو د ډير تاوده هرکلي په اثر او ځينې د ډيرې سرې وضع په وجه ډير ژر له منځه لاړې، او يوازې افغان ملت وکولى شو چه تراوسه پورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(خدای دې له بدو سترګو وساتي) خان وساتي. بنايي چه دغه د عمر لږوالی او ډېروالی، د دې حکومت او د هغه حکومت د تحمل او حوصلې په اندازه وي. يا دا چه وايي پخوا د خلکو عمرونه، لکه د نوح (ع) ډېر زيات وو او پس له هغه وار په وار د هر چا او د هر څه عمر مخ په کميدو شو. که څه هم طبابت ورځ په ورځ ترقي وکړه. دا بحث په همدې ځای پرېږدم، ځکه چه په دې مقاله کښې اصلي مقصد د دې وخت او د هغه وخت په غيرسرکاري جرايدو باندې بحث نه دی، بلکه د شورا په دغه دوره او هغه دوره او په دغه حکومت او هغه حکومت يوه لنډه تبصره ده.

په اوومه دوره کښې والاحضرت سردار شاه محمود خان غازي (خدای دې وبخښي) د صدارت په مسند ناست و او په دولسمه دوره کښې ښاغلی محترم محمد هاشم خان ميوندوال د هغه په ځای کښېناست. څنګه چه ميوندوال صاحب د نرم طبيعت او متواضع وضع خاوند دی، مرحوم والاحضرت هم سره له لوړ نظامي او فاتحانه حيثيته، چه د وطن د نجات او استقلال په معرکو کښې ئې ستر خدمتونه سرته رسولي وو بيا هم متواضع او مهربانه شخصيت و چه له خلکو سره ئې ډېر ښه سلوك درلود.

په هغه وخت کښې ديموکراسي يوازې د دغه مرحوم په شخصي سلوك او اراده استناد درلود او په دې دوره کښې، لکه اساسي قانون يوه لويه ملي وثيقه هم په لاس کښې لري چه دا پخپله ډېر لوی فرق دی، مګر له دغه ښکاره توپير سره دا فرق هم موجود دی چه په هغه وخت کښې د ديموکراسۍ پالنه او روزنه حکومت خپل ابتکار او خپله کارنامه ګڼله او اوس دغه حکومت له ديموکراسۍ سره دغه راز علاقه او رابطه نه لري، بلکه له يو مشکل او انجام شوي کار سره مواجه کېدل يې ګڼي.

د دولسمې دورې اولسي جرګه که د اوومې دورې له ملي شورا نه د اخلاقي جرئت او د فکر و نظر د ازادانه اظهار په لحاظ زياته نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي کمه خو هیڅکله نه ده. په دې دوره کښې هم ډیر زړه ور بې پروا وکیلان شته چه په حکومت باندې واضح او صریح انتقادونه کولی شي او د چا له هیڅ راز تاثیر لاندې نه راځي، لکه چه په هغه دوره کښې هم ایمانداره او باشخصیته کسان موجود وو چه د حق ویلو جرءت او شهامت یې درلود. دا بیله خبره ده چه دا وخت او هغه وخت ډیر فرق لري. لکه چه په دې دوره کښې ښي لاس او کیڼ لاس خلك شته. په هغه دوره کښې هم دوه متباین جمعیتونه موجود وو او همدغسې مجادله روانه وه. د دې مجادلې او د هغې فرق دا دی چه هغه وخت د استدلال او منطق برخه زیاته وه او اوس د متېو زور او شر و شور ډېر کار کوي.

په دې دوره کښې د سوال او استیضاح غونډو، چه د اساسي قانون په اساس انعقاد مومي، دې دورې ته خاص امتیاز ورکړی او د اوریدونکو ګڼه ګوڼه یې ډیره زیاته کړې ده. همدارنګه د اعتماد د رایې اخیستلو چه د حکومت د تشکیل د پاره د اساسي قانون له مخې یو اساسي شرط ګڼل شوی دغې دورې ته یې لوی اهمیت وربخښلی دی.

په اوومه دوره کښې ملي شورا حکومت ته څو مهمې مطالبې وړاندې کړې چه د ملت په عمومي اوضاعو او احوالو یې ډیر لوی تاثیر درلود، لکه د غلې د اجباري خریدارۍ منع کول، یا د بیګارونو مخنیوی او داسې نور چه هم ئې د حکومت د پاره قبلول ډیر مشکل کار معلومیده او هم ئې د ملت د پاره تحمل زښت ډیر ګران و. په هغه وخت کښې د غلې خریداري په عمومي ډول په ولایاتو باندې په ډیر نازل قیمت تحمیلیده چه د حقیقي قیمت او رسمي قیمت تفاوت کله کله په ځینو ځایو کښې په منه کښې شل یا پنځه ویشت افغانۍ وې. راز راز بیګارونه هم د خلکو په اوږو یو مستقیم درونډ بار و چه ټول یې له حده زیات ستړي کړي وو. هر کله چه ملي شورا د دغسې درنو پېټو د لېرې کولو کوښښ کاوه او

(c) ketabton.com: The Digital Library

له حکومت سره په مجادله اخته وه، نو خلکو ته ئې حیاتي ارزښت درلود، مګر تراوسه پورې دغې دورې په دغسې مهمو ټکو ګوته نه ده ایښې چه عمومي افکار په ډیر قوت ځان ته راجلب کړي.

په دې دوره کښې نسبتا یوه درنه او مهمه خبره چه اولسي جرګې وخوځوله، هغه د دولتي ادارو او موسسو د موټرو کمول دي چه تراوسه یې عملي تاثیر نه دی ځرکند شوی او پخوا له عملي کیدلو نه یې د دولت اراکین او لوی مامورین د ځان مخالف کړل. بله د بودجې مهمه مسئله ده چه هغه لا بیخي په اغاز کښې پاته ده او کال په تیرېدو دی.

کوم مهم کار چه د اولسي جرګې په کوښښ عملا انجام شو، هغه د مواشي د محصول معافیدل دي چه حکومت په داسې ډول دا کار عملي کړ چه له اولسي جرګې نه یې حکومت ته زیات نسبت وشو او څوک ونه پوهیدل چه دا کار یوازې اولسي جرګې کړی دی.

کوم یوه شي چه د دولسمې دورې د اولسي جرګې وقار او اعتبار له اوومې دورې نه ډیر ښکته کړ هغه دا دی چه که هغه وخت به کومه ازاده جریده حکومت مصادره کوله، نو ملي شورا به پکښې هیڅ برخه نه لرله او تش همدومره اعتراض به پرې واردیده چه پارلمان د جرایدو ازادي نه شي ساتلی او حمایت یې نه کوي مګر په دې دوره کښې چه ځینې جراید له مینځه لاړل، نو حکومت ظاهرا د خیر په غونډۍ ناست و او اولسي جرګې د مشرانو د جرګې په پیروۍ د قضائیه قوې او اجرائیه قوي وظیفه اجرا کړه.

په اوومه دوره کښې، لکه چه ملي شورا د دیموکراسۍ او فکري ازادۍ مرسته کوله نو څه موده یې په ځنګ کښې د محصلینو اتحادیه هم موجوده وه چه څوک ئې له تاثیره انکار نه شي کولی، مګر په دې دوره کښې تراوسه لا هغسې کومه اتحادیه منځ ته رانغله. په هغه دوره کښې رسمي جراید هم نسبتا په ازادانه توګه نشریدل او د غیر رسمي جریدو مقابلې ته دومره چمتو نه وو. ځکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هغه وخت د مطبوعاتو د مستقل رئيس په باب په يوه شعر کښې ويل شوي و. (... چونش جلوبگيرد؟)

په دې دوره کښې په وکيلانو پسې د راز راز استفادو خبرې هم ډېرې کيږي او وايي چه په يو نيم وزارت کښې ډېر رټل کيږي هم چه په هغه دوره کښې دغسې نه کيده.

په اخره کښې انصافا وايم چه دا حکومت له هغه حکومت نه، په سياسي فنونو کښې ډېر ماهر دی.

پوهيږئ چه سياسي فنون څه ته وايي او دسياست تعريف څنګه شوی دی؟:

برتراند راسل د انګلستان لوی فيلسوف وايي:

حاکمه طبقه په سياسي فنونو، يعنې د خلکو د احمق کولو په علم کښې ډېر مهارت لري او سياست د حاکمه هئيت په نزد د خلکو د احمقولو علم دی.[1]

---

[1] افغان ملت، جريده، د ۱۳۴۵ د وږي ۱۵ مه د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۶مه، ۲۲ مه گڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښاغلي میوندوال

په عقایدو او اصلاحي پروګرام یو نظر

ځینې نوي ټکي چه په دغه پروګرام کښې ډیر جلب نظر کوي هغه (سوسیالیستي، ارضي اصلاحات، د ملکیت تحدید او له ملوك الطوایفۍ سره مجادله ده). ښایي چه دغه ټکي په اساسي قانون، یا د ښاغلي میوندوال په خط مشي کښې په داسې ډول موجود وي، لکه چه یو ابشار کښې بالقوه بریښنا موجوده ده، مګر څوك یې په سترګو نهویني.

د دغو ټکو تعمیل او تطبیق یقینا په مملکت کښې ډیر لوی تحول راولي او د حکومت په طرز عمل، روش او سلوك او حتی په هغو دوستانه علایقو کښې چه له افرادو او شخاصو سره یې لري ډیر تغیر او تفاوت ایجابوي.

حکومت خپل دغه کار یو ملي جهاد بولي او وایي:

مونږ تصمیم نیولی چه د اسلامیت، مشروطه شاهۍ، دیموکراسۍ او سوسیالیستۍ په اساس، خپل دغه ملي جهاد اعلام

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړو او د ملي ژوند په اقتصادي، اجتماعي، فرهنګي، مدني، اخلاقي او معنوي جهاتو کښې اصلاحات راولو له هر ډول تبعیض، خودپرستئ، قبیله پرستئ، منطقه پرستئ، استبداد، ارتجاع او استفاده جویئ سره مجادله وکړو او اجتماعي بې عدالتي، بیسوادي، ناداري، ناروغي او ملوك الطوایفي له منځه یوسو.

د حکومت دغه تصمیم چه وایي مونږ یو وسیع او عمیق تحول په اذهانو کښې راولو چه د جبر او فشار د حساکمیت ځای د قانون تسلط ته خالي شي او هر ډول نفوذ او قدرت، چه د ازادئ او مساوات په لاره کښې خنډیږي، له منځه یوړل شي، په ربښتیا چه ډیر لوی جهاد دی

هغه اجتماعي، اقتصادي او خانداني قدرتونه چه دلته په خلکو باندې مسلط دي، بلکه یوازې په خلکو نه چه په حکومتونو باندې مستقیم او غیر مستقیم نفوذ لري، مقابله ورسره څه اسانه کار نه دی.

همدارنګه د ارضي اصلاحاتو خبره دومره درنه ده چه ډیر زړه ور او فداکار حکومت، دغه راز اواز اوچتولی شي، مګر بې د عامو خلکو او د منوري طبقې له صادقانه او صمیمانه مرستې یې سرته نه شي رسولی.

که چیرې حکومت د دغه پروګرام په عملي کولو شروع وکړي، ګمان کوم چه ترقي غوښتونکي عناصر به یې تر هغه وخته ډیر ښه استقبال وکړي ترڅو چه د حکومت په رویه او اجراءاتو کښې تناقضات نه وي لیدل شوي او مایوسه شوي نه وي.

د دغسې پروګرامونو موفقیت او کامیابئ د پاره، یوازې د پروګرام ښه والی او د خلکو له ارزوګانو سره مطابقت کافي نه دی. باید هغه اشخاص چه د دغه پروګرام تمثیل او نمایندګي کوي د خلکو د اعتماد وړ وي او عمومي خوشبیني ورته موجوده وي. مثلا د یوه داسې جمعیت غړي که ملاکان او د ملوك الطوایفئ بقایا

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي چه مرام او هدف يې سوسياليستي وي، نو خلك پرې ژور باور نه شي كولى. همدارنګه كه د يوه جمعيت په پروګرام كښې دا عقيده موجوده وي چه د افغاني جامعې د پيشرفت لازم شرط دا دى چه خلك مقدسو ديني شعايرو ته سوق شي، نو كه بيا په دغه ډله كښې داسې كسان شامل وي چه په دغه عقيده نه وي نو هر چاته يو تضاد او تناقض په نظر ورځي او انتقاد پرې كوي.

په همدغه لحاظ په حزبي پروګرامونو كښې دا خبره ډيره ضروري ده چه د مرام او پروګرام ټول اساسي ټكي يو سمت او جهت ولري او هغه اشخاص پرې راغونډ شي چه له ټولو نقاطو سره يې عقيدتاً موافق وي.

كه فرضاً يو حزب داسې يو عام او شامل پروګرام جوړ كړي چه هر څه پكښې وي او د هر چا د ذوق يو څه پكښې پيدا شي نو شاملين به يې داسې كسان وي چه په ځينو احكامو به يې عقيده لري او په ځينو نه. دغه راز پروګرام ته د ځينو كسانو په اصطلاح چره ئيز پروګرام ويل كيږي چه يوه يوه پښا چه هرځاى او هرچا ته رسيږي او يو مشخص هدف نه تعقيبوي.

د بناغلي ميوندوال صاحب اصلاحي پروګرام په درې برخو ويشل شوى دى:

١ ـ سياسي، اداري او مدني چارې.

٢ ـ اقتصادي او مالي چارې.

٣ ـ اجتماعي او فرهنګي چارې.

په لومړۍ برخه كښې، دا څو جملې د پښتونستان د مسئلې په لحاظ د غور او دقت وړ معلوميږي:" د ټولو ملتونو سره د دوستانه مناسباتو د ساتلو او پراخولو د پاره، په تيره بيا د ګاونډيو او د دې منطقې د هيوادو سره دښه ګاونډيتوب د مناسباتو او همكارۍ ساتلو د پاره بايد زيار وايستل شي. د دنيا د ملتونو په مناسباتو كښې دې د حقوقو د تساوي، د متقابل احترام، د شخړو د حل

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره لــه قــوې نــه د كــار د نــه اخيســتلو او پــه داخلـي چــارو كــښې دمداخلې نه كولو اصل بـايد رعـايت شـي.

زمونـږ د پښتونسـتاني ورونو د سرنوشـت د حـق د تــامين د پــاره د افغانسـتان مسـالمت امـيزه زيـارونو تـه بـايد پـه ټينـګه دوام وركـړ شي او زيـار دې وايسـتل شي چـه يـو داسـې د تفـاهم او اعتمـاد او واقـع بينۍ فضا پيـدا كـړه شـي چـه د دې مسـئلې، چـه د اسـتعمار لـه بقايـاوو څخه ده، د حـل لارو تـه د رسـيدو زمينـه مسـاعده شـي."

پـه دغـو جملـو كـښې اول دا ويلــې شـوي چـه بـايد لـه ګاونـډيو ملكونـو او لـه هغـو هيـوادو سـره چـه پـه دغـه منطعـه كـښې واقـع دي د همسايه تـوب او همكـارۍ ښه مناسبات قـايم شي، چـه پاكسـتان هـم پـه همسايه او پـه منطقـوي ملكونـو كـښې شـامل دی.

د منطقـوي همكـارۍ كلمـات، چـه پـه دغـه بيانيـه كـښې شـتـه، ډيـر خلـه لـه ايرانــي جرايـدو څخـه هـم پـه يـوه غـرض اوريـدل شـوي دي او هغـوی تـه بيا د تفسير او تعبير مجـال وركـوي.

دوهـم وايـي چـه د دنيـا د ملتونـو پـه مناسـباتو كـښې دې د شـخړو دحـل د پـاره لــه قــوې نــه كــار نــه اخيســتل كيـږي، چــه طبعـــا د پښتونسـتان مسـئله هـم پكښې شـامله ده.

دريـم دا چـه وايـي د پښتونسـتان د سرنوشـت د حـل د تـامين د پـاره دې مسالمت امـيزه زيـار تـه ادامـه وركـړه شـي او زيـار دې وايسـتل شـي چـه اول د تفـاهم او اعتمـاد فضـا موجـوده شـي او بيـا د دې مسـئلې د حل لارې تـه د رسـيدو زمينـه مسـاعده شـي.

نو هر كله چـه د دغـې وينـا لـه مخـې پاكسـتان تـه دا اعتمـاد حـاصل شـي چـه پـه مطلـق ډول د هيـڅ راز قـوې اسـتعمال د پښتونسـتان پـه مسـئله كـښې، د افغانسـتان منظـور او مطلـوب نـه دی او د اعتمـاد د فضـا پيـدا كولـو د پـاره طولانـي وخـت پـه كـار دی، چـه د پښتونسـتان مسـئله تـر هغـه وختـه طبعـا معطلـه پاتـه ده، نـو څنـګه كيـدی شـي چـه هغـوی پـه دغـه بـاب كـښې يـو څه مجبوريـت احسـاس كـړي او زمونـږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

موقف جدي وګڼي. زما په عقيده په دغه برخه تجديد نظر په کار دی، چه که دا پروګرام اولسي جرګې ته وړاندې کيږي، نو په دې برخه کښې بايد يو څه تعديل راوستل شي چه د قناعت وړ وي.

په دې پروګرام کښې دوه ځله د اداري او عادي مصارفو لږولو او سپما ته اشاره شوې ده او دا ښيي چه حکومت په اداري مصارفو او عادي مصارفو کښې څه کمول غواړي، ځکه ايي:

"مونږ په ټولو برخو کښې د هيواد د اداري نظام بهبود، د مقرراتو په ساده کولو، د چارو په ژر اجرا کولو. دا اداري مصارفو په لږولو او د دولت د دوايرو ترمنځ د همکارۍ په ټينګولو او د انسجام په پيدا کولو کښې بولو. د دولت مصارف بايد په عادي مصارفو کښې د سپما د خيال ساتلو سره سره په داسې قطاعو کښې وشي چه نتيجه يې د اقتصادي پرمخ تګ متضمنه وي."

وروسته له ځينو تذکراتو او اظهار نظر څخه وايم:

په دې پروګرام کښې ځينې داسې مهم ټکي شته چه زه قلبا د حکومت موفقيت پکښې غواړم او هيله لرم چه عملي نتايج يې د قناعت وړ وي.

زه به د يوه فرد په حيث خپله فردي مرسته د هغو ټکو په عملي کولو کښې ونه سپموم چه زه ورسره عقيدتا موافق يم.[1]

---

[1] افغان ملت. جريده. کابل. د ۱۳۴۵ د وږي ۲۲ مه، د ۱۹۶۶ د سپتامبر ۱۳ مه. ۲۳ مه ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصي

دا کلمه چه له هرې کلمې سره یو ځای کړو د هغې رنګ داسې بدکاندي چه بیا څوك ورته په ښه نظر نه ګوري.

وګورئ! "سړی" څومره لوړ او عالي مفهوم لري چه د اشرف المخلوقات په نامه یادیږي، مګر کله چه "شخصي" کلمه ورسره تعلق پیدا کړي، نو شخصي سړی تړې جوړ شي.

همدارنګه د "کار" کلمه ده، که سړي چاته د کار سړی ووایي نو له دې نه لوی صفت بل نشته، مګر کوم کار ته که شخصي کار ووایو نو وزن یې ډیر ښکته کیږي.

خیر او مصلحت یا خدمت څومره ښه کلمات دي، خو چه شخصي تکی ورسره ملګری شي، نو بیا خپل تقدس بایلي او شخصي مصلحت، شخصي خیر او شخصي خدمت ډیر ټیټ مقام پیدا کوي.

د یوې جریدې یا ورځپاڼې معنوي قیمت څومره لوړ دی، مګر که دغه شی حقیقتاً شخصي شو، نو بیا خپل ارزښت له لاسه ورکوي.

دغه شان د حکومت کلمه دروا خله چه د شخصي کلمې په یوځای کیدو هر چاته بده ښکاري او نن سبا ټول خلك شخصي حکومت ته په سپکه ګوري.

شخصي حکومت یعنې څه؟

د شخصي حکومت په مقابل کښې ملي حکومت یا قانوني حکومت یادیږي. چه د دې دوه ډوله حکومتونو ترمنځ که د ځمکې او آسمان فرق نه وي نو د جنت او دوزخ فرق خو ارومرو شته.

د شخصي او ملي حکومت په تعریف کښې وایي:
شخصي حکومت د یوه شخص یا څو تنو حکومت وي چه د هغوی په خوښه حکومتي کارونه په شخصي اوامرو او احکامو اجرا کېږي.
ملي حکومت هغه دی چه د ملت د نمایندګانو (پارلمان) اعتماد حاصل کړي او پارلماني مسئولیت ته غاړه کښېږدي.
دغه راز تعریفونه که صحیح هم وي. نو کافي خو نه دي او ډېره نیمګړتیا پکښې موجوده ده.
کېدی شي چه یو حکومت ملي پارلمان ولري او دشورا په اعتماد منبع ته راشي، مګر اجراءات یې شخصي وي، یعنې: شخصي حب و بغض، شخصي آشنایي او شخصي انتقام، شخصي روابط او شخصي اغراض د خلکو په سرنوشت او سیاسي یا مدني حقوقو کښې ډېر دخل ولري.
پارلمانونه چه هر چیرته وي، د حکومتونو له ټولو اجراآتو، نه خبرېږي او د مداخلې حق هم پکښې نه لري. قوانین هم هیڅکله داسې نه جوړېږي چه د حکومت ټول اختیارات له خپلو صریحو احکامو لاندې راولي او ټول کلي او جزءي اجراءات په خپل لاس کښې ونیسي.
په کومو هیوادو کښې چه اصول او قوانین په ډېر ابتدایي او نیمګړي حالت کښې دي، هلته خو د کاردارانو او زمامدارانو لاس ډېر آزاد دی او هر څه کولی شي. مګر چیرته چه پارلماني او قانوني حکومت ډېره اوږده سابقه لري او د تکامل مراحل یې طی کړي وي، هلته هم که اجرائیه قوه د تعلیم او تربیت په لحاظ او د اجتماعي تقوا له حیثه له صالحو اشخاصو نه متشکله نه وي، نو د قانون له خلاګانو او له قانوني تاویل او اهمال څخه ډېري شخصي استفادې کېدی شي. که نور هیڅ نه وي. هغه قدرت چه د دولتي شاغلو او مقاماتو او د اقتصادي تشکیلاتو له ناحیې د اجر او مزد، د معاش او انعام، د عزت او اعتبار او د اختیاراتو د ورکړې له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت په لاس کښې شته. هغه خو ارومرو د حکومتي اشخاصو د خوښې او رضا تابع وي او په شخصي علایقو اتکا لري. د مثال په ډول سړی ویلی شي چه د ماموریت او استخدام قانون، حکومت ته دا حق ورکړی چه یوه مامور ته د کفالت په ډول د یوه لوړ مقام چوکۍ ورکړي او د ټیټې رتبې خاوند نه لوی سړی جوړ کړي. نو که څیرې په قانون کښې د دغه کار د پاره د تعلیم په لحاظ د تخصص کومه علمي درجه هم شرط وي کیدی شي چه څو تنه دغه درجه او استحقاق ولري، خو ځینې له ځینو نه د ذاتي استعداد او اخلاقي فضایلو په وجه استحقاق ولري، مګر حکومت ترینه هغه څوك انتخاب کړي چه شخصي منظور پکښې تامینیږي، که څه هم له نورو نه ټیټ او ښکته وي. بلکه کیدی شي او شوي دي چه هغه قانوني شرط هم له پښو لاندې شي او بې استحقاقه یو سړی په شخصي وسایلو او روابطو د مستحقینو ځای ونیسي، دغه راز شواهد سړی په هر وخت او هر ځای کښې ښودلی شي، مګر د دې لامله چه مقاله او مضمون شخصي رنګ پیدا نه کړي او شخصي تعرض ونه ګڼل شي، له یادونې نه یې صرف نظر په کار دی.

بله دا چه په هر وزارت کښې د رتبې په لحاظ مساوي چوکۍ او مقامونه شته چه د کار د نوعیت او اهمیت په لحاظ ډیر تفاوتونه لري او واکداران کولی شي چه یوه سړي ته په هماغه یوه رتبه د شخصي ارتباط په وجه، ډیر ښه کار په ښه ځای کښې وسپاري او هغه بل ته په یوه مشکل ځای کښې مشکله وظیفه تعین کړي.

په شخصي حکومت او شخصي نظام کښې چه د ماموریت مهم مقامونه او واره دار منصبونه په شخصي روابطو او علایقو ورکول کیږي، هلته بیا په لیاقت او فعالیت باندې اتکا له منځه ځي او هر څوك ځان مجبور ګڼي چه په هره وسیله د چا رضا ځان ته حاصله کړي. په دې صورت کښې استعدادونه عاطل پاته کیږي او دشخصیتونو د جوړیدو، لوییدو او ښکاره کیدو لاره بندیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حریت او آزادئ، یا د انساني کرامت ساتنه په دغسې نظام کښې له امکانه وتلې خبره ده، ځکه چه په دغسې حال کښې د باداریٔ روحیه حاکمه وي او حکومت د اجبار په حکم خلك خپلې غلامۍ او بندګۍ ته رابولي او ماموریت د شخصي نوکریٔ رنګ اخلي.

په کوم هیواد کښې چه ماموریتونه د یوه شخص په بدلون ګدوډ شي، څوك بې له څه جرم او جنایته له لوړو څوکیو ښکته راولویږي او څوك بې له کوم ښکاره خدمته آسمان ته وخیژي، که د چا قواره د چا خوښه نه شوه هغه ته لزوماً تقاعد ورکړي او که له پامه یې ښه راغی نو د تقاعد مړی بیرته ژوندی کړي یعنې (یحیي و یمیت. تعز من تشاء و تذل من تشاء) خپل کار او صلاحیت ګڼي، هلته به څوك څنګه له شخصي نوکریٔ نه ځان خلاص کړي او دقانون په حاکمیت باور وکړي. په دغه راز شخصي نظام کښې صداقت، فعالیت، لیاقت او کار داني له موده لویږي، چاپلوسي، سرټیټول، ذلت قبلول، د چا په دروازه کښې دریدل او د چا دپاره پروپاګندونه کول د ترقۍ او پیشرفت وسیله ګڼل کیږي.

په کوم هیواد کښې چه د حکومت له دستګاه نه، شخصي اغراض، شخصي تمایلات او د خپښۍ او خپلویٔ نفوذ او تسلط طرد شوی دی او یوازې لیاقت، د خدمت سابقه، قانوني حقوق د ماموریت اصل و اساس وي نو بیا به رښتیا خلك دا ویلی شي چه مونږ د شخصي حکومت محکوم نه یو، بلکه د ملي او قانوني حکومت خاوندان یو.[1]

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لاوژني که د چا وي

---

[1] افغان ملت، جریده، کابل، د ۱۳۴۵ د ... ۲۹مه، ۱۹۶۶ د ستمبر ۲۰مه، ۲۴ مه ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سخاوت نه دی قرباني ده

وايي چه په صدر اسلام کښې اسلامي وررولي ډيره ټينګه وه او مسلمانانو درحم او عاطفې ډير ښه مثالونه قايم کړي دي چه يو مثال ئې د ځو تنو اصحابو هغه قصه ده چه د غزا په ميدان کښې د تندي له لاسه د مرګ په انتظار کښې وو او يوه صحابي په ډير مشکل دوی ته لږې اوبه راورسولې چه ټولو ته نه بسيدې. دا اوبه چه په دغسې تنده کښې يوه ته ورانديې شوې هغه د پېرزوينې او لورينې له مخې اشاره وکړه چه هغه بل ته يې ورکړه، هغه هم په همدغسې عاطفه له خپل ځانه هغه بل مستحق وګاڼه او دغه کار تسلسل پيدا کړ، کله چه اوبه وروستي سړي ته ورسېدې دغه ځو تنه جل وهلې په حق رسيدلي وو او اوبه همدغسې پاتې وې.

دې پيرزوينې ځو تنه يو له بله قرباني کړه، مګر د قربانۍ او لورينې ډير ښه يادګار ئې نورو ته د عملي درس په صورت پريښوده او دوی ته ئې هم ابدي حيات وباخښه.

پوهيږئ! دا قصه څنګه رايادہ شوه؟

سږکال په افغانستان کښې اوبه بيخي لږې وې او د تندي ډير لوی خطر موجود دی چه د کربلا ياد تازه کوي.

له دې تندې سره لوږه هم ملګرې ده. زمونږ څاروي د وچکالۍ په وجه وابښه نه مومي او په ځينو ځايو کښې د څکلو اوبه هم نشي پيدا کولی. په همدغه وجه حکومت او شوری د اجبار له مخې دا قانون

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاس کړ چه خپلې رمې د نورو ملکونو قصابانو ته وسپاری، په همدغه حال کښې چه واښه (علوفه) زمونږ حیاتي مسئله ده او حکومت پخپله خط مشي کښې ډېره مهمه ښودلې ده بیا هم حکومت (د اوریدو له مخې) زمونږ ایرانې ورونو ته اجازه ورکړې چه زرهاو غواګانې او غوائې د ځر د پاره د افغانستان ورشو ته راولي او زمونږ له وښو او علوفې څخه جایزه استفاده وکړي.

په دغسې حال کښې له ایرانې ورونو سره دغه راز مرسته مونږ ته دصدراسلام د تږو او جل وګطو قصه رایادوي چه له ځانه ئې په بل باندې پیرزوینه ډېره وه.

په داسې وخت کښې چه سړی د مجبوریت په حکم بل ته د ګدائی کچکول نیسي له نورو سره دغسې مرسته ډېره لویه قربانې ده.

په رښتیا چه مونږ د خودخواهئ له مقام نه تیر شوی او د غیر خواهئ درجې ته رسیدلي یو.

خپل ځاروي له لاسه ورکول او د یوه ګاونډي هیواد ځاروی وقایه کول سخاوت نه دی ایثار او فداکاري ده چه مونږ ئې کوو. مګر افغاني همت او خاصیت اجازه نه راکوي چه خپل احسان اعلان کړو که څه هم خپل استرحام اعلانوو یعنې خیر غوښتل نه پتهوو او خیر رسول پتهوو.

خدای دې وکړي چه په دغسې نیک کار څوك انتقاد ونکړي او له ملي مصلحت نه ئې لرې یا مخالف ونه ګڼي[1]

---

[1] افغان. جریده، لومړی کال، لومړۍ ګڼه

۱۳۵ د وږي لومړۍ

۱۹۷۱ د اګست ۲۳ مه

دا لیکنه د (ناظر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیست؟

آنکه: نه سبک است و نه گران، نه بدکار است و نه نیکوکار، نه سرد است نه گرم، نه مترقی است و نه مرتجع.

آنکه: ساقی هست و باده نوش نیست، بینا هست و بدبین نیست، خاین نیست اما خایف هست، صاحب نیست و صاحب سلوک هست.

آنکه: هم لعل بدست آرد و هم دل یار، هم به میخ زند و هم به نعل، هم تیکه دار است و هم بر آوردی، هم ادیب است و هم مؤدب.

آنکه: دزد نیست و با دزد دهن جوال گیرد، ملی نیست وبین المللی است.

آنکه: صاحب نظر است و بنظر دیگران بیند و در مقام آمر فروتنی مامور را نگهدارد.

آنکه: بحق چشم پوشد و بر لاجورد نیز، قاچاق را بد گوید و قاچاق بر را محترم شمارد، از مسئولیت نسهر اسد و از افتخار بترسد.

آنکه: حد خود و حق دیگری را بشناسد و از موقع شناسی بهره کافی و وافی داشته باشد.

جواب: ـ معتبر و باب دندان روز.[1]

---

[1] افغان. جریده. لومړی کال. دوهمه گڼه.
د ۱۳۵۰ دوړې ۸مه
د ۱۳۷۱ د اگست ۳۰مه
این نشریه به نام مستعار (نو آور) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شــوری

اوس مونـږ دواړه مجلســونه (ولسـي جـرګه او مشـرانو جـرګه) شـوری بولـو پخـوا يـوازې ولســي جـرګه د ملـي شـوری په نامـه يـاديده او مشرانو جرګې ته مـو "اعيـان" ويلې. د اعيـانو پـه مجلس کـښې د ملت انتخـاب څه برخـه نـه درلـوده او ټول اعضـاء ئـې انتصـابي و. د اساسـي قـانون نـوم هـم اصـول اساسـي و چـه تطبيقـي جنبـه ئـې ډيـره خـواره وه. هغـه حقونـه او صلاحيتونـه چـه اوس اساسـي قـانون، شـوری او مخصوصـاً ولسـي جـرګې تـه ورکـړي دي اصـول اساسـي شـوری او اعيان ته نه و ورکـړي.

هغـه وخـت د ملـي شـوری او د اعيـانو رئيسـان د وزيرانـو پـه مجلـس کـښې پـه ښکـاره شـامل و او د کـابينې د غړيتـوب افتخـار ئـې درلـود.

حکومـت هغـه وخـت د يـوه رسـم پـه حيـث هـم د ملـت د نمـايندګانو اعتمـاد تـه څه حـاجت نـه درلـود بلکـه وکيلانـو بـه شـوری تـه د حکومـت لـه خـوا اعتمـاد نـامـه يـا اعتبـار نـامـه راوړلـه او د شـوری غـړو بـه د اصــول اساســي پــه موجــب د حکومــت پــه نســبت د صداقــت او وفـاداری لـوړه کولـه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چه حکومت د دغسي شوری خاوند و او په همدې معنی ورته پارلماني حکومت ویل کیده چه پارلمان ئې په لاس کښې و، بلکه یو جز ئې و.

د دغسې پارلمان لرلو افتخار مونږ ته له ۱۳۱۰ هـ ش څخه حاصل دی چه اوس ئې عمر له څلویښتو کالو نه اوړي.

وایي چه وړي ته سړي هم غوښه وي، ځکه مونږ په دغسې شوری هم شکرونه ایستل او لویه عطیه مو گڼله.

کله چه نوی اساسي قانون منځ ته راغی نو په ۱۳۴۴ هـ ش کښې د نوو ایجاباتو له مخې نوې شوری منځ ته راغله چه له پخوانۍ شوری نه ئې د کم و کیف په لحاظ ډیر فرق وموند حتی چه هویت او ماهیت ئې تغیر وخوړ او جنس ئې بدل شو.

که سړی محض نامه ته ونه گوري نو دا شوری او هغه شوری په یوه چوب خط کښې نشي راتلی او د دې پرځای چه دغه دوه روستۍ تقنیني دورې دولسمه او دیارلسمه وبولو باید لومړی او دوهمه دوره ورته ووایو او نوې شروع ئې وگڼو. اوسنۍ شوری چه یوه دوره ئې تیره شوه او بله ئې نیمائي ته ورسیده بلاتشبیه لکه مې عیب او هنر دواړه لري.

کوم وظایف او صلاحیتونه چه اساسي قانون شوری ته ورکړي دي تراوسه ترینه شوری صحیح او کامله استفاده نه ده کړې او حکومتونو ئې هم ښه هرکلی نه دی کړی.

اوسنی حکومت چه له تیرو حکومتو څخه په اساسي قانون زیات معتقد معلومیږي او د قانون شکنی الزام لا پرې نه دی لگول شوی بیا هم د حکومت په ترکیب باندې د اساسي قانون له مخې قانوني اعتراض وارد دی.

هغه وخت چه دغه حکومت د تشکل په حال کښې و او د دې نوی شعر لومړنی مطلع معلومه شوه د نظر خاوندانو ته دا پته ولگیده چه د اساسي قانون حقوقي ارزښت څومره دی؟ همدغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د ځينو علاقمندانو علاقه کمه شوه او د اميد سترګي ليچني شوي. اساسي قانون که په عمل کښي هرڅنګه وي په نظر کښي خو محترم دی او که په نظر هم نه وي په وينا کښي خو مقدسه ملي وثيقه ده او د اصلاحاتو غوښتونکي ورسره قلبي او روحي علاقه لري.

شوری په سياسي لحاظ مونږ ته ډير ارزښت لري. همدغه ملي دستګاه ده چه حکومت ته ملي او قانوني صبغه ورکوي او خلکو ته دا ښيئ چه حکومتونه د ملت د نمايندګانو په اعتماد منځ ته راځي او په سلب اعتماد ئي له منځه ځي. د مملکت بودجه دشوری په تصويب اړه لري، قوانين شوری تصويبوي، مقاولات او معاهدات د پارلمان په خوښه صورت نيسي او خارجي سياست هم د ملي فکر او نظر تابع دی.

کله چه حکومت ولسي جرګي ته خط مشي وړاندي کوي، د وکيلانو راډيو ئي ازاد نطقونه په داخل او خارج کښي د سياسي ديموکراسئ او دبيان د ازادئ ډيره ښه مظاهره او مسابقه ده چه نظير به ئي په نوره دنيا کښي نه وي، مګر په اقتصادي لحاظ زمونږ شوری دومره ډيره د ستاينې وړ نه ده.

د شوری ډيره مهمه وظيفه د قوانينو تدوين او تصويب دی بلکه اصلي او اساسي کار ئي همدغه دی مګر په ديارلسمه دوره کښي چه دوه کاله ئي تير شوه د قانون يوه مسوده هم د اولسي جرګي عمومي مجلس ته نه ده وړاندي شوي او په دي برخه کښي ئي فعاليت د صفر په درجه کښي دی.

په دوولسمه دوره کښي چه لس قانونه د اولسي جرګي په عمومي مجلس کښي تصويب شوه يوازي د اولسي جرګي اصول وظايف داخلي، د رسمي جريدي قانون، د بين المللي موافقت نامو او د اعتبارنامو قانون نافذ شوه او نور قوانين: (د احزابو قانون، د ولايت جرګو قانون، د ښارواليو قانون، د انتخاباتو قانون، د ازدواج

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون، د زمکو د سروي قانون، د مدافع وکیلانو قانون) تراوسه نافذ نه شوه او شوي کارونه بې ثمره پاتې شوه. که سړی داسې فکر وکړي چه شوری یوازې د نمایش د پاره نه ده، بلکې یوه فعاله تولیدي دستگاه ده چه باید هر کال یو څه قوانین صادر کړي نو بیا یقیناً دغسې شوری ته غیر اقتصادي ویلی شوو.

هغه څو سوه ملیونه افغانۍ چه وکیلان ئې په استهلاکي ډول په انتخاباتو کښې مصرفوي او هغه د کال تقریباً څلویښت ملیونه افغانۍ چه د شوری په بودجه کښې په ملت تحمیلیږي نوره گټه نلري یوازې د بودجې تصویب او د خارجي قرضونو د منظورولو دپاره دا دومره پیسې مصرفوو او بس.

دغه راز پارلمان داسې مثال لري لکه چه سړی د اوبو ډنډولو دپاره ډیر لوی بند په ډیر زیات لگښت جوړ کړي مگر د آبیارۍ کار ترینه نا خلي بلکه د یوې شاعرانه منظرې په حیث ئې ننداره کوي او په تش لیدو ئې خوشحاله وي.

په اجتماعي لحاظ هم دغسې شوری ډیره مفیده نه معلومیږي، په کوم هیواد کښې چه سیاسي فعالیتونه او سیاسي احزاب موجود نه وي او خلك د خانانو، ملکانو، صاحبانو او سرمایه دارانو په بند کښې وي او حکومتونه هم په همدغه اشرافي طبقه اتکاء لري شوری ته هم اکثر همدغه اشخاص یا د دوی مخلصان راځي چه د مترقي قوانینو او اساسي اصلاحاتو امید له دغسې شوری نه هیڅکله نشي کیدی بلکه د ممتازي طبقې طبقاتي امتیاز نور هم تقویه کیږي او غوړي لاغوړ شي.

اوس سړی په شوری کښې داسې اشخاص ویني چه پخوا به ئې د خان یا بډای په حیث یوازې د ولسوال یا والي په ښه نظر افتخار کاوه، مگر اوس ئې د شوری له برکته په وزیر یا صدارعظم سترگې نه ډکیږي او غرور ئې یو په لسه زیات شویدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دی دشوری حال چه په ډیر اجمال او اختصار د یوې لنډې مقالې په چوکاټ کښې وښودل شو او محض اشاره ورته وشوه مګر د دې معنی دا نه ده چه د داسې شوری له وجود نه عدم یې ښه دی، بلکه صحیح معنی ئې دا ده چه دغه ملي دستګاه باید فعاله او مجهزه شي او د دیموکراسۍ ایجاباتو او غوښتنو ته صادقانه لبیک وویل شي. یعنې سیاسي بهره برداري ترینه ونشي بلکه د ملي سیاست او ملي قدرت د منبع په حیث وګڼل شي. که اوسنی حکومت لکه چه ګومان کیږي د دیموکراسۍ او اساسي قانون د تطبیق رښتیانۍ اراده لري او خپل تاریخي مسئولیت ته متوجه وي نو د شوری د رشد او تکامل د پاره د سیاسي احزابو قانون، د ښاروالیو قانون، د ولایت د جرګو قانون تر هرڅه دمخه جدي او فوري توجه غواړي چه د میاشتو او ورځو په ځای دقیقې او ثانیې پکښې حسابي ارزښت لري.

د سیاسي احزابو او د ولایت جرګو قوانین د اساسي قانون په نظر کښې دومره مهم او عاجل و چه ۱۳۴۳ کښې ئې انتقالي حکومت مکلف او موظف کړ چه دغه دوه قانوني مسودې په ۱۳۴۴ کښې د انتقال د دورې له ختمیدو سره سم شوری ته د شوری په آغاز کښې وړاندې کړي او د ځنډیدو مجال ورنکړي. نو هغه کسان چه د حکومتونو د نوعیت او ماهیت پیژندلو د پاره معیارونه ټاکي د سیاسي احزابو مسئله د یوه شاخص په حیث ګڼي او په هغه دغه نه قانع کیږي.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. دوهمه ګڼه

د ۱۳۵۰ د وږی ۸ مه.

د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د آشنای په یاد

د اشنای اصلي نوم غلام علي و، خو بیا به خلکو جناب عالي بالی.

دی اول د خان سړی و بیا د ځان سړی شو، مګر خلکو ته ئې ځان ملي سړی ښووی. هر څه چه و سړی د کار سړی و او د ترقۍ تومنه ئې په وجود کښې زیاته وه ځکه ئې له ځانه د ځان په پیشرفت کښې هر راز کار واخیستی او پخپل وجاهت ئې د یوه او بل حسن نظر جلب کی.

د ده لوی مهارت دا و چه له مختلفو عناصرو او متضادو مزاجونو سره یې سازش کولی شو یعني له خان سره خان و او له جان سره جان، له ملك او خوجه یین دواړو سره ئې سر ښوراوی او بیا ئې د سرکار کور ته لاره پیدا کړه او د سر سړو سره اشنا شو.

د بډایانو پېژندګلوي خو کیمیا ده او ډیر ژر سړی له خاورو نه پورته کوي ځکه ئې دی هم ورځ په ورځ د قارون ګنج ته ورنږدې کی.

دی بډای شو مګر بډای او بډایی ته ئې بد ویل.

دی په دې راز ښه پوه شوی و چه سرمایه پیدا کول او سرمایه دار ته بد ویل ډیر عاقلانه کار دی.

سړی باید دا کار د دې زمانې له ځینو پیرانو او بزرګانو نه زده کی چه په ملیونو شته به لري او شتمنو ته به بد وایي.

دی ډیر ژر په دې خبره پوهیدی چه راشه! له سرمایه دارۍ سره سره د اولس په خوارۍ او غریبۍ ځان خپه خپه کوه او د قومي خدمت او ملي درد په چیغو او نارو ځان لیډرۍ ته جوړ که.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې کار کښې هم سړی بریالی وختی او د دې لامله چه وریجې او غوښې ئې په کاله کښې ډیرې وې نو د ځوانانو ټولنه به اکثره د ده پرځای کیده.

په ظاهره خو به دی په کوم منور او فاضل سړي پسې په لاره تی، مګر خلکو ته به ئې داسې ښووله چه دا راز خلك ده دمخه کړي دي او هرې خوا ته ئې چه بیایې بیولای ئې شي. دی یو جامع سړی و او له مختلفو طبقاتو سره ئې تار درلودی.

د ورځې ملګري به ئې بیل و او د شپې یاران به ئې نور وو.
له وګړو سره ئې همدردي او عشق و علاقه ډیره ښکاره وه مګر د بزم مجلسونه ئې له نورو سره وو.

د ورځې د قام خدمتګار و او د شپې د حسن غلام.
د ده په شخصي ژوند او اجتماعي نظریاتو کښې ډیر فرق لیدل کېدی.

دی د اجتماعي عدالت ډیر طرفدار و مګر په کاله کښې ئې د خپلو ماینو ترمنځ د عدالت نوم هم نشو اوریدلای.

ده به کله کله د ظرافت په ډول ویل: جماعي عدالت څه کوئ په اجتماعي عدالت پسې وګرزئ.

سړی باید اجتماعي وي او علاقه ئې یوازې د کاله میرمنې پورې منحصره نه وي. ده پخپل حیات کښې د فیضه ډك مختلف ماموریتونه وکړه او بې له دینه چه رشوت واخي یا خیانت وکي د ډیرو شتو او جایدادونو خاوند شو.

ده به چه هر ماموریت کاوی غرض او مطلب به ئې د کام خدمت و مګر سړی طالعمن سړی و او په هر کار کښې به چه و په کاله به ئې د پیسو لښتې راسم و او دنیا به ورپسې د سپي غوندې منډې وهلې.

دی ډیر فعال او نه ستړی کیدونکی سړی و چه علاوه په رسمي او اصلي وظایفو ئې په نورو پتیو خه ... کارونو کښې هم ډیره لویه برخه درلوده.

د ده مصروفیت ډیر زیات و، چه کله کله به ئې د چه د ملاقات دپاره وخت نه درلودی. یوه ورځ چا ویل ډیره ارزو لرم چه له ده سره وګورم او د قومي خدمتونو په باب ورسره وږغیږم، خو دا یوه هفته وریسې سرګردانه ګرزم او نه ئې شم لیدلای.

نن هم دی مازیګر د امریکې د سفارت له یوه غړي سره ګوري او بیګا ته له کوم روسي سره وعده دار دی، د ده په خارق العاده صفاتو کښې یو صفت دا و چه په ځینو لویو مقتدرو کسانو به ئې په مجلسونو کښې په ډیر جرئت انتقاد کاوی او د سر سړو ته به ئې بد ویل مګر سره له دې به هغوی ورته پخپلو خاصو مجالسو کښې ځای ورکاوی او سړی به ورځ په ورځ نور هم معتبریدی.

سړی چه په حقه وي هېڅوك څه زیان او ضرر نشي وررسولای او خدای پرې دښمن هم مهربانه کوي.

اشنای په خوارانو او غریبانو باندې ډیر زهیر و مګر خوار و غریب ته ئې هیڅ نه ورکول چه تربیه ئې خرابه نشي او په مفت خوارۍ عادت نشي.

دا و د مرحوم اشنای صفات او ممیزات چه د ده د شخصیت د معرفۍ په غرض بیان شوه خدای دې پر ورحمیږي.[1]

[1] افغان، جریده، لومړی کال، دوهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۸ مه
د ۱۹۷۱ د اګست ۳۰ مه
دا لیکنه د [چیستان نویس] په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جریده نګاري

دا هم مهمه ده چه سړی د چا کار او عمل ته وګوري چه څه کوي او څنګه ئې کوي؟ مګر تر دې دا لا ډېره مهمه ده چه په دې کښې فکر وکړي چه د څه د پاره ئې کوي او څه غایه لري؟ د کار په ښه والي او بدوالي کښې غرض او غایه ډېر دخل لري بلکه د کار ماهیت بدلوي.

وګورئ! د پاك خدای اطاعت او عبادت څومره ښه کار دی مګر که دغه کار څوك د ریا او د خلکو د غولولو د پاره کوي نو بیا له دینه لوی مصیبت بل نشته. یو عارف شاعر وایي:

د ریـــا تـــر نـــاقبوله عبـــادتـــــه
د ساقي په میو مست او خراب خوښ یم

جنګ او جګړه څومره بد او ناوړه کار دی مګر که د حق او عدالت د قیام دپاره او د وطن د دفاع په منظور وي نو بیا د مقدس جهاد مفهوم پیدا کوي او ماهیت ئې بدلیږي.

همدارنګه حکومت د حکومت دپاره بې له باداریٔ او حکمرانیٔ بل مفهوم نلري او که حکومت د خلکو د خدمت د پاره وي نو بیا د وطن د خدمتګاریٔ ښه پیدا کوي او زمامداران پرې افتخار کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جریده نګاري او لیکوالي که د یوه عالي منظور د پاره په یوه مقدسه ملي او اجتماعي غایه او پایه بنا وي او د خوف او طمع له اغیزو لاندې رانشي نو ډیر مبارك كار دی چه جهاني او دایمي ارزښت لري، مګر که د تجارت وسیله او یا د شخصي سیاست او قدرت د لاس اله وي نو بیا له دې نه خبیث شغل بل نشته.

په دغه صورت کښې لیکوالي او نګارندګي حقایق نه منعکس کوي مسخه کوي ئې او د افکارو د تنویرپه ځای د بصیرت سترګې ړندوي.

دغه راز جریده نګار د اجیر په حیث استخدامیږي او د شخصي اغراضو بار وړونکی یابو تري جوړیږي، یو لیکوال او جریده نګار باید تر هر څه دمخه پخپل حیثیت او شخصیت ایمان ولري چه ځان په هیڅ او هیڅ شي خرخ نکړي او د فکر او عقیدې آزادئ ته په ډیر لوړ قیمت قایل وي. د پوهې له خپرولو او د نورو له پوهولو سره باید عشق ولري. خپلو عقایدو او نظریاتو د پاره هر راز قرباني ته تیار وي او هغې ته په ډیر اهمیت وګوري.

جریده نګار باید هیڅکله خپلو شخصي عقدو او تمایلاتو ته اجازه ورنکړي چه د مسلکي انحراف موجب شي او وظیفه ئې متاثره کړي

په دې کار کښې یوازې فني او هنري مهارت هم کافي نه دی که د لیکلو او افادې طرز هرڅومره ښه وي او معنوي ارزښت ولري بیا هم د لیکوال شخصیت ډیر موثر دی.

لکه چه یو وزیر او صدراعظم د پارلمان اعتماد ته ضرورت لري یو ملي لیکوال او جریده نګار د خلکو اعتماد او حسن نظر ته لاډیر محتاج دی.

دا اعتماد په اسانه څوك نشي ګټلی او په ډیرو فداکاریو لاس ته راځي چه ساتنه ئې له لاس ته راوستلو نه هم ګران كار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه د خلکو اعتماد دی چه د وطن مطبوعاتو ته د ځلورمې قوې په حیث په حکومت باندې د نظارت او حکمیت حق ورکوي.

دا اعتماد متملقین او اپرچونستان نشي حاصلولی او اجیران ترینه محروم دي. د خلکو په اذهانو باندې هغه لیکوالان او جریده نګاران حکومت کوي چه خلکو ته دحق پرستۍ او وطن دوستۍ امتحان ورکړي او د آزادۍ علمبرداران وي.

جریده نګاري ډیره مقدسه وظیفه ده چه باید په ډیر اهتمام ئې تقدس وساتل شي او دا مبارك شغل ملوث نشي.

د قلم خاوندان او جریده نګاران باید کوښښ وکړي چه دغه ځلورمه قوه وجود پیدا کړي. دا کار سرکاري جراید د سرکار له سیوري لاندې نشي کولی. د دې کار لپاره په آزادۍ مین نه ویریدونکي خلك په کار دي چه ملي او مسلکي شخصیت ولري یا ددغسې شخصیت د پیدا کولو اراده ورسره وي.

هو! څوك چه دا کار کوي هغه باید د شخصیت خاوند وي یا د شخصیت خاوند شي.

خو:

لوی دښمن د شخصیت شخصي نظام دی
په نطفه کښې یې لا وژني که د چا وي
چوکۍ نه ده شخصیت دی د ساتلو
دې خبرې ته دې هر وخت پام د تا وي[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، دریمه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د وږي ۱۰ مه.
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۶ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خط مشي په رڼا کښې

کله چه يو حکومت د تشکل په حال کښې وي او خپله خط مشي ترتيبوي نو د هېواد، اقتصادي او اجتماعي اوضاع مطالعه کوي او هغه څه چه د موجوده حال د ښه کولو د پاره کولی شي خلکو ته ئې د کولو وعده ورکوي. په دغه ډول د حکومت او ملت ترمنځ يو اجتماعي قرار داد انعقاد مومي او حکومت د ملت اعتماد حاصلوي.

ددې له امله چه د خط مشي په هره برخه او هر ټکي باندې ولسي جرګه هر راز بحثونه، اعتراضونه او تبصرې کوي حکومت د مسئوليت له احساس سره د خطمشي په ترتيبولو کښې له ډير غور او دقت څخه کار اخلي او د واقعيتونو په اظهار کښې ډير محتاط وي.

حکومتونه عادتاً کوښښ کوي چه د خلکو اميد په ياس بدل نه شي او د تيرو حکومتونو اعتبار ئې نه څه وساتل شي ځکه چه ددوی اعتبار وريوري تړلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نقادي او د حقایقو افشاء کول د حکومتونو کار نه دی بلکه لمر په ګوته پټول سیاسي مصلحت دی.

هغه وخت چه واقعیتونه د عصري میرمنو په شان بیخي بې پردې شي نو دوی ورته مخ لوڅي وایي او د نهضت نوم پرې ږدي.

غرض دا چه حکومتونه ترڅو چه ډیر مجبور نشي رښتیا نه وایي.

رښتیا نه ویل دا معنی نلري چه حکومتونه دروغ وایي، بلکه پټه خوله پاتې کېدل او نه ویل ئې معنی ده.

په دغه اساس هغه څه چه باید په خط مشي کښې د اداري نارسایي او بې نظمي ګڼل شوي وي په حقیقت کښې انارشي وي.

د اوسني حکومت خط مشي په نسبي ډول د رښتیا ویلو پانګه لږ څه زیاته لري. د دې حکومت واقعبیني او اخلاقي سجیه او د دې وخت د مجبوریتونو تقاضا غوښتنه کوله چه خلك د وطن له حال او مآل نه نسبتاً زیات خبرشي او د مشکلاتو تحمل او مقابلې ته آماده شي.

په دې خط مشي کښې د حکومت دغه اعترافات د ملاحظې وړ دي.

"د ژوندانه په مهمو اړخونو کښې د قوانینو نشتوالی، له ډیرې بې نظمۍ څخه انارشي ته نږدیوالی، اقتصادي رکود او دملي عوایدو په سلو کښې له درې څخه کموالی، د باقیاتو د تحصیل قدرت نلرل، د صادراتو او وارداتو او همدارنګه د دولتي عایداتو او مصارفو ترمنځ عدم توازن، د خارجي قرضونو او سودونو دروندوالی، د اداري سیستم نارسایي، دقاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار ورځ په ورځ زیاتوالی او بالاخره سر په سر وچکالي چه لوږه او تنده ئې لازمي نتیجه ده..." دا دی د مملکت حال چه د حکومت په رسمي ژبه رسما خلکو ته اعلامیږي او هرڅوك د وطن حال او مال ته په جدي ډول متوجه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغـه رښتيـا ويـل پـه عيـن حـال کـښې دا هـم ښيـي چـه حکومـت د خپلـو اسـلافو نـه د مملکـت اداره پـه څنـګه حـال کـښې لـه څومـره نيمګړتيـاو سره پـه لاس کـښې اخلـي؟ کلـه چـه دا حکومـت د افغانسـتان اداره بل تـه تسـليموي ښايـي چـه هـېڅ بـاقيداري بـه ونـه لـري، بلکـه څه قدر بـه لا فـاضل شـي.

پـه دغسې وخـت کـښې چـه يـو حکومـت د دغـو ټولـو مشـکلاتو لـه فـهم سره پـه دغسـې شـرايطو کـښې د راتـګ جرئـت کـوي او قربـانۍ تـه حـاضرېږي دا نـه ده معلومـه چـه د سـمون او بـهبود پـه لاره کـښې څه کولـی شـي.؟ د وچکـالۍ رفـع کـول او د رحمـت بارانونـه ورول خـو د خدای کـار دی او لـه حکومـت نـه ئـې توقـع نشـي کـېدی، د قرضونـو درونـد بـار خـو هـم څوك نشـي سـپکولی، بلکـه د مجبوريـت پـه تقاضـا دا پېټـي بايد نور هم درونـد شـي.

قـانوني خلاګـانې ډکول هـم څه اسـانه کـار نـه دی. هغـه شـوری چـه پـه شپږ کـالو کـښې د احزابـو ډېر مـهم او ډېـر عـاجل قـانون پـه کرسـۍ نشـي کښېنولـی او حکومتونـه يـې لـه نامـه څخـه ويريـږي لـه دغسـې شـنډې دسـتګاه نـه د قوانينـو د توليـد اميـد نشـي کيـدی. د اقتصـادي حـالت د ښه کولـو د پـاره دمعدنـو اسـتخراج هـم لـه تصـور نـه وتلـی کـار دی، څوك چـه خپـل ماليـات او محصـولات د ځينـو مقتـدرو اشـخاصو لـه جيـب نـه نشـي راويسـتلی هغـه بـه څنـګه پـه تـش لاس د حـاجي ګك اوسپنه د غرونـو لـه تـل څخه راوباسـي.؟

څه شـی چـه نسـبتا ممکـن معلوميـږي هغـه د نارسـا اداري سيسـتم سـمون او فعـال کـول دي. دا کـار کـه هـر څومـره مشـکل دی مـګر غيـر ممکـن نـه دی. کـه حکومـت پـه ټينـګ عـزم او هغـه جرئـت چـه پـه حکومـت قبلولـو کـښې ئـې وښوده عمـلا دا کـار شـروع کـړي ښائـي چـه د يـوه لـوی مـادي او معنـوي بدلـون اسـاس کـښېښودل شـي او پـه مملکـت کـښې نـوې سـا وچليـږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا اداره په عمل کښې ښکاره شي چه حکومت په رښتیا د اداري قدرت خاوند دی او د خلکو ژوند ښه کولو ته ئې په ایمانداریٔ ملا تړلې د مملکت سیاسي حیثیت به له دې نه ډیر لوړ شي او جهاني اهمیت به ئې ډیر زیات شي. ځکه چه یو ژوندی حکومت به منځ ته راشي او ملي قدرت به ورسره وي، په دغه صورت کښې به خارجي امدادونه بې له استرحامه په دواطلبانه ډول افغانستان ته متوجه شي او هرڅوك به ورته په اعتنا وګوري.

د قاچاق، اختلاس، رشوت او احتکار معیار به ډیر راټیټ شي او د باقیاتو د تحصیل خنډونه به له منځه لاړ شي چه اقتصادي بهبود ورسره تړلی دی.

دا کار د خولې په خبرو نه کیږي او داسې اقداماتو ته ضرورت لري چه په مفسدانو زلزله راولي او ټکانونه ئې ځینو لویو کورو ته صدمه رسوي.

دغه راز کارونه محتاط او محافظه کار حکومتونه نشي کولی او یوه مقدس عشق ته ضرورت لري.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، خلورمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۲ مه
د ۹۷۱ د سپتمبر ۱۳ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گریز ماهرانه

هستند کسانیکه به مهارت کلام از دروغ گفتن گریز ماهرانه نمایند. یعنی نه دروغ گویند و نه راست، به این مطلب وقتی پی بردم که دوست دانشمندم به من حکایت میکرد.

روزی در یکی از جراید مقاله ای بنام مستعار نشر گردید، که نظر این و ان را جلب نمود ویکی از دوستان از من پرسید ایا میدانید فلان مضمون مال کیست.؟

نزدیک بود در جواب بگویم هیچ نمیدانم ولی بزودی دریافتم که این جواب دروغ محض است زیرا میدانم کدام شخص انرا نوشته است.

چون جایز ندانستم از نگارنده نام برم چنین جواب دادم:

گفته نمی توانم که مال کیست؟ این گفته چنان تلقی گردید مثلیکه گفته باشم نمیدانم، یا خبر ندارم. اما مطلب من این بود که نمی خواهم این راز را افشاء کنم، در این جا مهارت کلام باعث گردید که انشخص از دروغ گویی فرار نماید و در پیشگاه ضمیر و وجدان منفعل نگردد.

حالا فهمیدید که اشنایی با طرز گفتار چه ارزشی دارد؟

غرض از این مختصر انست که دقت در گفتار نشانه خردمندیست. سیاستمداران، دانشمندان و نویسندگان با فهم طرز افاده میتوانند از گفتن انچه نمی خواهند بگویند گریز ماهرانه نمایند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاستمداران بیشتر از دیگران با این هنر اشنا هستند. در این فن دقیق انتخاب کلمات و ترتیب ان اهمت اساسي دارد و نوع افاده خیلی مهم است.

هنگامیکه یک صدراعظم خط مشي خود را به ولسي جرگه تقدیم میکند اگر از مهارت کلام سیاسي و رموز ان بهرور باشد خوبتر میتواند که از صنعت بازی با الفاظ کار بگیرد و بجای دست دادن استین خالی بدست دهد. اینچنین اشخاص به عوض انکه وعده ها بدهند ارزوها و تمنیات را رنگ دروغي میدهند و ابراز احساسات مینمایند.

هر گاه لازم افتد از عمل و کار چیزی بگویند و کدام تعهدی بنمایند در انجا انقدر از قید و شرط کار میگیرند که ماهیت وعده از بین میرود و جنبهء مثبت ان در حقیقت منفی میشود.

برای خنثی ساختن تعهدات و وعده ها وضع قیود و شرایط بی حساب بکار است که سخن سازان در ان مهارت بسزا دارند.

از همین جاست که اساس اجراات دولتی و حکومتی بر کاغذ پرانی های دفتری بنا یافته و هر یک از مسئولین امور وقت خود را به اگر و مگر میگذرانند و تا وقتیکه پای اغراض و منافع در میان نباشد احکام و اوامر قاطع را هیچ مقام به کسی نمیدهد.

در امور دفتر داری گریز از مسئولیت، گریز از اجرای کار بهمین شیوهء نگارش بنا یافته که باعث سرگردانی مردم، باعث اتلاف وقت، باعث استفاده های گوناگونی گردیده است، کسانیکه گریز ماهرانه را خوب اموخته اند هیچگاه گیر نمی ایند و به اصطلاح دم بدست نمیدهند.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شماره‌ء چهارم.
۲۲ سنبله ۱۳۵۰
۱۴ سپتمبر ۱۹۷۱.
این اثر به نام مستعار "نو اور" نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو انکشاف او تقویه

د پښتو ژبې د احیاء، تعمیم او انکشاف په باب چه کوم فرمانونه وخت په وخت صادر شوي دي هغه به پریږدو. خبره به له اساسي قانون نه شروع کړو چه د پښتو په باب ئې څه مکلفیت په حکومت بلکه د دولت په ذمه کیښود او حکومتونه د پښتو سره څه وکړه.؟

اساسي قانون په پنځه ویشتمه ماده کښې د پښتو په باب دولت ته دا وظیفه ورکړه.

(دولت موظف است پروگرام موثری برای انکشاف و تقویه زبان ملی پشتو وضع و تطبیق کند) د دغه حکم د انفاذ اوه کاله وشوه او په دغومره وخت کښې تراوسه لا دغه موثر پروګرام درك نه دی معلوم.

د حکومتونو دکار او فعالیت د سرعت اندازه له همدینه معلومولی شوو.

د چا به هیر نه وي چه د ښاغلي داکتر محمد یوسف په انتقالي حکومت کښې دغه کار داساسي قانون له انفاذ سره سم شروع شو او یو لوی انجمن وټاکل شو چه د پښتو ټولنې اعضاء، د پوهنتون غړي، د مطبوعاتو او د پوهنې وزارتونو اراکین د وزیرانو په شمول، د عدلیې وزیر او د قبایلو رئیس پکښې ګډون درلود.

دا لوی انجمن په وړوکمیټو د وظایفو د تقسیم په اساس وویشل شو او د پښتو ژبې په مختلفو اړخونو مطالعات شروع شوه چه په نتیجه کښې دغه پروګرام د وزیرانو عالي مجلس ته د وړاندې کیدو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پاره اماده شو. مګر انتقالي حکومت خپل عمر اصلي حکومت ته وباخښه او دا کار نورو ته په میراث پاتي شو.

وروسته تر دې هر حکومت چه راتـه قانونـا مکلف و چه د خط مشي په نامه د خپل کار او فعالیت پلان او پروګرام ولسي جرګي ته وړاندي کړي او ملت ته یو څه وعدي ورکړي چه دوی څه کوي او اساسي قانون تر څه حده تطبیقوي؟

د دې لامله چه د پښتو موضوع په اساسي قانون کښي داخله او شامله وه او د ملت له خوا هم دغه غوښتنه موجوده وه، هر حکومت پخپله خط مشي کښي دا مسئله ذکر کړه او د پښتو د انکشاف او تقویې وعده ئې خلکو ته ورکړه چه د څلورو حکومتونو په خط مشي کښي پښتو پالنه شامله ده، یعني هغه مشترك ټکی چه د دغو حکومتونو په تګ لارو کښي متفق علیه ګڼل شوي دي یو له هغه څخه د پښتو ژبي انکشاف او تقویه ده چه په ولسي جرګه کښي ئې ټولو وکیلانو لکه د پښتونستان مسئله بالاتفاق تائید و تاکید کړیدی.

د اعتماد د رایې له جریاناتو نه داسي معلومیږي چه که یو حکومت پخپله خط مشي کښي د پښتو پالنه شامله نکړي له رد او سقوط سره به مواجه شي مګر سره له دغه اهمیته چه پښتو ژبه ئې د اساسي قانون په حکم لري په عمل کښي دغه حکم تراوسه ندی عملي شوی.

له انتقالي حکومت نه وروسته حکومت دومره وکړه چه د کمیټو کارونه یعني د پښتو دوسیه بیا روی کار کړه او دوهم ځل غور او مطالعه له سره شروع شوه چه څه موده ئې خبرونه هم په رادیو کښي خپاره شوه.

د ښاغلي اعتمادي صاحب په دوو حکومتو کښي که څه هم د افغانستان د اکاډمی په نامه یوه نوي موسسه بې پرسونله منځ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغله مګر د اساسي قانون مطابق کوم پروګرام د پښتو د انکشاف او تقويې د پاره وضع او تطبيق نشو.

اوسني حکومت هم تراوسه د دغه موثر پروګرام د وضع کولو څه اقدام نه دی کړی. که څه هم د فلمونو په جوړولو کښې ئې پښتو ته برخه منلې او دا کار د قدر وړ دی.

حکومت بايد د اساسي قانون پنځه ديرشمې مادې ته د عمل جامه واغوندي او دغه پروګرام د خلکو د اطلاع او اقناع د پاره بې ځنډه تصويب او نشر کړي او هغه علمي او تربيوي اهميت چه دغه موضوع ئې په ملي لحاظ د افغانستان په حال او مستقبل کښې لري ښه درک کاندي.

هغسې پښتو پالنه چه تعصبي او عنادي رنګ ولري هيڅوك هيڅکله نه خوښوي، پښتانه پوهان د پښتو تقويه د افغانستان د معنوي تعمير د پاره د اساسي قانون له منظور سره سم يو عرفاني ضرورت ګڼي او د حکومتونو مهمه وظيفه ئې بولي.

لکه څنګه چه پښتو غولول او هيرول ګناه ده دغسې پښتو په سياسي غرض استعمالول او د تفرقې په بناء ئې په تعصبي رنګ کښې وړاندې کول هم جرم دی.

پښتو غوښتنه بايد په علمي اساسي او ملي غايه تقوښه شي او فاشيستي صبغه ورنکړه شي، پښتانه د پښتو ژوند غواړي نه د افغانستان د نورو ژبو وژل. هغه څوك چه ځانته په دې حق قايل وي چه پخپله مورنۍ او پلارنۍ ژبه ليك او لوست وکړي چه د دوی د زړه او دماغ صادقه او کامله ترجماني کولی شي هغه به ولې د افغانستان د دري ژبې په حق سترګې پټوي؟

د دې مدعا ډير ښه شاهدان هغه پښتو ويونکي وکيلان دي چه په ولسي جرګه کښې ئې د ازبکي او ترکمني ژبې تدريسي او نشراتي حق تائيداوه او دا ئې يو ضرورت ګاڼه، د پښتو ژبې ناکامي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنايي چه له لومړۍ ورځې پسه همدغه اساس شروع شوې وي چه دا ژبه د نورو افغاني ژبو دښمنه او مخالفه وګڼل شوه.

پښتانه نه يوازې وچه کلکه پښتو نه غواړي بلکه په اوله درجه د ملي اتحاد او افغاني ورورولئ ساتنه د ملي او اجتماعي عدالت په اساس غواړي او خپله بقاء د افغانستان په بقا کښې ګڼي.

د پښتو ژبې ملي کول، رسمي کول او ادبي ذخيره پکښې زياتول دا معنی لري چه دا ژبه د تعليمي وسيلې او کلتوري ضرورت په حيث د علم او پوهې د تعميم او د ادب او هنر د انکشاف د پاره حياتي اهميت لري.

د افغانستان پښتانه (د پښتو ويونکو په معنی) بې د دغې ژبې له انکشاف او تقويې څخه له معارف او مطبوعاتو نه اساسي او عمومي استفاده نشي کولی او بې له دغې وسيلې له جهل او بېسوادیٔ سره موثره مجادله امکان نه پيدا کوي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، پنځمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د وږي ۲۹ مه
د ۱۹۷۱ د سپتمبر ۲۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

میدانید چه میخواهد؟

بلی:

دیموکراسیء بی حزب.
پارلمان بی قانون.
مطبوعات بی مزه.
قانون بی اجراء.
وزیر دوسیه دار.
وکیل سرمایه دار.
والی بیسواد.
تیکه دار جواد.
قاضی بی علم.
ملای بی عمل.
جنس لطیف.
بازیء کثیف.
اطاعت کور کورانه.
لیاقت چاکرانه.
چوکیءِ ارام.
سکرتر خوشخط و خال.
عرضهء بی تقاضا.
تماس مخفی.
دنائت علنی.
خانه سامان رازدار.
تحویلدار بی حساب.
شخص بی شخصیت.
افرین... بر هوشیاری ات![1]

---

[1] افغان جریده، سال اول شماره پنجم ۲۹ سنبله ۱۳۸۰ . ۲۰ سپتمبر ۱۹۷۱
این اثر به نام مستعار (نواور) نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اساسي قانون مطالعه او مقایسه

د افغانستان اساسي قانون په یوولسو فصلونو کښې، یو سلو او اته ویشت مادې لري چه اول فصل ئې په اوله ماده شروع کیږي.

له لومړي فصل څخه دمخه یوه دیپاچه لري او تر دیپاچې دمخه یوه صفحه د اعلیحضرت معظم همایوني په توشیح محتوي ده.

په پخوانې اصول اساسي کښې دیباچه نه وه او د افغانستان د معظم پادشاه اعلیحضرت شهید محمد نادر شاه صحه هم د اصول اساسي په پای کښې جلب نظر کوي.

په نوي اساسي قانون کښې د اصول اساسي د الغاء څه تذکر نشته مګر د اعلیحضرت د توشیح په متن کښې لیکلي دي: " سرله نن ورځې د أفغانستان هغه اساسي قانون (یعنې اصول اساسي) چه د ۱۳۰۹ هـ ش کال د لویې جرګې له خوا تصویب شوی او ترننه پورې په هیواد کښې نافذ و هغه د ټولو ضمایمو سره لغوه شوی اعلاموو" دلته د اصول اساسي د تصویب نیسته په ۱۳۰۹ هـ ش کښې ښودل شوی او د اصول اساسي په مطبوع نسخه کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ملوكانـه منظـورئ نيـتـه د ۱۳۱۰ هــ ش كـال د عقـرب اتمــه ده چــه طباعتي سـهوه بـه وي.

د اساسـي قـانون ديباچـه د اساسـي قـانون لـه يوولسـو فصلونـو نـه عـلاوه د كتـاب د خطبـې پـه حيـث جلـب نظـر كـوي د پښتـو متـن پـه فهرست كښې ورتـه مقدمـه ويـل شـويده.

دلتـه بنايـي دا سـوال پيدا شـي چـه ديباچـه يـا مقدمـه پـه اساسـي قـانون كښې داخله ده او كه نه؟ يـا پـه بـل عبـارت زمونږ اساسـي قـانون هماغـه ۱۲۸ مـادې دي او كه ديبـاچـه هـم قـانوني مـاهيت لـري.

ديبـاچـه د لغـاتو پـه كتـابونو يـو ډول وريښمينـه جامـه ده چـه پـه جواهرو جړاو شـوې وي او د شـاهي لبـاس لـه لوازمـو څخـه دی.

د كتـاب خطبـه هـم د ارايش پـه مناسبت ديبـاچـه ويلـل شـوه.

ځينـو ديبـاچـه د مـخ او څيـرې پـه معنـی ګڼلـې او پـه دې وجـه چـه د كتـاب خطبـه هـم د كتـاب د مـخ او څيـرې حيثيـت لـري نـو ديبـاچـه ورتـه وايـي.

مقدمـه هم په لغت كښې د لښكـر هغـه ټولـي تـه وايـي چـه لـه لښكـر نـه دمخـه وي.

د كتـاب مقدمـه د كتـاب لومـړی فصـل تـه ويـل كيـږي او د وچولـي معنـی هم لـري.

د معنـی او مفـهوم پـه اقتضـاد اساسـي قـانون ديبـاچـه بـايد د اساسـي قـانون د منظـر پـه حيـث ګڼل شـوی، حكومـت مكلـف كـوي چـه يـوازې پـه سياسـي ديموكراسـئ اكتفـاء ونكـړي او هغـه سوسيالسـتي چـه اقتصـادي او اجتمـاعي ديموكراسـي ورتـه ويلـی شـو په وطن كښې عملي كـړي.

دا د هـر حكومـت وظيفـه ده چـه پخپلـه خـط مشـي كـښې دغـه ديموكراسـي داخلـه كـړي او دا وښيـئ چـه اساسـي قـانون پـه اول قـدم كـښې ناكامـه نـه دی او د تطبيـق پـه لحـاظ تبعيـض پكـښې نـه دی راغلـی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې څوك دا ووايي چه دیباچه د اساسي قانون جز نه دی او اساسي قانون ابتداءاً له لومړئ مادې څخه شروع کیږي نو بیا له دې مشکل سره مخامخ کیږو چه د لویې جرګې د تصویب متن همدغه دیباچه ده چه باید د ملت د نمایندګانو امضاء پرې اخیستل شوی وی ځکه چه د دیباچې متن په دې عبارت شروع کیږي او ختمیږي:

(*بمنظور حیات ملی افغانستان... بمنظور تامین عدالت و مساوات، بمنظور دیموکراسی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی... ما مردم افغانستان با درک تحولات تاریخی که در زندگانی ملی ما بحیث یک ملت ویک جزء جامعه بشری میدانیم بقیادت اعلیحضرت محمد ظاهر شاه پادشاه و پیشوای زندگانی ملی افغانستان این قانون اساسی را برای خود و نسلهای آینده وضع کردیم.*)

نو که چیرې دیباچه قانوني اعتبار ونلري اصل تصویب له منځه ځي او اساسي قانون ته څه نه پاتې کیږي.

د اساسي قانون د لومړئ مادې لومړئ جمله* دا ده:

افغانستان دولت پادشاهی مشروطه، مستقل، واحد و غیرقابل تجزیه است" په دې جمله کښې د دولت نوعیت ښودل شوی چه مشروطه شاهي ده.

دا کلمه چه د اساسي قانون د تندي خال ورته ویلی شوو په اغاز کښې د یوه لوی بدلون ښکارندوی دی او هرڅوك په دې پوهوي چه د افغانستان په تاریخ کښې نوی باب افتتاح کیږي چه ورپسې دوهمه جمله ئې داسې تفسیروي: "*حاکمیت ملی در افغانستان به ملت تعلق دارد*" همدغه مهم او جالب مطلب دی چه زوړ ذهنیت په نوي بدلوي او د ملت د پاره د ځوی زیری دی.

یو وخت چه په افغانستان کښې مشروطه خواهان په سولی ځوړول کیده او چا ئې نوم په خوله نشو اخیستلی او اوس د ملي وثیقې ډیر ښه اغاز دی.

په دغه اغاز کښې د افغانستان استقلال او وحدت هم په موکد ډول ذکرشویدی، یعنې وروسته تر دې چه "واحد" ویل شوی دا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه شوی چه (غیر قابل تجزیه است) دلته د تجزیې کلمه په هغه معنی نه ده چه افغانستان په اجزاو نه ویشل کیږي او ولایتونه او ولسوالی نلري بلکه مطلب دا دی چه انفکاك نه قبلوي او بیلیږي نه.

په دوهمه ماده کې وایي:

(*دین افغانستان دین مقدس اسلام است. شعایر دینی از طرف دولت مطابق به احکام مذهب حنفی اجراء میگردد آن افراد ملت که پیرو دین اسلام نیستند در اجرای مراسم مذهبی خود در داخل حدودیکه قوانین مربوط به ادب و اسایش عامه تعیین میکند آزاد میباشند.*) په دې ماده کښې د افغانستان دین اسلام دی او دیني شعایر د دولت له خوا له حنفي مذهب سره سم اجراء کیږي مګر هغه افغانان چه د اسلام د دین پیرو نه وي کولی شي چه د مربوطو قوانینو په حدودو کښې خپل مذهبي مراسم اجراء کړي.

په دې ماده کښې که څه هم د اسلام د پیروانو په برخه کښې یوازې همدومره ویل شوي چه د حنفي مذهب د احکامو مطابق دیني شعایر د دولت له خوا اجراء کیږي او ظاهراً افرادو ته دغه حق نه دی ورکړ شوی مګر عقلاً دا ترینه فهمیږي چه افراد هم دغه کار کولی شي.

همدارنګه دلته د ملت هغو افرادو ته د مذهبي مراسمو د اجراء اجازه ورکړ شویده چه د اسلام پیرو نه وي مګر د اسلام په پیروانو کښې غیر حنفي مذهبو ته د مذهبي مراسمو د اجازې په باب څه نشته یعنې داسې نه دي ویل شوي: *(آن افراد ملت که پیرو دین اسلام نیستند و یا پیرو مذهب حنفی نیستند در اجرای مراسم مذهبی خود ... آزاد میباشند)* مګر دلته هم عقل او قیاس دا حکم کوي چه غیر مسلم افغان چه خپل مذهبي مراسم اجراء کوي نو غیر حنفي مسلم به ولې خپل مذهبي مراسم نه اجراء کوي.

د اساسي قانون په نهمه ماده کښې د پادشاه حقوق او وظایف لکه د اردو اعلی قیادت، د حرب او متارکې اعلان، د شورى

(c) ketabton.com: The Digital Library

افتتـاح او انحـلال، د قوانينـو توشيح، د تقنينـي فرامينـو اصـدار، د صدراعظـم او وزيرانـو تعيـن او اسـتعفى قبلـول، د مشـرانو جـرگي د رئيـس او غـير انتخـابي اعضـاو تعييـن، د قـاضي القضـات او د سـتري محكمـي د اعضـاو تعييـن، د اضطـراري حـالت اعلامـول او ختمـول د مجازاتو تخفيفول او عفوه كول او داسي نـور ښودل شـوي.

دا حقوق او وظـايف د پوهـانو او ليكوالـو پـه نظـر كـښي دوه ډولـه تعبير شـوه.

چـا وويـل اساسـي قـانون دغـه حقوق او صلاحيتونـه پـه تشـريفاتي او سمبوليك ډول پادشـاه تـه وركـړي دي چـه د حكومـت پـه خوښه تـري كـار واخيسـتل شـي چـه دغـه مطلب پـه دي عبـارت افـاده شـويدي: (*وظـايفي را كـه قـانون اساسـي بـه دوش پادشـاه گذاشـته اسـت يـك قسـمت آن تشـريفاتي و يـك قسـمت غـير تشـريفاتي ميباشـد ولـي همـه آن جنبـه سـمبوليك دارد.*

در حقيقـت ايـن وظـايف را نـيز پادشـاه بمشـوره يـا پيشـنهاد حكومـت وقـت اجـراء مينمـايد ... پادشـاه فراميـني را كـه امضـاء ميكنـد نطـق هـائيرا كـه بعمـل ميـاورد پاليسـي هائيراكـه اعـلان ميكنـد مذاكـرات يـا تعينـاتي را كـه بعمـل ميـاورد و يـا فيصلـه هـاي محـاكم را كـه امضـاء مينمـايد مسـول هيچكـدام آن نمـي باشـد و مسـئول همـه آن در نـزد پارلمـان حكومـت وقـت ميباشـد) بـل چـا وويـل دا ټول حقـوق او وظـايف پـه مطلـق ډول د پادشـاه پـه اختيـار كـښي دي او حكومتونـه پكښي د مداخلـي حـق نلـري.

لومـړي نظريـه پـه ملـي مصلحـت او معقوليـت بنـاء ده او د ديموكراسئ او مشـروطيت اصلـي او صحيـح غوښتنـه همدغـه ده.

اساسـي قـانون چـه پـه آغـاز كـښي مشـروطه شـاهي اعـلام كـړه او ملـي حـاكميت ئـي د ملـت حـق وګاڼه او بيـا ئـي مسـئوليتونه هـم د حكومـت پـه غـاړه واچـول بـي لـه دي بلـه معنـي نلـري چـه پادشـاه بـه خپـل صلاحيتونـه پـه مطلـق ډول د ځان نـه ګڼي، بلكـه د حكوسـت مسـئوليت او خپـل عـدم مسـئوليت بـه پـه نظـر كـښي نيسـي. كـه داسـي

نه وي او هغه ټول کارونه پادشاه پخپله خوښه او د خپل نظر مطابق اجراء کړي چه د اساسي قانون په دوهم فصل کښې د پادشاه له عنوان لاندې ذکر دي نو بيا د ديموکراسۍ او مشروطه شاهي مفهوم له منځه ځي او ملي حاکميت څه معنی نلري. د دوهمې نظريې د ترديد او د لومړۍ نظريې د تائيد د پاره دا دليل هم شته چه پخپله اساسي قانون د دغو حقوقو او وظايفو له جملې څخه ځينې وظايف د دواړو جرګو د رئيسانو په مشورې او د يو شمير اعضاو په غوښتنې پورې مربوط کړي دي او په ځينو مواردو کښې ئې د سترې محکمې موافقه شرط کړيده.

وګورئ! د اردو اعلی قيادت اساسي قانون پادشاه ته ورکړی دی، مګر په (۶۴) ماده کښې چه د شوری صلاحيتونه ښيي، نو خارج ته د افغانستان اردو استول د شوری صلاحيت ګڼل شويدی.

همدارنګه په دوهم فصل کښې پادشاه د وطن د استقلال او تماميت ساتونکی ګڼل شوی، مګر په (۹۴) ماده کښې د استقلال ساتنه او د ساحې د تماميت دفاع د حکومت وظيفه ده نو که چيرې د اردو د اعلی قيادت معنی دا وي چه حکومت په اردو کښې د مداخلې حق او څه تسلط نلري نو د مملکت استقلال او تماميت به څنګه وساتي؟.

همدارنګه په دغه ماده کښې د نظم او امن عامه ساتنه د حکومت وظيفه ده او په نهمه ماده کښې د مجازاتو تخفيف او عفوه کول دپادشاه حق دی. که چيرې پادشاه خپل دغه حق بې د حکومت له مشورې او موافقې په مطلق ډول استعمالوي او مجرمين بخښي حکومت به څنګه نظم او امن عامه وساتي؟. دلته بايد دا هم ووايو چه په اساسي قانون کښې "تخفيف او عفو مجازات" په مطلق ډول پادشاه ته مفوض دي او پخوا ترډې د اصول اساسي په (۷) ماده کښې ليکلي و: "عفو و تخفيف مجازات تعزيری مطابق شرع شريف از حقوق جليله پادشاهی شمرده ميشود." يعنی هلته (تعزيری) قيد وضع شوی و او مجازات په مطلق ډول ذکر نه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

او يو بل قيد هم وضع شوى يعني "مطابق شرع شريف" د پادشاه حقوق او وظايف چه اکثراً د حکومت په خوښه اجراء کيږي او په هغو مواردو کښې چه په شورى يا قضائيه قوې پورې ارتباط لري د دغو قوو په صوابديد عملي کيږي مسئوليت ئې هم د حکومت او نورو په غاړه لويږي چه په دغه اساس د شورى د څو تصويب شوو قوانينو (لکه د احزابو، ښاروالېو او ولايت جرګو قوانين) دنه توشيح کيدو او د دغومره ځنډيدو مسئوليت حکومتونو ته راجع دي او اجرائيه قوه د تقنينيه قوې په شمول د اساسي قانون په نه تطبيقولو او اهمالولو محکوموي، که کوم حکومت ووايي چه د قوانينو توشيح او انفاذ اعلامول د پادشاه وظيفه ده يا د پادشاه حق دى او د دې معنى دا ده چه د قوانينو ردول يا ځنډول حکومت ته څه مسئوليت نه متوجه کوي ځکه چه توشيح او انفاذ حتمي نه دى، اختياري دى، دا استدلال صحيح نه دى او حکومت ته برائت نه ورکوي.

د قاضي القضات او د سترې محکمې د اعضاو تعيين همدارنګه د صدراعظم او د وزيرانو تعيين د مشرانو جرګې د رئيس او د غير انتخابي اعضاو تعيين د پادشاه وظيفه يا حق دى، مګر قانوناً دانشي کيدى چه بيخي تعيين نشي يا ئې تعيين ډير وځنډيږي او بې اجراء پاتې شي.

د اساسي قانون په "۱۸" ماده کښې د سلطنت د انتقال مسئله داسې تنظيم شويده چه که پادشاه استعفى وکړي يا وفات شي پادشاهي ئې په اتومات ډول مشر ځوى ته انتقال کوي او که هغه د پادشاهي د شرايطو فاقد وي نو دوهم ته ئم فئم انتقال کوي. که پادشاه دغه راز ځوى ونلري نو بيا ئې مشر ورور ته سلطنت انتقال کوي او چه مشر ورور د شرايطو واجد نه وي دوهم ورور ته په هماغه ترتيب نقليږي او د زامنو او وروڼو د نشتوالي په صورت کښې د اعليحضرت شهيد محمد نادر خان له پسرى بازماندګانو څخه يو تن د هغه مجلس له خوا انتخابيږي چه لويه جرګه او د حکومت او سترې محکمې اعضاء پکښې راغونډ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا موضوع په اصول اساسي کښې د پنځمې مادې په آخر کښې په دې ډول ده:

"... *ملت نجیب افغانستان متعهد میشوند که سلطنت افغانستان بخاندان این پادشاه ترقیخواه مملکت بانتخاب اعلیحضرت پادشاهی و اهالی ملت افغانستان انتقال میکند*" دلته د سلطنت انتقال د اعلیحضرت شهید په خاندان کښې بې له څه تعین او خاص ترتیب څخه په مطلق ډول د پادشاه او د ملت انتخاب ته محول شوی او چه د ملت د انتخاب شکل او صورت نه دی توضح شوی.

په اصول اساسي کښې د پادشاه خاندان هم داسې ښودل شوی :*خاندان عبارت است از اولاد ذکور کبیر و برادر*" مگر په اساسي قانون کښې په ۲۴ ماده کښې دغه کسان په خاندان کښې شامل دي:

(*پسر و دختر و برادر خواهر پادشاه و ازواج و زوجات و ابناء و بنات شان عم و ابنای عم پادشاه خانواده پادشاهی را تشکیل میدهند*) په دغه ماده کښې که څه هم تر اوښې او خوریې پورې د خاندان ساحه اوږده شویده مگر د پادشاه پلار او مور په دغه جمله کښې نه دي یاد شوي خو عقل او قیاس حکم کوي چه والدین باید لومړنی حق ولري او هیڅ دلیل نشته چه دوی د خاندان په سر کښې رانشي.

یو بل ټکی چه په دغه ماده کښې جلب نظر کوي هغه دا دی چه وراره او وریره، خوریې او خورزه، نمسی او نمسۍ ازواج او زوجات "مذکر او مونث" یو شان په خاندان کښې شامل شویدي مگر یوازې د ترونو په برخه کښې د تره څوی او د تره لور یو شان ندي ګڼل شوي یعنې ابنای عم په دغه جمله کښې راغلي دي او بنات عم هیر شویدی. د دغې مادې په اخر کښې لیکلي دي (*اعضای خانواده پادشاهی حیثیت خود را بصفت عضو خانواده پادشاهی مادام الحیات حفظ میکند*) د دې عبارت معنی دا ده چه دغه حیثیت لکه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموریت لـه چانـه نـه سلبیږي او سلب و عزل نـه قبلوي یعنـي د ژونـد تـر آخره ملګری دی چـه څوك ترینـه مستعفی کیدی نشـي او نـه جزاءاً لـه چانـه اخیستل کیدی شـي مګر یـو سوال پیدا کیږي او هغـه دا دی چه د یـوه پادشاه د تـره څوی پـه هغـه صورت کښي چـه دپادشاه د تـره څوی وي د عمر تـر آخره د پادشاهي خـانواده د غـړي حیثیت لـري مګر کـه یو پادشاه فرضاً مستعفی شي او څوی ئـي پادشاه شـي نـو بیا خـو دغـه شخص د پادشاه د تـره څوی نـه دی او د سلطنت د انتقـال پـه ورجه ښایي چـه یـو بـل شخص د نـوي پادشاه د تـره څوی پـه صفـت د پادشاهي خـاندان د غـړي حیثیت پیدا کـړي او هغـه لومړی شخص پـه دي وجـه چـه اوس د پادشاه د تـره څوی نـه دی دغـه حیثیت لـه لاسـه ورکـړي.

دا سوال د غـور وړ دی چـه د حقوقپوهـانو اظـهار نظـر غـواړي او لکه د اساسي قانون ځینـي نـور مسایل د اختـلاف نظر مجـال لـري.

دریم فصل: د خلکـو اساسـي حقونـه او وظیفـي:

پـه دي فصل کښي د افغانستان د خلکـو حقـوق او وظـایف تنظیم شـوي دي او پـه لومـړي سـر یعنـي ۲۵ مـاده کـښي وایـي: (*تمـام مـردم افغانستـان بـدون تبعیـض و امتیـاز در برابـر قـانون حقـوق و وظـایف مسـاوی دارنـد*) دا مـاده کـه څه هم پـه مطلق او قـاطع ډول د افغانستان ټولو خلکو تـه پـه مساویانه ډول بـې لـه تبعیض او امتیاز څخه اساسي حقونـه او وظیفـې ورکـوي چـه نـه پکـښي کومـه استثنی شـتـه او نـه تعلیـق یـا قیـد و شـرط مـګر وروستـه تـر دي مـادي چـه ځینـي نـوري مـادي پـه نـورو فصلونـو کـښي یـا پـه همدغـه فصـل کـښي ګـورو معلومیږي چه دغه ورکړه بې قیـد او شـرطه نـه ده او بـاید چـه نـه وي.

مثلاً د همدغـه فصـل پـه ۳۲ مـاده کښي د جمعیتونـو تاسیس او د احزابـو تشکیل د خلکـو اساسـي حـق ګڼل شـوی مـګر یـو څه شـرایط ورتـه وضع شـوي دي چـه ځینـي اشـخاص بلکـه تـر دي وختـه ئـي ټول خلك محروم کـړیـدي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دغه ماده کښې وايي د افغانستان اتباع حق لري د قانون د احکامو مطابق سياسي حزبونه تشکيل کړي په دې شرط چه حزبي مفکوري او فعاليتونه د اساسي قانون د ارزښتونو مناقض نه وي او د حزب تشکيلات او مالي منابع علني وي.

دا حق په دې وجه چه د احزابو قانون نه دی نافذ شوی د اساسي قانون له نافذ کيدو نه تراوسه چه اوه کاله کيږي هيڅ نه دی ورکړ شوی او چه د احزابو قانون نافذ شي نو بيا به هم هغه کسان له دغه حق څخه محروم وي چه افکار او عقايد ئې له اساسي قانون سره مطابقت نلري، علاوه په دې هغه کسان چه عمر ئې له پنځه ويشتو کالو نه کم وي هغه به هم له دغه حقه محروم وي يعنې نتيجه به ئې دا وي چه د افغانستان ټول خلك په دغه اساسي حق کښې مساوي نه دي او دا به معقوله هم نه وي چه مساوي وي خو بايد چه د اساسي قانون په ۲۵ ماده کښې دغسې استثنی يا تعليق ته يو څه اشاره شوې واى.

دلته بله د ملاحظې وړ خبره دا ده چه حکومتونو د افغانستان د خلکو دغه اساسي حق په دې دليل څو کاله وځنډاوه چه ترڅو د احزابو قانون خپله نهايي مرحله طی نکړي د احزابو تشکيل قانوني جواز نلري، مګر د اساسي قانون ځينې نور احکام چه په همدغه فصل کښې درج دي او د خلکو په اساسي حقوقو پورې ارتباط او تعلق لري لکه د اشخاصو د مسکن مصئونيت، د ملکيت مصئونيت، د مخابراتو مصئونيت نو هلته هم لکه د احزابو موضوع په فرعي قوانينو حواله ورکړ شويده چه په دغو مواردو کښې هم لا قوانين ندي وضع شوي مګر حکومتونه دلته هغه دليل ته اعتنا نه کوي چه د احزابو په مورد کښې ئې معتبر ګڼي.

سره له دې چه د کورونو تفتيش او د ملکيت استملاك اساسي قانون فرعي قوانينو ته محول کړيدي چه بايد له اساسي قانون وروسته دغه قوانين د اساسي قانون له ايجاباتو او مقتضياتو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سم راوتلي واى مگر حکومتونه بې د دغو قوانينو له وجود څخه کورونه لټوي او ملکيتونه استملاك کوي.

د اساسي قانون په ۲۸ ماده کښې وايي: (*مسکن شخص از تعرض مصئون است هيچکس بشمول دولت نميتواند بدون اجازه ساکن يا حکم محکمه با صلاحيت و بغير از حالات و طرزيکه در قانون تصريح شده بمسکن کس داخل شود يا آنرا تفتيش نمايد. در موارد جرم مشهود مامور مسئول ميتواند بمسکن شخصي بدون اجازه او يا اجازه قبلي محکمه بمسئوليت خود داخل شود يا آنرا تفتيش کند. مامور مذکور مکلف است بعد از دخول يا اجراى تفتيش در خلال مدتيکه قانون تعين ميکند فيصله محکمه را حاصل نمايد*) د دې مادې په حکم بايد د کورونو تفتيش يو قانون ولري چه د کور د تفتيش حالات او طرز تصريح کړي او د مشهود جرم په صورت کښې هغه موده هم معينه کړي چه که يو مامور پخپل مسئوليت د چا کور لټوي نو بيا په معين وخت کښې د محکمې فيصله حاصلوي.

ترڅو چه دغه قانون نه وي راوتلي هيڅوك حق نلري چه د چا کور ولټوي لکه چه بې د احزابو له قانونه څوك حق نلري چه حزب جوړ کړي.

همدارنگه د اساسي قانون په ۲۹ ماده کښې ليکلي دي: (*ملکيت از تعرض مصئون است ملکيت هيچ شخص بدون حکم قانون و فيصله محکمه با صلاحيت مصادره نميشود. استملاك ملکيت شخصي تنها بمقصد تامين منافع عامه در بدل تعويض قبلي و عادلانه بموجب احکام قانون مجاز ميباشد. هيچکس از کسب ملکيت و تصرف در آن منع نميشود مگر در حدود قانون. طرز استعمال ملکيت به منظور تامين منافع عامه توسط قانون تنظيم و رهنموني ميشود ...*) دلته هم اساسي قانون يو فرعي قانون ضرور او لازم گڼي چه بې له هغه نه " د اشخاصو ملکيت و تصرف در آن منع نميشود" به منظور تامين منافع عامه" هماغسې چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حزبونه بې له خپل قانون څخه نشي جوړيدی دولت دچا ملکيت هم بې له دغسې قانونه چه اساسي قانون ئې په دغه مورد کښې ايجابوي اخيستی نه شي او نه ئې تصرف محدودولی شي مګر حکومت دا کار کړی او کوي ئې.

په ۳۰ ماده کښې هم د اشخاصو د مخابراتو تفتيش د صلاحيت لرونکې محکمې او د قانون په احکامو پورې مربوط او موقوف ګڼل شوی چه د قانون وضع ته ضرورت لري او بې له دغه قانونه دا کار قانوني نه دی.

څلورم فصل (۵۱) ماده:

(هيچ عضو شوری به علت رای يا نظريه ايکه هنګام اجرای وظيفه در داخل شوری يا خارج از آن ابراز ميدارد مورد تعقيب عدلی قرار نميګيرد.

هرګاه يک عضو شوری به جرمی متهم شود مامور مسئول از موضوع به جرګه ای که متهم عضو آن است[1] *مذکور به اکثريت دو ثلث اعضاء اجازه بدهد متهم تحت تعقيب عدلی قرار ميګيرد ... هرګاه تعقيب عدلی قانوناً توقيف را ايجاب کند مامور مسئول مکلف است موضوع را بلا فاصله باطلاع جرګه مربوط برسوانلو صورتيکه جرګه مذکور اجازه بدهد متهم توقيف شده ميتواند در صورتيکه اتهام در هنګام تعطيل جرګه صورت بګيرد اجازه توقيف از هئيت اداری جرګه حاصل ميګردد. فيصله هئيت به نخستين جلسه اينده جرګه جهت اخذ تصميم ارايه ميشود)* په دغه ماده کښې دا عبارت(هنګام اجرای وظيفه در داخل شوری يا خارج از ان) د تامل وړ معلوميږي که مطلب دا وي چه د شوری غړي په هغه نظريه چه په جلسه کښې ئې د بحث په وخت کښې ښکاره کوي

---

[1] *دا عبارت د ماخذ په متن کښې همدومره دی. ښايي دلته يو څه عبارات د چاپ په رخت کښې سهوا غورزيدلي وي چه بايد په دې مفهوم وي:(اطلاع بدهد و در صورتيکه جرګه) که د کوم څېړندوی سودا نه ووزي نو کيدی شي چه د نوموړي اساسي قانون متن ته مراجعه وکړي.(تولوونکی)*

(c) ketabton.com: The Digital Library

له عدلي تعقيب لاندې نه راځي او د وظيفې اجراء همدغه وخت ته ويل کيږي نو بيا له شورى نه خارج د وظيفې اجراء څه معنى لري؟
که د شورى غړى د کوم جرم په اتهام په شورى کښې دننه او دباندې يو راز مصئونيت لري او د وظيفې د اجراء څه قيد او شرط پکښې نه وي نو په اظهار نظر کښې دغه قيد د څه د پاره دی؟ يو بل ټکى چه په دې ماده کښې دقت جلبوي هغه دا دی چه د شورى غړى که په جرم متهم شي مسئول مامور به مربوطې جرګې ته اطلاع ورکوي که جرګه د دوه ثلثو په اکثريت د عدلي تعقيب اجازه ورکړي عدلي تعقيب صورت نيسي او چه عدلي تعقيب قانوناً توقيف ايجاب کړي مسئول مامور به بيا جرګې ته اطلاع ورکوي او چه جرګه اجازه ورکړي متهم توقيف کيږي.
د توقيف په اجازه کښې اساسي قانون دوه ثلثه نه دي ياد کړي مګر د تعقيب په اجازه کښې ئې دوه ثلثه تعين کړ دي.
دلته دا سوال پيدا کيږي چه ايا د توقيف اهميت له تعقيب نه کم دی؟.
يا دا چه په تعقيب کښې دوه ثلثه تاکل د توقيف په باب هم معتبر ګڼل شوي او تکرار ته ئې ضرورت نه دی محسوس کړى.
بله دا چه د شورى د تعطيل په وخت کښې ئې د توقيف اجازه د جرګې په اداري هيئت پورې مربوط ګڼلي، مګر د عدلي تعقيب په باب هيڅ نه دي ويل شوي يعنې که د شورى يو غړى د تعطيل په وخت کښې په جرم متهم شي او عدلي تعقيب ته ضرورت وي نو اساسي قانون په دغه مورد کښې ساکت دی مګر د توقيف اجازه ئې د اداري هيئت حق ګڼلى البته قياساً سړى دا ويلى شي چه توقيف خو له تعقيب نه وروسته وي نو چه د توقيف اجازه په اداري هيئت اړه لري د تعقيب اجازه هم د همدغه هيئت کار دی.

۶۰ ماده:

په دې ماده کښې د دواړو جرګو د اداري هيئت د انتخاب او تعين موضوع تنظيم شوې چه يوه فقره ئې دا ده: (هيئت اداری

ولسي جرگه در آغاز دوره، تقنينيه انتخاب ميشود) دا جمله د تعبير او توجيه په لحاظ د اولسي جرگې په دوه دورو كښې د اختلاف باعث شوه، ځينو ويل شوری د ميزان په ۲۲ مه افتتاح كيږي او د تقنينيه دورې آغاز همدغه دی چه بايد د اداري هئيت انتخاب وروسته له افتتاح او آغاز څخه وي ځكه چه كه دمخه تر دې انتخاب شي نو په آغاز كښې به نه وي تر آغاز به دمخه وي.

ځينو نورو ويل د اداري هئيت انتخاب بايد له افتتاح څخه دمخه وي او كله چه شوری افتتاح كيږي بايد دواړه مجلسونه د اداري هيئتونو لرونكي او د كار د پاره آماده وي كه دغسې نه وي او اداري هئيت وروسته له افتتاح او آغاز څخه انتخاب شي نو بيا دغه انتخاب په آغاز كښې نه بلكه وروسته له آغازه صورت نيسي.

د دې لامله چه دلته قبل از آغاز يا بعد از آغاز نه دي ويل شوي او در آغاز ويل شوي نو په دولسمه دوره كښې د اولسي جرگې رئيس د ميزان د ۲۲ څخه دمخه په مقدماتي غونډو كښې انتخاب شو او په ديارلسمه دوره كښې وروسته له دغې نېټې دا كار وشو.

چې د دې دوو نظريو په تائيد او ترديد كښې ډير دلايل وويل شوه او ډير بحثونه پرې وشوه.

۶۶ ماده:

اعضای ولسي جرگه ميتواند از حكومت استيضاح نمايند مباحثه در مورد توضيحي كه از طرف حكومت داده ميشود به تصميم جرگه منوط ميباشد) دا ماده سره له دې چه ظاهراً ډير وضاحت لري او څوك به گمان نه كوي چه د اختلاف نظر مجال به پكښې وي، مگر بيا هم په ديارلسمه دوره كښې د شاغلي اعتمادي د حكومت او د اولسي جرگې ترمنځ همدغه مسئله دومره اختلافي شوه چه د سلب اعتماد خبره ئې را اوچته كړه اصل اختلاف په دې باندې و چه ولسي جرگې غوښتل چه هر وكيل به پخپل نوبت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت نـه استيضاح کـوي او حکومت بـه هغـه تـه سمدلاسـه توضيعـات ورکـري.

حکومت ويـل هـر وکيـل دي خپلـه استضاحيه وينـا کـوي او کلـه چـه د ټولـو وکيلانـو وينـاوي خاتمـه وموصي حکومـت بـه خپـل توضيحـات ټولـو تـه يـو ځل ورکـوي او کـه دغسـي نـه وي يعنـي حکومت هـر وکيـل تـه منفرداً توضيـح ورکـوي، نـو د استيضاح جلسـه د سـوال پـه جلسـه بدليږي او مـاهيت ئـي تغيـر خـوري.

حکومت د همدغـي مـادي پـه استناد د اولسـي جرګي غوښتنـه لـه اساسي قانون نـه مخالنـه ګڼلـه او اولسـي جرګې خپلـه مطالبـه د همدي مـادي پـه حکـم قـانوني بللـه او حکومـت ئـي د قـانون پـه مخـالفت محکـوم کـاوه.

حکومت پـه دغـه مـورد کـښي داسـي استدلال کـاوه چـه پـه دي مـاده کـښي استيضـاح کـول د وکيلانـو کـار دي او توضيحـات ورکـول د حکومت وظيفـه ده نـو حکومت کولـی شـي چـه خپلـه وظيفـه څنګه چـه وغـواړي هغسـي تنظيـم او اجـراء کـړي.

دا و د حکومت استنباط چـه لـه دغـي مـادي نـه ئـي کـاوه او ولسـي جرګي صحيـح نـه ګڼـه.

۷۰ مـاده:

(*پيشـنهاد وضـع قـانون از طـرف حکومـت يـا اعضـای شـوری و در ساحه تنظيـم امـور قضـايی از طـرف سـتره محکمـه صـورت ګرفتـه ميتوانـد، پيشنهاد وضـع قـانون در مـورد بودجـه و امـور مـالی تنهـا از طـرف حکومـت صـورت ميګيـرد*) پـه دي مـاده کـښي چـه د قـانون د وضـع پيشـنهاد پـه مطلق ډول حکومت او د شـوری اعضـاو تـه ورکـړ شـوی يـوازي د قضـايي چـارو د تنظيـم پـه سـاحه کـښي د قـانون وضـع د سـترې محکمې پـه صلاحيـت کـښي هـم ګڼل شـويده مـګر د بودجـې او مـالي چـارو پـه بـاب د قـانون دوضـع پيشـنهاد يـوازې پـه حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوري تخصیص موندلی دی چه شوری هم د دغسي قانون د وضع پیشنهاد نشي کولی.

د دغه مفهوم په نظر کښي نیولو سره اوس (۷۲) مادي ته راځو چه له (۷۰) مادي سره څنګه ارتباط او مطابقت پیدا کوي؟.

۷۲ ماده:

(هر گاه پیشنهاد وضع قانون از طرف اعضای یکی از دو جرگه صورت بگیرد بعد از تائید ده نفر از اعضای جرگه ایکه به آن ارائه شده در فهرست کار داخل میگردد. هر گاه پیشنهاد وضع قانون حاوي تکلیف جدید یا تنقیص در عایدات دولت باشد بشرطی در فهرست کار داخل میشود که در متن پیشنهاد مدرک جبران پیش بینی شده باشد این حکم بر پیشنهاد وضع قانون از طرف ستره محکمه تطبیق نمی شود) په دي ماده کښي قانوني مشکل دا دی چه دلته اصلاً د هغه قانون د وضع کیدو ترتیب بنودل کیږي چه د جرګي د اعضاؤ له خوا ئي پیشنهاد شوی وي چه باید د جرګي لس تنه تائید کړي او بیا د کار په فهرست کښي ونیول شي. په دي پسي دا وایي که د قانون د وضع پیشنهاد د دولت په عایداتو کښي تنقیص راولي یا په نوي تکلیف حاوي وي نو د کار په فهرست کښي په دي شرط نیول کیږي چه د پیشنهاد په متن کښي د جبران د مدرك پیشبیني شوی وي.

له دینه معلومیږي چه دا راز پیشنهاد د یوې جرګي غړی هم کولی شي چه هم ئي باید لس تنه تائید کړي او هم په پیشنهاد کښي د جبران مدرك وښودل شي.

په آخر کښي بیا وایي چه دغه حکم یعني په پیشنهاد کښي د جبران مدرك ښودل په هغه صورت کښي بیمورده دی چه د دغه قانون د وضع پیشنهاد د ستري محکمي له خوا وي.

یعني دغه راز پیشنهاد ستره محکمه هم کولی شي او په دغه صورت کښي د جبران مدرك ضرور نه دی حال دا چه په (۷۰) ماده کښي د بودجي او مالي چارو په باب د قانون د وضع پیشنهاد

(c) ketabton.com: The Digital Library

يسوازي د حکومت مختص حق دی او دوه نوري قوي دغه راز پيشنهاد نشي کولی.

۷۸ ماده:

(لويه جرگه مرکب است از اعضای شوری و روسای جرگه های ولايات...) د لويې جرگې ترکيب دلته داسې ښودل شوی چه د ولاياتو د جرگو رئيسان پکښې اساسي اهميت لري څکه چه په دغه ترکيب کښې د ولاياتو د جرگو رئيسان له دوه برخو يا دوو جزو څخه يوه برخه يا يو جزء گڼل شوی يعني د شوری اعضاء په مجموعي ډول يو جزء گڼل شوی نو که دغنه جزء اصلا وجود ونلري د ترکيب مفهوم له مينځه ځي او د مرکب اطلاق پرې نشي کيدی.

د اساسي قانون د ايجاباتو او مقتضياتو له مخې په اوسنيو حالاتو او شرايطو کښې د مترقبو او غير مترقبو اوضاعو په لحاظ د لويې جرگې انعقاد يو داسې مهم ضرورت دی چه بايد په هر وخت کښې ئې د تشکيليدو امکان موجود وي. مگر د حکومتونو بلکه د دولت د عدم اعتناء په وجه که اوس په افغانستان کښې د لويې جرگې انعقاد ته فوري ضرورت پيدا شي نو د دې لامله چه د ولاياتو جرگې وجود نلري بلکه د موجوديدو د پاره ئې قانوني زمينه نه ده مساعده شوې مونږ نشو کولی د اساسي قانون مطابق لويه جرگه جوړه کړو.

۸۴ ماده:

(لويه جرگه دارای صلاحيت هايی ميباشد که درين قانون اساسی تعيين گرديده است) د دې مادې په اساس د افغانستان هره لويه جرگه چه له اساسي قانون نه وروسته جوړيږي همغومره صلاحيت لري چه اساسي قانون ورکړی يا په بل عبارت هغې لويې جرگې ورکړی چه دغه اساسي قانون ئې تصويب کړيدی. دلته طبعا دا سوال پيدا کيږي چه د اساسي قانون لويه جرگه بايد له راتلونکو لويو جرگو نه د قانوني ماهيت او صلاحيت په لحاظ برتري ولري.

که داسې نه وي نو څنګه یوه لویه جرګه د نورو لویو جرګو صلاحیت محدودوي.

که مونږ له اساسي قانون نه دمخه لویه جرګه د ترکیب په لحاظ له دې لویو جرګو نه معتبره او قوي وګڼو او هغه په کوم بل نامه یا بل حیثیت لکه د موسسانو مجلس فوق العاده وبولو او دغه لویې جرګې چه اساسي قانون ئې قانوني ګڼي عادي لویې جرګې وشمیرو نو بیا دا سوال مینځ ته راځي چه که کوم وخت بیا په هماغه پخواني ترتیب هماغسې لویه جرګه جوړه شي هغه به هم همدغه محدود صلاحیت لري او که د عام و تام صلاحیت خاونده به وي؟. ایا دهغسې جرګې بیا جوړیده کیدي. دلته طبعا داسوال پیدا قانوني للی شو او که نه؟([1]) که چیرې د هغسې لویې جرګې جوړیده قانونا جایز نه وي او د قانوني لویو جرګو صلاحیت هم په هغه اندازه نه وي نه پوهیږم چه دا کار به څنګه تعبیر شي او د عقل و منطق په لحاظ به څنګه وي.؟

که داسې فکر وکړو چه د اوسني قانون مطابق لویه جرګه عینا هماغه صلاحیت لري چه د اساسي قانون لویې جرګې درلود نو بیا څنګه کیدی شي چه هغه لویه جرګه دې د دې لویې جرګې صلاحیت محدود کړي او په ځینو مواردو کښې ئې صلاحیتونه سلب کاندي.

۸۶ ماده:

(هر شخصیکه بر طبق احکام این قانون اساسي اهلیت انتخاب شدن را بعضویت ولسي جرگه دارا باشد میتواند بحیث رئیس یا عضو حکومت تعیین شود. رئیس حکومت باید افغان تولد شده باشد ...) په دې ماده کښې هغه اهلیت چه د وکیل کیدو د پاره په کار دی د وزیر کیدو دپاره هم کافي دي یعنې هر څوك چه وکیل شي هغه وزیر کیدی هم شي او څوك چه د وکیل کیدو حق نلري.

---

[1] *د (هغسې جرګې) له عبارت نه تردې ځایه عبارات مختل دي او سمه معنا نه ښندي. ښایي چه زما په ماخذ کښې طباعتي سهوه وي.(تولوونکی)*

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزارت حق هم نلري. د اساسي قانون په (۴۶) ماده کښې د وکالت اهليت دا دی:

۱ ـ د انتخاباتو له وخت نه دمخه ئې بايد د افغاني تابعيت لس کاله پوره شوي وي.

۲ـ د اساسي قانون له نافذ کيدو وروسته بايد د محکمې له خوا د سياسي حقوقو په محروميت محکوم نه وي (که پخوا تر دې محکوم شوی وي پروا نشته).

۳ـ لوستل او ليکل دې وکړی شي (يعني بيسواده دې نه وي).

۴ـ د انتخاب په وخت کښې دې له ۲۵ کالو نه کم نه وي.

دا دی هغه اهليت چه د وکيل کيدو او وزير کيدو د پاره په کار دی.

سربيره په دې د اساسي قانون په (۴۷) ماده کښې وايي: (رئيس و اعضای حکومت، قضات، صاحبمنصبان و افراد اردو، مامورين و ديگر کارکنان اداری نميتوانند در هنگام تصدی وظيفه بعضويت شوری تعيين يا انتخاب شوند). د دې مادې په حکم يو قاضي، يو مامور، يو عسکر او صاحب منصب چه له خپلې وظيفې نه مستعفی نشي وکيل کيدی نشي او څوك چه په يوه حالت کښې وکيل کيدی نشي په هغه حالت کښې وزير کيدی هم نشي.

د دې حکم په موجب يو عسکري او نظامي شخص په کابينه کښې هغه وخت شامليدی شي چه د استعفی په صورت کښې خپل نظامي حيثيت ته خاتمه ورکړي او غير محارب شي يعني د کابينې ټول اعضا، بايد ملکي خلك وي چه په جزيي ډول هم نظامي رنګ ونلري

۸۹ ماده:

(حکومت توسط شخصيکه از طرف پادشاه به حيث صدراعظم موظف شده تشکيل ميگردد. اعضاء و خط مشی حکومت توسط صدراعظم به ولسی جرگه معرفی می شود و جرگه پس از مباحثه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راجع به اعتماد بر حکومت تصمیم میگیرد. در صورت صدور رای اعتماد فرمان پادشاهی راجع به تعین رئیس و اعضای حکومت صادر میگردد سپس صدراعظم خط مشی حکومت را به مشرانو جرگه معرفی مینماید) په دې ماده کښې د حکومت د جوړېدو دپاره درې مرحلې تاکل شویدي.

لومړۍ مرحله هغه ده چه یو شخص د پادشاه له خوا د کابینې په تشکیل موظف شي. دوهمه مرحله هغه چه موظف شخص د حکومت اعضاء او خط مشي ولسي جرګې ته د اعتماد د حاصلولو د پاره معرفي کړي.

دریمه مرحله ئي دا ده چه له ولسي جرګې نه د اعتماد رایه واخلي او پادشاهي فرمان صادر شي.

په لومړي او دوهمه مرحله کښې موظف شخص ته صدراعظم ویل قانوني اعتبار نلري او د موظف صدراعظم کلمه ډېره مناسبه او په ځای ده.

کوم ټکی چه په دغه ماده کښې د حکومت او د ولسي جرګې ترمنځ په دولسمه تقنینیه دوره کښې د شدید اختلاف باعث شو هغه د (اعتماد بر حکومت) ټکی و.

د حکومت نظر دا و چه اعتماد اصلا په حکومت باندې دی او حکومت صدراعظم ته منسوب دی نو په دغه اساس اعتماد په حقیقت کښې په شخص صدراعظم او خط مشي باندې وي نه په وزیر یا هر وزیر باندې او د دې لازمي نتیجه دا ده چه یو ځل حکومت د اعتماد رایه واخلي نو پس له هغه که ځینې نوي وزیران د تغیر او تبدیل یا د کابینې د ترمیم په صورت مینځ ته راځي بل اعتماد ته ضرورت نشته.

د اولسي جرګې نظر دا و چه اعتماد په حکومت دا معنی نلري چه اعتماد اصلا په شخص صدراعظم باندې وي او وزیران طفیلي حیثیت لري ځکه چه د حکومت تعریف پخپله اساسي قانون په (۸۵) ماده کښې په دې ډول کړیدی. "*حکومت افغانستان متشکل*

است از صدراعظم و وزراء صدراعظم رئیس و وزراء اعضای حکومت میباشد " نو هر کله چه د حکومت اطلاق یوازې په صدراعظم نشي کېدی بلکه د وزیرانو او صدراعظم مجموعي هئیت ته حکومت ویل کیږي نو کابینه باید په کلي او مجموعي صورت د ټولو وزیرانو په شمول د اعتماد وړ وګڼل شي.

که چیرې موتږ دا ومنو چه د اولسي جرګې هغه اعتماد چه د حکومت د تشکیل په وخت کښې څرګندیږي تر اخره کافي دی کیدی شي چه څه موده وروسته د حکومت ټول غړي په نورو بدل شي او یوازې صدراعظم پخپل حال باقي وي نو په دغه صورت کښې به اعتماد یوازې په صدراعظم پورې تعلق پیدا کړي او معنا به یې دا وي چه وزیران بې اعتماده مقرریدلی شي.

د اولسي جرګې په دلایلو کښې یو دلیل دا هم و چه د اساسي قانون په (۹۶) ماده کښې وایي:

"*صدراعظم و وزراء از سیاست عمومي حکومت مشترکا و از وظایف مشخصه خود منفردا نزد ولسي جرګه مسئولیت دارند...*"

هر کله چه په مشترك او انفرادي مسئولیت کښې د وزیر او صدراعظم ترمنځ څه فرق او تفاوت نشته په اعتماد کښې هم وزیران بې برخې نشو ګڼلی. که چیرې اعتماد یوازې په صدراعظم باندې وای، د حکومت هر مسئولیت به هم شخصا صدراعظم ته متوجه و، نه هر وزیر ته.

د حکومت او ولسي جرګې دغه اختلاف که څه هم په دولسمه دوره کښې په عملي لحاظ بې نتیجې و، مګر په دیارلسمه دوره له یوه وزیر څخه سلب اعتماد په عمومي مجلس کښې مطرح شو او رایګیری پرې وشوه یعنې د شورایي تعامل په حیث په یوه وزیر باندې د سلب اعتماد مطرح کیدل ومنل شوه او په همدغه وجه یو وزیر له کابینې نه وایستل شو.

په اساسي قانون کښې اعتماد او سلب اعتماد دواړه په حکومت پورې تعلق لري (اعتماد بر حکومت سلب اعتماد از حکومت) چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عبارت په لحاظ څه فرق او تفاوت نلري نو که چیرې له یوه وزیر څخه سلب اعتماد مطرح کیدی شي په یوه وزیر باندې د اعتماد رایه هم مطرح کیدی شي.

۱۰۱ ماده:

(*تمام فیصله های قطعي محاکم واجب التعمیل است مگر در حالت حکم به مرگ شخصی که تعمیل حکم محکمه مشروط بتوشیح پادشاه میباشد*) دلته د مرګ حق په مطلق ډول قصاصا وي که سیاستا بې د پادشاه له توشیح څخه اجراء کیدی نشي.

په اساسي قانون کښې که څه هم د مجازاتو تخفیف او عفو د پادشاه حق ګڼل شوی او په دغه اساس که په (۱۰۱) ماده کښې د توشیح قید نه وای ایښودل شوی، هم پادشاه کولی شو چه د مرګ جزاء په حبس یا بله جزاء بدله کړي یا ئې عفو کړي.

۱۰۵ ماده:

(*ستره محکمه مرکب است از نه عضو که از طرف پادشاه تعیین میشود ...*) په دې ماده کښې د سترې محکمې اعضاء نهه تنه ښودل شوي دي چه نه پوهیږو قانونګذار به په دغه عدد کښې څه ملحوظ درلوده، مګر دومره معلومیږي چه د دغه عدد تعین اصلي او اساسي هدف دی. اساسي قانون د وزیرانو شمیر یعنې د کابینې اعضاء نه دي معین کړي بلکه یو قانون ته حواله کړي دي. همدارنګه د دوارو مجلسو د غړو شمیر ئې نه دی ښودلی او د تشکیلاتو په تغیر د زیاتوالي او کموالي امکان پکښې موجود دی، مګر د سترې محکمې غړي مشخص او معین دي چه نهه تنه دي او یو هم پرې نشي زیاتیدی.

څنګه چه له نهو تنو نه یو هم نه زیاتیږئ دغه شان باید له نهو تنو نه یو هم کم نه وي. په دې ماده کښې د معنی فشار د "مرکب" په کلمه باندې دی یعنې اساسي قانون دا نه وایي چه ستره محکمه نهه غړي لري بلکه وایي له نهو غړو نه مرتبه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو که چیرې دغه محکمه نهه غړي ولري هغه ترکیب چه اساسي قانون ئې په نظر کښې لري له مینځه ځي او د عدد تعین يې اهمیته کیږي. که یوه جمله له څو کلمو نه مرکبه وي نو یوه کلمه چه ترینه لرې شي په ترکیب کښې ئې خلل یا نقصان راځي او هغه ترکیب پخپل حال نه پاتې کیږي.

پخوا رواج و چه ځینو کلاګانو به نهه برجونه لرل او (نه برجه) به ئې ورته ویلی او دا اطلاق به هاغه وخت صحیح و چه برجونه به ئې نهو څخه نه زیات و او نه کم. که فرضا یوه دوا کوم مریض ته تجویز شوې وي چه پنځه اجزاء ولري نو که په دغه دوا کښې یو یا دوه جزء موجود نه وي طبي خاصیت به ئې هغسې نه وي. که د یو شاعر له رباعي څخه یوه مصرع لرې شي نو بیا به څوک ورته رباعي نه وایي. په حقوقي لحاظ ستره محکمه د افغانستان نهایي قضایي مرجع ده چه ځینې وظایف ئې پخپله اساسي قانون معین کړي دي.

مثلا په ۳۲ ماده کښې وایي: *"حزبیکه مطابق با حکام قانون تشکیل مي یابد بدون موجبات قانوني و حکم ستره محکمه منحل نمي شود"* نو که په یوه حزب باندې د انحلال حکم د سترې محکمې له خوا کیږي چه اعضا يې پوره نه وي بنایي چه دغه حکم په قانوني او حقوقي لحاظ د چا د قناعت وړ نه وي.

په همدغه ماده کښې وایي: *"پادشاه میتواند بر تعیین قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بعد از مرور هر ده سال تجدید نظر نماید. با رعایت این حکم و حکم ماده یکصدوششم قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهیچوسیله دیگر از وظیفه شان برطرف نمیشوند..."* د سترې محکمې قاضیان چه یو ځل تعین شي نو بیا تر لسو کالو له وظیفې څخه نه منفک کیږي او پادشاه هم وروسته له لسو کالو دغه کار کولی شي. دا ځکه د سترې محکمې غړو ته همدغه راز اطمینان په کار دی چه په خپل حکم کښې له هیڅ راز تاثیر لاندې رانشي او د عزل خطر ئې تهدید نه کاندي

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه په دغه مصئونیت اساسي قانون د ستري محکمې د اعضاو ټول ژوند په دې ډول تامین کړی دی چه وروسته له لسو کالو نه هم که پخپل کور کښې ناست وي او هیڅ نه کوي نو ترڅو ژوندی وي خپل معاش به پوره واخلي او د عضویت د وخت ټول امتیازات به ئې تر اخره محفوظ وي چه دغه راز امتیازات اساسي قانون بل چاته نه دی ورکړی.

دا تامینات او تضمینات د دې د پاره دي چه دغه قاضیان د نورو ناجایزو استفادو په فکر کښې نه وي او احتیاج او ضرورت ئې سوء استفادې ته مجبور نکړي.

د دغو قانوني او حقوقي امتیازاتو په مقابل کښې دوی له ځینو اساسي او سیاسي حقوقو څخه محروم کړی شوي هم دي.

مثلا دوی نشي کولی د وظیفې په وخت کښې یا وروسته تر وظیفې په سیاسي احزابو کښې شامل شي. همدارنګه وروسته د قضاء له لس کلنې دورې څخه هم د ستري محکمې غړي مامور کیدلی، وزیر کیدلی او د شوری غړی کیدلی نشي.

دا د دې د پاره چه که دستري محکمې غړو ته دا لارې وروسته تر وظیفې خلاصې وي کیدی شي چه په وظیفه کښې د کوم حزب او جمعیت یا د کوم شخص په ګټه منحرف شي او د اینده وعدو په اثر عدالت له پښو لاندې کړي.

دلته بنایي څوک ووایي چه اساسي قانون خو په (۲۶) ماده کښې چه د شوری د غړیتوب شرایط بیانوي د ستري محکمې عضویت وروسته تر وظیفې د شوری د غړیتوب مانع نه ګڼي بلکه وایي"... *بعد از انفاذ این قانون اساسی از طرف محکمه بحرمان از حقوق سیاسی محکوم نشده باشند*" او اوس چه په (۱۰۵) ماده کښې د ستري محکمې غړي وروسته تر وظیفې له دغه حق څخه محرومول دغه حرمان خو د محکمې له خوا څخه نه دی او له هغې مادې سره تصادم کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چیرې د اساسي قانون منظور دا و چه د سترې محکمې اعضاء وروسته تر وظیفې هم د شورى غړيتوب نشي کولی نو لکه چه په (۴۷) ماده ویلي دي چه قاضیان، ماموران، وزیران او عسکري صاحب منصبان د وظیفې د تصدئ په وخت کښې د شورى په عضویت نه تاکل کیږي دا به ئې هم ویلي و چه د سترې محکمې غړي د تصدئ په وخت کښې او پس له هغه هم وکیل کیدی یا سناتور کیدی نشي.

بنایي د دې خبرې ځواب دا وي چه اساسي قانون که څه هم د ځینو اساسي یا سیاسي حقوقو حرمان د محکمې په حکم پورې مربوط کړیدي مګر په ځینو مواردو کښې ئې پخپله هم دا کار کړی او قانون کولی شي چه ځینې حقوق له چانه سلب کړي مګر دا چه د شورى د غړيتوب اهلیت او اوصاف بیانیږي او د دغه حق د محدودولو شرایط او قیود ښودل کیږي د سترې محکمې اعضاو ته څه اشاره نه ده شوې لکه چه نورو قاضیانو ته شویده دا به د اصول الفقه او د ادبي او کلامي احکامو په لحاظ د تامل وړ خبره وي.

هغه څوك چه د سترې محکمې غړيتوب قبلوي هغه په دې پوهیږي چه اساسي قانون ده ته څه امتیازات ورکړي او څه ئې ترینه سلب کړیدي نو پخپله د دغې وظیفې قبول د یوه قرارداد په حیث یوه قانوني معامله ده چه د معاوضې او مبادلې مفهوم پیدا کوي.

د سترې محکمې د اعضاو په مورد کښې چه کومه مسئله د اختلاف باعث شوه هغه د استعفی موضوع ده چه د اولسي جرګې د تقنین په انجمن کښې د قضایي تشکیلاتو او صلاحیتونو د قانون په مطالعه کښې مینځ ته راغله او ډیر جنجالونه پرې پیښ شو.

ځینو وویل: اساسي قانون د سترې محکمې د اعضاو د استعفی په باب هیڅ نه دي ویلي او دغه لاره ئې د دوی په مخ نه ده تړلې نو که چیرې یو قاضي د داسې مریضئ په وجه له وظیفې نه استعفی کوي چه د وظیفې د اجراء امید ورته نه وي پاتې یا په کوم بل علت

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه غواړي چه لس کاله په ستره محکمه کښې پاتې شي هغه باید لکه محبوس ونه ساتل شي او د استعفی حق ترینه سلب نشي.

خینو نور وویل: اساسي قانون د سترې محکمې د اعضاو د کناره کیدو ټولې لارې ترلي دي او په دغه مورد کښې ئې دوه لارې خلاصې پرینبې دي. یو دا چه پاچا لس کاله وروسته په دوی تجدید نظر کولی شي او کیدی شي چه په عوض ئې نور اشخاص تعین شي یعنې د لسو کالو په موده کښې ئې پادشاه هم نشي برطرف کولی.

بل دا چه د اولسي جرګې له خواپه وظیفوي جرم متهم شي او دوه ثلثه اعضاء ئې د محاکمه کیدو تقاضا تائید کړي.

غیر له دغو دوو صورتو اساسي قانون په صراحت وایي "*قاضی القضات و اعضای ستره محکمه بهیچوجه دیگر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*" اوس به وګورو چه غیر له دغو دوو صورتونو ځخه د برطرف کیدو بله کومه وسیله متصوره ده چه اساسي قانون ئې نفي کړي. طبیعي او غیر اختیاري حوادث خو مستثنی دي یعنې مړینه په دغه جمله کښې نه راځي او بې له استعفی نه د برطرف کیدو او کناره کیدو د پاره بله کومه وسیله نشته چه د اساسي قانون دغه حکم ورته متوجه شي او که فرضا بله وسیله هم وي نو اساسي قانون خو وایي (*بهیچوجه دیگر از وظیفه شان برطرف نمی شوند*) چه استعفی هم د برطرف کیدو د وسیلې په حیث له دغه حکم لاندې راځي.

ځینې ګمان کوي چه برطرف کیدل په لغوي یا اصطلاحي لحاظ باید حتما د بل چا له خوا وي یعنې پخپله څوك ځان نه برطرف کوي او په دغه اساس استعفی د برطرف کیدو وسیله نشو بللی.

هغه بل جانب د دوی په جواب کښې وایي اول خو برطرف کیدل داسې یوه کلمه ده لکه کناره کیدل چه یو موظف شخص کولی شي. د استعفی په وړاندې کولو له وظیفې نه کناره شي او ځان پخپله برطرف کاندي، یعنې د برطرف کلمې سره که کول یوځای شي برطرفي د بل چا له خوا وي او که کیدل ورسره یوځای شي نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

برطرفي د خان لـه خـوا وي چـه پـه دري ژبـه کـښې برطـرف کـردن او برطرف شدن همدغـه معنـی لـري.

کـه فرضـا (برطـرف نميشـوند) قـانوني مفـهوم همدغـه وي لکـه چـه دوی ګمان کوي او استعفی پـه دغـه مفـهوم کـښې نـه وي شـامله نـو بيـا دا مشـکل مينـځ تـه راځي چـه غـير لـه عـزل، محـاکمې او اسـتعفی نـه بلـه کومـه وسيله د برطـرف کيـدو د پـاره شـته چـه اساسـي قـانون ئـې نفي کـوي.

عــلاوه پــه دې کــه بــالفرض اساســي قــانون د ســترې محکمــې د اعضــاو د اســتعفی پــه بــاب ســاکت وي او پــه دغــه مــورد کــښې صراحـت نـه وي موجـود نـو بيـا د اساسي قـانون منظـور او روحيـه پـه نظر کښې نيول پـه کـار دي.

سـړی بـايد فکـر وکـړي چـه اساسـي قـانون د څه د پـاره د سـترې محکمـې اعضـاو تـه ځينـې امتيـازات ورکـړي او ځينـې اساسـي او سياسي حقوق ئې ترينه سـلب کـړه؟

ولـې د سترې محکمـې غـړي وروستـه تـر دې چـه لـس کلنـه دوره ئـې تيره شي او د سـترې محکمـې عضويـت هـم لـه لاسـه ورکـړي پـه سياسـي احزابـو کـښې شـامليدی نشـي، صدراعظـم يـا وزيـر کيـدی نشـي او د شوری غړيتـوب نشـي حـاصلولی.

ځکـه چـه کـه دغـه لاری ده تـه خلاصـې وي کيـدی شـي چـه پـه دغـه اميـد د کـوم جزب د کومـې کـابينې يـا د کـوم شـخص پـه ګټه پـه وظيفـه کـښې د انحـراف مرتکـب شـي او د دغسـې مقـاصدو دپـاره د قضـا مقدسه وظيفه متضرره شي نو کـه چيرې دغـه قـاضي تـه تـر هغـه وختـه چـه لـس کالـه ئـې پـوره نـه وي د استعفی لاره خلاصـه وي او وروسـته لـه استعفی نـه د صـدارت، وزارت، وکـالت، مـاموريت او حزبـي فعـاليت امکـان موجـود وي نو د سـترې محکمـې قـاضي کولـی شـي چـه څو کالـه د قضـا وظيفـه د ځينـو سياسـي او اداري اغراضـو او ملاحظـاتو لـه تـاثير لاندې د چـا پـه اشـاره اجـراء کـړي او بيـا پـه اتـم، نـهم يالسـم کـال

(c) ketabton.com: The Digital Library

أستعفی وکړي او کومه بله لوړه څوکۍ ونیسي یعنې قضایي وظیفه اصلي ونه ګڼي بلکه د نورو چارو وسیله ئې وبولي.
په دغه صورت کښې د اساسي قانون غرض او غایه له مینځه ځي او معنا د قضائیه قوې استقلال له سقوط سره مواجه کیږي.
د دې دپاره چه د اساسي قانون اصلي منظور او روحیه وساتله شي باید د استعفی لاره تړلې وي یا اقلا وروسته له استعفی نه هم دغه راز کارونه ونکړی شي یعنې استعفی باید د بل رسمي کار او د دغو مقاصدو د پاره نه وي بلکه رسمیاتو سره رښتیانی وداع او کنارګي وي چه بې له صحت ساتنې او ذهني او روحي فراغت څخه بل منظور ونلري.

۱۰۷ ماده:

(*ستره محکمه مرجع نهایي قضایي افغانستان است...*) د دې حکم په اساس ستره محکمه چه قانونا له نهه تنو نه کمه او زیاته نه وي یعنې یو قاضي القضات او اته غړي پکښې حتمي دي یوه محکمه ده چه له دې نه پورته بله محکمه نشته او نهایي محکمه همدغه ده.
د دې محکمې ټول غړي د قاضي القضات په شمول د یوې نهایي محکمې حیثیت لري چه دغه مجموعي حیثیت قانونا تجزیه او انفکاك نه قبلوي.
که چیرې د سترې محکمې غړی په ځو قضایي دیوانونو وویشل شي چه هر یو په یوه دیوان کښې د رئیس په حیث څو نور غړي ولري چه هغه د سترې محکمې غړي نه وي نو دغه هره یوه قضایي څانګه د سترې محکمې صلاحیت او حیثیت نلري او حکم ئې هم نهایي نه ګڼل کیږي ځکه چه دغه تقسیم او تجزیه د اساسي قانون له نص او روح سره توافق نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره محکمه د محاکمو په تشکیل او د قاضیانو په تعیین کښې د صلاحیت خاونده ده او حق لري چه محکمې زیاتې او کمې کړي یا یکښې تنوع راولي په دې شرط چه د سترې محکمې هویت او ماهیت د اساسي قانون مطابق او مجموعي ډول د یوې نهایي محکمې په حیث په ځینو قضایاو کښې خپلې فیصلې صادرې کړي.

۱۲۰ ماده:

(*اصل پیروی از اساسات اسلام، اساس پادشاهی مشروطه مطابق به احکام این قانون اساسی و ارزشهای مندرج ماده هشتم تعدیل نمی شود. تعدیل دیگر محتویات قانون اساسی به پیشنهاد مجلس وزراء، یک ثلث از اعضای ولسي جرگه یا مشرانو جرگه مطابق به احکام این فصل صورت میگردد.*) په دې ماده کښې درې اصله یعنې د اسلام د اساساتو پیروي، د مشروطه پادشاهۍ اساس او دا چه پاچا باید د افغانستان تبعه، مسلمان او حنفي مذهب وي غیر قابل تعدیل ګڼل شوي او د اساسي قانون نور ټول محتویات تعدیل قبلوونکي بنودل شوي.

په حقوقي او قانوني لحاظ که یوه لویه جرګه دا حق ولري چه ځینې اساسات او اصول لایتغیر وګڼي او نورو لویو جرګو ته ئې د تعدیل حق ورنکړي نو باید له دغو درې اصلو سره د افغانستان وحدت، تمامیت او استقلال هم غیر قابل تعدیل ښودل شوی وای.

د اساسي قانون هغه محتویات چه قابل تعدیل ګڼل شویدي په عملي صورت نې تعدیل ډیر مشکل شوی او په حقیقت کښې ټول اساسي قانون له تعدیل څخه دایمي مصونیت پیدا کړی چه دغه اشکال او مخنیوی په (۱۲۱-۱۲۲) موادو کښې په دې ډول تامین شویدي.

د تعدیل پیشنهاد به لویه جرګه مطالعه کوي او چه د مجلس اکثریت د تعدیل ضرورت تصویب کړي او خپلو اعضاو څخه به یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

هئیت د تعدیل د طرح تهیه کولو ته تعینوي. دا هئیت به د وزیرانو د مجلس او د سترې محکمې په مشوره دغه طرحه تهیه کوي او لویې جرګې ته به نې وړاندې کوي که لویه جرګه د تعدیل طرح په اکثریت تصویب کړي طرح پادشاه ته وړاندې کیږي. پادشاه شوری منحل کوي او د تعدیل طرح د عامه اطلاع د پاره خپروي او د نورو انتخاباتو نیټه اعلاموي چه په څلورو میاشتو کښې نوی شوری مینځ ته راشي او نوی حکومت جوړ شي. پادشاه به لویه جرګه بیا دایروي او دغه دوهمه لویه جرګه به د دوه ثلثو په اکثریت یا د تعدیل طرح قبلوي یا به ئې ردوي.

وګورئ! د تعدیل مسئله څومره غوټې لري او څومره بندیزونه ئې په مخکښې دي یوه شوری او یو حکومت باید له مینځه لاړ شي او دوه لویې جرګې باید درې تصویبه د یوې مادې د تعدیل د پاره وکړي.

که بالفرض لومړۍ لویه جرګه د تعدیل ضرورت او د تعدیل طرح تصویب کړي او دوهمه لویه جرګه ئې رد کړي یا ئې په دوه ثلثه نه بلکې په نسبتي اکثریت تصویب کاندي. د اساسي قانون په فحوا تعدیل نشي راتلی او اصل په خپل حال پاتې کیږي. دلته دا سوال مینځ ته راځي چه وروستۍ لویه جرګه په لومړۍ جرګه څه تفرق لري چه د دوی درد په صورت کښې د لومړۍ لویې جرګې دوه تصویبه له مینځه ځي او هیڅ اهمیت نه ورکول کیږي.

ښایي دلته وویل شي چه د تعدیل طرح چه د عامه د اطلاع د پاره نشر شي خلك د همدغه کار د پاره خپل نمایندګان انتخابوي چه په دغه باب کښې د انتخابوونکو فکر او نظر انتخابیدونکو ته ښه معلومیدی شي او د ملت اراده ښه تمثیلیږي.

که منظور همدغه وي دا خو په دې صورت هم تامینیدلی شي چه د تعدیل طرح پخوا له دینه چه لویه جرګه ئې تصویب کړي د خلکو د اطلاع د پاره خپره شي او د ملت نمایندګان ئې انعکاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

خانته معلوم کړي او بيا د لويې جرګې په يوه تصويب د اساسي قانون عادي تعديلات امکان پيدا کړي.

که سرې په دې عقيده وي چه د اساسي قانون نور محتويات او هغه حقوق چه خلکو ته د ديموکراسۍ او ملي حاکميت په اساس ورکړ شويدي تر ډيرو وختونو کافي او کاملاً د قناعت وړ دي نو بيا به د تعديل دغه راز مخنيوی د اعتراض وړ نه وي.

که داسې نه وي او زمونږ جامعه د فکري تحول او اجتماعي پيشرفت په حال کښې وي نو بايد د خلکو د غوښتنو او د انکشافاتو مطابق په اساسي قانون کښې د تعديلاتو مجال موجود وای.

د اساسي قانون دوام او بقاء لکه چه ثبات او مقاومت ته ضرورت لري د تکامل د پاره ئې هم بايد لازه خلاصه وي چه د جمود په حال کښې پاتې نشي او د عصر مقتضياتو سره وخت په وخت توافق وکړی شي.

افغان جريده، لومړی کال اوومه ګڼه.
د ۱۳۵۰ د تلې ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۴ مه
نهمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د تلې ۲۶ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۱۸ مه
او لسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۳ مه
د ۱۹۷۱ د اکتوبر ۲۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنر کجدار و مریز

شاغلی باریک بین مرد هوشیاری بود که از هوشیاری زیاد به احتیاط زیاد گرائید و از برکت همین احتیاط به معتبری فوق العاده رسید.

دانش و بینشی که در آغوش احتیاط پرورش یابد شهامت را از خود بدور می افگند و به آستان بوسی سیاست و اقتدار به زانو در می آید.

اینچنین دانش را ارباب قدرت برای استخدام می پذیرند و به درگاه راه می دهند. آقای باریک بین از خیرات سر دانش فرمانبر خویش و جاهتی کسب نمود و مقبول همه گردید.

مردم بسخن او گوش میدادند و اندرز او را می پذیرفتند. هنر کجدار و مریز و مهارت دو تر بوز بیک دست گرفتن کار و شعار او بود و مردم فن محافظه کاری را از این استاد زبردست می آموختند.

تطبیق دیموکراسی که شغل نوین ماست اقلاً مهارت دو تربوز بیک دست گرفتن را تقاضا دارد و مداریگری کجدار و مریز می خواهد.

کسیکه دو تربوز را بیک دست گرفته نتوانند چگونه خواهد توانست که دیموکراسی و دکتاتوری را بیک کرسی بنشاند و محافظه کاری را رنگ ابتکاری دهد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیائید! برای حل این مشکل چون اقای باریک بین شخصی دانشمندی را دریابیم که دیموکراسی را بفرزندی دکتاتوری در اورد.

تطبیق دیموکراسی و عدالت اجتماعی تقاضا دارد جهاد ملی را اعلان نمائیم و این جهاد باید طوری باشد که صدای فیر ها گوش ها را کرنسازد واحدی جریحه دار نشود.

فیرهائیکه بی خطر و بی صدا باشد.

جهاد ملی ایکه هیچکس در ان شهید نشود و همه غازی شوند.

هر گاه توانستیم اینچنین جهاد را اغاز نمائیم معنی انتقاد سالم را به راستی و درستی درک نموده ایم و بمفهوم دیموکراسی سالم پی برده ایم.

ما باید جهاد ملی را بافضای سالم یکجا بوجود اوریم.

فضائیکه در ان تضاد های اشتی ناپذیر به زیست باهمی و احترام متقابل گرایند و خیانت و صداقت، جنگ و صلح، ظلم و عدل حقوق مساوی داشته باشند.

تقاضای احتیاط و محافظه کاری همین است و صلح و سلام گیتی به همین اساس استوار است.

ایجابات محیط و مقتضیات عصر حکم میکند که قانون شکنی را بقانون سازی جبیره و تلافی نمائیم و فاصله ئیکه بین قانون و بی قانونی موجود است از بین برداریم.

اینست دانش و هوشداریء ما که با موقع شناسی و مقام پرستی تعلق اساسی دارد و عجوزهء سیاست را عروس هزار داماد میسازد.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شمارهء هشتم
۱۹ میزان ۱۳۵۰
۱۱ اکتوبر ۱۹۷۱

این اثر بنام مستعار (نواور) نشر شده است.

رشوت څنګه ورکيږي؟

ورکــول د (نــابود ســاختن) او (ګم کــردن) پــه معنــی او (ورکـــول) د ورکـړې او عطاء پـه معنـی خطـي تجنيـس لـري. يعنـې دواړه مصـدره يـو شـان ليکل کيږي مـګر پـه تلفظ کـښې يـو راز نـه دي.

هغـه چـه رشـوت ورکـوي او هغـه چـه چاتـه رشـوت ورکـوي ډيـر فـرق لري. ورکـول د لومړي حرف پـه سـکون دوه معنـی لـري يـو محـوه کـول او لـه مينځه وړل بـل د مفقودئ پـه وجه يـو شـی لـه لاسـه ورکـول.

کـه يـو ووايـي زمـا د سـترګو ديـد ورك شـو او بـل ووايـي زمـا دسـترګو عينکـې ورکـې شـوې دا ورکيـدل يـوه معنـی لـري او هغـه ورکيـدل بلـه معنـی لـري.

يـوه شـي تـه بـل رنـګ ورکـول او يـو شـی چاتـه پـه نـورو شـيانو کـښې پټول هـم ورکـول ګڼلی شـو لکـه پـل ورکـول.

رشـوت ورکـول يـا قـاچـاق ورکـول چـه هـر حکومـت ئـې پخپلـه خـط مشـي کـښې خلکـو تـه وعـده ورکـوي ډيـر اقسـام لـري چـه ځينـې ئـې دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

که یو تاجر یو مقتدر شخص ته ډیر زیات مال په ډیرو لږو پیسو راوړي یا تاجران په تجارتي معاملو کښې حاکمه طبقه له ځان سره شریکه کړي او رشوت ته د تجارت رنګ ورکړي دا هم رشوت ورکول اورشوت ورکول دي یعنې دلته دواړه مصدرونه یو کیږي او یوه معنی پیدا کوي، ځکه چه هم رشوت په تجارت کښې ورك شو او هم د تجارت په نامه ورکړ شو.

وایي چه یوه لوی سړي له خپلې عملي او فعلي سره په یوه هوټل کښې ډیر څه وخواړه چه حساب ئې خدای ته معلوم دی مګر په بل کښې ډیر لږ څه لیکلي وُ چه دغه راز ارزاني چا په خوب کښې هم نه وه لیدلې.

وګورئ! دلته رشوت په ارزان فروشي کښې ورك شو او هیچا رشوت ونه ګاڼه، که څوك په یوه شپه له ځانه پورته سړي ته لس لکه افغاني په قمار کښې قصدا بایلي دا هم رشوت ورکول دي ځکه چه رشوت په قمار کښې ورك شو.

هغه څوك چه د قاچاقي لاجوردو صندوقونه ونیسي او سبا ته پکښې د لاجوردو په ځای د بیابان عادي تیږې پرتې وي دا هم قاچاق ورکول یا ورکیدل ګڼلی شوو.

که چیري د ډیرو خاینانو دوسیې له دفتر او دیوان څخه ورکې شي یا ئې په دارالامان کښې په اوروسیزي دلته هم خیانت ورکیږي او خاین هم.

اوس نو تاسې انصافا ووایاست چه په دې هیواد کښې رشوت، قاچاق او خیانت څومره ورك شویدی او حکومتونه په دې باب څومره موفق دي؟[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. یولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۱۰ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر لومړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسش و پاسخ

س ـ کدام کار است که در اجرای آن کور از بینا موفق است؟

ج ـ اطاعت کور کورانه.

س ـ چیست که هیچگاه سالم نیست؟

ج ـ انتقاد.

س ـ چیست که باید آنرا هیچگاه نه بینیم و از نظر اندازیم؟

ج ـ خیانت.

س ـ ناشکن چیست؟

ج ـ قوانین پلاستیکی.

س ـ ازدواج خوب کدامست؟

ج ـ که لیاقت جوان با دوشیزه، واسطه یکجا شود.

س ـ فرق بین کار قانونی و غیر قانونی چیست؟

ج ـ فرقیکه بین نکاح و زنا موجود است.

س ـ عدالت و انصاف چیست؟

ج ـ حصه بقدر جثه.

س ـ شهرت چگونه بدست می آید؟

ج ـ از آن وکیل محترم بپرس که در هفته سه شب نام نامی او را از کابل رادیو میشنویم.[1]

---

[1] افغان جریده، سال اول، شماره، ۱۴

۸ قوس ۱۳۵۰

۲۹ نومبر ۱۹۷۱

این اثر به نام مستعار (نونویس) نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کابینه

لکه چه یو شخص سر، لاس، پښې او نور اعضاء لري هم دغه راز سر او صورت لري.

د کابینې په راس کښې چه څوك واقع وي هغه د سر په شان وي او وزيران د اعضاوو مثال لري. ځکه چه د یوه شخص د وجود په ساختمان کښې د اعضاوو تناسب ډیر مهم دی، په کابینه کښې هم عضوي تناسب ډیر اهمیت لري.

هماغسې چه د یوه وجود غټ سر او کوچنې اندامونه یا بالعکس کوچنی سر او غټ اندامونه غیر طبیعي معلومیږي، د یوې کابینې په رئیس او غړو کښې هم باید غیر طبیعي غټوالی او کوچنیتوب موجود نه وي.

که صدراعظم ډیر غټ او مقتدر شخص وي او اعضاء ئې ډیر ضعیف او کوچنی وي له هغه بلستي سړي سره شباهت لري، چه سر ئې د غټ سړي او اندامونه ئې د کوچنی هلك وي. که بالعکس صدراعظم ضعیف او وړوکی وي مگر اعضاء ئې تر ده مقتدر او قوي اشخاص وي، نو هغه لوی سړي ته به ورته وي چه سر ئې کوچنی او نور وجود ئې ډیر غټ وي. لکه چه کله کله ئې د ترجمان جریده د "خمیر خان" په نامه تمثیلوي.

خدای دې وکړي چه زمونږ کابینه د رئیس او اعضاوو په لحاظ متناسب ساختمان ولري او د شخصي اقتدار یا د اریستوکراتۍ په وجه څینې ډیر غټ او څینې ډیر واړه نه وي یا پکښې سکه او ناسکه نه وي پیدا شوی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. پنځلسمه گڼه

د ۱۳۵۰ د لیندۍ ۱۵ مه

د ۱۹۷۱ د دسمبر ۶مه

دا لیکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

شنډه ديموکراسي

يو ځلمی ډېر خوشحالېږي چه يوه ښکلې پېغله په نکاح کړي يعنې د تجريد له حالته واوزي، اهل و عيال پيدا کړي، د کور خاوند شي او کورنۍ تشکيل کاندي، مګر کله چه ناوې کور ته راولي او يو دوه کاله تير شي نه د ځوی پلار شي او نه د لور نو يوه لويه مايوسي ورته پيدا شي. له ښځې نه ئې زړه تور شي او ځان ورته بې بنياده ښکاره شي.

په دې هم نه پوهيږي چه دی شنډ دی که ښځه، ځکه د بل واده په فکر کښې شي او په بلې ښځې پسې ګرځي.

زمونږ ځوانان او ځلميان هم ديموکراسۍ ته ډېر خوشحاليدل، دوی ګمان کاوه چه له دينه به حزبونه او سياسي فعاليتونه وزيږي او ملي حاکميت به د حزبي اکثريت له لارې تامين شي، مګر ديموکراسي شنډه وخته او د هيچا مور نشوه.

دا نه ده معلومه چه اصلي نقص په چا کښې دی او چيرته دی؟ کابينه شنډه ده که شوری؟ چه ديموکراسي څه نه زيږوي.[1]

---

[1] افغان جريده. لومړی کال، شپاړسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د ليندۍ ۲۲ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۱۳ مه
دا اثر د (محرر) په مستعار نوم خپور شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانوني اصل

د دې لاملـه چـه اتفـاق نظـر يـوازې پـه دكتـاتوري او اسـتبدادي حكومتونـو كـښې خپلـه كاذبانـه ځيـره ښيـئ او پـه ديموكراتيـك نظـام كـښې د فكـر توافـق ډيـر نـادر او نايابـه وي. نـو قوانينـو د ضـرورت پـه وجـه د شـورايي فيصلـو او تصويبونـو د پـاره اكـثريت معتـبر وګڼله او د يـوه قـانوني اصـل پـه حيـث د اكـثريت نظـر حكمـاً د ټولـو نظـر وګڼل شـو.

زمونـږ اساسي قـانون د شورا او د لويـې جـرګې فيصلـې عمومـاً پـه سـاده اكـثريت (يعنـي لـه نيـم نـه زيـاد) قـانوني وبللـې او پـه ځينـو مـهمو مسـايلو كـښې ئـې دوه ثلثـه د قـاطع اكـثريت پـه حيـث معتـبر وګڼله.

د اولسـي جـرګې د مجلس نصـاب هـم پـه اصـول وظـايف داخلـي كـښې دوه ثلثـه دي، د دې جـرګې ټول اعضـاء د اوسـني تشـكيل پـه اسـاس (۲۱۶) تنـه دي چـه دوه ثلثـه ئـې (۱۴۴) تنـه كيـږي كـه دغـه دوه ثلثـه اعضـاء پـه مجلـس كـښې حـاضر وي، مجلـس قانونـاً افتتـاح كيـږي او دغـه مجلـس عينـاً هماغـه حكـم لـري لكـه چـه ټول وكيـلان حـاضر او نـاظر وي.

د مشـرانو جـرګې چـه د اساسـي قـانون لـه مخـې ئـې يـو ثلـث پـه انتصـابي ډول د پادشـاه لـه خـوا تعيينيـږي، يـو ثلـث ئـې د ولايـاتو د جـرګو لـه خـوا انتخابيـږي او يـو ثلـث ئـې د د ولايـاتو اوسـيدونكي د آزاد، عمـوم سـريې او مسـتقيم انتخـاب لـه لارې انتخـابيږي. لـه درې مسـاوي اجـزاو څخـه مركبـه ده چـه كه هر جزء ئـې كـم شي دغـه مثلـث شـكل لـه مينـځه ځي.

زمونـږ شـورى پـه دغـو دوو تقينينـي دورو كـښې يعنـي پـه دولسـمه او ديارلسـمه دوره كـښې دا توفيـق ونـه مونـد چـه كاملـه مشـرانو جـرګه پخپل اصل شـكل د اولسـي جـرګې پـه څنـګ كـښې ولـري، بلكـه يـوازې پـه دې ئـې اكتفـاء وكـړه چـه دوه ثلثـه ئـې كـلاً يـا قسـماً موجـود وي او پـه يـوه ثلـث سـترګې پټې كـړي يعنـي جمـع پـه تثنيـه بدلـه شي. بنـايي پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه مورد کښې داسې فکر شوی وي. چه دوه ثلثه قانوناً د کل حکم لري او دريم ثلث ته څه ضرورت نشته.

همدارنګه ستره محکمه د اساسي قانون په صراحت له نهو غړو څخه مرکبه ده مګر دا څو کاله چه ګورو له شپږو تنو څخه متشکله ده او له يو څه مودې راهيسې خو د يوه مرحوم او مغفور غړي د وفات په وجه پنځه غړي لري او بس.

شپږ تنه هم د نهو تنو دوه ثلثه کيږي او بنايي چه دلته هم دوه ثلثه قانوناً کافي ګڼل شوي وي.

په دغه اساس بنايي قياساً داسې فکر وشي يا شوی وي چه د اساسي قانون په (۱۲۸) مادو کښې که (۸۵) مادې ومنو او عملي ئې کړو نو په حقيقت کښې به مو ټول اساسي قانون منلی او عملي کړی وي ځکه چه دوه ثلثه د کل ځای نيسي.

همدارنګه هغه حقوق او وظايف چه اساسي قانون خلکو ته ورکړي دي که په دغه اساس دوه حقه ورکوي او يو ترينه سلبوي قانوناً ئې درې حقه ورکړيدي.

مثلاً له وطن څخه دفاع او عسکري مقدس خدمت د هر افغان حق او وظيفه ده.

همدغه شان هر افغان بايد دولت ته ماليه ورکړي.

دا دوه حکمه د اساسي قانون په دريم فصل کښې د خلکو د اساسي حقوقو اَو وظايفو په جمله کښې راغلي دي نو که دا دوه حقه خلکو ته ورکړ شوي وي او يو بل حق چه اساسي قانون وايي: (اتباع افغانستان حق دارند مطابق با احکام قانون احزاب سياسي تشکيل دهند) له خلکو نه سلب شوی وي. قانوناً محروميت نه ګڼل کيږي ځکه چه دوه ثلثه که موجود وي، د يوه ثلث فقدان څه تاثير نلري لکه د مشرانو په جرګه چه د يوه ثلث نشتوالی بې اثره دی.

د دې قانوني اصل په بناء کيدی شي چه په درې ګونو قوتونو کښې د دوو قوتونو وجود مونږ د يوه قوت له وجود څخه بې نيازه کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يعني کـه اجرائيـه قـوه او قضائيـه قـوه وجـود ولـري او مقننـه قـوه نـه وي موجـوده قانونـاً دوه ثلثـه يعنـي دوه قـوې کفـايت کـوي او دا ضـرور نه ده چه د دولـت دريـواړه رکنـه حتمـاً موجـود وي.

کـه دا منطـق صحيـح نـه وي او پـه دغـه اسـتدلال کـښي غلطـي موجـوده وي يعنـي د دولـت د پـاره د دريـواړو قـواو وجـود حتمـي او لازمي وي نـو بيـا بـايد د مشـرانو د جـرګې دوه ثلثـه اعضـاء او د سـترې محکمې دوه ثلثـه غـړي کـافي ونـه ګڼل شـي. ځـکه چـه دولـت لـه درې قوتونـو نـه متشـکل دی. مشـرانو جرګه هـم لـه درې جـزو څخـه متشـکله ده او ستره محکمه هم لـه نـهو تنـو مرکبـه ده.

کـه د اولسـي جـرګې د دوه ثلثـه اعضـاو حضـور د مجلـس د انعقـاد د پاره قانونـاً کـافي وي دا د دې دليـل نـه دی چـه مونـږ وجـود او عـدم پـه حضـور او غيـاب قيـاس کـړو او پـه دغـسې غلـط قيـاس اسـتناد وکړو. د مشـرانو د جـرګې دريـواړه برخې بـايد قـانوني وجـود پيـدا کـړي او بيـا د دوه ثلثـو حضـور د مجلـس د نصـاب د پـاره کـافي او شـافي وګڼل شـي.

همدارنګه د سـترې محکمـې ټول غـړي بـايد تکميـل وي او وجـود ولـري نـو کـه بيـا د دوه ثلثـه يعنـې د شـپږو تنـو حضـور معتـبر وګڼو قـانوني اصل بـه مراعـات شـوی وي.

دا و هغـه واقعيتونـه چـه زمونـږ د قوانينـو او مخصوصـاً د اساسـي قـانون د تطبيق او تعميـل کـم و کيـف ښيـي او ډيـره جدي توجـه غـواړي.

کـه د دولـت دوه قـوې (مقننـه- قضائيـه) نيمـګړې وي او اجرائيـه قـوه دومره مکمله وي چه کله کله لـه اصـل تشـکيل نـه هـم زيـات پرسـونل او مشـاورين ولـري د قـواو تـوازن لـه مينـځه ځي او موازنـه خرابيـږي. و اقيموالـوزن بالقسـط.[1]

[1] افغان جريده. لومړی کال. ديارلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

الحق للقريب

تغیر رنگ را نباید تغیر جنس دانست. برنج از لغمان باشد یا از بغلان پلو باشد یا چلو رنگ و ذایقه ان کمی تفاوت خواهد داشت مگر دربرنج بودن ان شکی نیست.

حکومت ها هم علی الظاهر در چهره و گفتار مختلف و متفاوتند اما نوعیت ان یکی است و در افرینش ز یک جوهر اند.

خط مشی حکومت ها از لحاظ الفاظ و سبک و اسلوب مغایر یکدیگر است اما در عمل مرغ همه یک لنگ دارد.

اگر به بازیء الفاظ فریب نخوریم و از قال بحال متوجه شویم در عمل سرمشق همه حکومتها یکی است که در دو کلمه خلاصه شده

(c) ketabton.com: The Digital Library

میتواند یعنی "الحق للقریب" این اصل مهم حقوقی هیچگاه در هیچ حکومت تغیری نکرده و نخواهد کرد.

بعضی ها البته بر این اصل اساسی یک چیز افزوده اند که مدارابا دشمن است، اسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است با دوستان مروت با دشمنان مدارا. من یک عضو خاص کابینه را میشناسم (اگر چه او مرا نمی شناسد) که دوستان و خویشاوندان را به پو دسهای بلند رسانیده و همه را زیر بال هما صفت خود گرفت.

نامبرده "خدایار جانش" لست تا بعین و تبع تابعین را ترتیب داده وبه اساس الاقرب فالاقرب حق را به حقدار سپرد.

او میگوید: کلمه "ذوی القربی" و کلمه "والاقربین" چندین جا در قران کریم ذکر شده که مارا بحق اقارب و دوستان متوجه میسازد و تقاضای صله رحم همین است که به ذوی الارحام رحم کنیم. از فرموده های اوست که همه وقت میگوید: " چه خان ئی په یاران ئی" "خورده همان به که به یاران خوری" الحق که کلام الوزیر وزیر الکلام.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال، دیارلسمه گنه
د۱۳۵۰ د لړم ۲۴ مه
د ۱۹۷۱ د نومبر ۱۰ مه.
این اثر به نام مستعار (نو نویس) نشر شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصور او واقعیت

زمونږ خوښۍ او زمونږ غمونه، تشویشونه او قناعتونه یوازې د ژوندانه په واقعیتونو اتکاء نلري له ذهني تصوراتو، خیالاتو او رویاو سره هم نږدې ارتباط لري.

انسان په حقیقت کښې دوه کوره یا دوه جهانه لري، چه یو ذهني او بل واقعي یا خارجي بللی شو.

د واقعي جهان واقعیتونه یو راز او د ذهني جهان تصورات بل راز وي.

کله چه انسان د واقعیت په نړۍ کښې غمجن او خوابدی شي نو بیا ذهني جهان ته رجوع کوي او هلته خپل غم غلطوي.

په همدغه لحاظ انسان ته ذومعیشتین یا ذو حیاتین ویلی شو او د رحلة الشتاء والصیف یوه معنی به همدغه وي.

که چیرې انسان ځینې ښه ښه خوبونه په ویښه نه لیدلی او پخپل تصور کښې ئې ځانته خیالي جنت نه جوړولی د واقعي ژوند تحمل به ډیر ګران و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خیال او تصور دنیا د انسان د پاره د ساعت تیرۍ ډیر ښه ځای دی.

د واقعي جهان د دوهیځ ملنګ هم په ذهني جهان او د تصور په عالم کښې پادشاهي او شهنشاهي کولی شي.

په تصور مې ځان پاچا کړ
چه سر مې جګ کړ نو ملنګ د دوهيځ ومه

صوفیان، شاعران او فیلسوفان له دغه ذهني عالم سره ډیر سر و کار لري، ځکه رحمان بابا وایي: "*په د درست جهان پادشاه ظاهر ګدام یم*" دغه صوفي شاعر په یوه شعر کښې خپل معنوي او ظاهري حال داسې بیانوي:

د کاملې عقیده له برکته
د دوهيځ په غاړه ناست شاه جهان یم

زه نه غواړم تاسې د تصوف او شعر قلمرو ته بوزم او د خپلې استوګنې له محیط نه بهر شم. په دغه محیط کښې چه مونږ او تاسې استوګنه لرو همدغه مونږ غوندې خلك هم د خیال او تصور له دنیا سره بې تعلقه نه دي. که مونږ ښه ځیر شو د ذهني تصوراتو ډیرې اغیزې په واقعي جهان کښې نفوذ لري او کله کله خپل هغه خوبونه چه په ویښه ئې وینو د مشاهداتو او واقعیتونو په نامه یادوو.

د مثال په ډول مونږ اوس د حقوقو د مساوات خوبونه وینو او زمونږ غوږ ته دا خبره رسیدلې ده چه د قانون په نظر کښې سرکار او خرکار مساوي دی.

خان او دهقان، جرنیل او سپایي بډای او فقیر په حقوقو کښې څه فرق نلري.

تبعیض او امتیاز په مینځ کښې نشته او اساسي قانون د اجتماعي عدالت ضامن دی. مګر کله چه د واقعیت په رڼا کښې سترګې غړوو پوهیږو چه دغه ذهني تصورات او ښه ښه خوبونه مونږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته د ژوندانه واقعیتونه ښکاره شوي ځکه ئې مونږ خوشحاله کړي او په نه څه قانع کړي یو

همدارنگه په قانون کښې د دفترونو کارکوونکي د دولت دماموړینو په حیث د ثابت حق خاوندان دي او حکومتونه نشي کولی چه د دوی په قانوني حقوقو لوبې وکړي یا د امرانو شخصي حب و بغض دغه حقه حقوق متاثر کړي مگر واقعیت ته چه گورو نو امران خو لاڅه کوې چه د هغوی خاص شخصي خدمتگاران هم د ماموړینو په سرنوشت او مقدراتو مسلط دي یعنې قانوني احکام هماغه ذهني تصورات دي چه واقعي او خارجي وجود نلري.

له ټولو نه مهمه موضوع د ملي حاکمیت مسئله ده چه د اساسي قانون ډیره لویه عطیه ورته ویلی شوو او د دیموکراسۍ اساس او بنیاد گڼل کیږي.

د ملي حاکمیت معنی دا ده چه حکومت د ملت له خوا د اولسي جرگې په غوښتنه او منښه مینځ ته راځي او په سلب اعتماد ئې له مینځه ځي.

له اساسي قانون نه دمخه حکومتونه یوازې د اعلیحضرت معظم همایوني په فرمان راتله او د افغانستان ملت د پخواني اصول اساسي په تصویبولو دا حق یوازې پادشاه ته ورکړی و او چه شوری پکښې د رد او قبول حق نه درلود یعنې قانونا د پادشاه اعتماد د ملت اعتماد گڼل کیده مگر اوس په قانوني لحاظ د پادشاه تعیین کافي نه دی او د ملت د وکیلانو اعتماد د حکومت په تشکیل کښې اصلي عامل دی.

په ذهني لحاظ خو د اساسي قانون فهم همدغه دی چه لوی تحول ورته ویلی شو مگر د واقعیت په صحنه کښې چه گورو وکیلان په ډیر صراحت له حکومتونو نه خپل تنفر او انزجار ښکاره کوي او وائي په تاسو قلبا اعتماد نشو کولی، مگر د خپل گران او محبوب پادشاه د تعیین او اعتماد په احترام اطاعتا د اعتماد رایه ورکوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مونږ واقعیت نه انکار ونکړو نو اوس هم د پادشاه انتخاب او اعتماد د حکومتونو اصلي عامل دی چه د وکیلانو اعتماد د شاهانه اعتماد دسیوری په حیث په حکومت پریوزي او اوسني حکومتونه له پخوانیو نه یوازې پـه ذهني او تصوري لحاظ فرق لري، نه د ماهیت او واقعیت په لحاظ.

مونږ کله کله دومره له ذهني او تخیلي اغیزو لاندې راځو چه په واقعیتونو نه قانع کیږو او قانوني اعتبار ته ډیر اهمیت ورکوو.

مثلا د احزابو مسئله چه تراوسه ئې قانوني وجود نه دی پیدا کړی مگر د واقعیت په لحاظ سیاسي جمیعتونه چه حزبي ماهیت او هویت لري علنا موجود دي چه هر څوك ئې پېژني او مرامنامې ئې هم خپرې شویدي، اخبارونه او بیرغونه ئې هم معلوم دي او عاطل هم ندی فعال دی او څوك ئې مخه نه نیسي یا ئې نشي نیولی مگر مونږ د احزابو په دغه واقعي وجود نه یو قانع او در گرده ناري وهو ولې د احزابو قانون نه نافذ کیږي؟ ولې په شوری کښې حزب اکثریت نلري؟ ولې احزاب په رسمیت نه منل کیږي؟ او داسې نور...
مگر دیته نه گورو چه حزبونه خو بالفعل موجود دي چه په مرکز او ولایاتو کښې مظاهرې، مجادلې، نطقونه او سیاسي فعالیتونه کوي حتی چه په شوری کښې هم د حکومت له خط مشي سره خپلې خط مشي اعلانوي. نو که هغه قانون نه نافذ کیږي چه له ۲۵ کالو نه ښکته د پوهنتون محصلان له حزبي غړیتوب څخه محروموي یا د ځینو ایډیالوژیو مخه نیسي ایا دا د اوسنیو احزابو په گټه ده که په ضرر؟ ښایي چه وروسته د قانون له انفاذ نه په واقعي صحنه کښې هغه محدودیتونه. قیدونه او سدونه مشاهده کړو چه دغه قانون وضع کړیدي او په دې پوه شوو چه اوسنۍ بې قانوني ډیره ښه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره له دغو ټولو خبرو بيا هم قوانين د ذهني قناعت او تسکين دپاره بې تاثيره نه دي که څه هم د واقعيت په لحاظ هيڅ تاثير ونلري او وجود و عدم ئې مساوي وي.

وګورئ! په اساسي قانون کښې د اولسي جرګې د کار موده په کال کښې ۷ مياشتې او د تعطيل د پاره پنځه مياشتې ټاکل شويدي، مونږ په همدې باندې ذهنا خوشحاله يو چه د کار وخت له بيکارۍ نه زيات دی که څه هم په واقع کښې د جلسو په حساب ددغې جرګې د کار ټولې ورځې درې مياشتې هم نه کيږي او په دغو درې مياشتو کښې هم چه د کار مياشتې ئې بولو بيا هم څه کار نه کيږي او واقعي تعطيل ورته ويلی شوو که څه هم قانوني تعطيل ورته نشو ويلی.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، اوولسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د ليندۍ ۱۵ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۰ مه
دا ليکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی ډاکټر عبدالظاهر
د اولسي جرګې د رئيس په حيث

په دولسمه تقنينيه دوره کښې چه پښتوانئ شورئ په نوي بڼه د ولسي جرګې په نامه جوړه شوه نو ښاغلی داکتر عبدالظاهر ئې د رياست دپاره دمخه جوړ شوی و. جوړ په دې معنی چه په تيره دوره کښې هم دی د شورئ رئيس و او پارلماني تجربه ئې حاصله کړې وه.

سربيره په دې ده د اساسي قانون د مسودې په مشورتي کميټه کښې د رئيس په حيث او بيا په لويه جرګه کښې د نايب رئيس په حيث په بحث او مطالعه کښې ګډون درلود او په دغه وسيله د نوي اساسي قانون په کم او کيف او اصلي منظور ډير ښه پوهيدلی. په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه جریان کښېږي واقع کېدل او دغه مطالعه حاصلول ډېر ښه چانس و. چه دی ئې د دې کار د پاره نور هم مجهز کړ.

د ده صبر و حوصله او نه تودیدونکي طبیعت هم د دې کار دپاره ډېر مناسب و سړی ویلی شي که دلته کله کوم کار خپل اهل ته سپارل شوی وي نود ښاغلي داکتر عبدالظاهر دغه ریاست به ئې ډېر ښه مثال وي.

ښاغلي داکتر د اولسي جرګې په ریاست کښېږي په معنوي لحاظ هغه څه وګټل چه پخوا ئې نه درلوده اوپه همدغه وجه د. ده په شخصیت کښېږي ډېره ښه اضافه راغله.

زما په یاد دي څوك چه په ابتداء کښېږي د ده درياست ډېر مخالف اوله ده سره ډېر چپ و هغه هم څه موده وروسته د ده رویه ستایله او ده ته ئې خپل نظر ډېر ښه ښکاره کاوه.

ښاغلي خادم د کاروان په ورځپانه کې (دریم کال ۲۱۵ ګڼه) یوه مقاله خپره کړه چه عنوان ئې و (موظف صدراعظم داکتر عبدالظاهر) د دې مقالې ځینې ټکي دا دي:

(د ډاکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې ریاست د دیموکراسۍ کامیاب امتحان و. ده وکولی شول چه د اولسي جرګې ارتباط د حکومت او دولت سره وساتي او په همدغه حال کښېږي په شورى کښېږي دیموکراتیك نوامیس په محترمانه ډول عملي کړي.... او زمونږ منورین وایي چه داکتر عبدالظاهر یو حقیقي دیموکرات دی او په دیموکراسۍ ایمان لري. ده ډلو فراکسیونونو او ایدیالوژیو ته د قانون سره سم موقع ورکړه او د شورى د مصئونیت اساس ئې وباله... اوس دغه شخص چه تراوسه ئې نوم بد نه دی او خلك ورته امیدونه لري د یوه لوی امتحان په مقابل کښېږي ولاړ دي. دا امتحان یا به ده څخه یو تاریخي شخص جوړ کړي او یابه دا وي چه د ده پخواني خدمتونه به هم اوبه یوسي څکه د یوه ملت اعتماد په عمرونو ګټل کیدی شي او په لږ شي له مینځه ځي)

دا و ديوه مشهور سابقه دار ليکوال نظر چه د دغه ښاغلي په باب ښرګند شو. اوس به راشو او دغه محترم شخص به د اولسي جرګې د جلسو په جريان کښې وګورو.

سره له هغې محتاطانه پوهې چه ښاغلي داکتر عبدالظاهر ئې لري بيا هم په اولسي جرګه کښې په ده باندې د وکيلانو له خوا ښيني انتقادونه کيدل او قانوني اعتراضونه ورته متوجه و چه دلته ئينې نمونې يې وړاندې کوو، يعني يوازې د ده هنر او مهارت نه ستايو نيمګړتياوې ته ئې هم ګوته نيسو.

پښوا له وخته اعتماد:

کله چه ښاغلي داکتر محمد يوسف د شورى له افتتاح سره سم قانونا مستفي شو او د کابينې په جوړولو بيا موظف کړی شو نو په ولسي جرګه کښې د ده په تير حکومت اعتراضونه کيدل. ځکه ښاغلي داکتر محمد يوسف پښوا تر دې چه خپله خط مشي او د حکومت اعضاء مجلس ته معرفي کړي د ۱۳۴۴ د ميزان په ۲۹ مه عمومي مجلس ته راغی او پخپله مفصله وينا کښې ئې ځان ديته اماده وښوده چه که څوك په ده باندې څه انتقاد لري دی به له ځانه دفاع وکړي او عمومي قضاوت ته ځان وسپاري ضمنا ئې له وکيلانو نه دا پوښتنه هم وکړه چه که تاسې ما غواړئ زه خپله کابينه جوړوم او تاسي کولی شئ چه په خط مشي او د حکومت په اعضاو په ډير جرئت خبرې وکړئ. زه يې ستاسو له خوښې څوك په کابينه کښې نه نيسم هماغه و چه ډيرو وکيلانو شخصا ده ته خپله خوشبيني ښکاره کړه او اطمينان ئې ورکړ.

په دغه وخت کښې د مجلس رئيس ده ته داسې وويل:

(*بشما اعتماد است شما کابينه خود را بياوريد حالا رخصت هستيد*) وروسته د ښاغلي داکتر محمد يوسف له رخصتيدو نه يو شمير وکيلانو په موظف صدراعظم او په ښاغلي رئيس شديد

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتقادونه وکړه او دغه راز راتګ او پخوا له وخته اعتماد غوښتل او اعتماد ورکول له قانون او پارلماني روش نه مخالف کار وګاڼه.

د اعتماد غونډه:

ښاغلی محمد هاشم میوندوال موظف صدراعظم چه له خپلې کابینې سره د اعتماد اخیستلو د پاره د ۱۳۴۴ د عقرب په ۱۱ مه عمومي مجلس ته راغی او خپله خط مشي ئې د حکومت له اعضاو سره معرفي کړه. نو ښاغلي رئیس وروسته تر دې چه ۲۰ تنو وکیلانو خپل نظر څرګند کړ نورو ته ئې د څه ویلو موقع ورنکړه او د اعتماد په باب رایګیري شروع کړه چه پسه بسل مجلس کښې د رئیس په دغه رویه ډیر اعتراضونه وشوه او دی مجبور شو چه د تاسف اظهار وکړي. په دغه شلو تنو کښې د اولسي جرګې ناطق ښاغلی صداقت و چه د کابینې په یوه غړي ئې انتقاد وکړ او څو تنه وکیلانو غوښتل چه دی خپلې خبرې وکړي. ښاغلي رئیس هم د هغه خبرې قطع کړې او په دغه ډول د یوه وکیل د خبرو ازادي سلب شوه.

د لومړئ استیضاح غونډه:

د ښاغلي میوندوال صاحب په صدارت کښې چه وروسته د اعتماد له اخیستلو څلور تنه نوي وزیران مقرر شوه او یو وزیر له یوه وزارته بل ته بدل شو د حکومت دغه کار د دې باعث نه شو چه حکومت د استیضاح مجلس ته راوغوښتل شي.

په دې مجلس کښې ۷ تنو وکیلانو له ښاغلي صدراعظم څخه استیضاح وکړه او صدراعظم مجلس ته توضیحات ورکړه. په توضیحاتو باندې مباحثه شروع شوه او ډیرو وکیلانو د خبرو د پاره خپل نومونه ثبت کړه له دغې جملې نه چه ۱۲ خبرې وکړې.

ښاغلي رئیس وویل: *(آیا بحث کافی شده بالای این یا نه)*

ښاغلي صداقت د قانوني اعتراض په ډول وویل: *(ره د ښاغلي رئیس صاحب توجه د اصول وظایف داخلي دې مادې ته جلبوم چه*

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر وکیل حق لري د بحث لاندې موضوع کښې خپل نظر ښکاره کړي. تراوسه پورې چه ځینو وکیل صاحبانو خپل نظریات نه دي ښکاره کړي. بل څوك د هغو حق نشي تلفولی. باید دا رایګیري ونشي چه بحث بس دی که نه دی بس؟) وروسته تر دې ۵ تنو خبرې وکړې او ښاغلي رئیس بیا وویل:

(تاسې نه پوښتنه کوم چه ایا بحث کافي شویدی په دې موضوع کښې؟) دلته د وکیلانو له خوا بیا هلهله پورته شوه او پس له هغه ۳۴ تنو ته د خبرو موقع ورکړه شوه.

بالاخره ښاغلي رئیس د حکومت توضیحاتو باندې داسې رایګیري وکړه چه اقلیت پکښې اکثریت وښودل شو چه تفصیل ئې دا دی:

د استیضاح او توضیحاتو په جریان کښې څلور پیشنهاده مجلس ته وړاندې شوه چه د هر یوه خلاصه دا ده:

۱ـ استدلال حکومت و اعضای ولسي جرګه شنیده شد برای اتخاذ تصمیم ولسي جرګه موضوع را در جلسه اینده خود طرح کند. (د دې پیشنهاد طرفداران ۵۱ تنه و).

۲ـ از طرف شوری و حکومت هئیت مختلط قانون دانان تعیین ګردد که قناعت طرفین را حاصل دارد. (د دې پیشنهاد طرف داران ۴۶ تنه).

۳ـ حکومت باید د اولسي جرګه د اعضاود دلایلو او اعتراضاتو په مقابل کښې خپل قانوني دلایل تحریري راولیږي چه په مجلس کښې پرې رایګیري وشي. (طرفدار ۲۵ تنه).

۴ـ توضیحات ښاغلی صدراعظم در موضوع رای اعتماد پنج نفر وزیر شنیده شد رایګیری شود که طرف قناعت مجلس واقع میشود یا نه؟ (طرف دار ۶۵ نفر) د دې رایګیري په نتیجه کښې رئیس وویل د مجلس اکثریت د صدراعظم په توضیحاتو قناعت لري.

دلته سړی پوهیدی شي چه درې لومړنی پیشنهادونه په دې تکي کښې کاملا اتفاق لري چه په دې جلسه کښې دې د صدراعظم په توضیحاتو باندې د قناعت او عدم قناعت په باب رایگیري نه کیږي او د دې معنی دا ده چه دوی په دغه توضیحاتو قانع نه دي یوازې څلورم پیشنهاد دا غواړي چه د قناعت او عدم قناعت په باب دې سمدستي رایگیري وشي، چه ۶۵ تنه دغه پیشنهاد تائیدوي او ۱۲۲ تنه نور ئې مخالف دي مګر ښاغلي رئیس سهوا یا عمدا د نجیبي د اروزګان د وکیل په دغه پیشنهاد یعنې په څلورم پیشنهاد داسې رایگیري کوي: (کسانیکه به توضیحاتی که از طرف صدراعظم درینموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خود را بالاکنند) او بیا وایي: (د اقای نجیبي پیشنهاد قبول شو تصویب شو.)

د دې رایگیري اصلي او اساسي عیب دا دی چه د اروزګان وکیل پیشنهاد وکړ چه د قناعت په دغه مجلس کښې چه د رایگیري له مخې ۱۸۷ تنه حاضري دي ۶۵ تنه اکثریت هم وي چه څلورم پیشنهاد ئې تائید کړی دی. بیا هم د دغه پیشنهاد تائید دا ایجابوله چه دقناعت او عدم قناعت په باب رایگیري شوې وای، چه څو تنه قانع دي او څو تنه نه دي قانع. نه دا چه د دغه پیشنهاد په تائید د ۶۵ تنو لاسونه جګول د قناعت او نه قناعت رایگیري وګڼل شي.

نه پوهیږم چه ولې ښاغلي رئیس د دې په ځای چه ووایي *(څوک چه د اروزګان د وکیل صاحب پیشنهاد تائیدوي لاسونه دې جګ کړي)* داسې وویل: (کسانیکه به توضیحاتیکه از طرف صدراعظم درینموضوع داده شد قناعت دارند انها لطفا دست خو را بالاکنند) که فرضا ښاغلي رئیس صاحب د اروزګان د وکیل صاحب پیشنهاد بې رایگیري د اکثریت له خوا تائید شوی ګڼلی وی او په هماغه اساس له مجلس نه پوښتنه کوي چه په توضیحاتو باندې قانع اشخاص باید خپل لاسونه جګ کړي، نو ۶۵ تنو خپل قناعت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرګند کړی وبايد فورا ئې دا ويلي واى څوك چه قناعت نلري هغه دي لاسونه جګ کړي او وروسته تر دې ئې ويلي واى چه اکثريت په کومه خوا دي؟ هرڅه چه و نباغلي رئيس په هغه ان کښې په دغسې رايګيري له حکومت سره ډيره لويه مرسته وکړه. يعنې اصل رايګيري ئې په فرعي رايګيري کښې ورکه کړه او ولسي جرګه ئې ورته راوپرځوله مګر کله چه په بله جلسه کښې د دغه جريان تصويب ليکل کيده هلته دغه مشکل تبارز وکړ چه که تصويب وليکل شي چه اکثريت د حکومت توضيحات د قناعت وړ وګڼل نو د (۶۵) تنو په مقابل کښې (۱۲۲) تنه په مخالفت امضاء کوي او يوه قانوني معضله مينځ ته راځي څکه د تصويب له ليکلو صرف نظر وشو او په عوض کښې ئې داسې تصويب مينځ ته راغی:

(در ماده (۶۶) قانون اساسي راجع به استيضاح نوشته شده است اعضای ولسي جرګه ميتوانند از حکومت استيضاح نمايند مباحثه در مورد توضيحيکه از طرف حکومت داده ميشود به تصميم جرګه منوط ميباشد. از اين ماده معلوم ميشود که مباحثه به تصميم جرګه منوط است و در باب تصويب و فيصله تذکري نرفته و ان نيز به تصميم جرګه منوط است اما به سببيکه بعضی مشکلات قانوني در باب نوشتن تصويب موجود است که از طرز رايګيری بعمل امده لذا بهتر است از نوشتن تصويب صرف نظر شود) د مجلس دغه تصويب چه د جلال اباد د وکيل د پيشنهاد په اثر مينځ ته راغی دا حقيقت ځرګند کړ چه په رايګيري کښې د مغالطي او مسامحي نه کار اخيستل شوی او د اولسي جرګې موقف دلاحقو وزيرانو د اعتماد په باب پخپل حال باقي دی.

د ۱۳۴۶ کال بودجه:

د چهارشنبي په ورځ د ۱۳۴۶ د اسد په ۳۱ مه چه عمومي مجلس د بودجې د تصويبولو دپاره منعقد شو په نباغلي رئيس باندې داسې اعتراض وشو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل وکیل:

اعتراض قانونی من شخصا به اقای رئیس است که بدون اینکه نصاب مجلس تکمیل گردد مجلس را دایر نموده اند طبق اصول وظایف داخلی نصاب از ۱۴۴ نفر است بالفصل در مجلس در حدود (۱۱۰) نفر موجود است...

ښاغلی رئیس:

با اعتراض قانونی رایگیری میکنیم که ایا وارد است یا وارد نیست و کلای محترمیکه اعتراض قانونی را وارد نمیدانند دست بالا کنند این اکثریت است و اعتراض قانونی را با اکثریت فیصله کردیم که وارد نیست.

ښاغلی فرزان د زنده جان وکیل:

من هم به این عقیده هستم که مجلس نصاب ندارد با انهم که مجلس دایر است.

ښاغلی رئیس:

این خارج موضوع است به رایگیري فیصله شد در مورد موضوع گپ بزنید.

میرمن معصومه د معروف وکیله:

من از ښاغلی رئیس سوال دارم که ایا تنها بودجه عادي میتواند بمجلس ایکه نصاب ندارد تیر شود یا نه؟

ښاغلی رئیس:

خارج موضوع است.

سره له دغو اعتراضونو بالاخره ښاغلي رئیس په بودجه باندې داسې رایګیري وکړه:

(وکلای محترمیکه طرفدار پیشنهاد وکیل صاحب بدخشان هستند لطفا دست خود را بالا کنند. تشکر اکثریت است و کلای محترمیکه مخالف هستند لطفا دست خود را بالا کنند. این اقلیت است. رای ممتنع یک تعداد رای ممتنع است، به اکثریت ارا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیشنهاد وکیل صاحب مرکز بدخشان راجع بمعاش منطقوي و راجع بموازنه بودجه عادي سنه ۱۳۴۶ باکثریت تصویب شد). په دې رایګیري کښې ښاغلي رئیس د موافقو او مخالو تعداد ونه ښود او ممتنع رایې هم په ابهام کښې پاتې شوې. دغه اجمال او ابهام پخپله دا ښیي چه ښاغلی رئیس د مجلس نصاب نه بې پردې کوي او په لږو خلکو د ډیرو خلکو کار کولی شي.

دلته علاوه په دې چه د بودجې په تصویب کښې د اراو شمېرنه نه ښیي رایګیري هم یوازې د بدخشان وکیل صاحب په پیشنهاد په مثبت او منفي ډول کوي یعنې د حکومت په پیشنهاد شوې بودجه او د انجمن مالي په پیشنهاد او نظریه هیڅ رایګیري نه کیږي چه په قانوني لحاظ دغه رایګیري ډیره ضروري وه.

هغه قانوني اعتراض چه د مجلس په نصاب باندې وشو رئیس صاحب د دې په ځای چه حاضر کسان وشمیري په هماغه مجلس کښې رایګري کوي چه معترض ئې قانوني نه ګڼي.

په دې رایګري کښې هم د موافقو او مخالفو شمیر نه ښیي او د عدم نصاب اعتراضونه چه نور وکیلان کوي دی همدومره وایي: (خارج موضوع است. دا په رایګیري فیصله شوي ده) ډیره عجیبه لا دا ده چه د ۱۳۴۷ د عقرب په ۱۳ مه خوك په مجلس کښې د نصاب په نشتوالي اعتراض کوي او همدغه رئیس صاحب هلته داسې وایي:

ښاغلی رئیس:

قضیه اینطور است که وقتیکه راجع به نصاب کس اعتراض میکند درینجا رایګیری نمیشود بلکه شمار میشود. انجا وارد بودن نا وارد بودن موضوع نیست تعداد موضوع است.

له ښاغلي اعتمادي نه استیضاح:

دا استیضاح د ۱۳۴۷ د ثور په ۲۴ مه شروع شوه او د جوزا په ۲۱ مه ئې خاتمه ومونده. په دې استیضاح کښې ښاغلي اعتمادي خو ورځې پته خوله ناست و او د ډیرو وکیلانو استیضاحیه وینا وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تې واوريدې چه په دغو ويناو كښې يوه مهمه موضوع د انحصاراتو ناوړه استفادې او غلط اجراات وو چه د استيضاح د غونډې په جوړيدو كښې ئې اصلي نقش نه درلود.

په دې موضوع كښې د بدخشان د وكيل صاحب ښاغلي عبدالقيوم خان او د مرغاب د وكيل ښاغلي حاجي غلام رباني خان ترمينځ يو څه مناقشه او مشاجره پيدا شوه او وروسته تر دې چه ښاغلي اعتمادي صدراعظم وكيلانو ته توضيحات وركول، ښاغلي رئيس داسې وويل:

ښاغلي رئيس:

وكلاى محترم قبل از انكه جلالتماب صدراعظم صاحب راجع بجواب استيضاحات وكلاى محترم حرف بزنند محض ميخواهم چند كلمه بصورت عمومى بفرمايند. وروسته تر دې ښاغلي اعتمادي داسې وويل:

ښاغلي اعتمادي:

جناب رئيس وكلاى محترم! از اينكه جناب رئيس و وكلاى محترم فرصت دادند باينكه قبل از اينكه من بجواب استيضاحاتيكه در جلسات قبلى روى موضوع انحصارات سوالات متعددى وارد شده بود و اين موضوع فعلا مورد بحث بين دو نفر از وكلاى محترم شورى است اگر بمن اجازه بفرمايند كه در توضيحات امروز خود من از توضيحات روى موضوع انحصارات خود دارى بكنم و البته بعدا وزير ماليه حاضر خواهد بود كه در كميسيون مربوط روى اين مطلب توضيحات ارايه بكنند و اين پيشنهاد من محض و محض منظور جز حسن روابط بين شورى و حكومت چيز ديگرى ندارد.

د ښاغلي صدراعظم له دغو خبرو نه وروسته ښاغلي رئيس له صدراعظم نه خواهش وكړ چه خپل توضيحات واوروي يعنې بې له دينه چه د مجلس اكثريت دا ومني چه صدراعظم دې د انحصاراتو په باب څه نه وايي او دا موضوع دې له عمومي مجلس نه كميسيون

تـه انتقـال وموـمـي، ښاغلـي رئيـس بـې درنـګه صدراعظم تـه د وينـا اجـازه ورکړه او پـه دغـسې مـهارت يـوه مهمـه موضـوع چـه د دولـت پـه اقتصاد کـښې ئـې ډيـر اهميـت درلـود او د مطلب تکـي و لـه مينـځه لاړه يعني پـه حقيقت کـښې استيضاح پوچـه شـوه او څه پکـښې پـاتې نشـوه.

د ملاحظـې وړ خـبره لادا ده چـه بـې لـه دينـه چـه صدراعظم خواهـش وکړي چه زه پخـوا لـه توضيحـاتو پـه عمومـي صـورت يـو څـو خـبرې کـوم پخپلـه رئيس لـه ده نـه خواهـش کـوي چـه لـه توضيحـاتو نـه د مخـه څه ووايـي. تـر دې هـم ډيـره مهمـه خـبره دا ده کلـه چـه ښاغلـي صدراعظم خپـل توضيحـات مجلـس تـه عـرض کـړل نـو سمدلاسـه ښاغلـي رئيـس وفرمـايل:

وکـلای محـترم! باسـتيضاحات وکـلای محـترم جنـاب صدراعظم توضيحـات کـافي دادنـد. اکنـون اگر رفقـاء موافقـه داشـته باشـند خاتمـه ميدهيم بـا ايـن مجلـس، ايـن مجلـس خاتمـه يـافت.

د مجلـس ختمولـو پـه بـاب کـه څه هـم د رفيقـانو موافقـه وغوښتـل شـوه مـگر چـا لا څه نـه وويلـي چـه مجلـس ختـم شـو او د صدراعظم توضيحـات د رئيـس لـه خـوا کـافي وګڼل شـوه.

د اساسـي قـانون د ۶۶ مـادې پـه حکـم چـه وايـي: (مباحثـه در مـورد توضيحاتيکـه از طـرف حکومـت داده ميشـود بـه تصميـم جـرگه منـوط ميباشـد) رئيـس قانونـا مکلـف و چـه د مجلـس اکـثريت ئـې د رايګيـري پـه وسـيله معلـوم کـړي واى چـه د حکومـت پـه توضيحـاتو مباحثـه کـوي او کـه نـه؟ دا هـم د مجلـس کـار و چـه توضيحـات کـافي ګڼـي او کـه نـه؟ د انحصـاراتو موضـوع چـه پـه استيضاح کـښې داخلـه وه، صدراعظم پـه دغـه مـورد کـښې د توضيحـاتو پـه ورکولـو د اساسـي قـانون پـه حکـم مکلفيـت درلـود چـه بـايد ښاغلـي رئيـس او ښاغلـي صدراعظم دواړه دغـو ټکـو تـه متوجـه واى.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مجلس خو سمدلاسه بې له دينه چه چاته د څه ويلو موقع په لاس ورشي ختم شو او په بله جلسه کښې د رئيس په دغه روش باندې داسې اعتراض وشو:

ښاغلی نيک محمد د کوهدامن وکيل:

ښاغلی رئيس محترمو وکيلانو! د وزير صاحب ماليه راتګ صدراعظم وويلي ليکن رايګيري پې نه ده شوې. فيصله نه ده شوې، خالي صدراعظم وويل چه دی راشي ليکن زه ګومان کوم د اصل مطلب د قانون اساسي په سويه باندې ټوله استيضاح او د ټولو جوابونه چه صدراعظم ويلي دي صحيح جوابونه نه دي ويلي. مونږ قانع نه يو مباحثه کوو، په ټول هغه باندې چه رئيس صاحب وويل کافي توضيحات ئې ورکړه زه دا کافي نه بولم، دا توضيحات کافي نه دي. هر سړی د قانون اساسي سويه باندې حق لري چه مباحثه وکړي.

ښاغلی رئيس:

وکيل صاحب نادعلي وائي چه نصاب نشته، جلسه ختم شوه.

د اولسي جرګې په جريده کښې د نادعلي وکيل صاحب اعتراض په نصاب باندې ثبت شوی نه دی. که فرضا دغه اعتراض هغه کړی هم وای، رئيس صاحب بايد د خپل تعامل په اساس يا رايګيري کړې وای چه اعتراض وارد دی که نه. يا ئې بايد وکيلان شمېرلی وای چه نصاب شته او که نه؟ مګر دا څل ئې نه هغه وکړه او نه دا څکه چه بې د مجلس له ختمولو نه په بل ډول د مباحثې مخه نه نيول کېده.

د۱۳۴۸ کال بودجه:

د دولت په بودجه چه هر څه بحثونه وشوه بالاخره ښاغلي رئيس د دغه کال د اسد په ۱۹ مه رايګيري وکړه. په دې جلسه کښې د بودجې په باب يو فوري توصيه شوې پيشنهاد هم مجلس ته وړاندې شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی رئیس:

کسانیکه بودجه عواید و مصارف ۱۳۴۸ دولت را با نظریه مشورتي مشرانو جرگه و تصویب انجمن مالي و بودجه تائید میکنند لطفا دست های خود را بالا کنند. اقلیت است.

کسانیکه پیشنهاد فوري توصیه شده را که توسط منشی صاحب قرائت شده تائید میکنند لطفا دست های خود را بالا کنند. اکثریت است

پیشنهاد فوری راجع به بودجهء سال ۱۳۴۸ دولت باکثریت اراء تائید و تصویب شد و مجلس خاتمه است.

په دې رایگیري کښې چه له رایګرې سره سم مجلس ختم شو او د څه ویلو موقع چاته په لاس ورنغله بیا هم ونه ویل شوه چه اکثریت څو تنه دی او اقلیت څو تنه؟ همدارنګه د حکومت په پیشنهاد شوې بودجه هم خانګړې رایګیري ونشوه.

بله جلسه د ۱۳۴۸ کال د اسد ۲۱ مه وروسته له افتتاح څخه.

ښاغلی داکتر فرزان د زنده جان وکیل:

بودجه عادي و انکشافی حکومت در جلسه بدون نصاب تصویب شد.... امروز هم قراریکه دیده میشود مجلس نصاب ندارد.

ښاغلی رئیس:

داکتر صاحب فکر مینکم این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد...

د ښاغلي رئیس صاحب دغه جواب که په فرض محال قانونا صحیح وګڼو او تیر تعامل هم هیر کړو چه په دغسې اعتراض به د رئیس له خوا یا رایګیري کیده او یا به حاضر وکیلان شمیرل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیده. د ښاغلي رئیس هغه خبره نشو هیرولی چه په یوه جلسه کښې نې وویل

"وکیل صاحب ناد علي وایي چه نصاب نشته جلسه ختم شوه".

اوس چه دا خبره نیغه مخې ته ودریده نو باید وویل شي: "این وظیفه منشی است که بگوید مجلس نصاب دارد یا ندارد و یا وظیفه وکیل صاحب نادعلي".

ښاغلي رئیس صاحب به د جلسې په شروع کولو کښې کله ویل: نصاب تکمیل دی د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئې ویل: منشی صاحب وایي نصاب تکمیل دی، د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو.

کله به ئې د نصاب په باب هیڅ نه ویل تش همدومره به ئې ویلې: د لوی خدای په نامه غونډه شروع کوو دا وو د اولسي جرګې د رویداد ځینې د ملاحظې وړ ټکي چه د پارلماني اداري ځرنګوالی راښیي او دا ځرګندوي، چه د اولسي جرګې ارتباط له حکومت او دولت سره څنګه او څومره ساتل کیده.[1]

---

[1] افغان جریده لومړی کال. اتلسمه ګڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۶ مه
د ۱۹۷۱ د دسمبر ۲۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرسش و پاسخ

س : چرا معاونیکه با صدراعظم مخالف بود بعد از وی خلف الصدق او گردید و معاون صدراعظم دگر که اطاعت کامل داشت محروم ماند؟

ج : بین خلف و خلاف تجنیس و مناسبت لفظی موجود است.

س : چیست که قانون بقای اصلح را می شکند و بقای افسد را می پسندد؟

ج : اقتدار شخصی.

س : چرا سیاست ما خاموش و از نظر عوام پنهانست؟

ج : چون محجوب و اریستوکرات تربیه شده.

س : چرا جلسه استیضاح تصویب شد و دایر نشد؟

ج : انچه عیان است چه حاجت به بیان است

س : چرا صدراعظمان سابق دو معاون داشتند و حالا علی الرغم عنعنات تاریخی یک صدراعظم و یک معاون عرض وجود نمود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج : برای انکه ثلث در میان نه باشد و یک وجودگی یا به عبارت دیگر یکسگی و یکرنگی حفظ شود و برای انکه وجود و عدم وجود معاون دوم مساوی است.

س در سال جاری که با فقر و فاقه روبرو هستیم صرفه جویی در کدام موارد عملی گردید؟

ج در جلسات شوری و در تعلیمات پوهنتون.

س : وزیر و معین چگونه میتوانند در صلح و سلم بسر برند؟

ج : که یکی فعال و دیگری غیر فعال باشد و اصول پنجگانه زیست باهمی باندونگ را رعایت کنند.

س : فرق بین رشوت گرفتن و رشوت خوردن چیست؟

ج :اگر خام گرفت گرفتن است و اگر پخته میخورد خوردنست.

س : کدام رشوت است که نه خورده میشود و نه گرفته میشود؟

ج : وجه نیگو و حسن معاشرت که تماس دوستانه گفته میشود.

س : اشتراکیت در کدام موارد معمول است؟

ج : در عیاشی و فحاشی.

س : چرا ولسی جرگه برای جلسات رای اعتماد ۱۷ روز را وقف کردند و برای تصویب بودجه دولت یک روز را کافی شمردند؟

ج : چون برای تعطیل قانونی همین یک روز مانده و بس.[1]

---

[1] افغان جرید. سال اول شماره ۱۸

۶ جدی ۱۳۵۰

۲۷ دسمبر ۱۹۷۱

این اثر به نام مستعار ابونویس نشر شده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوسني حکومت ښه او بد

د ښاغلي داکتر عبدالظاهر حکومت په داسې وخت کښې مینځ ته راغی چه شرایط او حالات له پخوا نه ډیر خراب وو او نور هم مخ په خرابئ و.

نه پوهیږم چه د داکتر صاحب محتاطانه پوهې د ډیر اجبار په حکم او که د خدمت په شوق و ذوق دغه د مشکلاتو نه ډك مسئولیت ومانه او بسم الله مجریهاني شروع کړه.

د ده خط مشي او د ده ملګرو ته له ده سره په یوه بیړئ کښې ناستو خلکو ته چه په ولسي جرګه کښې ۱۷ ورځې هر څه وول شوه هغه ټولو واوریده چه قند امیخته با ګل نه و مګر د دوی د زړه دوا پکښې وه ځکه ئې په اخره کښې د شکریې په ضمن کښې وویل مونږ خوشحاله یو چه په دغسې دیموکراتیکه فضا کښې مو د اعتماد رایه واخیسته.

دې حکومت وروسته تر دې که څه هم تراوسه داسې کوم کار نه دی کړی چه بریتونه پرې تاو کړې لکه چه د ایران حکومت په خلیج فارس کښې وکړ یا د هند حکومت په بنګله دیش کښې سرته

ورساوه، مگر له خپلې غریبۍ او بې وسۍ سره ئې مناسب یو څه وکړه چه یادونه ئې پکار ده

زه غواړم دلته ښه او بد دواړه په نظر کښې ونیسم او له هغه ازاد قضاوت نه استفاده وکړم چه د افغانستان هر حکومت ئې پخپله خط مشي کښې ادعا کوي مگر هیڅکله ترینه په جهاني واقعیاتو کښې کار ناخلي.

د حکومت هغه ښه ښه کارونه چه مونږ ته معلوم دي، دا دي:

۱ـ د مطبوعاتو قبلي سانسور چه په تیر حکومت کښې د اساسي قانون په ضد معمول و او چا ترینه انکار هم نه کاوه. په دې حکومت کښې له مینځه لاړ او د فکر و بیان ازادئ ته په احترام وکتل شوه.

دا کار باید د حکومت د حسناتو په تله کښې بې وزنه او بې ارزښته ونه گڼل شي او په درانه نظر ورته وګورو.

۲ـ د غلې د کموالي په وجه له نورو هیوادو نه امداد غوښتل که څه هم کوم ابتکاري کار نه دی بلکه اجباري مسئله ده مگر بیا هم د خلکو په ژوندانه کښې فعلا ډیر تاثیر لري او حیاتي اهمیت ئې ثابت دی.

۳ـ د خپلواکۍ د جشن مراسم او مصارف څه نه څه کمول هم ددې حکومت یو مناسب کار وو چه یو څه جرئت ئې غوښته او تاثیر ئې په خلکو باندې عموما ډیر ښه و.

۴ـ د اسلامي ممالکو د وزیرانو جرگه چه په کابل کښې د تیر حکومت په مننه په یوه نا مناسب وخت کښې د نامناسبو حالاتو او شرایطو په تحت کښې جوړیدونکې وه د هغې ځنډول هم د دې حکومت ډیر پرځای اقدام و.

۵ـ د حکومت هغه اعلان چه د اقتصادي تنګسې په وجه ئې د سفرونو او دعوتونو په مصارفو کښې د تقلیل وعده خلکو ته وکړه او په نوو تعمیراتو ئې هم یو څه بندیز ولګاوه که عملي جنبه ئې پیدا کړي وي ډیر ښه کار ورته ویلی شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ د سرکاري موټرو تحدید او تقلیل که په وزارتونو کښې منل شوی وی او محض تبلیغاتي خبر نه وی د قدر وړ کار دی.

۷ـ ځینو محلي ژبو ته په راډیو کښې برخه ورکول او د پښتو ژبې تشه یادونه چه د فراموشۍ مخه نیسي د یادولو وړ ده چه د اولسي جرګې غوښتنو ته د اعتناء دلیل کیدی شي.

۸ـ بې ځمکې خلکو او کوچیانو ته د ځمکې ورکولو اعلان هم د امیدوارئ وړ زیری دی خدای دې وکړي چه په عمل کښې واقعیت پیدا کړي.

۹ـ په لندن کښې د اعلیحضرت همایوني د سفر له برکته د انګلستان د خارجه چارو د وزیر هغه اعتراف چه د افغانستان په باب د یوه تاریخي حقیقت او واقعیت یادونه ده په ملي لحاظ سیاسي ارزښت لري چه د افغانستان خارجه وزیر به هم پکښې بې تاثیره نه وي.

د حکومت دغه کریدتونه به د ترازو په یوه پله کښې واچوو او وبه ګورو چه په دا بله پله کښې څه اچولی شو یعنې د کریدت په مقابل دبت څومره او څنګه دی؟

۱ـ د شورئ څو تصویب شوي قوانین (د احزابو قانون ـ ولایت جرګو قانون ـ ښاروالیو قانون...) چه د یوې تقنیني دورې محصول او د حیات ثمره ده او واقعي دیموکراسي ورته شدید حیاتي ضرورت لري څنګه چه د تیرو حکومتونو له خوا مختنق شوه او د انفاذ مخه ئې ونیوله شوه، اوسنی حکومت هم دغه قانوني اختناق چه معنا ورته پارلمان وژل ویلی شو. هماغسې تینګ وساته او د اساسي قانون د شنډولو غیر دیموکراتیك سیاست ئې تعقیب کړ. اوس دا معلومه شوه چه ددیموکراسۍ او اساسي قانون په مخالفت کښې زید او عمر متفق او متحد دي، که څه هم پخپل مینځ کښې (ضرب زید عمرا) ضرب المثل ګرزیدلی دی. دلته باید دا هم وو‌ایو هغه داکتر صاحب چه د اولسي جرګې د رئیس په حیث ئې د تقنیني

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوري په خاتمه کښې د احزابو وجود ډير ضرور او لازم وګڼه اوس
مې دغه ضرورت هير کړی دی

۲ـ د اولسي جرګې د استيضاح په باب هم دا حکومت له
بخواني حکومت نه څه فرق نلري او مجلس له نصابه غورځول يو
عنعنوي سياست دی چه هر حکومت ئې صادقانه پيروي کوي.

۳ـ د بنګله ديش په جريان کښې هغه طلايي موقع چه
د پښتونستان د مطالبې د پاره ئې د اب حيات مثال درلود او
د سياسي پوهې خاوندانو ترينه ډيره لويه ملي او تاريخي استفاده
کولی شوه د دې حکومت له لاسه وريا لاړه او هيڅ ترې بود نشوه.

۴ـ د متواترو اوريدلو له مخې هغه تجاوز چه د ايران له خوا
د افغانستان په حيثيت او ملکيت باندې شوی او کيږي د دې
حکومت خاموش سياست چه د رضا او تسليم معنی لري حکومت
شديدا محکوموي او مسئوليت ئې د يوې تاريخي لکې په حيث
د تاريخ لمنې ته سپاري.

۵ـ د پوهنتون په مقابل کښې د حکومت عاطل او بې نتيجې
دريغ هم د نباغلي اعتمادي له لومړني حکومت نه ډير فرق نلري او
له عرفاني رکود سره ډيره مرسته کوي.

۶ـ د مامورينو عزل و نصب تغير او تبديل هم د قناعت وړ نه
دی يعني له اهليت او لياقت نه پکښې شخصي روابط او امرانه
سفارشونه ډير دخل لري. که سړی مقرريو ته ښه ځير شي او کوم
داسې مثال پيدا کړي چه يوه چوکۍ لايق او مستحق شخص ته ورکړ
شوې وي هلته هم دا وينې چه دغه ورکړه د اهليت او لياقت په
اساس نه ده بلکه د شخصي مهربانۍ او احساس له مخې ده يعني
حق د حق د پاره نه دی ورکړ شوی بلکه د شخصي پيرزوينې په بناء
د بخشش په ډول ورکول کيږي چه بايد په مرهونيت او ممنويت
معاوضه شي او د عبوديت رنګ واخلي

۷ـ په جهاني سياسي فعاليتونو کښې هم دا حکومت د پخوا په
شان بې برخې او بې علاقې پاتې دی په دنيا کښې هر څه پيښ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چه دوی پکښې د ازاد قضاوت حق نلري او په حق السکوت قانع شوی دی.

۸ـ په دغه مغتنم فرصت کښې چه د پاکستان حکومت ته د پښتونستان په باب د څه منلو اجبار متوجه و چه باید د افغانستان حکومت پرې څه سیاسي فشار وارد کړای وای بالعکس ئې د ترانزیټي سهولت په باب عرض شکران وکړ چه هر چاته له توقع نه خلاف او عجیب و غریب ښکاره شو او د ډیر منحط سیاست نمایندګي ئې کوله.

۹ـ د دې لامله چه د اساسي قانون تطبیق او تعمیل د حکومت وظیفه ده د قانوني ایجاباتو له مخې د دوو نورو قواو تکمیل او قانوني موجودیت ډیر عاجل او فوري اقدام ته ضرورت لري مګر حکومت د اساسي قانون دغه مهمه غوښتنه بیخي هیره کړې او داسې معلومیږئ چه څوك قانوني احکامو ته هغومره توجه او التفات هم نلري لکه چه خپلې نکتائي ته لري. دا و د حکومت ځینې هغه فروګذاشتونه چه د مسئولیت پیتی ئې ډیر درنوي او د خلکو په اذهانو کښې محکوموي. اوس د ښاغلي لوستونکي کار دی چه د دې حکومت حسنات او سیئات پرتله کړي، وګوري چه کومه خوا سپکه او کومه خوا ډیره درنه ده.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. نولسمه ګڼه
د ۱۳۵ د مرغومې ۱۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنوري ۳ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اولسي جرګې د څلوېښتو وکیلانو مطالبه

هغه څه چه د شوری په تالار کښې ۱۷ ورځې په قبل الظهر او بعد الظهر کښې د اعتماد د څرګندولو په مناسبت بناغلو وکیلانو حکومت ته مخامخ وویل، باور لرم چه د رادیو له څپو نه به د وطن ډیرو ګنو خلکو هم اوریدلي وي، مګر ډیر پوه او مستعد دماغونه به هم په دې نه وي موفق شوي چه په محض اوریدو ئې په مقایسوي ډول د وکیلانو د غوښتنو درجه بندي کړې وي او په دې پوه شوي وي چه غیر له محلي مطالباتو په عمومي مسایلو کښې څه شی خومره وکیلانو له حکومت څخه په شدت او جدیت غوښتې او د فشار مهم نقاط کوم کوم دي؟.

د وکیلانو دغه بیانیې چه اوس د اولسي جرګې په ۶ جلدونو کښې په ډېرو طویلو او عریضو پاڼو کښې ځای لري د هغو مطالعه او مقایسه هم ډیره زیاته حوصله او ډیر وخت غواړي.

هغه مهم او د مطلب اساسي ټکي چه په دغو پاڼو کښې مدفون دي تشخیص او استخراج ئې د هر چا کار نه دی او هر څوک ورسره علاقه هم نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنايي چه حکومت ته هم په صحيح ډول دا نه وي معلومه چه د احزابو د قانون. د ښاروالیو قانون او د ولايت د جرګو د قانون د انفاذ او اعلام مطالبه کومو کومو وکيلانو په څه راز الفاظو او کلماتو کړې ده او د دې غوښتنې وزن هم د اشخاصو په لحاظ او هم د وينا د قوت په لحاظ په څه اندازه دی.؟

د صدارت عظمی د دفتر کاتب ګمان نه کوم چه د حکومت د صحيح فهم د پاره دغه زحمت په ځان منلی وي او په لازم دقت ئې دغه ارزيابي کړې وي.

د دې د پاره چه دا خدمت څه نه څه ما سرته رسولی وي او د چا سترګې يا غوږونه مې خلاص کړي وي غواړم د خپلې تتبع محصول نشر ته وسپارم او دغه راز همکاري ونه سپموم، که چيرې حکومت د (۴۰) تنو وکيلانو غوښتنې ته په اعتناء ګوري او بې ارزښته ئې ونه ګڼي، د حکومت د خط مشي دا برخه به صدق پيدا کړي چه وايي:

(حکومت ارزو دارد در ساحه روابط ذات البينی قوای دولت و در مرحله اول در ساحه روابط با شوری اساسات متين همکاری و اعتماد متقابله ايجاد شود تا اين حکومت و حکومات آينده از ناحيه نارسائيها و عدم ثبات موسسات سياسی و فقدان همکاری و مفاهمه به نتايج اسف انگيزيکه بسر نوشت آينده ديموکراسی تاثير منفی دارد مواجه نشود.) که حکومت په رښتيا دغه ارزو لري او غواړي چه له شوری سره ښه رابطه قايمه کړي او په دغه مورد کښې د اساسي قانون د احکامو په مقابل کښې منفي حساسيت ونلري. د وکيلانو دغه جدي تقاضا به نه ردوي او د هغه څه مخه به ونيسي چه د ديموکراسۍ په آينده سرنوشت منفي تاثير لري. راشئ چه اوس د محترمو وکيلانو دغه غوښتنه د دوی په وينا و کښې ولټوو.

ــ محمد اسحق علومي د ارغستان وکيل: برای حل معضله های کنونی تشکيل احزاب سالم و مترقی را يگانه وسيله ميدانيم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ سید ظاهر شاه د شکر درې وکیل ما انتظار داشتیم که جناب شما راجع به عملی شدن قانون احزاب سیاسی، انتخابات نمایندگان ولایتی جرگه ها و خط مشی خویش به ملت امیدواری میدادید و شاروالیها را که در دوران قبل از دیموکراسی انتخابی بودند از حالت تاثر اور سرپرستی و انتصابی بما نوید رهایی یافتن می بخشیدید ولی با کمال تاسف مشاهده نمودیم که حکومت شما با این مسایل کلیه که موفقیت دیموکراسی بدون تامین آنها بشکلی که قانون اساسی پیشبینی کرده است ممکن نیست کوچکترین اهمیتی قایل نگردیده اید.

ـ حاجي محمد آصف د کندهار وکیل: د احزابو قانون، د ولایت جرگو قانون، د ښاروالیو قانون باید ژر تر ژره د اساسي قانون له هدایت سره سم مینځ ته راشي.

د پغمان وکیل: طبقات حاکمه بیدادگر و حکومتهای متکی بر آن خود مانع تکامل دیموکراسی درکشور اند چنانچه در مورد قوانین احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه و سایر قوانین دیموکراتیك مشی ارتجاعی دارند

ـ نور محمد اکبري د کندهار وکیل. شایسته نمیدانم که در نظام دیموکراسی ما خلای عدم قانون احزاب موجود باشد.

ـ محمد عوض خواجه عمري د غزني وکیل: یك دوره قبلتر شخص جلالتماب شما بحیث وکیل و رئیس ولسی جرگه از همین خانه ملت یك سلسله قوانین را از تصویب نمایندگان ملت گذشتاندید که از عدم توجه حکومت سلف تا امروز بطی مراتب آن اقدام نشده در صورت اخذ رای اعتماد یکی از فعالیت اولیه و روش های دیموکراتیك شما طی مراتب نهایی همان قوانین وضع شده به اسرع ترین وقت خواهد بود.

ـ امیر محمد بهسودوال دسره رود وکیل: د احزابو قانون چه د دیموکراسۍ محور دی باید ژر تر ژره د عمل ډگر ته راواوزي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهـم د ښاروالیـو قـانون خکـه چـه سر پرستان د اساسـي قـانون (۷۷) مـادي پـه ضـد ټاکـل شـوي دي. د ولایتـي جـرګو قـانون چـه دمشرانو جـرګه د دي قـانون د نشتوالي لـه کبلـه د يـو ثلث غـړو څخـه نيمـګړي پـاتي ده.

ـ سراج الديـن منـګل د څمکنيـو وکيـل: د احزابـو قـانون څو کلونـه تير شـوي او نـور بـه هـم څو تـير شي او تراوسـه پـوري ئـې عملـي څنـده هيڅ نـه ده ښکـاره شـوي.

د ښاروالیـو د قـانون پـانه نـه اړول کيـږي او خپلـو پخوانيـو ټيکـه دارانـو او اجـاره دارانـو تـه سـپارل کيـږي. د ولایتـي جـرګو قـانون هـم کومـه پتـه نلري.

ـ محمـد اسحق عثمـان د کـابل وکيـل: موضـوع ديګريکـه نـزد مـن لاينحـل و قـابل تشـويش عميـق ديـده ميشـود و روحيـه ديموکراسـي نويـن افغانسـتان را صدمـه ميزند عـدم تطبيـق بعضـي قوانيـن مـهم است کـه ممـدو متمم و حتـي جـزء لاينفـك ديموکراسـي شـمرده ميشـود، مخصوصـاً قـانون احزاب، بـدون بوجـود آمـدن قـانون احـزاب هيچـګاه و در هيـچ مملکـت ديموکراسـي تکـامل نيافتـه.

ـ عبدالکريـم عمرخيـل د لغمـان د مرکـز وکيـل: د ولایتـي جـرګو او ښاروالیـو د قـانون او ورسـره د انتخابـاتو څنـډول، د ګونډونـو قـانون او ورسـره د ګونډونـو رسـميت ټالـول او داسـي نـور اسـتبدادي اعمـال کـه اختناق او د اساسي قـانون پـه حريـت بـاندي بيشـرمانه تجـاوز نـه دی نـو څه شـی دی؟

ـ محمـد هاشـم مشـواني د اسـمار وکيـل: د اساسـي قـانون (۱۰۹) مـادي د حکـم مطـابق د ولایتـي جـرګو جـوړول او د (۱۱۱) مـادي د حکـم پـه بنـاء د ښاروالیـو د انتخابـات او د (۴۵۱) مـادي د دوهمـي فقـرې د حکـم مطـابق د ولايتـي جـرګي نـه مشـرانو جـرګي تـه د يـو تـن غړي انتخاب آيا د عمـل جامـه اغوسـتي ده او کـه نـه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ محمد سرور اکبري د بلخ د مرکز وکیل: بناغلی صدراعظم موظف نکته دیگری که قبل از ختم بحث میخواهم توجه شما و رفقای کابینه تانرا بدان جلب کنم. موضوع طی شدن مراحل وبمیان آمدن قانون احزاب سیاسی قانون ولایت جرگه و قانون شاروالیهاست، زیرا که اساس دیموکراسی در هر کشوری بر پایه تشکیلات حزبی استقرار دارد تا موقعیکه احزاب بوجود نیاید در تکامل فکری ملت و بوجود آمدن رهبران سیاسی که مسایل ملی را خوبتر درك و احساس کنند بطائت موجود خواهد بود. آرزوی من و اکثر نمایندگان ملت بر اینست که مطابق به حکم قانون اساسی و در چوکات ارزشهای مندرج آن قانون احزاب هر چه زوتر بمیان آید. هکذا شاروالیها در حال اسفناکی بسر میبرند. وجود مامورین عالیرتبه حکومت بحیث شاروالیهای سرپرست درد دیگری بدردهای ملت افزوده است.

ـ عبداالغفار فراهي د بالابلوك وكيل: څرنگه چه ديموكراسي بې له احزابو او بې د احزابو د قانون څخه كوم مفهوم نلري، نو ښايي چه د ديموكراسۍ سره د وفادارۍ او د موفقيت د پاره د احزابو د ولايتي جرگو او داسې نور قوانين ژر وايستل شي.

ـ عبدالروف بېنوا د موسى قلعه وكيل: قانون اساسي افغانستان در موارد (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) تشکیل ولایت جرگه های کوچك محلی تا درجه قریه ها و شاروالیها را بحیث سازمانهای دیموکراتیك بوسیله خود ساکنان محل از طریق انتخابات آزاد سری مستقیم پیشبینی کرده است ولی در خط مشی شما نه تنها از تاسیس جرگه های ولایت و جرگه های محلی ذکر بمیان نیامده بلکه در راه از بین بردن شاروالی های انتصابی فعلی که مغایر ماده (۱۱۱) قانون اساسی بشکل غیر دیموکراتیك جریان دارد مژده هم داده نشده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اگر جناب شما توانستید که قانون احزاب، قانون ولایت جرگه و قانون شاروالی را بمرحله تنفیذ قانون برسانید کار بزرگی را انجام داده خواهید بود.

بناغلی صدراعظم موظف! بیانیه، وداعیه شما که در ختم دوره (۱۲) ولسي جرگه در این تالاز ایراد گردید پیش روی من است و جناب شما در آنوقت چنین گفته بودید: (مشکل اساسی دیگر دوره دوازدهم ولسی جرگه عدم موجودیت احزاب سیاسی بود. این مسئله علاوه بر اینکه در تطبیق اساسات دیموکراسی از ضروریات است در سیر نظام پارلمانی نیز نقش مهم و بارز دارد) حالا در خط مشی شما در مورد احزاب کوچکترین ذکری نیست.

ـ لعل محمد اکبري د دایکندي وکیل: من به عقیده خود وجود احزاب سیاسی را در افغانستان بمنزله روح در پیکر دیموکراسی میدانم بنا بر این از حکومت شما خواهشمندم زمینه ظهور احزاب سیاسی را هر چه زوتر فراهم سازید.

تا وقتیکه ولایت جرگه ها در مرکز ولایات بوجود نیاید نمی توان از خود سریهای مامورین محلی، قضات و حکام جلوگیری گردد.

وقتیکه ما دیموکراسی نداشتیم ظاهراً شاروالیهای انتخابی وجود داشت ولی اکنون که دیموکراسی تا اندازه، رشد کرده چه دلیلی دردست است که کار شاروالیها را شاروال های باصطلاح سرپرست انجام بدهد.

ـ بسم الله د شینکۍ وکیل: تاسو د خط مشي په دریم بند کښې ویلي دي چه د مملکت د ژوندانه په ځینو اړخو کښې د موضوعۍ قوانینو نشتوالی.

څرګنده خبره ده چه د مخکني حکومتو په شپږ کالو کښې بعضې ترتیب شوي قوانین چه له دواړو جرګو څخه ئې خپل مراحل طی کړي حکومتو د شخصي غرض په بنا په طاق د نسیان کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

واجوڵ او بعضي قوانين چه پر شخصي ګټو بنا ، وو په طور د قاچاق سره تقنيني فرمان منظور کړل

ـ عبدالحسين مقصودي د نـاور وکيل. جنـاب صدراعظم موظف شـما از عـدم قوانين حرف ميزنيد ولـي توجه نکـرده ايد کـه قوانين پـاس شـده از شوری مانند قانون احزاب. قـانون شـاروالـيها قـانون ولايتي جرګه وغيره قوانين کـه از مدت هـا قبل بـايد نـافذ ميشد چرا از طرف حکومت ها در طـاق نسيان ګذاشته شده است.

جـی سـنګ د کـابل وکيـل. پنـځم د پارلمـاني ديموکراسـۍ لـه ايجاباتو سره سـم د احزابـو قـانون مينځته راوستل.

ـ عبدالرحمن زهري د بلوڅي ريګستـان د کـوچيـانو وکيـل. آقـای دکتـور صدراعظم موظـف! همانطوريکـه شـما در خـط مشـی خـود اشاره فرموده ايد ولـسی جـرګه هـم وجود قوانيـن فرعـی را کـه مکمـل و متمـم قـانون اساسـی بشـمار ميرود اشد ضـروری ميداند ولـی چنانچـه شـما هـم اطـلاع داريـد برخـی از ايـن قوانيـن ضـروری امثـال قـانون احـزاب سياسـی، قـانون ولايـت جـرګه هـا، قـانون شـاروالـيها قبـلاً از شـوری ګذشـته کـه بعـد از توشيح بـرای انفـاذ آمـاده مـی باشـند ولـسی جـرګه بانفـاذ ايـن قوانيـن شـديداً احتيـاج حـس ميکنـد اګر قـانون احـزاب سياسـی نـافذ نميګردد و احـزاب سياسـی تشـکيل نميشـود حکومت قانون نافذ شده نمی تواند.

قـانون شـاروالـيها سـالها شـد از شـوری ګذشـته ليکـن هنـوز هـم شـهرهای مـا در دسـت همـان شـاروال هـای سـرپرسـت و فعـال مـايريدو دسـت شـانده حکومـت شـهر داری ميشـود.

قـانون ولايـت جـرګه هـا در سـال دوم دوره دوازده از شـوری ګذشـته ولـی تـا حـال هـم نـافذ نګرديـده و جـرګه هـای ولايـت کـه اصـلا نظـام ديموکراسـی ذريعـه آنـها در ولايـات رونـق ميګرفـت و مجلـس سـنا ذريعهء آنها اکمال ميشد تـ حـال تشـکيل نګرديـده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید رسول فکور د هرات وکیل تا آن زمان که طبقات حاکمه افغانستان زیر نفوذ امپریالیزم بر ما حکومت می کنند ناگزیر از انحراف ارزشهای دیموکراتیک قانون اساسی در ساحه قانون احزاب، ښاروالیها و ولایتی جرگه وغیره که با منافع شان تضاد دارد می باشند.

ـ میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل: همچنان بمیان آمدن قانون احزاب، قانون ولایتی جرگه ها و قانون شاروالیها برای تامین دیموکراسی توجه جدی شما را میخواهم.

ـ خیرالله منور د خوگیانو وکیل: کوم وخت چه مي ستاسو خط مشي مطالعه کوله د سترګو کوبنبن مي دا وو چه د اساسي قانون د (۱۲۶) مادي له حکم سره سم او د شوری د مخکینیو تصویبو په اساس د ګوندونو د قانون په هکله څه ووینم متاسفانه چه کوم تذکر نه وو راغلی ورسته مي بیا دا کوښښ کولو چه د ښاري چارو او ښاروالیو قانون د اساسي قانون د (۱۱۱) مادي په استناد څه پیدا کړم چه خدای مو له دي سر پرستانو څخه خلاص کړي اما هیڅ مي ونه لیدل. بیا مي په حتمي توګه دا ضرور ګڼلو چه د اساسي قانون د (۴۵) مادي سره سم د ولایت د جرګي د قانون په باب څه په لاس راشي اما څه په لاس رانغلل.

د ګوندونو قانون چه د دیموکراسۍ رښا هم ورته ویلی شوو د ضرورت له لحاظ څه رنګه چه زړه د وجود یو فعال ماشین ګڼلی شوو همداسي د ګوندونو موجودیت په دیموکراسۍ حتمي دی. د ښاروالیو قانون د اوسیدونکي د آرامۍ د پاره د یوي عادلي تلي حیثیت لري.

د ولایت جرګي قانون چه د مشرانو جرګي یو ثلث اعضاء تشکیلوي ستاسو په خط مشي کښي نشته.

ـ اسدالله صافی د تګاب وکیل: برخی قوانین بدسترس حکومت های سلف شما موجود بود و هست و در صورت حصول

(c) ketabton.com: The Digital Library

رای اعتماد بدسترس شما می باشد در تطبیق آن بذل مساعی نموده آنگاه از فقدان دیگر قوانین می توان تذکر داد.

ـ وزیر محمد د شرنې وکیل: باید تاسو پخپله تګ لاره کښې په ځرګند ډول د ښاروالیو او ایالتي جرګو د انتخاباتو د مینځ ته راتللو ته اشاره کړې وای خو متاسفانه تاسو په تګ لاره کښې دا شی نه ولیدل شو. د افغان ټول نجیب ملت ارزو لري ژر تر ژره ښاروالیو او ایالتي جرګو ته توجه وشي. تاسو د اساسي قانون د روحیې سره سم د سیاسي احزابو مینځ ته راتللو کومه یادونه نه ده کړې او په دیموکراسۍ کښې د سیاسي احزابو راتلل یو ضروري او حتمي کار ګڼل کیږي.

ـ جنت خان د جاني خیلو وکیل: س ـ رسمي حزبونه به کله اعلان شي؟

ج ـ کوم وخت چه ګلوګیر حزب له موره وزیږي

غلام سرور نبي یار د قره باغ وکیل: عدم موجودیت احزاب قانوني باعث بسا نابسامانیها گردیده است. احزاب در یک رژیم دیموکراسی حیثیت روح را در یک بدن دارد آرزو دارم که این روح در کالبد مردم ما نیز بدمد.

ـ محمد آصف پوپل د کوز کونړ وکیل: تشویش من از این است که جلالتماب شما از قانون احزاب. قانون اتحادیه محصلین. جرگه های ولایتی و ښاروالیها که همه آنها هسته کاملیت قانون اساسی و دیموکراسی کشور را تشکیل میدهد تذکری نداده اند. من به نمایندگی از مردم افغانستان و جوانان با درد و وطن پرست و صدیق توجه حکومت شما را درینمورد آرزومندم چه در غیر آن سهل انگاری حکومت شما درینمورد روزی سلسله همکاری بین ما را از هم خواهد شکست.

ـ حاجي فقیر محمد د جلال آباد وکیل: یکی از وظیفه مهم اینست که مسئله احزاب سیاسی را حل و فصل کنید. اگر حکومت

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیموکراسی میخواهیم باید احزاب سیاسی نیز داشته باشیم قانون ولایتی جرگه عامل مهم دیگریست که نظر ما را جلب نموده. توجه جدی حکومت آینده را بآن معطوف میگردانیم زیرا در اصل خود جرگه ولایتی تقسیمات فرعی ولسی جرگه بوده گفته میتوانیم که متمم آن می باشد. اگر مقصد شما از فقدان قانون ښاروالئ آزاد و ولایتی جرگه باشد با شما همنوا... می باشیم.

محمد حکیم صدیقی د پنگی قلعه وکیل: طوریکه به صورت مجمل در خط مشی به قوانین متمم اشاره کرده اید کافی نیست باید واضح در مورد تطبیق قوانین ښاروالی، ولایتی جرگه و قانون احزاب وعده میدادید.

حاجي محمد احسان د ده سبز وکیل: ما انکاری نداریم که با داشتن قانون اساسی و تطبیق صحیح آن یک سلسله خواسته های ملت تامین میشود ولی چون متمم و مکمل قانون اساسی مملکت قوانین دیگریست که بایست برای تکمیل این قانون بوجود می آمد

نور علم مظلوم یار د میدان وکیل: در حصه قانون ښاروالیها و قانون احزاب بالخاصه در قانون انتخابات ولایتی جرگه چنین اظهار نظر مینمایم ماده (۴۰) قانون اساسی در عضویت مشرانو جرگه دو ثلث انتخابی و یک ثلث انتصابی واضح و تصریح داشته اما یک ثلث انتخابی که از راه ولایتی جرگه در عضویت مشرانو جرگه استحقاق قانونی داشته وجود ندارد پس فیصله های مشرانو جرگه به این اساس قانونی نخواهد بود. من نمیدانم که عدم موجودیت تطبیق آن چه خواهد بوده.

حاجي عبدالعلي تیموري د اوبې وکیل: برای تطبیق دیموکراسی واقعی در شرایط فعلی ملت نجیب افغان نیازمند نافذ شدن قانون ولایت جرگه و قانون ښاروالیها بوده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ محمد عوث اسحق زی د لاس وجوبن وکیل. واقعیت اینست که یک نظام پارلمانی وقتی ماهیت قانونی داشته می تواند که در مملکت احزاب سیاسی بحکم ماده (۳۲) قانون اساسی وجود داشته باشد و حزب بر سر اقتدار یا حزبیکه حکومت را تشکیل می دهد در ولسی جرگه اکثریت دانسته باشد ولی متاسفانه دیموکراسی ما که دیموکراسی افغانیست و با هیچ اصل نظام دیموکراسی توافق ندارد فاقد این کیفیت حزبیست جای تاسف است که حکومتهای افغانستان به این نکته اساسی یعنی قانون احزاب توجه نکرده همچنان حکومتها در مورد قوانین ښاروالیها و ولایتی جرگه توجه ندارند چنانچه در خط مشی شما نیز در باره این قوانین ذکری بعمل نیامده است.

ـ سید امیر د خان آباد وکیل: ښاغلی موظف صدراعظم صاحب! هر کله چه تا په دولسمه دوره کښې د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود څو قوانین د اولسي جرګې نه پاس شوه چه په هغو کښې دغه دري قوانین ډیر ضرور وو: د احزابو قانون. د ولایت جرګې قانون، د ښاروالۍ قانون هیله ده چه ستا د حکومت د راتلو په اساس دا قوانین د عمل میدان ته را واوزي.

ـ حاجي عبدالستار د ملاخیل د اجرستان وکیل: د ولایتي جرګې د قانون معطلي او خنډ د اساسي قانون ارزښتونو سره مخالف دي څکه چه د مشرانو جرګې یو ثلث ئې کم کړی دی، باید د اساسي قانون په حکم د مشرانو جرګې یو ثلث پوره شي ترڅو چه د دوی تعاویب او فیصلې قانوني بڼه غوره کړي.

ـ حاجي فدا محمد د زنده جان وکیل: بیمورد نیست یاد آور شوم تا شما و آن عده وزرای تان سعی نمائید که قانون اساسی مملکت و این وثیقه ملی افغان را طوریکه در طرح آن کوشش نموده اید در راه تطبیق مواد مندرجه آن نیز از هیچگونه فداکاری دریغ نفرمائید. بوجود آوردن قانون ولایتی جرگه. قانون ښاروالیها امری است حتمی و قابل تذکر.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ محمد کریم صحرائي د دهراود وکیل: ستاسي د حکومت څخه زموږ جدي هیله دا ده چه د اساسي قانون پاته ارزښتونه لکه د احزابو قانون، دښاروالیو قانون، د ولایتي جرگه گیو قانون او د ښځو د ملي کالو قانون ژر د عمل صحنې ته راوباسئ.

ـ میر احمد میوند دمیوند وکیل: ښاغلی موظف صدراعظم! تاسي پخپله خط مشي کښې دیو شمیر قوانینو نشتوالي اول ذکر کوئ دلته دا سوال پیدا کیږي هغه مهم او ډیر ضروري قوانین چه شوری ډیر پخوا تصویب کړیدي لکه د احزابو قانون، د ښاروالۍ قانون، د ولایتي جرگې قانون او داسي نور څه شوه او ستاسو حکومت له هغو سره څه کوي؟ او د تقنیني انسداد چاره به څه وي؟ هغه غیر مطبوع قوانین چه د شوری په ارشیف کښې پراته دي تدفین او تجهیز به ئې د چا په غاړه وي؟.

ـ عبدالقیوم د اندراب وکیل: ښاغلی صدراعظم موظف! برای مشکلات اقتصادي و اجتماعي عمده ترین علت آنرا فقدان قوانین بیان نموده اید. در این جا سوال پیدا میشود که قوانینیکه از طریق شوری در دوره دوازده و سیزده به تصویب رسیده است تا حال در معرض تطبیق گذاشته نشده است و قوانینیکه موجود است پنج فیصد هم مورد تطبیق قرار نمیگیرد.

ـ سید مبین شاه امیر د هلمند د مرکز وکیل: د احزابو قانون د دیموکراسئ د اساسي تشکیل او تکامل اصلي بنسټ او تهداب گڼم ترڅو چه دا واقعي ضرورت رفع نشي او قانون ئې مینځ ته رانشي. د دیموکراسئ د صحیح او سالمي ودې امکان نشي موجودیدلای.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. تسلسه گڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومې ۲ مه
د ۱۹۷۱ د جنورۍ ۱۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجرید

یو سړی چې خپلو ناوړو اعمالو په وجه د اولس له خوا په تجرید محکوم شي، نو بیا ورسره خلك راشه درشه پریږدي، په مړي او ژوندي ئې نه خبروي. سلام ئې ناخلي او سلام نه ور اچوي. د یوه نا ملموس یا جذامي مریض په شان ګوښی اوسي او د هر چا علاقه ورسره قطع وي.

بندي خو بنه وي خلك ئې خبر اخلي او پوښتنه ئې کوي. مګر تجرید شوی سړی د هر چا له زړه وتلی او له نظره لویدلی وي.

څنګه چه یو فرد په فردي حیات کښې تجرید سره مخامخ کیږي حکومت هم کله کله د خپلو خلکو له خوا په تجرید محکوم کیږي یا د نورو حکومتونو د علاقې په قطع کیدو تجریدي حالت اختیاروي او منزوي کیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت تجرید په داخل کښې وي او که په خارج کښې د سیاسي انتحار حکم لري او بالاخره لکه د پاکستان حکومت له نه تلافي کیدونکي خسران او خزلان سره مواجه کیږي.

که یو حکومت په داخل کښې د خپلو خلکو له قطع علاقې سره مخامخ شي او د حکومت و ملت تر مینځ ډیره فاصله پیدا شي نو بیا دغه حال یه داخل کښې محصور نه پاتې کیږي خارج ته هم سرایت کوي او په خارجي سیاست کښې هم ګوښې کیږي او یوازې کیږي.

هغه حکومت چه خلك ورته په کرکه ګوري د جهان په نظر کښې هم خوار او بیمقداره وي.

زمونږ حکومتونه هم له خو مودې راهیسې په بیره د تجرید خوا ته درومي او په داخل او خارج کښې له ملي او بین المللي انزوا او ګوښي توب سره غاړه غړۍ دی یو حکومت چه د ملت له حمایت څخه برخوردار نه وي او د اولس علاقه ئې نه وي جلب کړې هغه په حقیقت کښې په تجرید محکوم دی

څوك چه د وطن په حال کښې یو څه مطالعه لري هغه پوهیږي چه منورین او ترقي غوښتونکي ځیني له حکومت سره د مجادلې په حال کښې دي، ځینو ورسره مقاطعه کړې او ځینې نور ورسره بې علاقې پاتې شویدي (و ذالك اضعف الایمان) د شوری وضع هم له حکومت سره له چانه پټه نه ده او هر څوك په دې پوهیږي چه یوازې د اعلیحضرت معظم همایوني حمایت او عنایت دی چه حکومتونه ئې په بست کښې ساتلی دی او که دا نه وی نو د حکومت او شوری تیره د وخته ماته دداو خوسي ئې سره نه څري.

ملایان او روحانیون هم د دیني او مذهبي امورو په وجه له حکومت سره د تصادم او مخالفت په حال کښې دی او د پل خښتي زړه دردوونکي خاطره هیڅکله نه هیروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت مامورین هم چه یو لږ شمېر ترسره مستثنی کړو عموماً له حکومتونو څخه نه کې او ناراضه دي

هغه بې قانونه احتیاط او په مامورینو کښې مالکانه تصرفات چه لوی کار داران یې وخت په وخت د شخصي ملاحظاتو په وجه په دوائرو کښې کوي مأموریت یې د عبودیت او شخصي مالکیت درجې ته راټیټ کړی چه تحمل یې د شخصیت خاوندانو ته ډېر مشکل دی.

همدغه وجه ده چه د مامورینو عمومي نظر ورته ښه نه دی او دلته هم یوه مجبوره خاموشه کرکه موجوده ده.

سرمایه داران. ملاکان او اعیان و اشراف هم چه د اوسنیو حکومتونو اداري فتور نظامي ضعف او سیاسي انحطاط ویني خپل هر څه په خطر کښې ویني ځکه معنا او مادتا له دې ځایه تللي او ظاهرا دلته د ښېنو په سر ناست دي یعنې له دې ناحیې نه هم حکومت له تجرید سره مخامخ دی.

دغه له هرې خوا تجرید چه حکومت ته متوجه دی د کابینې په داخل کښې یې هم حلول او نفوذ کړی او خبره دې حد ته رسېدلې ده چه کله صدراعظم. کله معاون. کله یو وزیر او کله بل د تجرید په حال کښې لیدل کېږي او د خان خانۍ په وجه د تجرید او مقاطعې چاره هېڅوکي ته رسېدلې ده

که حکومت غواړي چه له دغه هر اړخیز تجرید څخه نجات ومومي او د خلکو اعتماد حاصل کړي خلکو ته دې هغه څه وړاندې کړي چه خلک یې غواړي او د خلکو په ګټه وي.

دغسې یو حکومت چه خط مشي یې په اولسي جرګه کښې په سلو کښې لس هم سه خوښوي او اکثریت یې د قناعت وړ نه ګڼي هغه ځنګه ویلی شي چه مونږ د خلکو غوښتنو ته سم او صحیح جواب ورکړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت باید په دې ښه پوه شي چه د یوه رسم په حیث د اولسي جرګې په تش لاس جګولو غیر حقیقي اعتماد په طفیلي ډول حاصلول د استناد وړ نه دی.

ترڅو چه یو حکومت عملا په صادقانه ډول یو مترقي حرکت شروع نکړي او له استثماري او ارتجاعي سیاست نه لاس وانخلي ملي قدرت او منورین له خان سره نشي ملګري کولی او له تجرید نه نشي راوتلی

حکومت باید کاملا او حقیقتا ملي او غیر انتصابي شي.

د یوه حکومت د ملي کیدو د پاره یوازې ملي څېره پیدا کول کافي نشو ګڼلی

ملي حکومت باید ملي طبیعت، ملي خاصیت او ملي روحیه ولري او قلب و دماغ ئې ملي وي.

کوم حکومت چه په باطن کښې شخصي او په ظاهره کښې ملي وي یعنې لکه خامسوزه ډوډۍ مغز ئې خام او مخ ئې سوی وي څوك ئې نه خوښوي او په صحیح معنی پخه ډوډۍ ورته نشو ویلی.[1]

[1] ملي جریده، لومړی کال، ۲۱ گڼه
د ۱۳۵۰ د مرغومي ۲۷ مه
د ۱۹۷۲ د جنوري ۱۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فکرونو مخه کومې خوا ته

د ګرزیدو په حال کښې ده؟

دلته خو ملي تشکیلات نشته او د حزبونو حساب نه دی معلوم چه سړی د حزبي اکثریت له مخې د خلکو تمایلات او عامه افکار ځانته معلوم کړي.

یوازینی مرجع چه د اساسي قانون په حکم ئې د افغانستان د خلکو د فکر او نظر منعکس کوونکی ګڼلی شو ملي شوری او خصوصاً ولسي جرګه ده.

سږ کال چه د ښاغلي ډاکټر عبدالظاهر کابینه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د سرطان په ۱۶ مه د افغانستان په راډیو کښې د ښاغلو وکیلانو ویناوې شروع شوې ما دغه فکري جریان له ځو خواو په ځو لحاظه تعقیباوه.

لومړی نوبت د ښاغلي محمد یوسف بینش د کابل وکیل و.

د ده په خبرو کښې مې چه دا ټکي واوريده " باوجود امدن قانون اساسي اعمال بدتر از دوره هاى دکتاتورى اين مرز و بوم بيادگار دارند" دفعتا راته دا فکر پيدا شو چه زمونږ ديموکراتيك حکومتونه د ديموکراسۍ په ناکامولو او بدنامولو کښې څومره موفق دي چه چا د مجبوريت له مخې چا قصدا او چا د بې کفايتۍ په وجه له دغه تحول يا نهضت څخه خلك زړه تورن کړيدي.

دغه وکيل صاحب دا هم وويل " قانون صامت ما اگر ناطق ميبود از طبقه بنديها و قانون شکنی هاى انانيکه خود را نزديکتر بقانون يا مطيع قانون يا اورنده اين قانون ميدانستند بزبان فصيح و بچشم گريان ياد ميکرد" دغو خبرو زه نور هم متحسس کړم او دا راته ضروري ښکاره شوه چه د وکيل صاحبانو دغه راز خبري تعقيب کړم او وګورم چه څومره وکيلان له دغې ديموکراسۍ نه چه مونږ ئي لرو سرټکوي او ناراضه دي

دلته راته دا انديښنه هم پيدا شوه هسې نه چه مايوسي هغه حد ته رسيدلي وي چه له اساسي قانون نه وروسته حکومتونه د خلکو په نظر کښې د مملکت د تباهۍ او بربادۍ عوامل ګڼل شوي وي او دغه راز ديموکراسي نوره د تحمل وړ نه وي.

په دغه فکر مې د افکارو څارنه شروع کړه او د ښاغلو وکيلانو په ويناو کښې مې دا مطلب په ډيرو صريحو الفاظو کښې وموند چه دغه ديموکراسي اوس هر چا پيژندلې ده او له دکتاتورۍ نه هم ورته بده ښکاري.

دا ديموکراسي چه نه پکښې د ديموکراسۍ رنګ شته نه خوند نه بوى يعنې دريواړه صفتونه ئې بايللي دي او بې حزبه، بې قانونه، بې قدرته او بې عدالته ديموکراسي ورته ويلې شو د هيچا نه خونبيري او هيڅوك پرې نه غوليږي. څوك ورته قلابې او سالوسانه وايې. څوك سر او دم بريده بولې او نيم بنده ديموکراسي خو يوه اصطلاح ګرځيدلې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه چه دا خل په ولسي جرګه کښي د ديموکراسۍ او بې قانونۍ په باب وويل شوه ځني مثالونه ئې دا دي.

ديموکراسي که در مملکت ما بعد از انفاذ قانون اساسي مورد تطبيق قرار ګرفته روی عوامل متعدد دی چه از نګاه تعبير های اشتباه اميز و چه از روی تخلف از ايجابات ان شکل عجيبي بخود ګرفته است.

(ابلاغ د بګرام وکيل)

ـ دا څنګه ديموکراسي ده چه مخ ئې د قدرت خاوندانو ته دی او شا ئې مظلومې طبقې ته

(صفر محمد خروټی)

ـ نه دا شان ديموکراسي چه تش تشريفاتي او ظاهري شو ولري.

(حاجي محمد اصف د کندهار)

ـ ديموکراسي د يو څو کسو او يو څو کورنيو د پاره ده نه د عام ملت د پاره.

(سراج الدين منګل)

ـ ديموکراسي هغه ديره ده چه ولاړه د يو چا په مخ او واك ئې د بل چا وي.

دا تشه په نامه ديموکراسي نه ستاسي په درد خوري نه د مملکت او نه زمونږ د خلکو، دا د ديموکراسۍ ګناه نه ده دا د هغو ارتجاعي قوتونو ګناه ده چه ديموکراسي ئې خلکو ته بدنامه کړه.

(بينوا د موسى قلعه وکيل)

ـ وقتی که ما ديموکراسی نداشتيم ظاهرا ښاروالیهای انتخابی وجود داشت ولی اکنون کار ښاروالیها را ښاروالهای سرپرست انجام ميدهد.

(لعل محمد اکبري)

ـ مونږ وينو او ګورو چه د ممتازو اشخاصو لپاره يو قسم ديموکراسي او په ملي مسايلو کښې ديموکراسي بيل شکل لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(علي محمد د اچين وکيل).

- له هغې ورځې چه اساسي قانون په هيواد کښې نافذ شوی د خلکو هيلې ئې د تطبيق له امله ورځ په ورځ په نا اميدئ بدلې کړې او نژدې ده چه د هغو اعتماد په بې اعتمادئ سره بدل شي.

(عبدالله احمدزی).

- اساسي قانون په مملکت کښې نه دی تطبيق شوی د خلکو مشکلات لا هم پسې زيات شوي دي.

(حاجي محمد د گرمسير وکيل).

- اساسي قانون چه د هر ظالم تر پښو لاندې چيغې او نارې وهي د مستبدانو او ليوانو له منگولو راخلاص کړئ.

(بهاوالحق د وازې خوا وکيل).

- با وصفيکه قانون از طرف مامورين جگر خونست زير پای متحد المال های ضد و نقيض هم قرار دارد.

(سيد محمد رفيق نادم).

- زمونږ ملي وثيقه د ظالمو او خود غرضو حکومتو له پلوه تراوسه پورې يوازې د خولې د ويلو څخه پورته د عمل په صحنه کښې تطبيق شوې نه ده.

(مولوی سيد اکبر د پل علم وکيل).

- يکی از خواسته های مردم افغانستان انست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون بکلی جنبه عملی نداشته بايد شکل عملی ان عام باشد.

(عبدالحفيظ د نهرين وکيل).

- يکی از عوامل بسياری از مشکلات ما تطبيق نشدن قانون اساسی ميباشد.

(کمال الدين د سرپل وکيل).

- نظام اداری مملکت نسبت به زمان قبل از قانون اساسی بيش از پيش بسوی فساد کشانيده شده است. قانون نه تنها تطبيق نميشود بلکه بالای ان تمسخر ميشود.

(عبدالقيوم د اندراب وکيل).

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ د دیموکراسۍ دورې حکومتونو د سرې وعدې وکړې خو له بده مرغه یوه ئې هم عملي نکړه

(عبدالله د سیداباد وکیل)

ـ دیموکراسۍ طبقاتي موجود شما اصلاً وسیله مظالم و تاخت و تاز برای مستبدین، مرتجعین، متنفذین محلي است. دیموکراسي طبقاتي موجود دیموکراسي سرودم بریده جعلي و سالوسانه ایست که برای توانگران در حکم سعادت و برای رنجبران و زحمتکشان در حکم دام فریب است بیقین که نور چشمي هاي فاسد طبقات حاکم از هر گونه ازادی تا دستبرد بجان و ناموس مردم برخور دارند.

(د کابل وکیل)

ـ طبقات حاکمه بیداد گر و حکومت هاي متکي بر ان خود مانع تکامل دیموکراسي در کشور اند چنانچه در مورد قوانین احزاب، شاروالیها و ولایتي جرگه و سایر قوانین دیموکراتیک مشي ارتجاعي دارند و با اعمال ضد دیموکراتیک و ضد قانوني خود زمینه را برای حاد تر شدن ارتجاع بیشتر مساعد میسازد.

(د پغمان وکیل)

د ډیرو ښاغلو وکیلانو له دغسې خبرو نه دا معلومیده چه له اساسي قانون نه وروسته حکومتونه د دیموکراسۍ په تمثیل کښې ډیر نامطلوب نقش لري او د خلکو په ذهن کښې په بې کفایتۍ، قانون شکنۍ، اسلام دښمنۍ او د اداري او سیاسي فهم و قابلیت په فقدان سخت محکوم شوي دي چه د مملکت د شئونو ساتنه له دوی نه پوره نه بولي. بلکه یو ډیر عظیم خطر ملك او وطن ته د راتلو په حال کښې ویني چه له دغسې زمامدارانو نه ئې د مخنیوي هیله نشي کولی او په دوی ئې سترګې نه ډکیږي.

ځینو ښاغلو وکیلانو د دغې سابقې په تحت کښې د اساسي قانون له حد فاصل نه هغه خوا نظر وځغلاوه او په داسې حال کښې چه په نوي رنګ کښې راوتونکو حکومتونو ته بد ویل کیده د ښاغلي سردار محمد داود نوم په ښه ډول داسې یادیده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ښاغلی سراج الدین منګل د ځمکنیو وکیل: د ځمکو د اصلاح قانون د منځني خنبخ په اکثرو هېوادو کښې عملي شو مګر په افغانستان کښې چه د دې نهضت اوازې د ښاغلي سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې وې نه تنها دا چه دا نهضت قوي نکړی شو بلکه لا پسې خپه کړی شو.

۲. ښاغلی میرزا محمد دقیق د ګلستان وکیل: د پښتونستان موضوع ځرنګه چه نورو د ملت نمایندګانو هم یاده کړه زه د ښاغلي سردار محمد داود د مخنې صدراعظم د اعلان او ادعا سره سم ستاسو د حکومت فرضي وظیفه ګنم

۳ ښاغلی حاجي محمد اقبال د خاخیو وکیل: ښاغلی سردار محمد داود د افغانستان د پاره د دیموکراسۍ بنسټ کېښود. همدارنګه یوازې سردار محمد داود و چه د افغانستان په اجتماعي، اقتصادي، سیاسي او نورو اړخونو کښې ئې ځرګند تحول راوست او هغه څه شی چه په افغانستان کښې لیدل کیږي د ښاغلي سردار محمد داود د عالي مفکورې خبر غوښتونکي سنجش، ایمانداری، غیرت، پاک احساس، زحمت کښنی او د سیاسي شعور محصول دی نو زه هیله کوم چه د پښتونستان حیاتي او ملي مسئلې ته د سردار محمد داود په شان په اخلاص او پاکه عقیده خاصه پاملرنه وشي.

۴ ښاغلی علي محمد د شینوارو د اچین وکیل: کوم وخت چه ښاغلی سردار محمد داود صدراعظم و د وخت د ایجاباتو سره سم ئې د افغانستان په ټولو چارو کښې سمون یعنې فرهنګي، زراعتي، اقتصادي او اجتماعي د قانون سره سم مینځ ته راوړ او به هغه وخت کښې نه قاچاق بر او نه رشوتخور معلومیده او نه احتکار او اختلاس کارو.

۵. ښاغلی حاجي فقیر محمد د جلال اباد وکیل من یقین دارم که پروژه انکشاف وادی ننګرهار برای پیشرفت و تحول سویه حیاتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

واجـتـماعي مـردم در وقـت حکومـت سـردار محمـد داود رویدسـت گرفـته شده است اگر زمین ها بمردم غریب که زمین ندارند بقیمت مناسب و قسط هـای معینـه داده شـود در بـهبود حیـات مـردم نقـش بسزایی خواهد داشت

۶ ښاغلـی عزیـز الله واصفـي د پښتونسـتان او بلـوچسـتان د ازادی موضوع د افغانسـتان پـه سرنوشت مسـتقیم تـاثیر لـري.

د دې موضـوع تـاریخي سـیر د والاحضـرت سـردار محمـد داود د حکومـت پـه دوره کـښې پـه ملـي تـوګه د افغانسـتان د ملـي سیاسـت جـزء و چـه ورو ورو د حکومتونـو سیاسـي ملعبـه وګرزیـده.

۷ ښاغلـی ولـي محمـد رحیمـي د چـاربولك وکیـل: اولیـن بـار در زمـان صـدارت والاحضـرت سـردار محمـد داود توجـه جـدی بطـرف انکشـاف اقتصـادی و اجتمـاعی کشـور از طریـق رعـایت سیسـتم اقتصـادی مختلـط رهبری شده وطـرح پـلان هـای پنجسـاله اقتصـادی بعمل امد.

۸ ښاغلـی ننـګ یوسـفزی د دشـت ارچـې وکیـل: د پښتونسـتان موضوع چـه د والاحضـرت سـردار محمـد داود پـه وخـت کـښې چـه یـو باشـهامته او شـریف افغـان و دحکومـت د پالیسـۍ روحـي او بنیـادي جـزء و

دغـه راز یـادونې پـه دې لحـاظ د اعتنـاء ور معلومیـدې چـه پـه یـوه لـوی ملـي مجلـس کـښې چـه څو حکومتونـه پـه عمومـي ډول تقبیـح کیدل او د لعن و طعن بازار تودو یـو شـخص چـه تقریبـا لـس کالـه پخـوا صدراعظم و او د بحـث موضـوع سره چـه ډیـر بعیـد تعلق درلـود پـه ښه نامـه یادیده او سـتاینه ئـې کیدلـه.

پـه دغـو یـادونو پسـې څه مـوده وروسـته د مشـرانو جـرګې یـوه پـوه غـړي چـه پـه نـوي جریـان کـښې ئـې مهمـه برخـه درلـوده او پـه قصـه ښه خـبر ویعنـې ښاغلـی سـید شـمس الدیـن مجـروح د ښاغلـي سـردار

محمد داود په باب پخپله یوه مقاله کښې خپل فکر او نظر داسې ځرګند کړی:

قربانیان و تلفات تحول.

د مجروح د مقالې یوه برخه:

عراده نظام اداری ما در مسیر تاریخ به دو راهی رسید ه بایست یک طرفی را اختیار کند. عراده بیک سوی معینی براه افتاد و ما این حرکت را تحول نامیدیم.

حکومت والاحضرت سردار محمد داود مقدمات این تحول را چیده بود(که ان موضوع جداگانه است و چون من خود شاهد این حوادث بودم در فرصت دیگری از ان بحث خواهم کرد) سردار موصوف راه را برای تحول باز کرد بنفع تحول و بنفع یک تجربه نوی در راه دیموکراسی و تفکیک قوا کنار شد و استعفی داد.

اما از ان وقتی که این حکومت مستعفی شد تمام جریانات از خاطرها فراموش گشت و گویا تاریخ تحول و تاریخ سیاسی ما از نقطه صفر شروع کرد و از ان روز به بعد اغاز شد.

جریان طوری براه افتاد که از پشتیبانی و حمایت سردار موصوف محروم و بی نصیب شد او می توانست برای پیشرفت این جریان مددگار خوبی باشد و کمکهای اخلاقی و غیر رسمی بکند.

بهر حال خواه جریان او را از خود بیگانه ساخت ویا او بیگانگی اختیار کرد اما امداد او میسر نشد این خساره نخستین بود که مملکت با ان مواجه شد.

ان کسی که در سالهای اخیر تاریخ سیاسی و اداری ما نقش بس بزرگ و مهمی بازی کرده بود بگوشه انزوا رفت و نامی گاهی از و گرفته نشد. نقش مهمی که به ان اشاره کردم عبارت ازینست:

که او توانست افغانستان را در جریان سیاست بین المللی وارد کند و مملکت را از سیاست انزوا و سربسته گی بدر ارد. وثانیا او بود که حقوق زنها را که سالها در افغانستان اهمال شده بود بدهد... و ثالثا هم او بود که راه را برای جریان دموکراسی و این

(c) ketabton.com: The Digital Library

تجربه نو باز کړ (د افغان ۸مه ګڼه). په دې مقالې پسې اوس يوه بله مقاله د ښاغلي صداقت په قلم خپره شوه چه عنوان ئې و (د غنمو د پاره) په دې مقاله کښې سردار محمد داود داسې بيان شوی دی:

... په دغه وخت کښې بې د عسکري سوقياتو او جنګ څخه تش په صادقانه سياسي هڅو د پښتنو او بلوڅو ورونو د پاره مونږ ډېر زيات سياسي امتيازات حاصلولی شول.

.... خو د دې طلايي چانس نه هم مونږ د غنمو د دانې په وجه محروم شوو څکه چه د پاکستان حکومت زمونږ د بمباريو نه پاتې غنم د کرايې په مقابل کښې د اورګاډي په ډبو کښې پېښور ته راورسول او د افغانستان حکومت د دې لوی احسان له کبله دا مناسب ونه ګڼله چه په ډې طلايي وخت کښې د پښتونستان په نفع اواز پورته کړي.

ما اوريدلې دي چه د سردار محمد داود د صدارت په وخت کښې د پاکستان حکومت د امريکې په وساطت افغانستان ته ډېر داسې پيشکشونه کړي وو چه د پښتونستان د غوښتنې نه دې تېر شي، پاکستان به د تورخم په لار تر جلال اباده او د سپين بولدك په لار تر کندهاره د ګاډي خط راوغځوي او د افغانستان د مالونو د حمل و نقل د پاره به اسانتياوې برابرې کړي حتی ويل کيږي چه د بحيره عرب د کوم بندر پورې ئې ورته د يو کريډور پيشکش هم کړی و خو د هغه وخت حکومت نه و منلي او ويلي ئې و چه مونږ د پښتونستان په مسئله خپل ځانته امتيازات نه غواړو.

(افغان، ۲۰ مه ګڼه)

ښاغلي صداقت د پښتونستان ټينګ او وفادار غوښتونکی چه له اوسني حکومت او غنم غوښتونکي ګندم نما سياست څخه بېخي نا اميده کيږي نو ښاغلي سردار محمد داود ئې سترګو ته دريږي او د تير وخت په ياد و لږ غونډې خپل زړه ښه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا وخت هر چا ته هم د پښتونستان د مطلبي په لحاظ او هم د سوړې جهاني او ملي مسايلو په لحاظ ډېر با اهميت ښکاري او د حسو احساساتو په مقابل کښې دغه راز حکومتونه چه مونږ ئې لرو بيوسه او بې کسه معلوميږي چه د هيڅا د اميد سترګې نه وراوړي

سړی چه په مجلسو او محفلو کښې خصوصاً د پښتونستان نه نظره څه اوري داسې معلوميږي چه هر څوك دلته يوه ډېره لويه خلا ويني او حيران دی چه دا به څنګه او په چا ډکيږي؟.

حکومت د غلي د فقر احساس کوي او د ملت پوهه طبقه د شخصيتونو فقر ډېر وارخطا کړي دي. زمونږ مختنقې رندې کښې ديموکراسۍ خو د احزابو د فقدان په وجه نوي ملي شخصيتونه پيدا نکړې شوه او خلمي استعدادونه چا سر جګولو ته پرې نښوده.

خلك فکر کوي چه دغسې مغتنم طلايي فرصت کښې که کوم د عزم او ارادې خاوند او د سياسي او اداري قابليت لرونکی شخصيت د حکومت په راس کښې واقع وای يو ملي او تاريخي افتخار به لاس ته راغلی وای. په دغسې وختونو کښې که يو ملت ملي او سياسي فداکار او صادق شخصيتونه ولري او په حکومت کښې د زعامت او امامت اهليت موجود وي چه د فکر او عمل ابتکار پکښې وي په خلکو کښې نوې روحيه او روحي قوه پيدا کولی او ښې لوی لوی کارونه سرته رسولی شي.

همدغه راز حالات او د وخت ضرورتونه د قهرمانانو په پيدا کولو او جوړولو کښې ډېر دخل لري په دې شرط چه هوا او فضا مسمومه نه وي.

خلك غواړي چه يو څوك پيدا کړي يا څوك پيدا شي د اميد سترګې ور واوړي خکه يو پلو بل پلو ګوري او په ښاغلي سردار محمد داود ئې سترګې ننيلې.

که څوك په خان کښې څه ويني او د خلکو تمايلات جلبولی شي که له دغه وخت نه استفاده نه کوي ګناه کوي.

کـه مـخلـي سـردار محمـد داود د پښتونسـتـان د ملـي او تـاريخي افتخار کملو د پـاره خـه کولـی شـي او بـې لـه دې چې خوك دغـه کـار تـه جوړ نه وي نو د اساسي قانون پـه چوکـاټ کښې هـم دغـه خدمـت سرتـه رسـولی او بـو حـه کولـی شـي پـه دې شـرط چـه د معظـم اعليحضـرت مسـاعدت او سـرد ملـګري وي.

د دې لاملـه چـه همـايوني اعليحضـرت لـه هـر جانـه زيـات د وخـت پـه ايجـاب او ضـرورت ډيـر ښه پوهيـږي بعيـده نـه ده چـه د دوی پـه لارښودنـه دا تـاريخي افتخـار پـه هـره وسـيله او پـه هـر قيمـت چـه وي د افغانسـتان د پـاره حـاصل شي او ډيـر امکـان لـري چـه لـه سياسـي او ديپلوماسـي لارې د افتخـار وړ څه حـاصل شـوي هـم وي چـه مونږ تـه نـه وي معلوم او زمونږ له فهم او توقع څخـه پورتـه وي.

پـه دې مقالـه کښې زمـا اصلـي او اساسـي منظـور دا دی چـه لـوړ مقامـات د نوي جريـان او تحـول پـه مقـابل کښې د خلکـو مايوسـي او نـا اميـدي بـې اهميتـه ونـه ګڼي او دغـه مخـالف نظـر چـه د دغسـې حکومتونـو پـه نسـبت د نشـو و نمـا پـه حـال کښې دي لـه نظـره ونـه غورځوي او عواقبو تـه ئې پـه جدي تـوګه متوجـه شـي يـا متوجـه وي.[1]

---

[1] افغان جريده لومړی کال ۲۲ مه ګڼه

د ۱۳۵ د سلواغې ۴ مه

د ۱۹۷۲ د جنورۍ ۲۴ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبعیض او امتیاز یعنې څه؟

دوه ماموران دي چه يوه تر نهم صنفه لوستی دی او بل په لوړو تحصيلاتو داکتري ترلاسه کړې ده.

کله چه لومړی مامور په مکتب کښې معلم و دا بل متعلم و مگر اوس ده ته تقاعد ورکړ شو او هغه مامور چه د داکتر د پلار په ځای دی د خدمت په تمدید د لوړې څوکۍ خاوند دی.

اوس پوه شوئ چه تبعيض او امتیاز څه ته وایي او څنگه عملي کیږي؟.

زه د دې دواړو نومونه څکه ناخلم چه شخصي رنگ پیدا نکړي او د دوی په نوم اخیستلو زه پخپله د تبعیض مرتکب نشم څکه چه د دغسې فوق العاده اجرااتو نور مثالونه هم شته چه هغه نه یادول او دوی یادول پخپله یو ډول تبعیض او امتیاز دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرې دلته او هلته ځينې مشيخ ويني چه په دفترونو کښې ناست دي او بالعکس ځينې نور تر هغو کشران د ماموريت د عمر په لحاظ ځوانيمرګان يعنې متقاعد شوه.

زمونږ په اول رتبه او فوق رتبه کاردارانو کښې همدغه اوس ځينې داسې بيسواده محترم شخصيتونه شته چه يو کوچنی ليك هم بې له ډيرو املايي، انشايي. لغوي او ګرامري غلطيو نشي ليکلی مګر په مقابل کښې ئې د لوړو تحصيلاتو خاوندان يا وزګار ګرزي او يا په ټيټ کار موظف دي چه د تبعيض او امتياز ډير برجسته مثالونه ورته ويلی شو (که څوك ئې نه مني د بېسوادئ قوي اسناد ئې ښودلی شوو) مګر غلط فهمي بايد پيښه نشي او هر څوك په دې پوه شي چه دا هغه تبعيض او امتياز نه دی چه اساسي قانون تحريم کړيدی بلکه قانون پخپله دغه تبعيض منلی دی.

د اساسي قانون په (۳۷) ماده کښې د ماموريت اساس اهليت ګڼل شوی دی نه سواد او تعليم.

که اوس په افغانستان کښې ځينې خلك د تذکرو نلرلو په وجه له عسکري مقدس خدمت څخه محروم وي او نور خلك چه تذکرې لري د وطن د دفاع په خدمت کښې برخه اخلي دا هم هغه تبعيض او امتياز نه دی چه اساسي قانون منع کړی او ويلي ئې دي (تمام مردم افغانستان بدون تبعيض و امتياز در برابر قانون حقوق و وظايف مساوی دارند) کيدی شي چه حکومتونو داسې فکر کړی وي چه بې تذکرې خلك د افغانستان تبعه نه دي ځکه چه د تابعيت سند نلري نو هغه تبعيض او امتياز چه د افغانستان په خلکو کښې مردود ګڼل شوی دلته صدق نه پيدا کوي.

زمونږ ځينو وکيل صاحبانو دا هم تبعيض او امتياز وګاڼه چه د افغانستان ځينې طبقات په وزارت خارجه کښې ماموريت نلري او له دوی څخه څوك کوم سفارت ته نه دي استول شوي.

•

(c) ketabton.com: The Digital Library

دري دومره دقت او تعمق ونكړ چه تبعيض او امتياز په داخل يعني افغانستان كښي منع دي نه په روديشيا او امريكا كښي.

موثر باید په دي ښه پوه شو چه اساسي قانون تبعيض او امتياز رټلي او له هيواد څخه ئي په تبعيد محكوم كړي دي.

تبعيض او امتياز هيڅكله له دموكراسۍ سره نشي يوځاى كيدى او د اور او اوبو مثال لري. چرته چه اجتماعي عدالت او مساوات تسلط لري هلته د تبعيض او امتياز پل په ايرو كښي هم نه معلوميږي.

په دي وطن كښي ديموكراسۍ غځونې وكړي او د تاجپوشۍ مراسم ئي په ځاى شوه. زمونږ تاجداره ديموكراسي د افغانستان له راديو څخه ټولي دنيا ته اعلام شوه.

زه نه پوهيږم چه د ديموكراسۍ له لرلو سره د اولسي جرگي محترمو غړو ولي له تبعيض او امتياز، بي عدالتۍ او قانون شكنۍ څخه دومره شكايتونه او حكايتونه كول او د اعتماد په جلسو كښي داسي ويل.

ښاغلي حاجي سليمان وكيل حصه اول بهسود _ در وزارت خارجه باوجود امدن قانون اساسي و مبارزهء دنياى امروز با تبعيضات نژادى و رژيم طبقاتي باز هم مسئله تبعيض و طبقات وجود دارد و حتما بايد اشخاص معين با شرايط خاص در وزارت مذكور كار كند.

اين جريان فوق العاده در مردميكه از شمول و ايفاى وظيفه در وزارت خارجه محرومند عقده روحي توليد كرده و ميكند.

ښاغلي ابلاغ وكيل بگرام. تبعيض هاى نژادى و تفرقه هاى عنصرى از بد ترين عوامل عقب ماني حساب ميرود.

علت نارسايي حكومت انست كه كار به اهلش سپرده نميشود اين اشتباه حكومت ها در انتخاب كاركنان بحيث مبداتمام بدبختيها بشمار ميرود

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت باید وضعی اتخاذ کند که دانشمندان یکبار دانش و دانشی درد وطن فراموش شوند و اتش انزجار را روز بروز شعله ور سازند

ښاغلی محمد اسحق علومي وکیل ارغستان . مراجع ذیصلاح حکومتی اکثرا متشکل از کسانی اند که بدون در نظر گرفتن لیاقت به اساس خویشخوری یا پارتی بازی بدون در نظر داشت کفایت و لیاقت در راس ادارات قرار گرفته اند

ښاغلی نور محمد اکبري وکیل مرکز کندهار.ـ در سیستم اداری کار به اهل ان سپرده نشده و مراعات عدالت اجتماعی دیده نمیشود هنوز هم واسطه و وسیله حقوق مردان و جوانان سالم را از بین برده است

کار کردن و مامور بودن در وزارت خارجه برای عده مردمان وطن دوست، صادق و صمیمی نسبت بعضی ملحوظات لایعنی میسر نیست.

اکثر جوانان ما که اهلیت و لیاقت کار دارند نسبت عدم واسطه و وسیله ها در دهلیز های وزارت خانه ها انتظار دارند

ښاغلی محمد عمر خواجه عمری وکیل مرکز غزنی:ـ قانون اساسی که وثیقه مسلم ماست همه افراد مملکت را دارای حقوق مساوی میداند اما متاسفانه در عمل تا جائیکه دیده میشود در وزارت خارجه از طبقه مردم افغانستان مانند هزاره، ازبک و ترکمن لااقل پیاده و کاتب ۱۳ وجود ندارد.

ښاغلی سراج الدین منګل د ځمکنیو وکیل:. حکومت په حقیقت کښې تر پردې لاندې د یوې خاصې طبقې د پاللو او روزلو دپاره مېنې رانغړلي دي او د عام ولس د ښېګڼو او منافعو هیڅ پملرنه نه شوې ده او نه ئې کوي.

د مامورینو په تقرر کښې خاص د خپلوۍ او خپل پاللو اصول مراعات کیږي لکه چه په وزارت خانو کښې ئې برجسته مثالونه موجود دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی عبدالحمید سالنګیار وکیل جبل السراج ـ به زانو افتیدن اداره در برابر قدرت های امتیازی و فامیلی و هزارها فجایع دیگر مشاهده رسید

مردم افغانستان از سالهای مدیدی است که زیر فشار طبقاتی و قومی زنده گی میکنند و در تحت استثمار داخلی قرار گرفته و قصدا به طرف فنا و تباهی سوق داده میشوند.

ښاغلی عبدالقیوم وکیل اشکمش:ـ ما می بینیم که خرابیها و بی انتظامی های امروزه از شخص پرستی و قوم پرستی بیجاست باید یك حکومت ملی از چنین پرستش ها جدا احتراز نماید.

ښاغلی محمد اسلم شریفی وکیل جغتو:ـ انتصاب مامورین دولت بخدمات عامه به اساس قانون حق و عدالت، اهلیت و لیاقت رعایت نشده و عوامل پیوندی، خواهشات نفسانی، واسطه بازی مشهود است چنانچه موجودیت بعضی اشخاص در کرسی های حساس و فعال اکثریه وزارت خانه ها و دوایر چشم گیر است که متاسفانه از تحصیلات عالي و مسلکی بی بهره و بعضا هم بیسوادند.

ښاغلی عبدالمجید وکیل مرکز بادغیس:ـ اګر وظیفه و کار بروی اهلیت و ارزش حقیقی مامور نباشد و ملاحظات شخصی در ان دخیل بوده و کار به اهلش سپرده نشود هیچنوع اصلاحات اداری امکان پذیر نیست.

ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان د مرکز وکیل:ـ اهل د کار ته کار نه سپارل اختلاس او رشوت ډیر طبیعي عادي او حتی لازم کار ګڼل د اوسني خوسا اداري له مشخصاتو شمیرل کیږي.

ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:ـ نن ورځ ملت د تباهئ خوا ته روان دی په هر اندازه چه رشوت غندل کیږي په هغه اندازه علانیه میدان ته ځان راباسي تعجب خو هم دی باید له زور سره اشنا وي باید د هغو د کور له څنګه نې کور وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلی محمد احمد وکیل قرقین:ـ کار بـه اهلش سپرده نشـده بلکـه ملحوظاتیکـه دخیـل گردیـده اشـخاص پـر کـار و بـا درد دسـت شان از کار کشیده شده در گوشه، عزلت گزیده اند.

در مقرریـها از ملاحظات شـخصي و تبعیضـی کـار گرفتـه میشـود.

ښاغلی لعل محمد اکسري وکیل دایکندي:ـ مردم مـا از همـه اولتر بـه عدالت اجتماعی و اینکه کار بـه اهلش سپرده شود احتیاج مبرم دارند. تمام بـی عدالتـی هـا و خرابـی اوضـاع اداری مملکـت از ان نشئت میکنند کـه بعضـی اشـخاص مطابق بـه لیـاقت و اهلیـت مقـرر نشده اند.

ښاغلی حاجي عبدالوهـاب وکیـل پـرچمـن:ـ اشـخاص نـالایق و رشـوت خـور و شـرابی از طـرف حکومتـهای وقـت تـا امـروز حمایـه و نـوازش شـده و میشـوند. بـه رتبـه کـم چوکـی هـای بلنـد را صـاحب شـدند. اشـخاص صـادق و پـاك و بـا نـاموس مملکـت اول چوکـی برایـش داده نشـده و اگر چوکـی داده شـده صاحبـان قـدرت بچشـم حقـارت برایش پیش امد نمودند.

ښاغلی عبدالحسین مقصودي وکیل نـاور:ـ یکعـده، محـدود کـه از ارتبـاط و خویشـاوندی بـا افـراد موثـر حکومتـی برخـور دارنـد در نـاز و تعمت بسر میبرند و سویه زندگی شان بـا سـویه زنـدگی اروپائیـها برابـری میکننـد ولـی در مقـابل گروه کثـیری از مـردم در نـهایت پریشـانی و احتیـاج روز و شـب خـود را میگذراننـد. در وزارت خارجـه بروی بعضی از اقوام بکلـی بسـته است.

ښاغلی سید رسـول فکـور وکیـل مرکـز هـرات:ـ امـروز نـه تنـها گریبـانگیر ظلم هـاي ناشـی از اعمـال طبقـه حاکمـه و متکـی برقـدرت میباشیم بلکـه بوسـیله، ایـن اعمـال نمکـهای دیـگری نـیز بـر زخـم باسـتخوان رسـیده، مـا عـلاوه مـی گردد کـه ان عبـارت اسـت از کلمـه، منفور تبعیض. تبعیض بـه نژاد، بـه قـوم، بـه منطقـه و حتـی بـه زبـان کـه هر گاه ایـن اصـل عمـده نباشـد خـالي از اهمیـت نیسـت. امـروز مـردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیشماری از مملکت ما در زیر پنجه ستم ملی به عناوین مختلف تحت استثمار قرار دارند.

ښاغلی محمد اکبر وکیل پنجاب ـ ستم ملی به بدترین وجهی بر مناطق عقب مانده کشور مانند بامیان، غورات، ارزگان، بدخشان، چخانسور و پکتیا تحمیل شده.

ښاغلی محمد اسمعیل نورستانی وکیل نورستان: ـ ارزوی من اینست که هیچگونه تبعیض و نژاد پرستی در کارهای حکومتی وجود نداشته باشد باید کار به اهل ان سپرده شود.

ښاغلی سید امیر خان وکیل خان اباد: ـ تمام نارسائیهائیکه در اداره و اجراات بمیان می اید تنها علت اصلی اش اینست که کار به اهل کار سپرده نمی شود.

ښاغلی بهاوالحق د وازی خوا وکیل: ـ باید کار اهل کار ته وسپاري نه په واسطه بازئ او رشوت.

ښاغلی غلام حسین یوسفي وکیل شهرستان: ـ توجه جدی بعمل اید که تا دراینده کار به اهل ان سپرده شود و سر قلفی ها از بین رفته مامورین در مقابل خیانت مجازات گردد.

ښاغلی عزیز الله واصفي   د ملي ستم او جنایاتو فشار د اولس حوصله اشباع کړې ده او دا اشباع ملت ته تکان ورکوي.

ښاغلی شیر محمد خوستی د خوست وکیل ـ په یوه داسې ټولنه کښې چه د دنیا نعمتونه د یو ممتاز اقلیت په برخه دي او په سلو کښې پنځه نوي له فقر، جهل او مرض سره لاس په ګریوان دي ستاسې لیبرال دموکراتیک خط مشي افراط او تفریط له مینځه نشي وړی. د مرتجعینو په نظر د یوې جامعې د فاسدولو بهترینه لاره دا ده چه کار اهل کار نه ونه سپاري. زما په عقیده ځوك چه پخواني حکومتونه بې کفایته بولي، اشتباه کوي

حقیقت دا دی چه پخواني حکومتونه بې کفایته نه وو بلکه بدنیته و. ځینې امران د استعداد په وژلو کښې خاص مهارت لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا و هغه صب حب نظره وکیلان چه د تبعیض او امتیاز نیلي او رسنبي ئي په سیاست او اداره کښي ولنولي او اداري دستګاه ئي په قانون شکنی، تفرقه افګنی، بي عدالنی، قبیله پرستی او شخص پرستی محکومه کړه.

دا چه له شلو تنو نه زیاتو وکیلانو د تبعیض او امتیاز په ضد غږ پورته کړ او ملي ستم، طبقاتي امتیاز، داخلي استثمار ئي وراته د ملاحظې او اعتناء وړ خبره ده چه باید جدي توجه ورته وشي او هغسي نشي لکه چه یوه ښاغلي وکیل شیر احمد خوستي وویل:

"جلالتماب موظف صدراعظم اوه لس ورځې کیږي چه د ملت نمایندګان ستاسي د تنګ لاري په باره کښي خبري کوئ، خدای دي وکړي چه تاسي د دردونو او انتقادونو په مقابل کښي معافیت نه وي پیدا کړی ځکه چه هر څه چه له حده زیات شي خساسیت له مینځه وړي."[1]

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۲۳ ګڼه
د ۱۳۵۰ د سلواغې ۱۸ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۷ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې قانوني ښه ده که قانون شکني؟

ـه وایم چه له قانون شکنی نه بې قانوني ښه ده ځکه چه دواړه
ـ ـنی او د یوې معنی دوه تعبیره دي. قانون که هر څومره ښه او
ـرڅي وي چه معمول نه وي او مهجور وي په عملي لحاظ وجود
ـري او بې قانوني ورته ویلی شو.

قانون که جوړیږي او چلیږي نه، یعني ناچله جعلي نوټ غونډي
وي جوړول ئې ګناه ده. ناچله نوټونه که څه مره څومره ډېر وي بیا هم
خوار او نادار ورته ویلی شو ځکه چه په حقیقت کښې هیڅ نلري

هغه څوك چه بې قانوني سوازي د کاغذي قانون فقدان او نلرلو
نه وایي بنایي چه قانون ماتول له قانون نه لرلو څخه بد وګڼي.

یو بې قانونه هیواد که د کاغذ په مخ په قانون لرلو خان قانوني
مملکت ښیي نو علاوه په معللقیت دروغ او تګی هم هلته حاکمیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري يعني بې قانونه حکومت قانوني بنودل کيږئ او استبداد ته پارلماني رنګ ورکول کيږي.

د اسلامي احکامو له مخې هغه چه اسلام ئې اصلاً منلی نه وي له هغه چې نه بنه دي چه د اسلام له منلو وروسته مرتد شوی وي.

که قانون د حاکمه طبقې په خوښه کله معمول او کله متروك وي. ځينې مواد ئې تطبيقيږي او ځينې نه. بيا هغه خطرناك مار ته ورته دي چه يوازې زهر لري او زهر موره نلري. دغه راز تبعيض که په ديني احکامو کښې هم وي نو د پاك خدای دا خطاب ورته متوجه دی:" اتومنون ببعض الکتاب و تکفرون ببعض" که په يوه هيواد کښې قانون اصلاً موجود نه وي خلك بايد د قانون د موجوديت دپاره مجادله او مبارزه وکړي مګر که قانون موجود وي او معمول نه وي دلته د مجادلې او مبارزې ضرورت لا ډير زيات دی.

که قانون پيدا کول ضروري کار وي د پيدا شوي او جوړ شوي قانون حمايت به تر هغه لا زيات ضرور وي.

د اساسي قانون له وجود نه پخوا که چا د دغه قانون د راوستلو او جوړولو د پاره جدوجهد نه وي کړی دومره مسئوليت به نلري لکه چه اوس د قانون د نه تطبيقيدو په وجه د عدم مبارزې مسئوليت هر چاته متوجه کيږي.

زه نه پوهيږم ځينې اشخاص چه په اساسي قانون خان ډير معتقد ښيي او ملي مقدسه وثيقه ئې ګڼي د اساسي قانون دغه نيمژواندی نامراده حالت څنګه زغمي او په بې علاقګي ورته ګوري.

هغه ډير محترم شخصيتونه چه د اساسي قانون په تورولو (تسويد) کښې ئې د قهرمانانو او تخنيکرانو په حيث بريتونه تاوول او دغه لوی افتخار ئې د خپل عالي دماغ مرهون باله اوس داسې فکر کوي چه د دوی مقدسه وظيفه په هماغه ځای ختمه شوه چه ددغه مبارك مولود د پيدا کيدو ګلونه د يوه او بل په سر کينودل شوه يا دوی ته مبارکي ورکړه شوه او خوږه ووېشل شوه.

که حوی پیدا کول ضرور وي لوبول به یې هم ضرور وي. که حوی کړی حوی مري " خدای دي نه کا" دا غم د هغه چا نه غمه ډیر حد او سوزوونکی دی چه د خوی پلار شوی نه دی

که قانون چلوونکی له اساسي قانون سره په عملي لحاظ بېخي بې علاقې وي او په نظري لحاظ ورته په تقدس قایل وي دغه راز د روند نظر له ښکې نه هم سپک دی.

هغه د نظر خاوند چه اساسي قانون سرماتی او لاس ماتی وینی او اقلاً یوه اوښکه ئې هم له سترګو څخه نه تویېږي له ړانده هم بدتر دی.

مونږ هر یو دا وینو چه مونږ اساسي قانون د سرپرست ښاروال په اندازه وزن نلري او څوك ئې په خوله پیاز هم نه خوري.

که قوانین لکه د بامیانو بتان د خارجي سیاحانو د جلب نظر دپاره جوړیږي هغه بیله خبره ده.

که قانون جوړوونکي. قانون چلوونکي شي او قانون ورته لکه مات کندول په مخکښې پروت وي تعبیر به ئې همدغه وي چه کلال د بل د پاره روغ کندولی جوړوي او پخپله په مات کندول کښې اوبه څکي.

که له دینه ښه تعبیر غواړئ نو وبه وایو: "پښې د بل پښو ته زولنې جوړوي نه خپلو پښو ته".[1]

[1] افغان جریده لومړی کال ۲۴ ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۲ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۱ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قانون د حاکمیت وعده

د اساسي قانون په نافذ کیدو دا فکر پیدا شو چه شخصي حاکمیت خپل ځای د قانون حاکمیت ته پریښود چه ملي حاکمیت هم ورته وائي.

کله چه د شخصي امر و نهي ځای پارلماني قوانین ونیسي نو حکومت له شخص نه ملت ته انتقال کوي او قانوني یا ملي حکومت ورته ویل کیږي.

دا څکه چه قوانین د ملت د نمایندګانو په تصویب یعني د ملت په اراده مینځ ته راځي او په دغه وسیله د خلکو حکومت په خلکو باندي تحقق پیدا کوي. دا و د اساسي قانون تلقین چه زمونږ ذهني حالت ئې بدل کړ او د فعتاً په یوه بل فکر کښې ولویدو. دا ډیر ښه خوب او خیال و چه مونږ ئې ځو کاله خوشحاله وساتلو او له اجتماعي مسایلو سره ئې زمونږ علاقه پیدا کړه.

مونږ ساده ګان په دې نه پوهیدو چه د قانون حاکمیت دومره اسانه کار نه دی او په ګوړه ویلو خوله نه خوږیږي

خدای دې دا وطن بې هوښیارانو نکړي. پوهان او عالمان خو په یوه جامعه کښې د سترګو په شان وي چه نور د دوی له برکته یو څه ویني او بالاخره په یو څه پوهیږي.

د ښاغلي داکتر صاحب کابینه چه د پوهانو او هوښیارانو کابینه ده ولسي جرګې ته ئې پخپله خط مشي کښې یو ډیر مهم راز افشاء کړ او له ډیرې لوئې اشتباه څخه ئې مونږ ته نجات راکړ.

دا مهم راز د قوانینو په فقدان کښې د علت غائی په حیث پټ و.

مونـږ دې ټکـي تـه ښه ملتفـت نـه وو چـه د قـانون حـاكميت د قوانينـو وجـود تـه ضـرورت لـري او تـرڅو چـه يـو شـی موجـود نشـي حـاكم كيـدی نشـي، بلكـه حـاكم لاڅه چـه محكـوم كېـدی هـم نشـي. د قوانينـو فقـدان اود قوانينـو حـاكميت دوه داسـې خـبرې دي چـه كـه يـوه صحيح وي بلـه بـه اورمـرو غلطـه وي.

هغـه قوانيـن چـه د عـدم پـه نطفـه كـښې محصـور او مسـدود دی او هيـڅ وجـود نلـري څنـگه بـه حـاكميت پيـدا كـړي؟. ښايـې څوك داسـې فكر وكړي چه اساسي قـانون خـو نـژدې اتـه كالـه كيـږي چـه پـه مملكـت كـښې نـافذ دی او څوك ئـې لـه مبـارك وجـود څخـه انكـار نشـي كولـی.

كه نور فرعـي قوانيـن د نشـتوالي پـه وجـه ولسـوالان، لـوی ولسـوالان او واليـان نشـوه اساسـي قـانون خـو صدراعظـم كيـدی شـي كـه څه هـم ټول وزيران ورسـره مخـالف وي او څوك ئـې پـه خوښـه څه نـه كـوي.

مـا پخپلـه هـم همدغـه راز فكـر كـاوه او د اساسـي قـانون حـاكميت مـې پـه ټينـگه غوښتـه. دې غوښتنـې تـه اوسـنې حكومـت پخپلـه خـط مشـې كـښې داسـې ځواب وركـړ.

"احكـام منـدرج قـانون اساسـی حـاوی اصـول كلـی بـوده تنظيـم شـئون مختلفه را بـه قوانيـن فرعـی مربـوط ميسـازد و تـا زمانيكـه ايـن قوانيـن وضـع نشـود رسـيدن بـه همـه اهـداف قـانون اساسـی نـاممكن خواهـد بـود. پس از وضـع قوانيـن ضروريـه حكومـت خواهـد توانسـت حـاكميت قـانون را بمعنـای اصلـی آن متكـی بـه متـن و روحيـه قـانون اسـای تـامين نمـايد."

اوس پوه شوئ چه د قـانون حـاكميت تـر ډيـره وختـه امكـان نلـري يعنـې د نـوح (ع) عمـر او د ايـوب (ع) صبر غـواړي.

دا هـم د حكومـت د ډيـر دقـت دليـل دی چـه (پس از وضـع قوانيـن) وائي يعنـې (پس از تصويـب قوانيـن) نـه وائـي.

د قوانينـو د انسـداد، تعقيـم، خنـاق او اختنـاق مراحـل خـو هـر چاتـه معلـوم دي او د شـوری د تقريبـاً دوه دورو تجربـې دا وښودلـه چـه د يـوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون راویستل او ټول مراحل ئې طی کول اوبیا د ستنې لـه سیم څخه تیرول دي یعنې د قانون وضع د وضع حمل په شان اسانه کار نه دی.

که تاسې په دغه رمز پوه شوي یاست باید په دې هم پوه شئ چه د قوانینو د وضع مخه ولې نیول کیږي او هغه څه شی دی چه د قوانینو سر خوري او د اساسي قانون بچی وژني.

له اساسي قانون نه پخوا چه قوانین مطیع او خاضع وو یعنې د حاکمیت خوبونه ئې نه لیدل تولیدات او صادرات ئې ډیر اوضایعات ئې لږ و.

اوس چه قانون حاکمیت غواړي حال به ئې د احزابو د قانون، د ولایت د جرگو د قانون او د ښاروالئ د قانون په شان وي چه هر حکومت ئې لکه ښاغلی عبدالملک عبدالرحیم زي، بې محاکمې په زندان کښې ساتي او د قانون پلار ئې هم نشي خلاصولی.

د دغو قوانینو له تصویب نه وروسته څو حکومته چه یو له بله مخالف او مختلف وو د دغو قوانینو په مخنیوي کښې ئې اتفاق نظر درلود او لري ئې.

د قانون حاکمیت همدومره وکړه چه قوانین ئې په فقدان محکوم کړه او د افسانوي مارانو په شان ئې د قوانینو سر وخوړ.

مونږ باید د حکومت د خط مشي په ژبه پوه شوو او خپسل زوړ حاکم ترډیره وخته په خان حاکم وگڼو که څه هم د تقاعد قانون ورسره شدیداً مخالف وي او تقاعد ته ئې سوق کړی وي. زما په فکر د حکومت خط مشي هغسې ساده او سطحي نه وه لکه چه ځینو وکیل صاحبانو له عادي مقالې نه هم ښکته وگڼله او د سیاسي سواد په فقدان ورته قایل شوه.

دغه راز غامض مطلب تیرول او ضمناً ئې په شوری باندې منل ډیر مهارت غواړي او د پخو ماهرانو کار دی.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال. ۲۵ گڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۹ مه
د ۱۹۷۲ د فبروري ۲۸ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتونستان په باب نوی نظر په کار دی

اوسنی پاکستان هغه پخوانی پاکستان نه دی چه پښتونستان به ئې پخپل لاس کښې لکه خچه ګوته ګڼله.

هغه پخوانی کبیر مملکت اوس صغیر شوی او مخ په طفولیت روان دی مګر پښتونستان بالعکس مخ په لوئیدو او غټیدو دی.

د یوه کوچني کیدل او د بل غټیدل دوه داسې حرکتونه دي چه د تحول او بدلون سیر ډیر ګړندی کوي او په انقلابي حرکت ئې بدلوي.

مونږ ته ښایي چه د پاکستان او پښتونستان مطالعه په نوي نظر وکړو او نوې عینکې په سترګو کړو.

هغه وخت بالاخره راتلونکی دی چه د غیږې ماشوم لویغه غیږ پیدا کړي او بل په غیږ کښې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که زمونږ سیاستمداران د سیاسي حالاتو سمه پیشبیني نشي کولی او له جریان سره موافق حرکت نه کوي د تاریخ په مخکښې به ئې سرونه ټیټ وي

تاریخي پېښې دفعتاً په آنې او فوري ډول له عدم نه وجود ته نه راځي او ښې نښانې ئې دمخه د نظر خاوندانو ته معلومېږي.

که څوك د آثارو او علایمو له مطالعې سره اشنا وي او ډیر ظاهربین نه وي د علت او معلول سلسله او رابطه پته نه ده او د باد و باران حتی د سیلابونو پیشبیني په صحیح ډول کیدی شي. مګر سیاسي جبن که په چا مسلط شي نو بیا عقل او شعور ړوند او کوڼ شي او له پښو لاندې هم څه نهویني. څنګه چه د شمال له خوا سړې او تودې څپې، د ایران جوی اوضاع او د هند برساتونه زمونږ په هوا او فضا بې تاثیره نه دي، د شاوخوا لرې او نژدې هیوادونو سیاسي جریانونه هم افغانستان ته وړاندې او وروسته یو څه له ځانه سره راوړي چه پوهیدل ئې یو حیاتي ضرورت دی او غفلت تباهي ده.

که زمونږ سیاسي رجال هغه وي چه د بنګله دیش له جوړیدو نه څو ورځې دمخه په هیڅ خبر نه وو او د هند و پاکستان په فضا کښې ئې هیڅ نه لیدل بلکه د خیر و خیریت راپورونه ئې واکمن مقام ته وړاندې کول (نو خدای دې نه کا) کامه به وړانه وی او مونږ به نه یو خبر، یا به پښتونستان جوړ وي او مونږ به ئې په رسمیت نه پیژنو.

اوس مونږ یوازې د پښتونستان په باب سیاسي بصیرت او بصارت ته اړ نه یوو. د افغانستان حال او مستقبل په لومړۍ درجه او جدي ډول له مونږ نه سیاسي بیداري او هوښیاري غواړي او زمامدارانو ته ډیرې لویې اندیښنې په مخکښې ږدي.

د دنیا سیاسي وضع او پټ او ښکاره فعالیتونه په افغانستان باندې مستقیم او غیر مستقیم تاثیرات لري.

هغه څه چه راتلونکي دي مونږ ورسره مخامخ کیدونکي یو. دا به ډیره بده وي چه څوك لاس تر زنې لاندې کښیني او وایي " ته مه کا چه دی څه کا". په دې وخت کښې بې ثمره بې اثره غیر فعال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاست اختیاروول او سر په بوټو ننویستل په حقیقت کښې له مرګ نه پخوا پېښې غځول او ځان طوفان ته سپارل دي.

همدغه راز وختونه دي چه باید حکومت د شورئ فوق العاده اجلاس غوښتی وای او د وخت له ایجاباتو سره سم د دولت په سویه ملي تصمیمونه د ملت د نمایندګانو په اراده نیسول شوي وای. مګر دا حکومتونه چه مونږ پیژندلي دي ګمان نه کیږي چه عادي اجلاس هم پخپل وخت شروع شي او که بالغرض بناغلي وکیلان د وخت د اهمیت په درک کولو پخپل تاکلي وخت حاضر هم شي نو مجلس له نصابه غورځول خو زمونږ زوړ عادت دی.

نه پوهیږو چه زمونږ سیاست به کله ملي کیږي او څه وخت به په ملت پورې تعلق پیدا کوي؟

د یوه هیواد سیاسي دستګاه چه د ملت د نمایندګانو په قول ملي نه وي اشرافي وي، سیاسي پوهه به هم یوازې په تشریفاتو پوهیدل وي او بس.

په سیاست کښې ابتکاري پوهه او له ابتکار څخه کار اخیستل د هغو کسانو کار نه دی چه د ممثلینو په حیث د نورو دیپلوماتانو پیښې کوي. له جهاني سیاست نه انتباه اخیستل، د تاریخ د تولیداتو پیشبیني کول، د حوادثو له مقدماتو څخه نتیجه معلومول سیاسي ابتکاري پوهه غواړي.

ځوک چه د دقیق تحلیل د پاره وخت نلري او له لویو اندیښنو نه تښتي هغه جهان ته متوجه نه وي ځان ته متوجه وي او سیاسي نظر ئې ډیر محدود وي.

په دې وخت کښې چه نظامي حرکتونه تر ډیره حده خپل ځای سیاسي فعالیتونو ته پرېښی دی د وطن په دفاع او د ملي حیثیت په ساتلو کښې له عسکري قوت نه سیاسي قدرت زیاته برخه او د اولیت حق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم مملکت چه د سیاسي فهم او مهارت فاقد وي نظامي قوت به ئي لکه د پاکستان عسکر له نه تلافي کیدونکي شکست سره مخامخ وي...

بنایي چه اوس د جهان سیاسي نمایندګان د یوه مملکت وزن او توان له اقتصاد نه وروسته په سیاست کښي ولټوي او له جنرالانو نه دمخه د خارجه چارو په وزارت کښي سیاسي پرسونل او کار کوونکو ته متوجه شي او وګوري چه په سرونو کښي ئي څه شته او که نه.؟

مونږ اوس له هر وخت نه زیات د سیاسي لیاقت او کفایت پیدا کولو او ښودلو ته ضرورت لرو مګر متاسفانه چه لیاقت، کفایت او اهلیت له بل هر ځای نه دلته ډیر خوار و زار دي او شخصي پیرزوینو دغه دستګاه فلج کړیده.

خدای دي خیر کړي چه څه به کیږي؟ ځکه چه د څه کولو امید خو نشته.

یعنې د څه کوی؟ ځای، څه کیږي؟ نیولی دی او مونږ علاوه په دې چه څه نشو کولی څه چه کیږي په هغه هم نشو پوهیدلی.[1]

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۶ مه ګڼه
د ۱۳۵۰ د کب ۱۶ مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۶ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سياست سراب

سياست اصلاً لکه سراب نظر غولوونکی پيدا شوی او په خته کښې ئې عوا مفريبي پرته ده.

خلك په هغه دغه غولول او په هيڅ خوشحالول يا مشغولول سياسي مهارت دی.

وايي چه سياسي ماهران سړی سيند ته تږی بيايي او تږی بيرته راولي.

د خلکو فکر او نظر ته فريب او دوکه ورکول، يو شی بل راز يا ځو رازه ښودل يا له نه ځه هر ځه جوړول يوازې د مداريانو کار نه دی سياستمداران هم بلاتشبيه لکه مداريان پړی مار او هګۍ چرګه کاندي. فرق همدغومره دی چه مداري د لږ وخت د پاره په يوه محدوده صحنه کښې نظر ته دوکه ورکوي او سياستمدار د مملکت په لويه منطقه بلکه د جهان په ساحه کښې د تل د پاره همدغه کار کوي او خپل فريب ته د خضر عمر بخښي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو وخت و چه سياست په ډيرې بې رحمۍ بينا سترګې ړندولې چه ظلم او وحشت ئې ونهويني مګر اوسني مترقي حکومتونه سترګې نه ړندوي بلکه غولوي ئې او حقايق ورته بل راز ښيي او د ظلم ځای غدارۍ او نظر غولولو نيولی او د سترګو ړندولو طرز بدل شويدی.

زمونږ ظاهربيني سترګې يوازې دا نه چه ظلم نه ويني بلکه ظلم ورته رحم ښکاري او د سياست سراب له هر واقعيت نه زيات واقعي ګڼي. نظر غولوونکی سرابي سياست سترګې نه ړندوي ځکه چه د نظر اختطاف او استخدام ته ضرورت لري او داسې فرمانبرداري سترګې ئې په کار دي چه غړول او پټول ئې د سياست د سترګو په اشاره وي.

داسې سترګې چه کله په توره تياره کښې تور ميږي په توره تيږه ويني او کله په رڼا ورځ اوښ له باره سره نشي ليدلی يعنې نه څه ويني او ډير څه نه ويني. داسې سترګې چه د ورځې په شنه اسمان کښې پيروني او سپينه سپوږمۍ هغه وخت ويني چه ځوك ورځې ته شپه وايي.

همدغه راز ناظران او د نظر خاوندان د سرابي سياست منظورالنظر واقع کيږي او هغه واقع بينې سترګې چه سياستمداران ئې بدبينه بولي دغه حرم ته لکه نامحرم لاره نشي پيدا کولی، دلته يوه قصه را په ياده شوه چه له موضوع سره ارتباط لري او هغه دا ده:

وايي چه يو وخت چا وويل: زه د عافيت ډير ښکلی فاخر لباس جوړوم چه اغوستونکی له هر راز آفاتو او بلياتو نه ساتي او سعادت ئې په برخه کوي مګر دا لباس هغه ځوك ويني چه شريف او اصيل وي او عفيفې ممور راوړی وي.

د وخت حاکم له دې خبرې خبر شو او له هغه سړي څخه ئې ځانته همدغه لباس وغوښت.

لباس جوړونکي د قد او اندام اندازه واخيسته او څه موده وروسته راغی چه هيڅ ورسره نه و مګر حاکم ته ئې ويل ستا لباس

(c) ketabton.com: The Digital Library

مې دغه دی راوړی ته خپلې زړې جامې وباسه چه زه نوی لباس در واغوندم.

حاکم که څه هم هیڅ نه لیدل مګر د دې د پاره چه شرافت ئې لکه دار نشي د نوي لباس په ستاینو ئې شروع وکړه او پخوانۍ کالي ئې له ځانه لرې کړه.

حاکم په مجلس کښې لوڅ لغړ ناست و او هر چا ځان مجبور ګاڼه چه د غیر مرئی لباس صفتونه وکړي او ځان شریف وښیي.

حاکم پخپله مجبور و چه خپل لوڅ ځان ملبس وګڼي او د نالیدو جامو مبارکي واخلي. په ځینو هیوادو کښې سرابي او بې حقیقته دیموکراسي چه حکومتونه ئې سیاستاً خپل فاخر لباس ګڼي د هماغه خیالي جامو مثال لري چه هیڅوک ئې وینې نه مګر ستاینه ئې کوي.

هماغسې چه یو تږی په سراب غولیږي او په وچه د اوبو ګمان کوي په معنوي چارو کښې هم د خلکو نظر په ظواهرو تیر اوزي او د سیاست سراب ته د اوبو په طمع ورځي، پوهیږئ! دا سراب څنګه جوړیږي او په څه نامه یادیږي؟

هغه کاغذي قوانین چه په ژوندانه کښې واقعي جنبه نلري او لکه د عافیت لباس د نظر د فریب دپاره جوړیږي، خلکو ته عدالت، مساوات او دیموکراسي لکه سراب له ورا ځلوي او د اساسي حقوقو د تامین زیری ورکوي.

د دغسې سرابي قوانینو په رڼا کښې د ژوند واقعیتونه بل راز جلوه کوي او دا فکر پیدا کیږي چه ټول خلک بې له تبعیض او امتیاز څخه، میلونر وي که لنډغر، غریب وي که معتبر، نر وي که ښځه او که نر ښځی د قانون په نظر کښې یو شان د آزادئ او بشري کرامت خاوندان دي.

که یو سړی له خوارئ او ناچارئ د چا د سپي خدمتګار وي ځان ورته د خپل بادار له خاوند سره د قانون په نظر کښې برابر ښکاري

او ذهنا خوشحاله وي چه شخصيت او حيثيت ئې قانونا محفوظ او مصئون دی.

قوانين چه د سياست سراب ورته ويلی شو اکثره په اکثرو هيوادونو کښې غولوونکي جوړيږي چه خلکو ته له لرې ښيي او ورکوي ئې نه.

د قانون حکم که مطلق هم وي نورو احکامو مقيد کړی وي يا ئې په نورو داسې قوانينو حواله ورکړی وي چه لکه د انځرګل هيڅ وجود نلري او د فاخر لباس په شان وي.

سړی چه د دغسې قوانينو عمق ته پرېووزي پوهيږي چه دغه بې اوبو وچې خاګانې د چا واقعي تنده نشي ماتولی.

که فرضا يو څه اوبه هم پکښې وي نو ساقي ئې هر چا ته نه ورکوي او (مګر خود بخورد) همدغلته صدق پيدا کوي.

قوانين که ډير ښه وي چه چلوونکی ئې ښه نه وي اصلي منظور له پښو لاندې کيږي او څه ګټه ترينه نه اخيستل کيږي.

زمونږ اساسي قانون چه د سياست سراب نه دی او واقعيت دی اته کاله پخوا ئې خلکو ته د حزب جوړولو حق ورکړ مګر تراوسه دغه حق حقدار ته ونه رسيده. همدارنګه انتخابي ښاروالۍ د اساسي قانون نوی ارمغان نه و بلکه د زړې وثيقې او ذواليدۍ تائيد او تثبيت و مګر سرپرستانو د چا د سر له برکته د قانون په ضد د حق پرستانو ځای ونيو او زړه ديموکراسۍ په نوې ارتجاع بدله شوه.

دغه شان ولايتي جرګې، دهاتي جرګې او د مشرانو د جرګې يو ثلث غړي د اساسي قانون جديد او لذيذ سوغات و، چه چا ئې څکه ونکړه او ترانزيتي لاره ئې ترلې ده.

د دغسې اهمال او قانون شنډولو په استناد ويلی شو چه زمامداران او سياستمداران په رښتيا سړی تږي سيند ته بيايي او تږی ئې راولي. هغه قبيلوي تبعيض او امتياز چه د ملت نمايندګان ئې د ملي ستم مورينه ګڼي يوازې په دې نه ورکيږي چه د کاغذ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخ ولیکو: د افغانستان ټول خلك بې له تبعیض او امتیاز څخه د قانون په مخکښې مساوي حقوق او وظایف لري.

دلته طبعا دا سوال پیدا کیږي چه د کوم قانون په مخکښې؟ او جواب به ئې دا وي: هغه قانون چه نطقه ئې لا د غنم په دانه کښې هم نه ده پیدا شوې او تر (بین الصلب والترائب) پورې ډیره اوږده لاره په مخکښې لري.

دانو شدارو که په اینده کښې وجود هم پیدا کړي ښایي چه پس له مرګه سوراب ته ورسیږي او وجود و عدم وجود یې مساوي وي.

د حقوقو مساوات او د تبعیض و امتیاز له مینځه وړل په ټول افغانستان کښې یقینا ډیر مشکل کار دی او د قیامت د ورځې په شان اوږده ورځ غواړي.

مونږ به فعلا د افغانستان ټول خلك پریږدو یوازې د کابل ښار به په نظر کښې ونیسو. خیر دی د کابل ښار به هم پریږدو شهرنو ته به راشو. له شهرنو نه به هم صرف نظر وکو د وزیرانو مجلس ته به سر دننه کړو. هلته په څوارلس یا پنځلس وزیرانو کښې هم تبعیض او امتیاز له ورا نارې وهي او هر څوك پوهیږي چه مِن پکښې څوك دي او چارك څوك دي.

د چا رایه د عدالت په تله کښې درنه او د چا سپکه ده؟ فاعتبرا یا اولی الابصار.[1]

---

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۲۹ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د وري ۷ مه
د ۱۹۷۲ د مارچ ۲۷ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګونګه روږه

څوک چه د چا سره خبرې نه کوي او د نورو خبرې بې جوابه پرېږدي خلك وايي چه ګونګه روږه ئې نيولې ده.

ګونګه روږه مختلف علتونه او سببونه لري چه ځينې ښه او ځينې بد دي، فلاسفه او متصوفين ځکه ډېرې خبرې نه کوي چه زيات وخت په فکر کولو او مراقبه کښې تېروي مګر اشراف او اعيان که لږې خبرې کوي او د چا خبرو ته اعتنا نه کوي علت ئې کبر او غرور دی.

دوی د هر لوګه بوګه سره خبرې کول د خپل حيثيت او وقار منافي ګڼي او عوام ورته کالانعام معلوميږي ځکه د هغوی خبرې بې جوابه پرېږدي او ګونګه روږه نيسي. وائي چه خبرې له خبرې پيدا کيږي نو که څوك د چا خبرو ته جواب نه ورکوي په حقيقت کښې د خبرو نسل قطع کوي او له خبرو سره دښمني کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبره ردول له خبرو سره دښمني نه ده د خبرو په مقابل کښې غوږونه کڼول او خبره نه اورېدل وينا وژل دي.

که د غوږونو لاره بنده وي او غږ غوږ ته نه رسيږي د وينا ازادي څه معنی لري؟ څه غوږ بند څه ژبه بنده نتيجه يوه ده.

د هر چا هره خبره منل او غلطه خبره صحيح ګڼل ښه کار نه دی.

سړي بايد غلط فکرونه او غلطې خبرې رد کړي او د سمو خبرو تصديق او تائيد وکړي.

مګر هغه څوک چه د جانب مقابل خبرو ته هيڅ اعتنا نه کوي او په سکوت جواب ورکوي د انسانيت توهين کوي او بشري کرامت ته زيان رسوي.

کومه خبره چه چاته متوجه وي او د هغه د توجه وړ نه ګرځي تعبير به ئې همدغه وي چه مخاطب خپل مقام له دينه لوړ ګڼي چه له ځانه کم سړي ته په سړيتوب قايل شي او جواب ئې ووايي.

د صحيح انتقاد منڼه او په حقيقت باندې اعتراف اخلاقي فضيلت دی. په داغسې مواردو کښې چوپ پاتې کيدل له حق او حقانيت نه غاړه غړول دي.

ځينې ازاد جرايد چه په اجتماعي چارو کښې ځينې سوالونه او اعتراضونه حکومت ته متوجه کوي د حکومت له خوا د هيچا هيڅ اعتراض ته هيڅوک هيڅ جواب نه وايي.

د دې حکومت ډير بارز فرق له نورو حکومتو څخه همدغه دی چه له کاڼي غږ خيژي او له دوی نه نه. غږ له دومره لويوالي سره بيا هم د يو چا اواز بيرته منعکس کوي او سړی د خپل غږ ازانګه بيرته اوري مګر انتقاد کوونکی به دا ارماند ګور ته له ځانه سره يوسي چه حکومت د جواب په صورت د چا ترديد او تائيد وکړي.

داسې معلوميږي چه د حکومت اصلي خط مشي به دا وي چه: (شيخ فريده پته خوله بهتري ده) دغه دايمي سکوت چه د حکومت پاليسي ګڼلی شوو ځينې جرايد بې حوصلې کړي دي او د دې بې اعتنا سياست تحمل ورته ډير ګران شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کاروان په ۱۱۴ گڼه ۲۳-۱۱-۵۰ کښې هغه سرمقاله چه عنوان ئې دی (این خاموشی تا به کی؟) د دې چپوالي درنښت او فشارډير ښه منعکس کوي.

د ګهيخ جريدې د تير کال د دلوی په لسمه له دې عنوان لاندې (گوش دارند ولې بدان نميشنوند) د حکومت پسته خوله په سوك ووهله مګر د خولې قلف ئې ورمات نکړی شو. د پيکار په لسمه گڼه کښې هم يو کاريکاتور چاپ شو چه يوه سړې تبنګ پر سر ايښې او بل ترينه پوښتنه کوي:

ـ په تبنګ کښې څه دي؟

ـ سترګې، غوږونه او ماغزه.

ـ چيرته ئې وړې؟

ـ ور وړم ئې چه په دې سترګو ووينې، په دې غوږونو واوري، په دې مغزو فکر وکړي او بيا جواب ووائي.

د تبنګ والا هم څه درك معلوم نشو چه هلته ورسيده که نه؟ که فرضا رسيدلی هم وي متاسفانه چه په تبنګ کښې ژبه نه وه مګر هلته خو د دوډئ په خونه کښې ژبه او ماغزه وي خو يو ئې بل ته وراندې کوي او پخپله ئې نه خوري.

په رښتيا چه د درنو خلکو غوږونه هم درانه وي او کومه خبره چه دوی ته سپکه ښکاري هغه هيڅکله نه اوري.

چاچه د اخلاقو په کتابو کښې د خاموشئ فوايد لوستي وي او د غوږونو کڼولو په حکمت پوه وي هغه هيڅکله خپله ګونګه روژه نه ماتوي او د حال په ژبه وايي: رهين منت گوش گران خويشتنم.

هغه پوهيږي چه صامت جواب له ناطق جواب نه ډير قوي دی او هيڅوك پکښې ضعيف تکی نشي موندلی. له حکومت سره هره ملاحظه وي مګر ازاد جرايد دغه مطلق سکوت د ځان سپکاوی او له مفاهمې نه تيښته ګڼي.

ښائي چه دا غلط فهمي وي او حکومت د ډير احترام په وجه چاته جواب نه ګرزوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو وخت يوې ولسوالۍ ته تفتيش ورغى او هلته يو سوال يوه مامور ته چه مشك عالم نوماند متوجه شو چه بايد جواب ئې وليكي مگر مامور صاحب قطعي انكار وكړ او د تفتيش هئيت ته ئې وويل: استغفرالله! زه تاسو ته دومره بې ادبه ښكاره شوم چه تاسو ته به جواب دركړزوم زه او ستاسو جواب ويل؟.

دا خو د هغه مامور طرز تفكر و ښائي چه حكومت سره بل راز فكر وي چه مونږ بايد ښه تعبير ورته پيدا كړو او د غرور او تكبر نخښه ئې ونه گڼو بلكه د تسليم او رضا او د حيا علامه ئې وبولو. كيدی شي جواب نه وركول د جواب نلرلو په وجه وي.

مونږ بايد صبر او حوصله، دروغ نه ويل او حق ته تسليميدل اخلاقي فضيلت وبولو.

ښايي د حكومت او خلكو ترمينځ ډيره مكاني يا زماني فاصله موجوده وي او همدغه لېريوالی د دې باعث دی چه د چا غږ د دوی غوږ ته نه رسيږي.[1]

---

[1] افغان جريده. لومړی كال. ۳۳ گڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۴مه
د ۱۹۷۲ د اپريل ۲۴ مه.

متهتی

دا لغت په پښتو قاموس کښې نشته ښائسي چه تراوسه ئې د جرایدو مخ هم نه وي لیدلی مګر په محاروه کښې شته.

دې لغت ته عامیانه هم نشو ویلی ځکه چه خواص ئې د نورو د پاره استعمالوي.

که غواړئ! د دې لغت په معنی او مفهوم پوه شئ دې قصې ته غوږ کیږدئ.

یو سړی نا اشنا ځای ته تلونکی و چه هلته خلکو ته خان صاحب معرفي کړي ځکه نې یوه داسې خدمتګار ته ضرورت درلود چه

(c) ketabton.com: The Digital Library

علاوه په جسماني خدمت په نفسياتي ډول هم د ده حيثيت او اعتبار د خان په تذليل خوندي وساتي يعنې پخپل تحقير د هغه توقير وپالي.

نو يوه سړي ته ئې وويل: راشه! زما متهتي شه! زه به دې په نس موړ او په تن پټ ساتم او ښه تنخواه به هم درکوم.

هغه وويل: متهتی يعنې څه؟

صاحب وويل: زه چه له خلکو سره خبرې کوم ته به هم يو څه وايې، زه به تاته په قهر وايم ډير مه ټټيږه يعنې بيهوده او بيمعنی خبرې مه کوه!

په دغه ډول به زما معتبري خلکو ته ثابته وي او ته به زما متهتی ئې.

معتبر سړی هر څوك چه وي، خان وي که حاکم، ميا وي که پير و پيشوا متهتی خلکو ته ضرورت لري.

د سرکار له کوره نيولې د خان او ملك تر حجرې پورې په هر ځای کښې يو يا څو تنه متهتي موجود وي چه په دغه ډول د صاحبانو صاحبي ساتي او ځانته ډوډۍ پيدا کوي.[1]

---

[1] افغان جريده، لومړی کال، ۳۴ مه ګڼه

د ۱۳۵۱ د غويي ۱۱ مه

د ۱۹۷۲ د می لومړۍ.

دا ليکنه د (محرر) په مستعار نوم خپره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ديني تبليغ

موږ هر وخت او مخصوصا په دې وخت کښې ديني او مذهبي تبليغاتو ته ډير شديد ضرورت لرو. ديني علماء چه په تفسير او حديث کښې د فقاهت او بصيرت خاوندان دي او د ديني تبليغ صلاحيت لري خپلې دغې مقدسې وظيفې ته له هر چانه ښه ملتفت دي او په دې رمز (ادع الی سبيل ربك بالحكمة والموعظة الحسنة) ډير ښه پوهيدلي دي. (تو برای وصل کردن امدی - نی برای فصل کردن امدی).

دا راز اشخاص هيڅکله ته خصمانه نظر نلري او محضا لله د خير خواهئ په منظور د يوې لوړې اخلاقي غايې او پايې په بنا خلکو ته د سمې لارې رهنمايي کوي او د پاك خدای له کتابه ئې د قول لين درس اخيستی دی ځکه په جارحانه ډول د عناد او خصومت له مخې څوك په شخصي توګه خپل هدف نه ګرزوي بلکه عمومي اصلاحات او عام و تام تلقين ئې په نظر کښې وي او بې له خدايه له بل چانه خپل اجر هم نه غواړي.

دين نصيحت دی او موعظه لاربنودنه ده چه ځانته خاص سبك او اسلوب لري او رحم و شفقت ورسره ملګری وي ځکه د ديني علماو بې شايبې امر معروف او نهي عن المنكر د سياسي اغراضو له تاثيره مبرا ګڼو او په ښه نظر ورته ګورو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګهیځ جریده او دغه راز نوري نشریې چه د دیني او مذهبي تبلیغاتو وظیفه ئې په غاړه اخیستې ده موږ ورته له لوی خدایه توفیق غواړو چه دغه مقدسه وظیفه په ښه شان سرته ورسوي او د وظیفې تقدس په ډیر ښه شان وساتي.

که زه دغه صلاحیت په ځان کښې نه وینم چه په دیني او مذهبي مسایلو کښې ثقه لیکنې وکولی شم دا علاقه خو حتما لرم چه د علمي صلاحیت خاوندان دغه روښانه مشعل بل وساتي.

هغه څه چه د ګهیځ د محترمې جریدې په پنځمه ګڼه کښې د ثور په لسمه نیټه د (کاروان) په حواله زما په باب نشر شوه که څه هم د سبك و اسلوب په لحاظ د تامل وړ و بیا هم زه ورته په مخاصمانه نظر نه ګورم او نه غواړم چه په معارضه او مجادله کښې ورسره واقع شم یا په سوال او جواب خپل او یا د بل وخت ضایع کړم.

زه د یو لیکوال په حیث له هغه سیاست او اقتدار سره په مجادله کښې واقع یم چه په دیني لحاظ او هم د دیموکراسي او بشري حقوقو په لحاظ ورسره مجادله په کار ده.

دا به د تفرقه اچوونکي سیاست د پاره ډیر لوی موفقیت وي چه دغه هدف راته پاتې شي او له هغه چا سره مقابل واقع شم چه زه ورته په دیني خدمت کښې توفیق غواړم او اصلاحاتو ته د حکومت په مجبورولو کښې ورسره په یوه محاذ کښې دریدلی شم، په دې مرحله کښې لیکوالو ته ښایي چه د حاکمه طبقې اصلاح او سمون مشترك هدف وګڼي او پخپل مینځ کښې په مجادله اخته نشي حتی چه له ځانه دفاع هم د دې باعث نشي چه اصلي مرام ترینه پاتې شي او په غیر شعوري ډول استعمال شي [1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۵ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غویي ۱۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مې ۸ مه.

حقوقي مساوات

د افغانستان ټول خلك د قانون په نظر كښې مساوي دي او هيڅوك په هيڅا باندې حقوقي امتياز يا تفوق نلري.

هغه تبعيض او امتياز چه د عدالت او مساوات ملا ماتوي په افغانستان كښې لا دغه بد بوټي نه دي زرغون شوى او لغړ و بېر، سره او خټره ساهو او سپېره برابره برخه لري.

كه يو مليونر وي او بل د پولۍ ټك ته ناست وي، د يوه لستوني غوړوي او بل بيخي لستوني بلكه لاس نلري. يوه ته خلك لاس په نامه ولاړوي او بل په خروار ليتۍ كښې څوك نه حسابوي. بيا هم قانون دواړو ته په يوه سترګه ګوري او د عدالت په تله كښې لكه سنډا غټ ملك او لكه ورغومي ناخانه انسان په تول كښې برابر خېژي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد دا خبري د اساسي قانون په ډاډ ګیرنه په مزه مزه کولې او په دغسې حقوقي مساوات ئې ځان د هر چا سیال ګڼه.

محمود وویل: ستا مطالعه په اساسي قانون کښې ډیره سطحي ده.

زه نه وایم چه قانون غولوونکي دي مګر دا وایم چه ته غولیدونکی ئې او اشتباه دي کړیده، ستا مثال داسې دی لکه چه سړی "کلوا او اشربوا" واوري او "ولاتسرفوا" ته ئې پام نه وي یا ئې "ولاتقربوا الصلواة" لوستي وي او "و انتم سکاری" نه خبر نه وي.

د دې دوو ملګرو بحث ډیر تود شو او دغه دیالوګ ترینه جوړ شو.

احمد: اساسي قانون په ۲۵ ماده کښې په ډیر صراحت وایي: "تمام مردم افغانستان بدون تبعیض و امتیاز در برابر قانون حقوق و وظایف مساوي دارند."

وګوره! په دې ماده کښې د افغانستان ټول خلك مساوي ګڼل شویدي چه هیڅ راز تخصیص پکښې نشته. تبعیض او امتیاز هم په مطلق ډول نفي شوي او د استثنی نخښه نښانه پکښې نه وینو.

محمود: د اساسي قانون دغه ماده په ریښتیا همدغسې ده چه هیڅ راز قید و شرط او استثنی نلري او نه پکښې نورو موادو او احکامو ته څه اشاره شویده.

په کوم بل فرعي قانون هم څه حواله نه ده ورکړ شوې او د افغانستان ټول خلك صغیر او کبیر، نر او ښځه، عالم او جاهل په حقوقو او وظایفو کښې بې له تبعیض او امتیازه په مطلق ډول برابر ګڼل شوي دي. مګر د اساسي قانون نور مواد او احکام ځینې قید او شرایط وضع کوي او په دغه ماده کښې استثنی ګانې قبلوي چه تخصیص بعدالتعمیم ورته وایي.

احمد: که مقنن په دغه ماده کښې استثناګانو ته قایل وای او په نورو موادو کښې ئې څه شرایط او قیود وضع کول دلته به ئې حتما ورته اشاره کړې وه.

استثنی باید په همدغه ماده کښې موجوده وای چه د تناقض مخه نیول شوې وای اوس چه دغه ماده په کلي او مطلق ډول بې له هیڅ راز استثنی تثبیت شوې ده که د اساسي قانون نورې مادې دغه ماده مقیده کوي او محدودوي ئې نو استثنی ورته نشو ویلی تناقض یا تضاد ورته ویلی شو.

محمود: بنایي چه د فقاهت او علمي اُصولو په لحاظ ستا خبره صحیح وي او قانوني سبك همدغه تقاضا ولري مګر واقعیت همدغه دی چه دا ماده پخپل حال نه ده پاتې او نورو موادو ځینې حقونه ځینو ته ورکړي او ځینې ئې محروم کړي دي. "بنایي چه دغه استثنائات معقول او منطقي هم وي."

احمد: د اساسي قانون هغه مواد او احکام چه حقوق د ځینو دپاره محدود وي او د دغې مادې عمومیت او مطلقیت له مینځه وړي کوم دي او څنګه دي.؟

محمود: د اساسي قانون ۴۶ ماده چه د شوری د عضویت حق د افغانستان خلکو ته ورکوي ټولو ته ئې نه ورکوي.

صغیران او بلوغ ته نارسیدلي خلك خو شرعاً هم له ځینو حقوقو محروم دي او باید د شوری له عضویته هم محروم وي.

له دینه چه تیر شو لیکل او لوستل هم د دغه حق قانوني شرط دی او د دې شرط په وضع کولو د افغانستان خلك په سلو کښې له نوي زیات له دغه حق څخه محروم شوي دي.

په باسواده بالغانو کښې هم له ۲۰ کلو نه د کم عمر خاوند د اولسي جرګې غړي کیدی نشي. او چه عمر ئې پوره "۳۰" کاله نه وي په مشرانو جرګه کښې نشي شاملیدی.

یعنې اساسي قانون علاوه په شرعي اهلیت او علمي لیاقت د سن او عمر په لحاظ هم مشر او کشر پیژني او څلیریشت کلن ته هغه حق نه ورکوي چه پنځه ویشت کلن ته ئې ورکوي. همدارنګه پنځه ویشت کلن هغه حق نلري چه دیرش کلن ئې لري. د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه تبعه چه د تبعیت نې لس کاله نه وي پوره شوي د شورى له غړيتوب څخه محروم دي.

د حکومت رئیس يعني صدراعظم باید د (۸۶) مادې مطابق افغان متولد شوى وي او محض افغان نه بلکه افغان ابن الافغان وي.

د ستري محکمې اعضاء د "۱۵۰" مادي په ايجاب بايد له ۳۵ کالو نه کم عمر ونلري او قاضي القضات بايد له څلويښتو کالو نه کم او له شپيتو نه زيات نه وي.

دا دي خينې هغه تبعيضونه او امتيازونه چه اساسي قانون په سر او سترګو منلي دي او ۲۵ ماده ئې حکما او معنا داسې تفسير کړې يا تعديل کړيده.

"مردم افغانستان باستثناى تبعيضات و امتيازاتيکه در اين قانون اساسى تصريح گرديده در برابر قانون حقوق و وظايف مساوى دارند."

مګر سره له دغه تفسيره بيا هم دې ټکي ته توجه په کار ده چه حقوق او وظايف د قانون په مخکښې مساوي دي نه د قانون چلوونکو په مخکښې.

اساسي قانون په (۴۳۷) ماده کښې وايي: "کار حق و فريضه هر افغانيست که قدرت اجراى انرا داشته باشد.... اتباع افغانستان بر اساس اهليت و بموجب احکام قانون بخدمت دولت پذيرفته ميشوند." مګر سړى چه عملا په رسمي دوايرو کښې خينې په کار کښې شامل کسان ويني چه له خپلې اصلي رتبې نه څو درجې پورته د کفالت په نامه د لوړو څوکيو خاوندان دي او خينې نور چه علمي سويه ئې له هغو نه ډيره لوړه ده په ډيره ټيټه رتبه کار کوي يا بيخي وزګار ګرزي پوهيږي چه:

"به نادانان چنان روزى رساند _ که صد دانا دران حيران بماند."

همدغه اوس په اوله رتبه يا فوق رتبه داسې بيسواده سړي وينو چه سواد اعظم ئې له حکم لاندې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خوك سترګي پټي نکړي داسي کسان ليدى شي چه پخپله هيڅ اهليت نلري او د اهل بيت او کورنۍ په اهليت چليږي.

ښاغلي احمد چه دغه ټولي خبري واوريدې بالاخره پخپله اشتباه پوه شو او ښاغلي محمود ته ئې وويل:

ايا داسي حق نشته چه ټول خلك پکښې بې تبعيض او امتيازه برابره برخه ولري او ټول پکښي مساوي وي.

محمود: ولي نه د وطن هوا.

احمد: لکه چه زما سادګي تاته درغله او ستا هوښياري ماته راغله.

محمود: څنګه؟

احمد: هغه صافه معطره هوا چه د بڼايانو او صاحبانو په بڼ مانيو کښي وي په دغو نمجنو غوجلو کښي نشته چه دهقانان او غريبانان پکښي اوسي.

تاته دا نه ده معلومه چه هغوی په بله هوا کښي دي او مونږ په بله کښي.

محمود: نو راځه! چه د ازاد تنفس د پاره ازادي هوا ته والوزو او په همدې ځاى ئې ختمه کړو[1]

---

[1] افغان جريده. لومړى کال. ۳۶ ګڼه
د ۱۳۵۱ د غويي ۲۵ مه.
د ۱۹۷۲ د مى ۱۵ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سیاست بوالعجبي

سیاسیت ډیر عجیب و غریب رنګونه لري او کولی شي چه د سیاسي مصلحت په غوښتنه تور، سپین وښیئ او سپین د خلکو په نظر کښې تور یا برګ کاندي.

په سیاسي صحنو کښې کله تضادونه او تناقضونه د ګډ ژوند په اصولو غاړه غړئ کیږي او احسان و عصیان د وحدة الوجود یا وحدة الشهود په ګمان یو وجود او یا یو نمود پیدا کوي.

کله بیا د یوې عقیدې او یوې ایدیالوژئ پیروان په خپل مینځ کښې غوښه او چاړه شي چه یو له بله په دښمنئ نه مړیږي.

یو وخت د مبارزې میدان ته رستم او سوراب راباسځي او بل وخت د مخ په ښودلو د ښو،په غشو او د وروځو په لیندو د زړونو ملکونه تسخیروي.

کله د صلح د پاره جنګ کوي او کله د جنګ د پاره صلح غواړي، په دوستئ کښې دښمني کوي او په دښمنئ کښې دلبري او دلربائي. شیعه او سني د مذهب په نامه یو له بله جنګول او کفر و اسلام پخلا کول یا د کاپیتالیستئ او سوسیالیستئ تر مینځ ریباران ګرزول ذ سیاست شهکاري ده. تناسخ یا مسخ او فسخ په سیاست کښې عادي او معمولي کار دی چه کله له ایاز څخه جلالتماب جوړوي کله بیا له عالیقدر جلالتماب څخه احقرالعباد سازوي. کله د معشوقو زلفې لنډوي او کله ئې اوږدوي.

یو وخت د دیموکراسئ عقد له دکتاتورئ سره په ډنګ و ډول تړي او بیا ئې د بدنامولو او شرمولو د پاره د انارشي ارموني پیدا کوي. د دین په توره له دین سره دښمني او د ارتجاع ونو بوټو ته د ارتقا او نهضت کیمیا وي کود ورکول د سیاسي ماهرانو کار دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زمکه کښې د نفاق او شقاق تخمونه کرل او د اتفاق او اتحاد حاصل ترینه غوښتل د سیاست زرنګي ده. د سیاست مذهب (که فرضا وئې لري) له نورو مذاهبونو جدا دی لکه دسیاست نظر او عمل چه له نورو نه ډیر فرق لري.

د سیاست د سر خیرات هم د نورو خیراتونو په شان نه وي یعنې اجر ئې یو په لسه یا یو په سله سمدلاسه په همدغه دنیا کښې وي بلکه له خیرات نه دمخه وي.

اوس چه د خیرات خبره د مضمون خولې ته راغله یوه پخوانۍ قصه راپه یاده شوه.

وائي چه محمود غزنوي یو وخت ډیرې پیسې د خیرات دپاره خپل وزیر ته ورکړې چه په اصلي مستحیقینو ئې د عدالت له مخې وویشي.

وزیرلاړ او دغه کار ئې وکړ کله چه بیرته راغی سلطان پوښتنه وکړه چه ویش په څه ترتیب و او څنګه و؟.

وزیر وویل له هر چا نه به مې پوښتنه کوله چه څه لري او څومره لري که چا به ډیر څه لرل ډیرڅه مې ورکول که لږ به ئې درلوده لږ مې ورکول که هیڅ به ئې نه لرل هیڅ مې نه ورکول. سلطان په قهر غوندې شو او ویې ویل ما امر کړی چه د خیرات ویشل باید عادلانه وي او د استحقاق له مخې حق حق دارته ورسیږي.

وزیر عرض وکړ چه ماد پاك خدای ورکړه دعدالت اساس وګڼه څه چه هغه چاته ورکړی و ما هم هغومره ورکول چا ته چه هغه څه نه و ورکړي ما هم نه ورکول. دا پخوانۍ زړه قصه اوس بیا نوې شوه او زمونږ حکومت د امدادي غلې په ویشلو کښې هماغسې وکړه.

پروسږ کال چه وچکالۍ او بې ابۍ خپله مهیبه څیره ډیره بې رحمه اوخطرناکه وښودله نو سیاست د ګدایۍ کچکول غاړې ته واچاوه او د افغانستان د وږو تږو د(یاالله خیر) غږ ئې د ټولې دنیا غوږته ورساوه. هماغه وچه په سلهاو زرو ټنه ډالر او نورنقد و جنس د غیبي بابا (حکومت) په کچکول واچول شوه چه څینې وړیا و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومت وظیفه دلته همدغومره وه چه دغه جهاني خیریه امدادونه هر ځای ته د امانتدارئ له مخې ورسوي او دقوت لایموت په حیث ئې په ډیر احتیاط حقیقي مستحقینو ته بې له غدر او خیانته وسپاري. مګر د اداري دستګاه د فساد په وجه ډیرې ناوړه استفادې مینځ ته راغلې او په نتیجه کښې ډیر بډایان پرې قارونان شوه او ډیر وږي له لوږې مړه شوه

دغه غنم او کنجاړې چه د حاکمه طبقې له سهمیونه باقي پاتې شوه نو بیا حکومت په لاریو لاریو غنم او په سلهاو ټنه کنجاړې دسیاسي رشوت په حیث ځینو وکیلانو ته ورکول چه له یوې خوا د ملت نمایندګان د خلکو خولو کې ولویږي او د سرکار غدر وخیانت د وکیلانو په بدنامۍ کې پټ شي.

له بلې خوا همدغه وکیلان د دغه احسان په مقابل کښې مجلسونه له نصابه وغورځوي او د استیضاح ګانو مخه ونیسي. د همدغو غنمو او کنجاړو برکت دی چه اوس وروسته له مسلسلې دایمې بې نصابئ د قرضې اخیستلو دپاره فورا نصاب پوره کیږي او په یو دوه مجلسو کښې ئې قرارداد تصویبیږي. مګر څنګه چه د حکومت دغه عاجل ضرورت رفع کیږي نو بیا هماغه اش او هماغه کاسه وي او د بې نصابئ مرض بابیږی کوي. د دې دپاره چه د دغه سیاسي تجارت انعکاس په افغانستان کښې دننه او له افغانستان نه دباندې څه نه څه ځانته معلوم کړو له داخلي او خارجي نشراتو څخه به یو څه اقتباس کړو.

۱_ ښاغلی رحمتیان د هرات د ښار وکیل د اولسي جرګې په عمومي مجلس کښې د غلې ویشلو او ورکولو په باب داسې ووېل: (گندم کمکی و قرض داستان غم انگیزی دارد. یک حصه در همان خارجها فروخته شد و ضرورت پس انداز دالری بزرگان را تکافو کرد. باقی یک حصه در کابل مرکز دولت استعمارگر برای اقایان و بیروکراتهای غیر مولد نوکران و محافظان سرزیادی شان از روی احتیاج ذخیره شد با قیمانده که بعد از حقداریها، دزدیها و راه

(c) ketabton.com: The Digital Library

گیریهای والی های چپه شاخ بولایات رسید اول مامورین فاسد. متنفذین شریر بین خود و خویشان خود تقسیم کرده باقیمانده به کل مردم و زحمت کشان و دهاقین برگی به بزی نرسید... روزگار، شماره ۸.

۲ـ د افغانستان د غلې په توزیع باندې د بي بي سي تبصره چه د اتحاد ملي په (۹۸) گڼه کښې اقتباس شویده په دې ډول ده: (بی بی سی در سرویس اردوی شام پنجشنبه (۴ می) راجع به توزیع غله در افغانستان تبصره کرد که مفاد ان ذیلا تقدیم میگردد: در اغاز زمستان سالیکه گذشت حکومت افغانستان نظر به خشک سالی دو سال متواتر حالت اضطرار را اعلام و از دول دوست و موسسات بین المللی خواهش کمک و مساعدت نمود که بالاثر کمک های نقدی و مساعدتهای مختلف از قبیل ارسال غله وغیره صورت گرفت مع الاسف تا جائیکه فعلا دیده میشود این کمک به مردم محتاج در نقاط دور دست مملکت طوریکه توقع برده میشد توزیع نگردید و قسمت اعظم غله باثر سواستفاده های مامورین حیف و میل گردید. قحطی چنان بیداد کرد که اطفال، زن و مرد اعم از پیر و جوان تلف و هلاک گردیدند. برعلاوه تعداد زیاد مواشی باثر عدم توجه متناسب در نقاط مختلف مملکت از بین رفت که خود مشکل بزرگ اقتصادی را بزرگتر ساخت.

۳ـ د کاروان ورځپانه په (۱۹۹) گڼه کښې په لومړي مخ اول ستون کښې د غلې د توزیع په باب داسې لیکي: (راپورهای دلخراش از ولایات کشور ناشی از عدم توجه مقامات مسئول به توزیع غله و اختلاسهای بزرگ درینمورد شایع شد.

محاقل خبیر کابل خاطر نشان میکنند بهمان اندازه ایکه مقامات مسئول حکومت در عدم توزیع عادلانه غله در ولایات و نرسانیدن غله در وقت مناسب مسول هستند اکثریت اعضای ولسی جرگه نیز دراین هرج و مرج دست دارند زیرا انها بر حکومت فشار وارد کردند تا مقادیر معتنابه غله را بخود شان به نرخ ارزان بفروشد و بعد انرا در بازار سیاه بمفاد فروختند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک منبع خبیر ضمن تبصره گفت افغانستان در باره خشکسالی که کار طبیعت است چیزی نمیتوانست ولی اینکه غله عادلانه توزیع نشد ناقابل عفو است...

از چند سال به اینطرف از طرف حکومتهای افغانستان دادن رشوت های سیاسی اغاز گردیده حکومتها سعی کرده اند صرف برای خاموش نگهداشتن اعضای مجلس بهر ترتیبی که هست انها را تطمیع کند).

دا څه پټه خبره نه ده چه حکومت د کابینې په سویه هغه کنجاړې چه در مو او زیاتو څارویو لرلو په وجه د ځینو ولایاتو د پاره تخصیص شوي وې ځینو هغو وکیلانو ته هم ورکړې چه د نورو لرې ولایاتو اوسیدونکي و او په کنجاره کښې ئې هیڅ سهمیه نه درلوده. هغوی له دغه مدرکه د امرونو په خرڅولو په لکونو روپۍ د سیاسي رشوت په حیث ترلاسه کړې چه حکومت ته به هم خپل ضمیر او وجدان د انکار اجازه نه ورکوله څکه ئې د ذغسې نشراتو په باب غوږونه کانه کړیدي.

د حکومت دغه رسمي او سیاسي ګدايي چه د خپلو خلکو د غمخورۍ په بنا د ډیر اجبار له مخې وه بیا هم په دغسې حال کښې چه خلك له لوږې مري او خپل اولادونه خرڅوي د عیش و عشرت خاوندان پرې خپلې سرمایې او ذخیرې زیاتوي او د سیاسي تجارت په دوران کښې لویږي.

وایې چه یو له لوږې مړ کیده او بل ئې له سر لاندې پراتې لټولې د ملت او حکومت اوسنی حال دغه مثل ته واقعیت بخښي.

د سیاست خیر او احسان چه دغې وي نورې معاملې به ئې څنګه وي؟ دا ئې لاغور دی جاغور ئې بل دی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال. ۳۸ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۸ مه.
د ۱۹۷۲ د مې ۲۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

استیضاح او توضیح

مـرا معنئ تازه ای مدعاست
اگر گفته را باز گویم رواست

اساسي قانون پـه (۶۶) مـاده کـښې وايـي: (اعضـاى ولسـى جـرگه میتواننـد از حکومـت اسـتيضاح نمـايند مباحثـه در مـورد توضيحـى که از طرف حکومـت داده ميشـود بـه تصميـم جرگه منوط ميباشد).
د دې مـادې تعبير او تفسير يـا توجيـه او تـا ويـل د حکومـت او ولسي جرګې ترمينـځ لـوى درز پيـدا کـړ او معارضـه مجادلـه شـوه.
د دواړو قـواوو ترمينـځ دغـه اختـلاف يـو ځل د ښاغلي اعتمـادي پـه حکومت کښې لـه همدغـه جرګې سـره پـه همدغـه دوره کـښې پيـښ شـو او دا ځل بيـا د ښاغلـي داکـتر عبدالظـاهر د حکومـت او د اولســي جرګې ترمينـځ دغـه دشکانه غشي خپـل اثـر ځرګنـد کـړ.
ځنګه چه هغه حکومت ديتـه حـاضر نـه و چـه د هـر وکيـل اسـتيضاح تـه سمدلاسـه پـه هماغـه مجلس کـښې توضيـح ورکـړي دا حکومـت هـم دغـه کـار تـه غـاړه نـږدې او غـواړي چـه د اسـتيضاح او توضيـح ترمينـځ د وصـل پـه ځاى فصـل موجـود وي.
د دواړو حکومتونـو مدعـا يـوه ده مـګر پـه اسـتدلال کـښې څه فـرق او تفـاوت شـتـه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دوه حکومتونـه پـه ډیـرو شیـانو کښې د نظـر او عمـل اختـلاف لـري مګر پـه توضیـح ورکولـو کښې د یـوه فکـر او موقـف خـوندان دي او د اولسـي جرګې پـه مقـابل کښې ئې خـط مشـي څه فـرق نلـري يعنـې الان کما کان ورتـه ویلـی شـو.

ښاغلـی داکـتر عبدالظـاهر وايـي اسـتیضاح د وکیلانـو کـار دی او توضیـح ورکـول د حکومـت متبوعـه وظیفـه ده.

حکومـت د اساسـي قـانون د (۸۵) مـادې لـه مخـې متشـکل دی لـه صدراعظـم او وزیرانـو څخـه او پـه همدغـه وجـه صدراعظـم پـه انفـرادي ډول نشـي کولـی چـه بې د وزیرانـو لـه شـورئ او مفـاهمې څخـه وکیلانـو تـه توضیحـات ورکړي.

د وزیرانـو مشـوره او موافقـه دا ایجـابوي چـه دوی خپلـه جلسـه دایـره کـړي او د اسـتیضاح پـه مطـرح کولـو پـه ګډه خپلـه توضیـح پـه تحریـري ډول تهیـه او جرګې تـه ئې وړانـدې کـړي.

د حکومـت دا اسـتدلال چـه صدراعظـم یـوازې یـا یـو وزیـر حکومـت نـه دی بلکـه صدراعظـم او وزیـران پـه مجموعـي ډول حکومـت بلـل کیـږي تر یـو حده سمه خبره ده.

مـوږ دا منـو چـه حکومـت د یـوه کـل پـه حیث رئیس او اعضـاء لـري چـه هـر وزیـر د دغـه کـل جزء دی مـګر بحث پـه دې کـښې دی چـه د یـوه صدراعظـم فرمانونـه او د یـوه وزیـر امرونـه د حکومـت اجـراات ګڼلـی شـو او کـه نـه؟

دلتـه دا سـوال هـم پیدا کیـږي چـه هـر څه چـه حکومـت تـه منسـوب وي حتمـا بـه ټولـه کابینـه پکـښې ګډون لـري او یـوازې صدراعظـم بـه هغـه کـار نشـي کولـی.

مثـلا د اساسـي قـانون پـه (۵۶-۷۵-۱۰۷) مـادو کـښې وايـي (حکومـت میتوانـد در جلسـات هـر یـک از دو جـرګه اشـتراک ورزد. حکومت مکلف است اقلا یـک مـاه قبـل از تقدیـم طـرح بودجـه حسـاب قطعي بودجه یـک سـال قبـل را بـه ولسـی جـرګه تقدیـم کنـد. بودجـهٔ قـوهٔ قضائیـه از طـرف قـاضی القضـات بـه مشـوره حکومـت ترتیـب

(c) ketabton.com: The Digital Library

گردیده بعد از موافقه ستره محکمه به حیث یک جزء بودجه دولت توسط حکومت به شوری تقدیم میشود.) په دغو دري مادو کښې چه د حکومت کلمه راغلې ده آیا معنی ئې دا ده چه یوازې صدراعظم یا یو وزیر نشي کولی چه د دواړو جرګو په جلسو کښې اشتراك وکړي ځکه چه حکومت په مجموعي ډول کابینې ته ویل کیږي نه یو وزیر یا صدراعظم ته.

آیا قطعیه حساب به ټوله کابینه ولسي جرګې ته وړاندې کوي او یوازې د مالیې وزیر به دغه کار نشي کولی؟ آیا قاضي القضات به د ټولې کابینې یعنې د مجلس وزراء په مشوره خپله بودجه ترتیبوي که یوازې د صدراعظم او وزیر مالیه مشوره به کافي وي.

ښائي ددې ټولو پوښتنو ځواب همدغه وي چه د کل اطلاق په جزء باندې یا په بل عبارت د جزء تسمیه د کل په نامه معموله ده او په عامه محاوره کښې ډیر مثالونه لري.

مثلاً د یوه سړي د کمیس لستوڼی شکیدلی وي او وائي کمیس مې شکیدلی دی بلکه کالي مې شکیدلي هم وایي. یا د چا یوه ګوته ژوبله وي او وایي لاس مې ژوبل دی.

په همدغه فهم صدراعظم دواړه جرګو ته له یوه یا دوو وزیرانو سره ځي او دا نه وائي چه ترڅو ټوله کابینه راسره ملګرې نه وي جرګې ته نشم تللی ځکه چه په جرګې کښې اشتراك د حکومت حق دی.

کله چه همدغه صدراعظم د اولسي جرګې رئیس و یوه ورځ صدراعظم له یوه وزیر سره ناڅاپه مجلس ته راغی او ښاغلي رئیس ورته ونه ویل چه جرګې ته حکومت راتلی شي او صدراعظم له یوه وزیر سره نشي راتلی.

رائی: چه د اساسي قانون د مطالعي په رڼا کښې دا خبره له بلې خوا هم وڅیړو اساسي قانون په (۳۳-۳۵-۳۶) مادو کښې وایي: (دولت مکلف است برای تعمیم متوازن معارف در تمام افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

پروگرام موثری وضع و تطبیق نماید ، رهنمونی و نظارت تعلیم و تربیه وظیفه دولت است.

تاسیس و اداره، موسسات تعلیم عالی و عمومی تنها حق و وظیفه دولت است . دولت موظف است در حدود توان خود وسایل وقایه از امراض و علاج آنرا به صورت متوازن برای همه افغان ها تهیه کند.)

په دې موادو کښې هر ځای د دولت کلمه راغلې ده او دولت د یوه کل په حیث په دریواړو قواوو (اجرائیه، تقنینیه او قضاییه) حاوي دی چه هره یوه قوه ئې یو رکن دی.

که د حکومت هغه دلیل صحیح وي چه صدراعظم یا یو وزیر هغه کار په منفرد ډول نشي کولی چه په حکومت پورې تعلق لري او حکومت ته منسوب وي نو بیا حکومت هم باید هغه څه منفرداً ونکړي چه د دولت وظیفه ګڼل شوي وي او دولت ته محول وي.

په دې اساس باید صدراعظم ووائي چه د معارف متوازن تعمیم د تعلیم او تربیې نظارت او لارښودنه، د عالي او عمومي تعلیم د موسساتو تاسیس او اداره د دولت وظیفه ده او حکومت یوازې ددغو کارونو د اجراء حق نلري.

حال دا چه دغه کار عملاً د پوهنې وزارت ته محول دی او اولسي جرګه په استیضاح کښې حکومت بلکه د پوهنې وزیر د دغو چارو مسئول ګڼي. د پښتو د انکشاف او تقویې د پاره د پروګرام وضع کول او تطبیقول هم چه د اساسي قانون له مخې د دولت وظیفه ده عملاً د اطلاعاتو او د معارف د وزارتونو په غاړه ده.

لکه چه په متوازن ډول د امراضو د وقایې او علاج وسایل برابرول د دولت وظیفه ده او د حکومت یو جزء یعنې صحیه وزارت ئې سرته رسوي.

هر کله چه د دولت وظایف او مکلفیتونه حکومت په خپله ذمه اخلي او هغه صلاحیت چه لفظاً د دولت ګڼل شویدی د حکومت په

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه غرې پورې تعلق نیسي نو بیا صدراعظم څنګه د حکومت له خوا وکیلانو ته توضیحات نشي ورکولی؟.

آیا د تعجب وړ نه ده چه یو وزیر د دولت نماینده کیدی شي او یو صدراعظم د خپل حکومت د رئیس په حیث د حکومت له خوا وکیلانو ته توضیحات نشي ورکولی؟.

که د حکومت دلیل د استیضاح په مورد کښې د منلو وړ وي او صدراعظم په همدغه دلیل د هر وکیل استیضاح ته توضیح ورکول بې د وزیرانو له مشورې نه له خپل صلاحیت نه پورته ګڼي نو بیا کولی شي چه د دولت وظایف او مکلفیتونه دولت ته حواله کړي او حکومت په انفرادي ډول له دغو مسئولیتونو نه خلاص کړي.

یعنې له همدغه منطق څخه کار واخلي چه دغه کارونه د دولت په صلاحیت کښې دي حکومت یوازې په دغه باب کښې څه نشي کولی او په تنهایۍ دا مسئولیت په غاړه نشي اخیستی.

په دغسې تاویل او تفسیر د اساسي قانون اساس نړیږي او حکومت له ټولو قانوني مسئولیتونو او مکلفیتونو نه ابراء ذمه کولی شي.

په دغه منطق خلك هم ویلی شي چه د اساسي قانون په (۳۸) ماده کښې واټي:

(هر افغان مکلف است بدولت مالیه و محصول تادیه کند...) نو مالیه او محصول اخیستل هم د دولت حق دی نه یوازې د حکومت او بالاخص د مالیې وزارت.

راشئ چه له دغسې عندي توجیهاتو او تاویلاتو څخه تیر شو او نتایج او عواقب ئې په نظر کښې ونیسو. د یوه ډیر جز ئې مطلب د پاره اساس او بنیاد نړول د سر وبینته ساتل او له سره تیریدل دي.

د اساسي قانون په (۶۶) ماده کښې د توضیح په باب ویل شوي. (توضیح که از طرف دولت داده میشود) او دا نه دي ویل شوي. (توضیحی که حکومت میدهد) بالفرض که همدغسې هم ویل شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

واي بيا هم صدراعظم حق درلود چه د حکومت د رئيس په حيث توضيح ورکول خپله وظيفه وګڼي.

د اساسي قانون په (۹۵) ماده کښي د وزيرانو د مجلس او د غړي صدراعظم وظايف او صلاحيتونه په دي ډول بيان شوي دي: (مجلس وزراء خطوط اساسي سياست حکومت را تعين ميکند و مقرراتي را که وضع آن از صلاحيت حکومت ميباشد تصويب مينمايد.

صدراعظم از مجلس وزراء رياست مينمايد.

فعاليت حکومت را اداره و رهنموني ميکند و در اجراآت آن هم اهنګي را تامين مينمايد.

حفظ رابطه حکومت با پادشاه و شوری نيز وظيفه صدراعظم ميباشد. وزراء وظايف خود را به حيث آمرين واحدهاي اداري و بحيث اعضاي حکومت تحت امر و رهنمائي صدراعظم در داخل حدوديکه اين قانون اساسي تعيين ميکند اجراء مينمايد).

د دي مادي په حکم د وزيرانو مجلس په مجموعي ډول د صدراعظم له رياست لاندي د حکومت د سياست اساسي خطوط تعينوي او هغه مقررات تصويبوي چه وضع ئي د حکومت په صلاحيت کښي وي.

د سياست د اساسي خطوطو په تعيين او د مقرراتو په وضع کولو کښي که صدراعظم د طرح کوونکي او موجد په حيث فعاله ابتکاري برخه ونلري کامله اطلاع خو بايد حتماً ولري.

علاوه په دي د حکومت د فعاليت اداره او لاربنودنه، د حکومت په اجراآتو کښي هم آهنګي ساتل شخصاً د صدراعظم وظيفه ده

وزيران قانوناً موظف دي چه د صدراعظم له امر لاندي د ده په هدايت خپل وظايف اجراء کړي.

که صدراعظم خپل دغه وظايف په ريښتيا سرته رسولي وي او وزيران ئي خپل سرته نه وي پريښي حتما به د حکومت د فعاليتونو او اجراآتو په باب پوره معلومات او کامله اطلاع لري چه د توضيح

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکولو په وخت کښې به د انجام شوو کړونو په باب په کلیاتو او عمومیاتو کښې د وزیرانو مشورې ته نه وې محتاج او په جزئیاتو کښې هر وزیر او د دفتر کارکوونکي في المجلس یاداشتونه ورکولی شي.

د اساسي قانون په همدغه ماده کښې د حکومت رابطه له شورې سره ساتل شخصاً د صدراعظم وظیفه ده او وکیلانو ته توضیح ورکول د دغې رابطې په ساتلو کښې اساسي نقش لري.

صدراعظم به یقیناً په دې پوه وي چه د اساسي قانون په حکم وزیران د صدراعظم او امرو او لارښودنو ته اړ دي او دی د حکومت د تیرو اجراآتو او فعالیتونو په باب چه د ده په امر او هدایت عملي شوي وي د وزیرانو شورې ته قانوني ضرورت نلري. که له واقعیت نه سترګې پټې نکړو هر څوك پوهیږي چه حکومت په پلمو او بهانو له توضیحاتو ورکولو ځخه تبنتي او نه غواړي چه په حقایقو اعتراف وکړي.

که دغسې نه وي د استیضاح په لومړۍ جلسه کښې ښاغلي سید ظاهر د شکر درې وکیل له حکومت نه د احزابو د قانون او د ښاروالیو او د ولایتي جرګو د قوانینو د عدم انفاذ توضیح وغوښتله حکومت وویل مونږ ته باید مهلت راکړ شي چه د وزیرانو په مشوره د هر وکیل استیضاح ته توضیحات تهیه کړو او په بل مجلس کښې ئې قرائت کړو.

د استیضاح په دوهمه جلسه کښې چه صدراعظم همدغه دلیل ته توضیحات ورکول د دغو قوانینو د نه نافذ کیدو په باب ئې وویل: (در مورد انفاذ قوانین حکومت ملحوظاتي دارد که بعد از روشن شدن نظر دیگر وکلاء آنرا توضیح مینماید). دلته دا سوال پیدا کیږي چه که حکومت هر وکیل ته په توضیح ورکولو ځان مکلف ګڼي نو بیا ولې د خپلې وعدې په خلاف یوه هفته وروسته چه د وزیرانو مشوره هم حاصلیږي له توضیح ورکولو ډډه کوي او د نورو وکیلانو اظهار نظر ته ئې ځنډوي. که فرضاً نور وکیلان په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه باب توضیح ونه غواړي یا د حکومت په اشاره دغه توضیح لازمه ونه ګڼي آیا حکومت قانوناً کولی شي چه ښاغلي سید ظاهر ته له توضیح ورکولو نه استنکاف یا انکار وکړي له دغسي خبرو څخه معلومیږي چه حکومت په بیل کښي شودي تومنه کوي او خپل دغه راز عذر معقول ګڼي سیاسي زعامت دا نه دی چه صدراعظم له مسئولیت نه وتښتي او د وزیرانو مشورې د ځان د حمایت د پاره د پناه ګاه په حیث وګڼي.

د قیادت او رهبرۍ تقاضا دا ده چه وزیران باید د صدراعظم د سیوري لاندې وي نه دا چه صدراعظم د وزیرانو په سیوري کښي ځان وساتي. یعنې هغوی باید د ځان د پاره د وقایې په حیث استعمال نکړي بلکه دی د هغوی وقایه شي او خپل شهامت وښیي. له سیاسي زعامت سره دا نه ښایي چه سړی محض کاغذ لوستونکی وي او د نورو خبرې قرائت کړي یعني ګوینده نه وي خوانده وي.

که د مملکت چارې په دغه ډول جریان ولري چه د هر وکیل استیضاح ته د توضیح برابرولو د پاره د وزیرانو مجلس دایر شي نو د سرعت په دغه عصر کښي به د حکومت دغه راز اجراآت د میږي تګ وي او د سکون او توقف معنی به ولري.

که یو صدراعظم د (این المفر) په فکر کښي وي له هغه نه د مسئولیت قبلولو توقع نه ده په کار او نه دی په کار دی.[1]

---

[1] افغان جریده. لومړی کال، ۴۱ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۹ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۱۹ مه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت او ولسي جرگه

د تیرې سه شنبې په ورځ چه حکومت د استیضاح د پاره ولسي جرگې ته غوښتل شوی و د دواړو قواوو ترمنځ د اساسي قانون د (۶۶) مادې په تعبیر او تفسیر کښې معارضه او مجادله شروع شوه او د استیضاح په طرز او طریقه باندې جر و بحث د تفاهم فضا بیخي مغشوشه کړه.

ښاغلي ډاکتر عبدالظاهر هم لکه ښاغلي اعتمادي نه غوارې چه د هر وکیل استیضاح ته سمدلاسه په همدغه مجلس کښې توضیحات ورکړي بلکه وایي چه وکیلان دې یو بل پسې خپل صرف میر گردانوي او کله چه د ټولو خبرې خلاصې شي حکومت به ورته خپله مقاله په شد و مد ولولي چه سل تکه د زرگر او یو تك د اهنگر شي یا لکه فرهاد (یکی گوید و شیرین گوید). ښاغلي وکیلان وایي: د هر وکیل استیضاحیه وینا چه ختمه شي حکومت دې سمدلاسه توضیح ورکوي او د هیچا سلام دې بې علیکه نه پریږدي.

د ښاغلي اعتمادي د حکومت له سقوط نه دمخه عینا همدغه جنجال د دواړو قواوو ترمنځ پیښ شو بلکه د سقوط اصلي علت همدغه و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسني حکومت هم د خپل محترم سلف په لاره په هغه پسې لکه سیوری روان دی او هماغه پېښې کوي.

له دغو دوو صدراعظمانو نه دمخه کله چه ښاغلی میوندوال صدراعظم و او ښاغلی داکتر عبدالظاهر د اولسي جرګې د ریاست افتخار درلود د استیضاح په متعددو غونډو کښې دا تعامل مېنځ ته راغی چه ښاغلي میوندوال به هر وکیل ته سمدلاسه توضیحات ورکول او کله به چه د وکیل وینا فقط ته ورسیده د مجلس رئیس به صدراعظم په توضیح ورکولو موظف کاوه.

اوس هماغه رئیس د صدراعظم په حیث هغه څه د ځان دپاره نه خوښوي چه د بل صدراعظم دپاره خوښول.

دا چه ښاغلي میوندوال ولې سمدلاسه جواب وایه او دغه جناب یا هغه جناب هغسې ونکړه ښایي چه یو علت به ئې دا وي چه میوندوال له خبرو څخه نه ویریده. په ځان ئې باور درلود، د خپل فکر او حافظې په مرسته ئې بې کاغذه مسلسلې خبرې بې رېږدیدو او خولې کېدو کولی شوې او بعیده نه ده چه د خپل دغه استعداد له تبارز څخه به ئې خوند هم اخیست.

په چا باندې چه په عام مجلس کښې د خبرو کولو په وخت کښې رڼا ورخ توره شپه شي او هر څه له حافظې نه وتښتي یا ئې خوله کلې شي او سره لرې پرې راشي هغه مجبور دی چه د کاغذ له مخې څه ولولي نه دا چه له خانه څه ووائي. د قاري او ناطق فرق همدغه دی.

بله دا چه اشرافي او اریستوکراسي طبیعت او تربیت یوه جلالتمات ته اجازه نه ورکوي چه له یوه وکیل سره طرف واقع شي او د دیالوګ په صورت خان له بل سره مقابل وګڼي.

اصلي علت هر څه چه وي، وي به مګر حکومت ظاهراً خپل عجب یا عجز پټوي او وائي چه په اساسي قانون کښې توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت یوازې صدراعظم نه دی بلکه وزیران او صدراعظم په ګډه حکومت ګڼل کېږي حکومت ته باید

موقع ورکړه شي چه ـه کله د استیضاح د پاره توضیحات برابر کړي او بیا ئې جرګې ته په تحریري ډول وړاندې کړي.

له دې خبرې څخه دا راوزي چه توضیح باید حتما تحریري وي نه تقریري

راشي؟ چه موږ او تاسې هم په معقولاتو کښې مداخله وکړو او وګورو چه د اساسي قانون (۶۶) ماده څه وایي؟ چه متن ئې دا دی. (اعضای ولسی جرگه میتوانند از حکومت استیضاح نمایند مباحثه در مورد توضیحی که از طرف حکومت داده میشود به تصمیم جرگه منوط میباشد) په دې ماده کښې چه فکر او عقل هر څومره وجنګوو دا ترینه هیڅکله نه معلومیږي چه حکومت دې د یوه وکیل استیضاح ته توضیح نه ورکوي او حتماً دې د(یك تیر و صد فاخته) مصداق پیدا کړي.

کیدی شي چه د استیضاح غونډه اصلاً د یوه وکیل د توضیح غوښتلو(۱) کوونکی حکومت په دې مکلف کړي چه توضیح ورکاندې مګر په توضیح باندې مباحثه البته د یوه وکیل یا څو وکیلانو کار نه دی بلکه د اکثریت په تصمیم پورې اړه لري.

اساسي قانون په مطلق ډول ولسي جرګې ته د استیضاح حق ورکړی او حکومت ئې په توضیح ورکولو مکلف کړی دی چه تحریري او تقریري دواړه پکښې راځي د استیضاح تنظیم او تفصیل د اصول وظایف داخلي کار دی او په همدغه وجه د ولسي جرګې د اصول وظایف داخلي په (۳۴) ماده کښې د استیضاح موضوع داسې تشریح کړې ده: (هر عضو ولسی جرگه میتواند در جلسه استیضاح از حکومت به طور کتبی یا شفاهی استیضاح کند. صدراعظم و اعضای حکومت مکلفند که در برابر آن توضیح کتبی و یا شفاهی بدهند) د ولسي جرګې د مجلس د اداري پروسیجر په باب اصول وظایف داخلي د اساسي قانون د (۶۲) مادې او د نورو موادو په حکم عیناً د قانون حکم لري چه که حکومت ئې نه مني قانون شکن ورته ویلی شوو. اصول وظایف داخلي په دغه ماده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې واضحاً صدراعظم او وزیران د هر وکیل د استضاح په مقابل کښې په توضیح ورکولو په کښې یا شفاهي ډول مکلف کوي او حکومت قانوناً دا نشي کولی چه یوه وکیل ته له توضیح ورکولو نه انکار وکړي.

د حکومت دا خبره چه توضیح ورکول د حکومت کار دی او حکومت په اساس وي (٢) یا څو وکیلان د استیضاح غوښتونکي وي او هر استیضاح له صدراعظم او وزیرانو څخه عبارت دی دا مطلب نه ثابتوي چه باید د هر وکیل د توضیح د پاره د وزیرانو عالي مجلس دایر شي او توضیح د تصویب په صورت ولسي جرګې ته ارائه شي.

کله چه صدراعظم له وزیرانو سره استیضاح ته حاضر شي طبعاً حکومت په دغه مجلس کښې حضور لري او صدراعظم کولی شي چه د کابینې د رئیس په حیث مجلس ته توضیحات ورکړي یا هغه وزیر چه موضوع ورپورې ارتباط لري یا په مطرح شوې موضوع کښې د معلوماتو او تخصص خاوند وي په توضیح ورکولو مامور کړي.

کیدی شي چه حکومت خپل مشاورین او متخصصین له ځان سره د استیضاح جلسې ته راولي او هغوی صدراعظم ته په همدغه مجلس کښې د توضیح د پاره تحریري یاداشتونه وړاندې کړي او صدراعظم په هغه اساس مجلس ته توضیحات ورکړي لکه چه دا کار په تیره دوره کښې معمول و او هر چا لیده چه وزیران او د دفترکارکوونکي له صدراعظم سره دغه مرسته کوي او یادداشتونه ورته تهیه کوي. دا هم کیدی شي چه د استیضاح د ځینو برخو توضیح چه ارقامو او اعدادو ته ضرورت لري او ډیر دقت ایجابوي بل مجلس ته پریږدي او له مجلس نه مهلت وغواړي.

که حکومت په دې عقیده وي چه صدراعظم یا وزیر د حکومت له خوا د حکومت په نمایندګۍ څه نشي ویلی او حکومت ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منسوبې چارې بلا استثنی حتما د کابینې تصویب ایجابوې ډیره لویه اشتباه کوي.

که دا اصل ومنل شي نو صدراعظم یا وزیر به په رسمي سفرونو یا په کنفرانسونو او رسمي محافلو کښې پټه خوله ناست وي او د حکومت له خوا به داسې څه نشي ویلی چه د وزیرانو په مجلس کښې نه وي مطرح شوی.

په دغه اساس باید صدراعظم د شورى په انجمنونو کښې هم د وکیلانو د پوښتنو جوابونه د وزیرانو مجلس ته محول کړي او د انجمن وخت په شخصيُ صحبت تیر کړي.

که د استیضاح په غونډه کښې چه ټول وزیران ناست وي یو وکیل له صدراعظم نه توضیح وغواړي چه د احزابو، د ښاروالیو او ولایتي جرګو قوانین ولې د شورى له تصویب نه وروسته دا څو کاله په ارشیف کښې پاتې شوه او د انفاذ مخه ئې ونیول شوه؟.

یا ولې پوهنتون شپږ میاشتې وتړل شو ښاغلي صدراعظم ته د دیموکراسۍ او د بیان د ازادۍ له برکته قانونا دا حق حاصل دی چه د حکومت مجبوریت څرګند کړي او د عیان له بیان نه ونه ویریږي. که دي په دې فکر وي چه پوهنتون خو په وزیر معارف ارتباط لري او هغه اوس مستعفي دی نو دا توضیح باید تر هغه وخته وځنډیږي چه مستعفي وزیر بیرته کابینې ته راشي یا ئې په ځای بل څوک مقرر شي دا فکر صحیح نه دی او قانون دغه راز معقول عذر هم نه مني.

که چیرې ښاغلي صدراعظم هغه زړه خاطره په حافظه کښې ساتلې وي چه په دولسمه دوره کښې ښاغلي اعتمادي د پارلماني تعامل په خلاف د ټولو استیضاح کوونکو ویناوې په سکوت واوریدې او په اخره ورځ ئې یوه توضیح ټولو ته ورکړه مګر بې له دینه چه له مجلس څخه پوښتنه وشي چه په توضیح څوک مباحثه کوي او که نه؟. د مجلس ښاغلي رئیس وویل توضیحات کافي و مجلس د لوی خدای په نامه ختموو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په دغه ډول ناغلي اعتمادي د مباحثې له جنجاله خلاص شو او استیضاح شنډه او بې اثره شوه مګر اوس نه د مجلس رئیس له هغه هنر او مهارته کار اخلي او نه صدراعظم هغه صدراعظم دی کیدی شي چه دا خل مجلس "که فرضا له صدراعظم سره دا ومني چه وکیلانو له ټولو وینااوو نه وروسته لیکلي توضیحات ولولي" په توضیحاتو باندې د مباحثې تصمیم ونیسي او تحریر خپل ځای تقریر ته پریږدي یعنې دغه قند مکرر د مکالمې په صورت نقل مجلس شي او له خبرو نه خبرې پیدا شي.

که دغسې وشي نو له بارانه تښتیدونکی به له ناوې لاندې کښیني او دا متل به صدق پیدا کړي چه هوښیاره مرغۍ په دوه لومو نښلي.

که کابینه له حاضر جوابۍ څخه بې بهرې نه وي او علاوه په څه لوستلو د څه ویلو توان ولري بهتره به وي چه د حکومت د استقرار او د سیاسي ثبات د پاره د اولسي جرګې غوښتنه ومني او د اصول وظایف داخلي او قانون اساسي په احترام هر وکیل ته په توضیح ورکولو شروع وکړي او د پارلمان له اعتماد سره اعتماد بنفس هم ملګري کړي. وعلینا الاالبلاغ[3]

کیدی شي چه دغلته. زما په ماخذ کښې. د طباعتي غلطۍ په وجه. څه عبارات پاه شوي وي (ټولوونکی)

[2] دلته هم د عبارت نارسایي مانه طباعتي غلطي ښکاري (ټولوونکی)

[3] افغان جریده. لومړی کال. ۴۰ ګڼه

د ۱۳۵۱ د غبرګولي ۲۷ مه

د ۱۹۷۲ د جون ۱۲ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځنګه اعتماد او ځنګه خط مشي؟

کوم حق چه اساسي قانون د نوي سوغات په حیث ولسي جرګې ته ورکړی او شیخ میر هم منلی دی یوازې د رای اعتماد رسم دی. پخوا حکومتونه د رسم په حیث هم دشوری اعتماد ته محتاج نه و مګر اوس د اساسي قانون له برکته دا رسم د حکومت په جوړیدو کښې د یوه شرط په حیث قبول شوی او په همدغه وجه ملي د حکومت اصطلاح مینځ ته راغلې ده.
راشئ! چه د رای اعتماد ماهیت او کیفیت ځانته معلوم کړو او وګورو چه د ملت وکیلان حقیقتا په حکومت باندې د زړه له کومې اعتماد لري او که تش د ژبې اقرار دی بلکه د ژبې اقرار هم نه تش د لاس جګول دي او بس. ایا دغه اعتماد پخپله خوښه ځرګندوي او که ځان مجبور او مکلف ګڼي چه د مافي الضمیر په خلاف بې مصداقه اعتماد حکومت ته په لاس جګولو ځرګند کړي. د دې پوښتنې ځواب په دې مقاله کښې مطالعه کړئ.

په هغه ورځ چه د اعتماد په باب رایګیري کیدله په مجلس کښې ۱۹۵ وکیلان حاضر وو چه د رایګیرۍ نتیجه د لاسونو جګولو له مخې داسې اعلان شوه موافق (۱۸۱) مخالف (۱۱) ممتنع (۱).
وروسته تر دې ښاغلي داکتر عبدالظاهر صدراعظم پخپله امتنانیه وینا کښې داسې وویل: (مباحثات چندین روزه در تالار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولسي جرگه در فضای ازادی، کامل بیان و اراده که ناشي از نظام دیموکراتیک کشور است صورت گرفت در چنین فضای ازاد و دیموکراتیک خط مشي ما تائید وحکومت موظف مورد اعتماد ولسی جرگه قرار گرفت.)

د ښاغلي داکتر بیانیه او د ده خط مشي د ۱۳۵۰ د سرطان په ۱۴ مه ولسي جرګې ته معرفي شوه او د اسد په ۴مه د اعتماد په حصول د اعتماد جلسو خاتمه وموندله یعنې د دغه کار اغاز او انجام ۲۲ ورځې ونیولې ځکه چه د سرطان میاشت ۳۱ ورځې وه.

په اوله وځ چه خط مشي ولوستل شوه مجلس ختم شو او سبا ته هم مجلس ونشو چه وکیلان په دغه موده کښې خط مشي مطالعه کړي.

دا دوه ورځې چه د دري جمعو له ورځو سره مستثنی کړو نو پوره (۱۷) ورځې د حکومتونو په اجراآتو، د دیموکراسۍ په کم و کیف، د قوانینو په نه تطبیقولو په محلي او عمومي غوښتنو، د کابینې په غړو، د خط مشي په نوعیت او ماهیت ځو کتابه خبرې وشوې.

دا کابینه هم د صدراعظم په لحاظ او هم د ځینو سره اعضاو په لحاظ داسې ګڼل کیده چه په اولسي جرګه کښې به ډیر ښه چانس ولري مګر سره له دغه خوشبینۍ د دې کابینې اعتماد له تیرو کابینو څخه زیات وخت ونیوه.

په داسې حال کښې چه د هندوستان او پاکستان جګړه له شروع نه تر ختمه پورې (۱۱) ورځې نیسي او د بنګله دیش په نامه (۷۷) ملیوني مملکت نوې جوړیږي، زمونږ د کابینې تبدیل چه د موظف کدو زیات و کم دوه میاشتې نورې هم ورسره حساب کړو ځو میاشتې غواړي، د اولسي جرګې دغه اعتماد چه (۱۸) ورځې عمومي مجلس پرې وشو که د اولسي جرګې په عادي حساب ورته وګورو چه په هره هفته کښې درې ورځې عمومي مجلس وي د پنځه خلویښتو ورځو کار ئې ګڼلی شوو. که د وکیلانو عادت په نظر کښې ونیسو او دیته وګورو چه دوی کله په دوه میاشتو کښې هم یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجلس نسي دايرولی نو د خو مياشتو يا د يوه کال کار ورته ويلی شوو خبر دلته اصلي مقصد د دولت د قواو په رکود او عطالت بحث نه دی بلکه د خط مشي او اعتماد څرګندوالی او په دغه مورد کښې د محترمو وکيلانو نظر. اصلي منظور دی چه د پارلماني مطالعې او تتبع په لړ کښې ښاغلو لوستونکو ته په تحقيقي ډول وړاندې کيږي.

ښاغلي ډاکتر صاحب خو وويل چه په ازاده ديموکراتيکه فضا کښې زمونږ خط مشي تائيد شوه او حکومت د اعتماد وړ وګرزيده.

د کميت په لحاظ خو د موافقو او مخالفو وکيلانو شمير په ربښتيا دا ښيي چه د حکومت غړو او د حکومت خط مشي په ولسي جرګه کښې ډير لوی اکثريت وګاټه. د هغه په اساس چه وايي (حب القلب يظهر باليد) دا ثابته شوه چه دا حکومت هم د نورو تيرو حکومتو په شان يو محبوب او مطلوب حکومت دی.

مګر که ديته وګورو چه څه په زړه کښې وي هغه په خوله راځي او (اقرار باللسان) هم يو مهم شرط دی نو بيا د کيفيت په لحاظ دغه اعتماد د ازادې ديموکراتيکې فضا مولود نه دی بلکه د مجبوريت محصول هم دی او په ځينو مواردو کښې داسې مثال لري لکه چه يو بډای له ناکامه چا ته څه ورکوي مګر دا ورکړه د زړه ورکړه نه وي د لاس ورکړه وي لکه چه ځينې وکيلان دغه مجبوريت ته پټپلو ويناو کښې څه نه څه اشارې هم کوي او ځينې نور صراحتا وايي چه د اعليحضرت په خاطر د اعتماد رايه ورکوو.

دلته زمونږ ښاغلي وکيلان په درې صنفو ويشلای شوو:

۱ ـ هغه چه واضحا ئې وويل زمونږ اعتماد نلرو ځکه د اعتماد رايه نه ورکوو.

۲ ـ هغه چه اعتماد ئې نه درلود مګر د اعتماد رايه ئې ورکړه.

۳ ـ هغه چه هم اعتماد درلود او هم ئې اعتماد ورکړ.

راشئ چه اوس د ځينو محترمو وکيلانو د بيانيو ځينې ټکي وړاندې کړو او وګورو چه دوی د حکومت خط مشي او وزيرانو ته په

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه ځـر کوری" افغـاني ديموکراسـي څنـګه کښي؟ د قوانينـو د تطبيـق په باب څه وائـي؟ او بـالاخره خيـال اعتمـد څنـګه تمثيلـوي. او د اداري نظام په بـاب څه قضـاوت کـوي؟

ښکـوا ـر دي چـه د ښاغلـو وکيلانـو اقـوال پـه دغـو مـواردو کـښي رانقـل کړو دا بـايد ووايـو چه په خـط مشـي کـښې ځينـې داسـې نقـاط موجـود وو چـه د حکومـت د ژوبلـو ګونـو پـه حيـث هرچـا فشـار ورکـوه

پدغـه جملـه کـښې يـوه د کـوچيـانو مسـئله وه چـه حکومـت پـه خـط مشـي کـښې بيخـي هـيره کـړې وه او دغـه خـلا د دې بـاعث شـوه چـه حکومـت پـه کوتـاه نظرئ او فـرو ګذاشـت محکـوم کـړي او ډيـر زيـات انتقادونه لـه دغـې نـاحيې وارد شـي

بلـه مهمـه مسـئله د ديـن خبره وه چـه حکومـت د خپلـې خـط مشـي پـه شروع کـښې ويلـي وو: (اجـراات حکومـت مـن متکـی بـه اساسـات ديـن مقـدم اسـلام... خواهـد بـود" دا خبره د څه هـم ډيـره ښه خـبره وه چـه د خلکـو لـه عقيـدې سـره ئـې اساسـي تعلـق درلـود او د حکومـت مسـلماني، ديـنداري او ديـن پرستي ئـې ښودلـه مـګر د دې د پـاره چـه وکيلانـو خپـل هغـه مشـاهدات نشـوه هـيرولی چـه د ديـن پـه خـلاف دي او حکومتونـه لـه ديـن سـره پـه بـې علاقګۍ پـه مخـالفت محکومـوي نـو هـر چـا دغـه ټکـي غولوونکـې وګاڼه او د دولـت يـا د حکومـت هغـه کارونـه او اجـراات ئـې رايـه يـاد کـړه چـه هـر چـا تـه پـه ديـني لحـاظ بـد ښکـاري لکـه د پـل خشـتي د مسـجد صحنـه. د شـرابو فابريکـه. د بربنډ مدنيت بې بـاکي او ځينې بـې شرمه کلپونـه او داسـې نـور

دريمـه خـبره چـه پارلمـاني انتقادونـه ئـې راوتـو رول د قوانينـو نشـتوالي تـه اشـاره وه چـه ښاغلـي صدراعظم پخپلـه خـط مشـي کـښې د اقتصـادي او اجتمـاعي مشـکلاتو د عواملـو پـه ښودنـه کـښې د لومړنـي مـهم عـامل پـه حيـث تـر هـر څه دمخـه قـانوني فقـدان پـه دې ډول ښودلـی وو:

"مشـکلات اقتصـادی و اجتمـاعی کـه در حـال حـاضر دامـن ګيـر مـا شده ناشـی از عوامـل مختلـف اسـت کـه مـهمترين ان عبـارتند از

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱ ففدان یک عده قوانین در بعضی شئون مهمه حیاتی کشور."
د واقعیت په لحاظ دا خبره سل په سلو کښې صحیح ده چه مونږ له ډیرو حیاتي او ضروري قوانینو څخه محروم یو او هغه قوانین چه د اساسي قانون تعمیل او د دیموکراسۍ تطبیق ورته ډیر شدید او فوري احتیاج لري مونږ ئې نلرو مګر خبره دلته ده چه د اقتصادي او اجتماعي مشکلاتو یو مهم عامل خو د قوانینو فقدان دی، عامل ئې خوك دی؟

د حکومت همدغه یادونه په حقیقت کښې (کمفروشي به یاد بقال) ته ورته وه چه حکومتونه ئې د دې کار مسئول معرفي کړه او دا موضوع ئې مطرح کړه چه د شورى تصویب شوي قوانین ولې مختنق شوه او حکومتونو ئې د انفاذ مخه ونیوله.

له دغې ناحیې نه هم حکومت او مخصوصا ښاغلي داکتر عبدالظاهر ته ډیر سوالونه او شدید انتقادونه متوجه شوه چه خط مشي ئې ډیره بې وزنه کړه.

څلورم عیب یا په بل عبارت ژوبله ګوته دا وه چه د تیر لویدلي حکومت ځینې غړي چه ولسي جرګې ئې په مقابل کښې ډیر حساسیت درلود بیا راغله او د پرونې سلب اعتماد سهمداران د نوي حکومت سهمداران شوه هو! د کابینې د ځینو اعضاو انتخاب هم د دې باعث شو چه د صدراعظم ممیزه قوه یا اراده ډیره ضعیفه وښیي او امید په یاس بدل کړي.

دا دی اوس د خبرو رشته ښاغلو وکیلانو ته په لاس ورکوو او د دوی په نظر حکومت او د حکومت خط مشي ته ګورو او ضمنا د اولسي جرګې اعتماد د کیفیت په لحاظ د دوی په وینا و کښې مطالعه کوو.

ـ ښاغلي محمد یوسف بینش د کابل وکیل:" نمیتوانم که امانت عظیم رای اعتماد مردم خود را همچنانکه بحکومتهای دیروز ندادم امروز هم این بار سنگین را نمیتوانم ارایه کنم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ بناغلي محمد اسحق علومي د ارغستان وکیل: "متاسفانه با تحلیل اوضاع اقتصادي کشور که در صفحه (۹) خط مشي شما توضیح شده کاملا موافق نیستم."

ـ بناغلي محمد غوث د قادس وکیل: "خط مشي شما با خط مشي حکومت سابق فرقي ندارد و نکاتي که بتواند فصل ممیز باشد در ان دیده نمیشود، طوریکه مکرر دیده شده این خط مشي ها برای یک دفعه و ان هم از تالار شوری شنیدني دارد که مپرس و همینکه از تالار شوی قدم بیرون گذاشت، دچار فراموشي گردیده و وجود را پدرود میگوید."

ـ بناغلي سید ظاهر شاه د شکردرې وکیل: "ایا در ذواتیکه مسئولیت بزرگ وزارت را که در حکومت شما متقبل گردیده اند بملاحظه سوابق ایشان چنان ایمان به دیموکراسي و اهلیت و کفایت در کار را میتوان سراغ کرد که از عهده این وظیفه مهم بخوبي بدر شده بتواند و مواد قوانین را بصورت عندي تفسیر و توجیه نکرده و سبب سلب حقوق و اختناق حریت های قانوني افراد و اجتماعات نگردیده.

بناغلي وکیل شهرکابل: این خط مشي پادر هوا که بیشتر بیک مقاله عادي جراید حکومتي شباهت دارد تا بخط مشي حکومت. شما حکومتي ها در تبلیغات دروغین تان، در پروگرامها و خط مشي پر از نیرنگ و عوامفریبانه تان از ازادي، عدالت، دیموکراسي و حاکمیت قانون دم میزیند در حالیکه عملا قانون جنگل در کشور حکمفرماست."

ـ بناغلي مولوی عنایت الله ابلاغ، د بگرام وکیل: "خط مشي طویل و عریض حکومتها پیوسته طوری تنظیم شده که ما را بیک زنده گي و همین نوید میدهد اما در میدان عمل دیده شده که قانون شکني ها قدرت ارایها، کبر یا غرور، دروغ و عوامفریبي حکومتها طوری بسرنوشت ملت بازی کرده که انرا تاریخ فراموش نخواهد کرد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نگاه باریک بین ملت در قدم اول کار شما اعتراض دارند که در انتخاب بعضی اعضای کابینه دقت نشده یک قسمت کارهای مهم ملت به کسی سپرده شده که نخواهد توانست که این بار سنگین را بر دارد."

ـ ښاغلی مولوی عبدالمهیمن روحانی د کاپیسا وکیل:" طوریکه در باره بعضی از اعضای کابینه شما مطالعه دارم واقعا در دوره خدمت شان مصدر کدام خیر قابل نوازش برای ملت افغانستان نشده اند پس نمی دانم که از کدام نگاه تقدیر میشوند.

چون اهلیت واقعی برای سپردن امانات و امور حیاتی مردم داد خواه افغانستان وجود ندارد پس مجبورا از اهلیت نسبی کار گرفته نظر به اعتماد پادشاه محبوب بحکومت شما موافقه دارم."

ـ ښاغلی عبدالقیوم صافی د اشکمش وکیل:" میدانیم که اعلیضرت معظم همایونی تا زمانیکه تمام اطراف و جوانب شخص را معلوم نکنند او رارئیس حکومت معرفی نمیکنند.

روی نظریات اعلیحضرت معظم همایونی پادشاه ترقیخواه ما این بارگران و پر مسئولیت را بدوش شما میگذاریم."

ـ ښاغلی محمد انور د رستاق وکیل:" از اینکه حضور اعلیحضرت معظم همایونی بشما فرمان داده اند تا از اولسي جرگه رای اعتماد حاصل کنید من به حکومت شما رای اعتماد میدهم."

ـ ښاغلی محمد انور د قلات د کوچیانو وکیل:" نظر و خط مشي د تاته، رایه د اعتماد دما و تا ته، مناسب نه ده او نظر ارادي پاکي د اعلیحضرت معظم همایوني ته چه ته ئې په وظیفې د صدارت تاکلی ئې... رایه د اعتماد درکوم."

ـ ښاغلی حاجي محمد عثمان د شیرین تګاب وکیل:" بنده به تشخیص و انتخاب صحیح پادشاه خویش اعتماد دارم."

ـ ښاغلی شمس الحق پیرزاده د قرغیوه وکیل:" هر څوك چه د کابینې په جوړولو موظف شي نو هغه د اساسي قانون د (۸۹) مادې په حکم مجبور دی چه له ولسي جرګې د اعتماد رایه وغواړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او اولسي جرګه هم د ډیرو عللو او عواملو په وجه مجبوره ده چه د اعتماد رایه ورکړي که څه هم د ژبي په سر وي، مونږ په دې څو وختونو کښي چه څو حکومتونه ولیدل نو د ترکیب او تالیف په لحاظ راته داسي ښکاري چه د کابینو په تشکیل کښي شخصي ملاحظات، محیطي ملاحظات او نور مخفي ملاحظات زیات دخل لري او د کار ملاحظه د نورو ملاحظاتو تابع ده."

ـ ښاغلی حاجي عبدالوهاب د حصارك وکیل:" قاچاق په لوړه پیمانه روان دی په هوا او په زمکه جلوګیري ئي ډیر زور په کار لري او په چا به ئي وکړي که چیرته مامورین ورسره شریك نه و نو د ایران او پاکستان نه تر کابله پورې د قاچاق مال راوړل امکان نلري.

چه غل د خزانې پاسبان شي ګمان نه کوم چه خیر تري وګوري.

د کوچیانو اسکان کول د تعلیم او دوا سرشته کول په نظر کښي ونیسئ نه ورته په وزارت دفاع کښي جنرالي غواړو او نه په وزارت خارجه کښي ماموریت نه په کابینه کښي وزارت."

ـ ښاغلی محمد زمان د بکوا وکیل:" در خاتمه مشکلات موکلین خود را به داخل چار مواد فوق ابراز نموده در حال رفع مشکلات متذکره فوق من رای اعتماد خود را به جناب صدراعظم موظف نیز تقدیم میدارم."

ـ ښاغلی مولوی سید اکبر د پل علم وکیل:" دا حکومت او پخوانی حکومت کوم فرق نلري یو څو څیرې ئي بدلي شوي عیب ئي نه دی بدل شوی."

ـ ښاغلی یارمحمد د لیلی د اندړو وکیل:" ستا د کابینې ځینو غړیو په پخوانیو وظیفو کښي ډیر بد شهرت ګټلی او څو کسه ئي د خلکو په نظر ډیر ضعیف النفس او سست عنصره ښکاري ویل کیږي چه د پیچي او قالبین په توګه انتخاب شویدي."

ـ ښاغلی سید شاه موسی رضوی د مالستان وکیل:" ښاغلی صدراعظم موظف! وعده و نوید کار کردن در حکومات گذشته و حکومت شما به بهترین شکل خود داده شده و میشود اما کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

بستن و عمل یکی از محالات تجربوی است که مردم این مملکت نموده اند."

ـ ښاغلی میر محمد عثمان د پروان وکیل: در خط مشی تان راجع بچاره های علمی و موثر بطوریکه اقناع ملت فراهم گردد، در باره هیچیک از الام ملی ما مشخصا تذکر و تعهد نگردیده است."

ـ ښاغلی عبدالحفیظ د نهرین وکیل:" یکی از خواسته های مردم افغانستان انست که بقانون عمل شود متاسفانه قانون که حامی حفظ حقوق، ابرو و امنیت است بکلی جنبه عمل نداشته باید شکل عملی ان عام باشد.

در جمله اعضای کابینه کسانی هم وجود دارد که نمیتوان بموقعیت ان اطمینان داشت."

ـ ښاغلی اقا محمد د نوزاد وکیل:" دغه ځیني معرفي شوي غړي چه د ښاغلي اعتمادي د حکومت په غړیتوب کښې ئي ګډون درلود د ملت د هیلو د سرته رسولو وعده ئي نه وه کړې. که دوی د خپلو وعدو په کړنه بریالي وای هیڅکله به د یو شمیر محترمو وکیلانو د خوا د حکومت د بیرته باور اخیستلو پیشنهاد عمومي مجلس ته نه وای وړاندې شوی."

ـ ښاغلی محمد اسحق عثمان د کابل وکیل:" بنا بر تجربهء تلخ قناعت مراجعلات و کلمات خط مشی و نه چهره های اعضای کابینه شما فراهم ساخته میتواند."

ـ ښاغلی عبدالکریم عمرخیل د لغمان وکیل:" متاسفانه د هغې ناکامه کابیني اکثر غړي ستاسو د کابینې اکثریت هم تشکیلوي(از موده را ازمودن خطاست)."

ـ ښاغلی غلام نقشبند د زابل د ارغنداب وکیل:" دا عاجز ملت څه وکړي تراوسه خو په دې طبقه کښې دې ملت ته کوم محبوب شخص نه دی پیدا شوی چه مونږ د محبوبیت له لارې اعتماد ورکړو."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلی محمد جنید د کوهستان وکیل:" در زندگی اجتماعی امنیت و حیثیت فامیل و کرامت فردی به خطر است و در خط مشی حکومت اساساتی که میتواند چنین تضمین را بکند وجود ندارد."

ـ ښاغلی روح الله حبیب د روداتو وکیل:" ښاغلی موظف صدراعظم! کسانیکه خود را اعمار می کنند مملکت را نمیتوانند اعمار کنند چون هر تعمیری به تخریب نیز احتیاج دارد و اعمار او شان باعث تخریب ما و کشور ما شده است.

علماء و دانشمندان و صاحبان افکار مترقی و اهل تتبع و مطالعه بیش از جنایتکاران و قاچاقبران و استفاده جویان مجرم و گنهگار شمرده میشوند از همین حالا در انتخاب شما انهم در امور صنعتی ساختن کشور که ارزوی همه بوده و منبع اصلی و اساسی تولید و پیشرفت جامعه می باشد که در راس ان میبایست بزرگترین و با تجربه ترین مغز علمی و اقتصادی و پلان گذاری کشور قرار میداشت ولی فعلا از نگاه علمی و مسلکی عکس ان مشهود است.

واضح است که وزارت دادن و وزارت گرفتن منظور است نه کار کردن و تخصص داشتن پیشتر بدون استحقاق قسم طفیلی بعضی کاتب ها بواسطه و وسیله مقرر شدند فعلا کاربجایی رسیده که بعضی وزیر ها بواسطه و وسیله مقرر شوند.

انهائیکه افتخار کودکستان را به حکومت اقای اعتمادی بخشیدند و یگانه باعث ناکامی و سقوط حکومت او شدند، فعلا باز هم به مداخله ها و اعمال نفوذها، تهدیدات و تحریکات محلی و منطقوی چنین مقامات بزرگ را اشغال میکنند... منطقه ها به وزیر داشتن ها اباد نمیشود و اگر میشد فعلا مردم ولایت فقیر، گرسنه و برهنه بدخشان با داشتن وزرای دایمی و همیشگی و پر قدرت خود و بعد از ان ولایت لغمان یکی از ولایات پیشرفته کشور میبود."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلي شيرين خان د پنجوائي وکيل: " ستاسو حکومتونو د ژوندانه په ټولو خواوو کښې د ملت د اميد ځراغ وژلی دی او هغه مو چه ويلي دي په سلو کښې مو شل نه دي کړي. دا ترخه تجربه د افغانستان د ملت هر فرد سره شته."

ـ ښاغلي سيد انبياء د قلعه کا وکيل: " ايا از روی انصاف بهمچه حکومات رای دادن لازمست و يا نه؟ اما راجع به حکومت موجوده نسبت به ارزوی شاه ما که واجب الاحترام است نظر به ايه شريفه که خدای پاک فروده (اطيعوالله والرسول و اولوا الامر منکم) بحکومت محترم حاضر رای اعتماد ميدهم."

ـ ښاغلي محمد نبي محمدي د لوګر وکيل: " بايد په صراحت سره ووايو چه اصل سبب او علت العلل د دې دربدرۍ د افغانستان د حکومتونو خيانتونه دي. ای د افغانستان د اسلام د ادعا حکومته! ای د افغانستان ډك مدعا سياسته!... ای د افغانستان د غيور ملت زمامداره! له خدايه وويريږه له وجدانه وشرميږه د غفلت له خوبه ويښ شه او شاوخوا لږ سترګې وغړوه. په دين او مذهب دې څه حال دی؟ په رعيت او ملت څه حال؟ په خاوره او وطن او ملك او مملکت څه حال دی؟... دا حقايق او واقعيت نه اظهاروم چه د افغانستان حکومتونو څه نه و چه وي نکره. رشوت په دوی کښې، قاچاق په دوی کښې، ظلم په دوی کښې، کبر په دوی کښې، خيانت په دوی کښې خداعت په دوی کښې، شراب په دوی کښې، قمار په دوی کښې، سود او ربا په دوی کښې، غلا په دوی کښې، غدر په دوی کښې... عياشي او فحاشي په دوی کښې."

ـ ښاغلي عبدالغفار فراهي د بالابلوك وکيل: " ايا د دې د پاره کوم دليل او حتی ډير ضعيف سند شته چه دا حکومت به هم پر خپلو وعدو او خط مشي اجرا کولو په حقله وفادار وي او د دې خوار ملت د پاره به څه وکړی شي په داسې حال کښې هغه څه چه ئې د وسه پوره و او اسانه کارونه دي په خط مشي کښې ئې د هغو د اجرا کولو څخه ماهرانه ځان تير کړی. دا به عجيبه وي چه د دومره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناكارئ او ناعاقبت انديشئ سره زما څخه د اعتماد د رايې ورکولو توقع ولري او زه دغه ملي مسئوليت او قومي امانت د ده د خوښئ او يوه خوله خندا راته کولو د پاره قربان کړم. تو څکه په زغرده وايم چه ته د اعتماد وړ نه ئې خپله رايه ئه درکوم.»

ـ ښاغلی عبدالروف بينوا د موسی قلعه وکيل: «بخط مشی شما در ائينه اصول علمی خود توجه کرديم و انرا بررسی نموديم با تاسف بايد ياد اور شوم که شما به اين خطمشی قادر نخواهيد بود نقشی را در تحول حيات اجتماعی و اقتصادی ما بازی کنيد.

در هيچ جای از خط مشی شما در مورد ازادی های ديموکراتيک قانون اساسی يعنی انچه در فصل سوم و خاصتا در مواد (۳۱-۳۲) تصريح شده ذکری به عمل نيامده.»

ـ ښاغلی محمداعظم د شينوارو د مرکز وکيل: «تر کومه حده پوري چه مونږ ليدلي دي حکومتو په خپلو تګلارو کښي ويلي يو شي دي او کړي ئې بل څه دي، مثلا هر حکومت چه منځ ته راغلی دی د اساسي قانون د حکمه سره سم د اسلام د مقدس دين ساتنه او حمايه، متوازن معارف، اجتماعي عدالت، سياسي او اقتصادي ديموکراسي برقرارول د ظلم، رشوت، قاچاق بړئ او احتکار د مخنيوي وعدې ورکړي او په پای کښي د پښتونستان غږ هم پورته کړي خو د عمل ميدان کښي د دې ټولو خبرو خلاف نتيجې راوتلي دي.»

ـ ښاغلی شاه محمد د نهر شاهي وکيل: «حکومت ها معمولا در روز اول ورود خود به ولسی جرگه خط مشی قرائت ميکنند چنانچه خط مشی چند حکومت گذشته فعلا هم درينجا موجود است ولی تجربه ثابت کرد که اغلبا کردار با گفتار مطابق نيست.»

ـ ښاغلی عبدالعزيز کوشانی د بدخشان د مرکز وکيل: «خط مشی شما را مطالعه نموديم اما بهتر بود که قوهٔ اجرائيه بجای اينکه بنام خط مشی طومار نا منظمی از وعده های غير قابل اجراء را پيش کند و قوهٔ مقننه بالای چنان خط مشی تشريفاتی بحث و

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشجره کند در بارهء امکانات و عدم امکانات قانون اساسی جدید مانند یک سیمینار مباحثه میکردند و تعهدات در این باره بدوش میگرفتند."

ـ ښاغلی محمد علي قاضي زاده د پښتون زرغون وکیل:" اقای دکتور عبدالظاهر صدراعظم موظف با پیروی از روش معمولی در خط مشی خویش بیماریها راجسته جسته تشخیص داده ولی نامبرده هیچ نسخه و حتی کمترین قرار خود را هم برای رفع و از الهء ان در خط مشی مرتبه پیشبینی نتوانستند."

ـ ښاغلی عبدالحسین مقصودي د ناور وکیل:" این خط مشی ها اگرچه با حفظ پالیسی خود حکومت ها و با در نظر داشت سیاست پنهان کاری و ظاهر سازی تهیه میشود با ان هم پنج الی ده فیصد ان در ساحه تطبیق و عمل وارد نمیشود."

ـ ښاغلی غلام دستګیر وطنیار د بغلان د مرکز وکیل: عبارت ارائی و تذکرات بدون وانمود ساختن راه اصلاحي بزعم من خط مشی نیست بلکه تذکراتیست فورمالیته که تطبیق ان عمر نوح و صبر ایوب میخواهد."

ـ ښاغلی امان الله شیرزاد د اصل چغانسور وکیل:" من فکر نمی کنم که این همه مشکلات بدون داشتن دانش اختصاصی صرف باظهار کلمات هر نوع امکانات سهم گیري فعال و یا همکاری متقابله حل شده بتواند. و کلا بسیار مسرور میشدند اگر در هرقسمت یا تشخیص مسایل و مشکلات راه حل و طرق چاره جویی ان توضیح میگردید.

با انکه فهمیده شد که جناب شما نود فیصد رای اعتماد را حاصل میکنید ولی من به هیچ امید به شما رای اعتماد نمیدهم."

ـ ښاغلی سید رسول فکور د هرات د مرکز وکیل:" اقای دکتور عبدالظاهر! نمیدانم که با در نظر گرفتن سوابق و ماهیت تاریخی شما و اعضای کابینهء معرفی شده تان که شما و امثال شما راسیب اصلی بدبختی ها و عامل اساسی پسماندگی های مدنیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان میشمارم و هم ناتوانی شما را چه در مشی ارتجاعی ارائه شده، شما چه در خصلت طبقاتی شما از پیشبرد مرام مردم مانع ترقی و تعالی کشور در مسیر تمدن مسلم میدانم چطور به خود جرئت دهم که لفظ اعتماد را در باره، این کابینه متشکله بزبان ارم. باتکاء بروحیه بشر دوستی خویش و با اتکاء به محبت وطن و از همه عمده تر از نگاه مسئولیت ایمانی و وجدانی اعلام میدارم که من به شما اعتماد ندارم."

ـ ښاغلی امان الله شینډنډی د شینډنډ وکیل:" به نظر بنده شما نیز از جمله همان اشخاصی هستید که وجه مردمی نداشته از مردم برنخاسته اید و بدردهای مردم اگاه نیستید. شما اصلا مانند انسان های بیخود حرکت کرده اید، اصلا یک دقیقه هم فکر نکرده اید که سلف شما چرا از بین رفت؟. وجود کابینه شما میرساند که شما کوچکترین دلچسپی با افغانستان و مردم افغانستان ندارید. کابینه شما یک کابینه سمتی و قومی می باشد، اگر وزرای کابینه اقای اعتمادی کفایت داشتند چرا از بین رفتند و اگر کفایت نداشتند چرا در کابینه شما کرسی نشین وزارت خانه ها شدند.

خط مشی شما که عبارت از چند پارچه کاغذ بی نظم و خارج از درک نوشته های سیاسی بوده انقدر میان خالی و غیر قابل فهم است که همین حالا در حلقه های سیاسی مورد تمسخر قرار گرفته است.

ایا وجدان شما، شما را تکلیف نمیدهد که چطور یک صدراعظم بیک بارگی از ربع نفوس یک مملکت صرف نظر کند و ان موضوع کوچی هاست که اقلا ارزش یاد اوری این اوراق ننگین شما را هم نداشت. کوچی هائیکه امروز واقعا برابلم بزرگ مملکت میباشند."

ـ ښاغلی میرزا محمد دقیق د گلستان وکیل:"... این همه سیاه کاریها و قانون شکنی های حکومات سابق که شما نیز عضویت انرا داشتید خود شما نیز نزد مردم افغانستان مسئولیت قانونی دارید باز چگونه و به کدام جرئت به پیشگاه نمایندگان همان مردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

داد از صداقت میزنید باید بدانید که مردم شریف افغانستان عملا شما را با چهره های فریبنده شما شناخته اند و از شما هیچ توقع کار ندارند. به گفته دانشمندان ازموده را ازمودن خطاست."

ـ ښاغلی عبدالوهاب د چمتال وکیل:" در این خط مشی هر چیز است و هیچ چیز نیست زیرا در ترتیب ان مهارتی به کار رفته که از تعقیب یک شیوهء علمی احتراز شده تا به نتیجه منطقی نرسد."

ـ ښاغلی وزیر محمد د شرني وکیل:" ما چه ستاسو تګ لاره مطالعه کړه د افغان د نجیب ملت د داد وړ نه دي ځکه چه ستاسو په تګ لاره کښې په لاندینی ډول نیمګړتیاوې دي..."

ـ ښاغلی حاجي نادر علي الله داد د سرخ پارسا وکیل:" خط مشی پیشنهادی شما سرشار از عمومیت و ابهام است."

ـ ښاغلی سعدالله کمالي د مهمندرې وکیل:" ما در تطبیق مواد مندرج خط مشی تان بدبین نیستیم ولی به تناسب بیداری و اگاهی و ضرورت مردم خود انرا ناکافی می پندارم توقع ما اینست که کلیات مندرج خط مشی شما در جهت نهضت سیر نماید تا به همکاری و سهمگیری مردمان ما در سیاست و اقتصاد از راه قوانین احزاب، شاروالی ها، جرگه های ولایتی و سایر قوانین... در راه سعادت با گامهای موافق و مقتضی بزمان پا بگذارد."

ـ ښاغلی محمد اصف پوپل د کوز کونړ وکیل:" خط مشی حکومت شما در اکثر موارد حساس اقتصادی و اجتماعی تماس گرفته ولی طرق رسیدن به اهداف ورفع موانع انرا به صورت مشخص و روشن توضیح نکرده است."

ـ ښاغلی محمد حکیم صدیقي د ینګي قلعه وکیل:" نظر به انتظاری که می رفت از کابینه روشن فکرانه شما که اکثر استادان پوهنتون و کارګردانان قانون اساسی بوده اند خط مشی شما سطحی ترتیب شده و به گفتهء اهل نظر علمی و همه جانبه نیست.

ستاسې خط مشي د پښتونستان د ازادۍ په حقله د افغانستان د خلکو د غوښتنې په اساس کافي نه ګڼلم."

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـ ښاغلی محمد اکبر د پنجاب وکیل:" از مطالعه خط مشی شما اصلا مفهوم شده نمیتوانند که چه پالیسی عملی در قبال اینهمه نابسامانیها و ناگواریهای کنونی کشور اتخاذ نموده اید.

جناب شما هیچگونه طرق و چاره جویی موثر و صریح را دربرابر شوری متعهد نشده اید."

ـ ښاغلی فخرالدین د تیوري وکیل:" بشخصیت شما و بعضی همکاران تان احترام دارم.... متاسفانه ازین قبیل خط مشی و بعضی همکاران شما انچه ارزو بود براورده نمیشود.

از همچو شخصیتی مانند شما انتخاب اینگونه همکاران و طرح چنین خط مشی مایوس کننده است."

ـ ښاغلی عبدالبصیر د ادرسکن وکیل:" باید متوجه باشید که مملکت به یک رکود مطلق دچار است و شما نمیتوانید بدون یک خط مشی مترقی این همه ارزو ها و نابسامانی های مردم ما را بر اورده سازید."

ـ ښاغلی بهاوالحق مریانی دوازي خوا وکیل:" تاسو پخپله تنگ لاره کښي د افغانستان د اقتصاد په نامه څو ټوکي کړیدي او یا دا چه واقعاً ستاسو د کابینې درك او فهم به د افغانستان د اقتصادي مسایلو په باره کښي همدا وي. زه تعجب کوم چه پارلماني محترم نمایندگان به څنگه وکولای شي وزیرانو ته د اعتماد رایه ورکاندي."

ـ ښاغلی غلام حسین یوسفي د شهرستان وکیل:" گرچه شما در خط مشی یک سلسله حقایق را اعتراف نموده اید. ولی عوامل اصلی را انطوریکه لازم است تذکر نداده اید و همچنان راه حل انها را به صورت قناعت بخش توضیح نفرموده اید."

ـ ښاغلی عزیزالله واصفي د ارغنداب وکیل:" تاسو غونډي هوښیار سړي دا درونډ او غیر قابل تحمل بار ته څرنگه تن ورکوي او په کومو شرایطو د دي خدمتگذارئ د پاره اماده سواست او کوم د حکومت اعضاء مو په خپل مصلحت په خپله خوښه او د ملگرو په مصلحت انتخاب کړل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امید ما از شما و اعضای برجسته حکومت شما این بود تا شما بصفت یک داکتر واقعی اجتماع همه علل و پسمانیها، رکود اقتصادي، رشد معنوی جامعه افغانی را با دستیاری رفقای مشهور بفضیلت تا انچنان تحلیل نمائید که معترضی بران راه اعتراض پیدا نکند و بعد از تشخیص بچاره جویی ان اقدام و در خط مشی تان به پیشگاه ملت تقدیم نمایند ولی باوجود اینهمه ارزوهای ما شما نه ماهیت سطحی اجتماع افغانی متوجه شدید و نه بعمق این اجتماع واژگون التفاتی فرمودید تا بالاخره نسخه کهنه و تجربه شده چندین ساله رابشکل خط مشی خود تقدیم فرمودید ایا این خط مشی میتواند یک هزارم نواقص این جمعیت را اصلاح کند. مایان شیوه ترکیب حکومت های موتلفهء قومی را بشدت محکوم نموده و انرا شکل جدید استعماراتی تشئید نفرت ملی میدانیم."

ـ ښاغلی دستگیر د شاه جوی وکیل:" تاسو دا فکر مه کوئ چه دغه خبرې یوازې زمونږ خبرې دي او یا خو د بل چا له خوا را ښودل شویدي دا خبرې زمونږ په باندو، مسجدو او ټولنو کښې هره ورځ گرزي راگرزي. منم چه د خبرو ترتیب به نې دا ډول نه وي مگر په لنډه لنډه او حکمي توگه زمونږ خلك داسې وائي:

(زمونږ حکومتونه د خدای بلا او زمونږ د ټولو شتمنیو چپاولگران دي زمونږ حکومتونه په ښکاره ډول په مونږ کښې نفاق او شقاق، تفرقې او بدبینې اچوي څو زمونږ زور ختلی او حتی د خپل حق غوښتلو د اواز اوچتولو وخت ونه مومو. زمونږ حکومتونه په دې منفي سیاست زمونږ د سر او مال دښمنان دي.) هر اعتماد غوښتونکی دوی غولولي دي. دوی حق لري چه ووايي: مونږ نور نه غولیږو، پر چا باور نلرو، پر هیچا اعتماد نشو کولای. د دې غیر قابل انکار واقعیتونو په درك کولو سره سره که چیرې زه تاسو او ستاسو ملگرو ته د اعتماد رایه درنکړم نو به څه وکړم؟"

ـ ښاغلی محمد شاه رحمتیان د هرات د ښار وکیل:" اقای داکتر عبدالظاهر! انجام اینگونه کارهای مهم از شما ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیست. خط مشی شما غیر عملی غیر علمي خالی از محتویات ملی و مترقی میباشد. مطالعه و بررسی انتقادی این خط مشی شما میرساند که حکومت شما مطابق روز از هر سو که باد بوزد بال میکشاید و چند صباحی بحیات خویش ادامه میدهد."

ـ ښاغلی سید محمد رفیق نادم د تولك وکیل: "خط مشی شما به طور مرموز ترتیب گردیده و موفقیت خود را موکول بهمکاری ارگان ثلاثه دولت، موکول به رفع عوامل مختلف یازده گانه، موکول باصلاح طرز اداره موکول به... و بالاخره موکول باستخراج معادن دانسته اید ما هم این نقیصه ها را کاملا دانسته انتظار داشتیم این نقیصه ها کدام وقت توسط کدام حکومت اصلاح میشود پس از این خط مشی شما چه ارزو داشته باشیم فقط ان ارزو را که بر امدن گل است و امدن بهار."

ـ ښاغلی وزیر محمد خدران د ارگون وکیل: "که ستاسو تگ لاړې ته ښه ځیر شوو او له بلې خوا د مملکت عمومي اوضاع ته کتنه وکړو ډیر فرق موجود دی ځکه چه د مملکت عمومي اوضاع او ستاسو د خط مشي ترمینځ تضاد واقع دی.

ـ ښاغلی کمال الدین اسحق زی د سرپل وکیل: "خط مشی شما بیشتر به عمومیات متکی بوده در حالیکه بر نقص و نارسایی ها انگشت میگذاشتید، راه علاج را بطور خاص نشان نداده اید هر مشکلی که امروز افغانستان به ان مواجه است باید بطور صریح و طرح یک پروگرام خاص حل گردد و صرف بعمومیات توصل نشود گرچه این تاکید حکومت شما که قوانین متمم قانون اساسی هر چه زود تر بوجود اید مورد تائید من است زیرا یکی از عوامل بسیاری از مشکلات ما تطبیق نشدن قانون اساسی میباشد."

ـ ښاغلی شهنواز خروتی د غزني د کوچیانو وکیل: "څرنگه چه تاته د صدراعظم خطاب کیږي بیا هم د قانون په سویه د یوې لویې طبقې حق دې د پښتو لاندې کو (مقصد ئې کوچیان دي)."

ـ ښاغلی الله نظر د ننگرهار د کوچیانو وکیل: "په خط مشي کښې د کوچیانو په باب هیڅ نه دي ویل شوي او د یوه وزیر صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

پام هم ورته نه دی شوی زه دا نه وایم چه ولې په کابینه کښې یو کوچی وزیر نشته چه د کوچیانو له حاله خبر وي مګر دا وایم چه وزیران که د هر ځای وي او هر څوك وي باید ټول افغانستان په نظر کښې ونیسي. وزیر باید د مملکت وزیر وي نه د خپل ښار یا د خپل ولایت وزیر. زه له اوسني حکومت نه په ټینګه غواړم چه دغه محرومه طبقه همدغسې بې برخې پرې نږدي او په همدغه شرط د اعتماد رایه ورکوم چه کوچیانو ته په انساني حقوقو قایل شي."

ـ ښاغلی شیر احمد خوستی د خوست وکیل: "موظف صدراعظم! کوم وخت چه تاسې د حکومت په جوړولو موظف شوئ د افغانستان باشعوره ولس ته د پخوانئ تجربې په اساس معلومه شوه چه حکومت هماغه پخوانی حکومت دی مګر لباس ئې بدل شویدی. دوی پوهیدل چه نوی حکومت هم په حقیقت کښې د زړو حکومتونو دوام دی یعنې هغه حکومتونه چه د عام ذهنیت له خوا په بې کفایتئ او محافظه کارئ محکوم شویدي. د خلکو پیشګوئي په هماغه لومړئ مرحله کښې درسته ثابته شوه ځکه له یوې خوا ستاسې په کابینه کښې هماغه څیرې بیا لیدل کیږي چه په دفکتو دول له هغو نه سلب اعتماد شوی و او له بلې خوا ستاسې تګ لاره د پخواني حکومت له تګ لارې څخه یوازې لفظي او شکلي فرق لري."

دا و د حکومت د خط مشي او اعضاو په باب د وکیلانو اظهار نظر چه شمیر ئې شپیتو تنو ته رسیږي او دا ښیي چه د اعتماد اصلي ماهیت له مینځه تللی او په زړه کښې ځای نلري. بلکه له نظره هم لویدلی او د ژبې نه دی. تش د تش لاس ورکړه ده او بس.

که دلته سړی ووائي: هغه څه شی دی چه وجود نلري او بل ته ورکول کیږي؟ نو جواب به ئې دا وي:

اعتماد[1]

[1] افغان جریده، لومړی کال، ۴۲ مه ګڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۵ مه
د ۱۹۷۲ د جون ۲۶ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژبـو فيصله

د اساسي قانون په دريمه ماده کښې پښتو او دري د افغانستان رسمي ژبې ګڼل شوي او د دې مادې تطبيق دا ايجابوي چه پښتو هم لکه دري د دفتر او ديوان ژبه شي او په رسمياتو کښې دواړه ژبې بې له تبعيض او امتيازه مساوي حق ولري.

د اولسي جرګې د پنځه اتيا وکيلانو پيشنهاد چه د مامورينو د قانون په (۷) ماده کښې د دواړو ژبو زده کړې او سواد د ماموريت د شرط په حيث شاملوي او يوازې يوه رسمي ژبه کافي نه ګڼي په حقيقت کښې د اساسي قانون دغه حکم ته د عمل ساحه پيدا کوي.

مګر دا پيشنهاد د يو شمير وکيلانو له شديد عکس العمل سره مخامخ شو او دې احتجاج په داسې وخت کښې د شورى له تالار نه د عمومي جلسو جنازه په اوږو کړه چه د استيضاح جلسې شروع شوې وې او اولسي جرګه له حکومت سره د معارضې او مبارزې په حال کښې وه.

استیضاح که له خورو لاندې شوه دومره مهمه نه ده مګر د دولت بودجه او د مملکت مالي او اقتصادي وضع په دغسې بحراني حال کښې د وکیلانو فوري او جدي توجه ته شدید ضرورت او د عمومي جلسو انعقاد ته مبرم احتیاج لري

د محترمو وکیلانو دغه سوړ او تود جنګ او پارلماني رکود په ولسي جرګه کښې دننه محصور پاتې نشو او هنګامه ئې دباندې په ځینو ازادو جرایدو کښې په ډیر شور و زور منعکسه شوه او په لومړي سر کښې ځینو د افکارو منحرف کولو په غرض نامطلوب رنګونه ورکړه.

دوی دا پیشنهاد خونین او له تعصبه ډك د نفاق او شقاق اور بلوونکی وګاڼه مګر دا فکر ئې ونکړ چه وینې په وینو نه مینځل کیږي او تعصب په تعصب نه ورکیږي.

که څوك دا طفائیې په حث د اور د وژلو اراده لري باید اوبه پرې وشیندي. د پترولو په شیندلو یا په لاړو توکولو باندې اور نه مړ کیږي. زمونږ ځینې ناشرین د دې په ځای چه په سړه سینه د منصف او حکم په حیث د حل لاره ولټوي یا اقلا د جنګ سړولو د پاره د ناصح دریځ اختیار کړي په ډیر عصبانیت میدان ته راووتل او خلاصوونکی له تبنتونکی څخه ډیر تاوده دي.

د همدغه عصبانیت په تقاضا ځینې داسې یو اړخیز پاروونکې مقالې خپرې شوې چه د منطق او استدلال ډېره نیمګړتیا بلکه مغالطه پکښې له ورا ځلیږي. یوه مقاله د روزګار په (۸۶) مسلسله ګڼه کښې خپره شوه چه عنوان ئې و: (مسئله زبان یکی از مسایل مهم اجتماعی است که میتوان انرا با حسن نیت و تفاهم حل کرد) دې مقالې د تحریك جنبه نه درلوده او لیکوال په حسن نیت د تفکر له مخې د یوه منصف په حیث په موضوع کښې وارد شوی و.

مګر ځینو نورو جرایدو خلك جبهه ګیرۍ او مقابلې ته راوبلل او د دغه مقدس جهاد دپاره ئې سنګر نیول د دې وخت فرض عین وګاڼه.

د دوی په نظر د ژبو مسئله مطرح کول د ملي اتحاد او د مملکت د عالي مصالحو په ضد یو ناوړه حرکت دی چه د طبقاتو ترمینځ عداوت او خصومت پیدا کوي او د افغانستان تمامیت ته خطر پیښوي.

دوی دا نشي منلی چه په افغانستان کښې د ژبو مسئله د اختلافاتو منشاء ده چه حتما حل و فصل غواړي اوالی الابد په دغه حال نشي پاتې کیدی.

غیر له پښتو او دري ژبو چه اساسي قانون رسمي ګڼلي نورې ژبې هم په افغانستان کښې ویونکي لري چه هغوی هم د خپلو محلي ژبو حق غواړي لکه چه د شوری په همدغه دوره کښې د اعتماد په غونډو کښې ډیرو وکیلانو د ازبکي او ترکمني ژبو مطالبه کوله او دا مطالبه چا د تعصباتو او تفرقې په بنا د ملي وحدت په ضد نه ګڼله بلکه د اتحاد او ورورئ ساتلو وسیله ئې ګڼله خکه ئې هر چا تائید کاوه او بالاخره د اکثریت په غوښتنه د افغانستان په راډیو کښې نشراتي برخه ورکړه شوه چه موقتا د قناعت وړ ده او ښایي چه په اینده کښې کافي ونه ګڼل شي او تدریجا ابتدایي تعلیمات په ځینو محلي ژبو ومنل شي.

پښتو او دري چه ملت په رسمیت منلي دي او اساسي قانون دواړو ته مساوي حق ورکړی په عمل کښې تراوسه دغه قانوني حکم نه دی تطبیق شوی او ضرورت دا ایجابوي چه په فرعي قوانینو کښې د پښتو رسمیت واقعیت پیدا کړي او شکل و صورت طرز او طریقه ئې تثبیت شي. دلته ځینې مهم سوالونه پیدا کیږي چه قانع کوونکي جوابونه غواړي

یو له دغو سوالونو څخه دا دی چه د دوو ژبو رسمیت یعنې څه؟

که یو دري زبان چه په پښتو نه پوهیږي یوه رسمي مقام یا شخص ته په رسمي چارو کښې مراجعه کوي او هغه ورسره په پښتو غږیږي مطلب به څنګه حل شي؟ ایا هغه ویلی شي چه پښتو رسمي ژبه ده ما د مملکت په رسمي ژبه ځواب درکړ، زه دا مکلفیت نه لرم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه نا په دري ژبه پوه کرم یا زه په دري نه پوهیږم ته باید په پښتو راسره خبرې وکړې

همدارنګه که یو پښتون په دري نه پوهیږي او یو رسمي دفتر ته د رسمي کار د اجراء د پاره ورځي هغه دفتر به مکلف وي چه د ده په مطلب خان پوه کړي او د ده په ژبه د ده قناعت حاصل کړي که نه؟

هغه اشخاص چه رسمي مامور د دواړورسمي ژبو په زده کړه مکلف نه ګڼي او د یوې رسمي ژبې پوهیدل د ماموریت د پاره کافي بولي دغه سوال ته څه ځواب لري او دا مشکل څنګه حل کوي.؟ په یوه مملکت کښې چه اداره د اساسي قانون د (۱۰۸) مادې په حکم د مرکزیت په اصل اتکا لري او مامورین له مرکز څخه ولایاتو ته مقرریږي او له یوه ولایت څخه بل ته بدلیږي که د دولت مامور په دواړو رسمي ژبو په زده کړه مکلف نه وي نو بیا باید د افغانستان ټول خلک د دواړو رسمي ژبو په زده کړه مجبور شي یا دا اصل ومنو چه حاکمه طبقه باید په داسې خلکو حکومت او امریت ولري چه د هغو په ژبه نه پوهیږي او هیڅ مفاهمه ورسره نلري.

که څوك دا وایي چه په پښتو مناطقو کښې دې حاکمان او ماموران پښتانه وي او په دري مناطقو کښې دې دري زبان مقرریږي دا تجویز که څه هم ټول مشکلات نه حل کوي بیا هم قانوني فیصلې ته ضرورت لري او دا فیصله هغه وخت مینځ ته راځي چه د وکیلانو دغه راز پیشنهاد مطرح شي او اکثریت ئې په همدغه ډول تصویب کړي

په یوه هیواد کښې چه قانوناً دوه ژبې رسمي وي او عملاً یوه ژبه عام و تام رسمیت ولري او بله د تطبیق په ساحه کښې بې برخې وي یا ئې برخه ډیره ناچیزه وي مثال به ئې داسې وي لکه یو جرګ چه په یوه پښه ولاړ وي او سړی وایي چه (مرغ من یك لنګ دارد)

که ښه عمیق او دقیق فکر وکړو دلته اصلي سوال د اساسي قانون د (۳) مادې تطبیق او تعمیل دی، چه باید دواړه رسمي ژبې په رسمیاتو کښې برابره برخه ولري او تبعیض و امتیاز له مینځه لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي د پښتو ويونكي او دري ويونكي وروري او ملي اتحاد د مساوي حق په وركولو تحقق پيدا كړي او د اجتماعي عدالت په قبلولو د مليت اساسي قوت ومومي كه څوك بل راز فكر كوي او د سوه مشكل حل كول د بل مشكل خلق كول ګڼي يا د قانوني حق غوښتنه په تعصب او تفرقه افګني تعبيروي ښه نه كوي.

د پښتو او دري ترمينځ رسمي تعادل او موازنه قايمول چه يوه په بلې هيڅ ترجيح ونلري او سكه او ناسكه پكښې نه وي د افغاني جامعې د بقا دپاره حتمي او ضروري كار دی چه د اساسي قانون په سويه له واجباتو څخه ګڼل شوی دی.

مګر دا هم بايد ووايو چه د دغسې مهم كار توقع له دغسې شورى نه له زاړو څخه كټوري غوښتل دي.

د څو كالو تجربې دا ثابته كړه چه هره قانوني مسوده چه يوې جرګې ته وړاندې شوې (د خارجي قرضو قراردادونه او د بانك صنعتي قانون مستثنى ده) په مربوط انجمن او عمومي مجلس كښې پرې مياشتې او كلونه تير شوي او په هر ټكي باندې د مكررو بحثونو په مدوجزر كښې ډير جنجالونه مينځ ته راغلي او كله چه له ډيرو شخړو او ډير ځنډ نه وروسته بلې جرګې ته حواله شوي هلته هم په انجمن او عمومي مجلس كښې له ډيرو تغيرونو او تعديلونو سره ډيره موده وروسته د مخالف تصويب په اثر مختلف انجمن ته سپارل شوي او هلته ئې د تقاعد مرحله رانژدې شوې ده.

: همدغه ځنډونو، بندونو او ځنډونو په وجه ډير قوانين چه د تيرې دورې په سر كښې ئې كار شروع شوى و دې دورې ته په ميراث پاتې شوه چه اوس دغه دوره په وروستيو سلګيو كښې ده مګر د هغو قوانينو د انفاذ پته په دوربين كښې هم نه معلوميږي.

په دغه حساب د دولت د مامورينو قانون چه د دې دورې په خاتمه كښې د اولسي جرګې عمومي مجلس ته وړاندې شو چه رسمي تعطيل ته ډيرې لږې ورځې پاتې دي او د بودجې درونډ كار لا شروع شوى نه دی. د اينده كال شپږ مياشتې هم د بلې دورې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

انتخابنو نيريږي دا امکان هيڅ نه ليدل کيږي چه ولسي جرګه په دې دوره کښې د مامورينو قانون پاى ته ورسوي او د کل په حيث نې تصويب کړي بلکه په يقيني ډول ويلى‌شو چه دا نيمګړى کار په څوارلسمه دوره کښې بله ولسي جرګه له سره رانيسي او بالاخره بيا له دغسې جرګې نه بلې جرګې او له هغې جرګې نه مختلط انجمن ته د خنځې په تګ انتقال کوي مګر د نافذ کيدو انتظار ئې د حضرت ايوب صبر او د حضرت نوح عمر غواړي.

د احزابو قانون، د ولايتي جرګو قانون، د ښارواليو قانون او ځينې نور قوانين د دې مدعا ډير ښه شواهد او اسناد دي چه هيڅوك ئې ترينه انکار نشي کولى.

د دغو واقعيتونو په نظر کښې نيولو سره سړى حيرانيږي چه د ژبو د مسئلې مطرح کول ولې دومره عصبانيت راپاروي.

يو اغاز چه انجام نلري او بې نتيجې وي ولې به څوك پرې خپه کيږي يا خوشحاليږي.

د شورى په تيره دوره کښې به په ځينو مواردو کښې وکيلانو فکر کاوه چه زمونږ تصويبونه او فيصلې د مملکت په مقدراتو کښې ډيره مهمه برخه لري ځکه به د موافقې او مخالفې ډلې تر مينځ جر و بحث، ساړه او تاوده جنګونه شروع شوه او په ډيرو چيغو او عصبانيتونو به غاړې تمپې شوي او د غاړو رګونه به وپړسيدل، مګر اوس هغه کسان چه تير نه هيروي په دې ښه وپوهيدل چه هغه عصبانيتونه څومره بيځايه و او هغه بې نتيجې مجادلې څومره بيهوده او طفلانه وې. په همدغسې مواردو کښې سړى ويلى شي ورو‌ستيه عقله که ړومبى واى

ترڅو چه سياسي احزاب تشکل ونه مومي او هغه حزب چه په ملت کښې اکثريت لري د شورى په دواړو جرګو کښې د فيصلې قدرت او د خپلو تصويبونو د عملي کولو جرئت ونلري د دغسې مهمو مسايلو مطرح کول به بې دانو بوس بادول وي هغه هم هغې خوا ته چه د باد مخه او د سياسي جريان تقاضا وي.

خوك چه د سیاست له مزاج او طبیعت سره لږ غوندې اشنا وي او د اداري اجرااتو پـل ئـې تعقیب کړی وی پوهیږي چه زمونږ د سیاست په اصول اساسي کښې ستاتسکو ساتل ډیر مهم اصل دی او د دغه اصل له مخې د اختلافـاتو مبداء او منشاء لـه مینځه وړل مصلحت نه دی [1]

مصلحت نیست کـه از پـرده برون رفتد راز
ورنه در مجلس رندان خبری نیست که نیست

پای

افغان جریده. لومړی کال. ۴۴ مه گڼه
د ۱۳۵۱ د چنګاښ ۱۹ مه.
د ۱۹۷۲ د جولای ۱۰ مه

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library